

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
VOINOVICH GÉZA
FŐTITKÁR

XLV. KÖTET

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1935.

50024

TARTALOM.

	Lap
<i>I. Előadások és cikkek.</i>	
<i>Angyal Dávid</i> r. t.: II. Rákóczi Ferenc emlékezete. (Megjelent a Budapesti Szemle 1935. júniusi füzetében)	—
<i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t. osztályelnök: II. Rákóczi Ferenc történeti hivatása. (Megjelent a Budapesti Szemle 1935. májusi füzetében)	265
<i>Markó Árpád</i> l. t.: A lipthói kuruc hadjárat 1709. augusztusában (kivonat)	260

<i>II. Jelentések a pályázatokról.</i>	
Jelentés <i>Budapest székesfőváros</i> természettudományi jutalmáról	239
— — — várostörténeti jutalmáról	246
— a <i>Chorin Ferenc</i> -jutalomról	188
— a <i>Kónyi Manó</i> -jutalomról	213
— a <i>Kornfeld Zsigmond</i> -jutalomról	211
— a <i>Marczibányi</i> -mellékjutalomról	165
— a <i>Molnár Kálmán</i> -jutalomról	229
— a <i>Nagyj</i> -jutalomról	165
— a <i>Sámuel-Kölber</i> -jutalomról	212
— a <i>Vojnits</i> -díj odaítéléséről	333
— a <i>Weisz Fülöp</i> -jutalomról	207
— a <i>Wodianer</i> -jutalomról	346

<i>III. Akadémiai ügyek.</i>	
A M. T. Akadémiának felajánlott <i>adományok</i>	130, 288, 387
— <i>belső tagjai</i>	1
— <i>főtitkárának lemondása</i>	376
— <i>halottai</i> 1934-ben	162
— <i>halottai</i> 1935-ben	383
— <i>jutalomtétellei</i> 1935-ben	285

	Lap
A M. T. Akadémia <i>jutalmi</i> bizottságainak tagjai	163
— újabb <i>kiadványai</i>	130, 289, 387
— <i>költségvetése</i> 1935 július—december hónapokra	249
— <i>költségvetése</i> 1936 január—június hónapokra	346
— <i>munkássága</i> (különféle bizottságok jelentései, ülések tárgy- sorai)	155—162, 310—346
— <i>nagygyűlése</i>	146
— <i>pénztári számadása</i> 1934-ről	103
— <i>pótköltségvetése</i> 1935 április—június hónapokra	246
— <i>új tagjai</i>	153
— <i>ülései</i> 1934-ben	158
— <i>ülései</i> 1935-ben	358
— <i>ünnepélyes közülése</i>	133
— <i>tagválasztása</i>	153
— <i>vesztései</i> 1934. és 1935. évben	162, 383

IV. Jelentések.

Jelentés az <i>akadémiai</i> választásokról	153
— az <i>Archaeologiai Bizottság</i> munkásságáról 1934-ben	328
— a <i>Hadtörténelmi Bizottság</i> 1934. évi munkásságáról	155
— a M. T. Akadémia <i>könyvtárának</i> 1934. évi állapotáról	310
— a <i>Nemzetgazdasági Bizottság</i> 1934. évi munkásságáról	332
— a <i>Szótári Bizottság</i> 1934. évi munkásságáról	156
— a <i>Történettudományi Bizottság</i> 1934. évi munkásságáról	322
— a <i>Történettudományi Bizottság</i> kéziratáráról	5

V. Költségvetés.

A M. T. Akadémia költségvetése 1935 júliustól decemberig	249
— — — — — 1936 januártól júniusig	346

VI. A két gróf Vigyázó-vagyon.

A két gróf Vigyázó-vagyon <i>bevételei</i> 1934-ben	119, 122
— <i>kiadásai</i> 1934-ben	119, 122
— <i>költségvetési előirányzata</i> az 1935 év második felére	255
— <i>költségvetési előirányzata</i> az 1936. év első felére	353
— <i>mérlege</i> 1934. december 31-én	115
— <i>vagyon- és jövedelemkimutatása</i> 1934-ről	116
— <i>tájékoztató kimutatása</i> 1935. január havában	127

VII. Alkalmi beszédek, nekrológok.

Lap

<i>Balogh Jenő</i> r. t. főtitkár lemondó levele	376
<i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t. elnök megemlékezése <i>Fináczy Ernő</i> ig. és r. t. osztálytitkárról	142
— üdvözlő szavai <i>Gerevich Tibor</i> r. tag székfoglalója alkal- mából	265
— megemlékezése <i>Gombocz Zoltán</i> ig. és r. t., osztályelnökről	144
— beszéde <i>Kozma Andor</i> t. tag síremlékének felavatásán	305
— lemondása	373
— megnyitó beszéde az 1935. október 28-án tartott összes ülésen (<i>Liszt Ferenc</i> emlékezete)	302
— megnyitó beszéde az 1935. október 7-én tartott összes ülésen: Megemlékezés <i>Pázmány Péterről</i>	299
— beszéde a rákoskeresztúri báró <i>Podmaniczky</i> -gróf Vigyázó- múzeum megnyitásán, 1935. május 24-én	144
— megemlékezése <i>Popovics Sándor</i> ig. és t. t., volt másod- elnökről	144
— üdvözlő beszéde a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának 1935. június 6-i ülésén <i>Przyluski János</i> hoz, a Collège de France professzorához	379—381
— megnyitó beszéde az Akadémia XCV. ünnepélyes közülé- sén, 1935. május 19-én: Megemlékezés II. <i>Rákóczi</i> <i>Ferencről</i>	133
— üdvözlő szavai <i>Sir Denison Ross</i> k. taghoz, az I. de C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén, 1935. április 25-én (magyar és angol nyelven)	266
— megemlékezése gróf <i>Széchenyi István</i> halálának 75-ik év- fordulója alkalmából	140
— beszéde az 1935. november 25-i összes ülésen, <i>Székely</i> <i>Bertalan</i> születésének százados évfordulója alkalmából	306
— válasza a harminc éves elnökké választása alkalmából elhangzott ünneplő beszédre	370
— válasza <i>Balogh Jenő</i> r. t., főtitkár lemondó levelére	376
— üdvözlő beszéde <i>Zdziechowski Maryan</i> vilnai egyetemi tanár- hoz, a M. T. Akadémia kültagjához, a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának 1935. december 17-i ülésén	381
<i>Hóman Bálint</i> ig. és r. t., vallás- és közokt. miniszter gyász- beszéde <i>Popovics Sándor</i> ig. és t. t., volt másodelnök ravatalánál, 1935. április 17-én	177
<i>Hüttl Dezső</i> I. t. gyászbeszéde <i>Zelovich Kornél</i> I. tag ravatalá- nál, 1935. április 12-én	279

	Lap
<i>Kéký Lajos</i> I. t. beszéde Négyesy László t. t. síremlékének felavatásakor, 1934. november 18-án	284
<i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t., osztályelnök megnyitó beszéde az Akadémia II. osztályának 1935. április 8-i ülésén : II. Rákóczi Ferenc történeti hivatása	265
<i>Kornis Gyula</i> gyászbeszéde <i>Fináczý Ernő</i> ig. és r. t., osztálytitkár ravatalánál, 1935. március 1-én	271
— gyászbeszéde <i>Gombocz Zoltán</i> ig. és r. t., osztályelnök ravatalánál, 1935. május 3-án	274
<i>Lenhossék Mihály</i> ig. és r. t., másodelnök üdvözlő beszéde <i>Berzeviczy Atbert</i> ig. és t. t., elnök megválasztásának harmincadik évforduló ünnepén, 1935. november 27-én	363
— üdvözlő szavai <i>Handelsmann Marcell</i> varsói professzor előadása alkalmából, a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának 1935. szeptember 24-i ülésén	382
— beszéde a budapesti <i>Pázmány Péter</i> -Tudományegyetem 300 éves jubileuma alkalmából	308
<i>Mattyasovszky Miklós</i> I. t. üdvözlő beszéde Bernát István r. t. jubileumi ünnepélyén, 1935. január 3-án	268
<i>Petz Gedeon</i> t. t. megemlékezése <i>Gombocz Zoltán</i> ig. és r. t., osztályelnök elhunytáról	383
— üdvözlő szavai <i>Moravcsik Gyula</i> I. t. székfoglalója alkalmából	270
— üdvözlő szavai <i>Tolnai Vilmos</i> r. t. rendes taggá avatásán	269
<i>Széki Tibor</i> I. t. gyászbeszéde <i>Buchtőck Gusztáv</i> I. t. ravatalánál, 1935. október 3-án	385
<i>Szladits Károly</i> I. t. gyászbeszéde <i>K. Kováts Gyula</i> r. t. ravatalánál, 1935. október 2-án	384
Megemlékezés <i>Rozwadowski János</i> Mihály k. t. elhunytáról	284

VIII. *Commission Internationale de Coopération Intellectuelle* - ügyek.

<i>Handelsmann Marcell</i> varsói professzor előadása a Magyar Nemzeti Bizottság 1935. szeptember 24-i ülésén	382
<i>Przyluski János</i> , a Collège de France professzorának előadása a Magyar Nemzeti Bizottság 1935. június 6-i ülésén	379
<i>Sir Denison Ross</i> a Magyar Nemzeti Bizottság 1935. április 25-i ülésén	266
<i>Zdziechowski Maryan</i> vilnai egyetemi tanár, a M. T. Akadémia kültagjának előadása a Magyar Nemzeti Bizottságának 1935. december 17-i ülésén	381

Betűrendes név- és tárgymutató.

	Lap
<i>Adományok</i>	130, 288, 387
A M. Tud. Akadémia belső tagjai	1
— C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésein mondott elnöki megnyitó beszédek	266, 379, 381
— halottai 1934-ben és 1935-ben	162, 383
— jutalomtétellei 1935-ben	285
— 1934. évi jutalomtételleiről jelentések	165—246, 333, 346
— költségvetése 1935. második felére	249
— költségvetése 1936. első felére	346
— könyvjutalmai 1935-ben	152
— könyvtárának állapota 1934-ben	310
— munkássága 1934-ben	155—162, 310—346
— nagygyűlése 1935. május 15—19	146—154
— pénztári számadása 1934-ről	103
— pótköltségvetése 1935. április—június-ra	246
— Történettudományi Bizottságának másolat- és kézirat- gyűjteményéről jelentés	5 - 102
— újabb kiadványai	130, 289, 387
— ülései 1934-ben és 1935-ben	158, 358
— ülésein bemutatott előadások kivonata	260
— ünnepélyes közülésén mondott elnöki megnyitó: Meg- emlékezés II. Rákóczi Ferencről	133
— választásai 1935-ben	153
<i>Andreich Jenő és Rostás László</i> nyerik el a Pesti Magyar Keres- kedelmi Bank jutalmát (A konjunktúra-kutatás)	150
<i>Archeológiai Bizottság</i> jelentése	328
<i>Balogh Jenő</i> r. t., főtitkár lemondása	376—379
<i>Bernát István</i> üdvözlése	268
<i>Berzeviczy Albert</i> ig. t. t., elnök beszéde <i>Kozma Andor</i> t. t. sir- emlékének felavatásánál	305
— beszéde a rákoskeresztúri br. Podmaniczky- gr. Vigyázó Múzeum megnyitásánál	144

	Lap
<i>Berzeviczy Albert</i> lemondó levele	373
— megemlékezése <i>Fináczy Ernő</i> ig. és r. t. oszt. titkárról	142
— megemlékezése <i>Gombocz Zoltán</i> ig. és r. t. oszt. elnökről	144
— megemlékezése <i>Liszt Ferenc</i> ről	302
— megemlékezése <i>Pázmány Péter</i> ről	299
— megemlékezése <i>Popovics Sándor</i> ig. és t. t.-ről	144
— megemlékezése <i>II. Rákóczi Ferenc</i> ről	133
— megemlékezése <i>gr. Széchenyi István</i> ról	140
— megemlékezése <i>Székely Bertalan</i> ról	306
— üdvözlő beszédei a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésein	266, 379, 381
— üdvözlő beszéde <i>Gerevich Tibor</i> r. taggá választásán	265
— ünneplése elnökké választásának 30. évfordulóján	363–373
<i>Bizottságok jegyzéke</i> jutalomtételek tárgyában	163
— jelentései jutalomtételekről	165–246, 333, 346
— jelentései évi működésükről	155, 156, 322, 328, 332
<i>Buchböck Gusztáv</i> I. t. ravatalánál <i>Széki Tibor</i> I. t. gyászbeszéde	385
<i>Budapest</i> székesfőváros természettudományi jutalmáról jelentés (Budapesti melegforrások)	239–245
— kidolgozására megbízást nyert <i>Papp Ferenc</i>	150
— várostörténeti jutalmáról jelentés (József nádor és a szépitő bizottság)	246
— kidolgozására megbízást nyer <i>Rados Jenő</i>	150
<i>Chorin Ferenc</i> -jutalom-ról jelentés	188–206
— odaítélése <i>vitész Moór Gyula</i> -nak	149
<i>Concha Győző</i> értekezéseinek kiadása a <i>Kornfeld Zsigmond</i> -juta- lom 1935. évi kamataiból	151
<i>Coopération Intellectuelle</i> Magyar Nemzeti Bizottságának ülésein az előadók üdvözlése	266, 379, 381
<i>Elnök lemondó levele</i>	373
<i>Előadások</i> 1934-ben és 1935-ben	158, 358
— kivonata	260
<i>Fináczy Ernő</i> ig. és r. t. oszt. titkárról <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök megemlékezése	142
— ravatalánál <i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t. oszt. elnök gyászbeszéde	271
<i>Főtítkárr lemondása</i>	376–379
<i>Gelei József</i> nyeri el a Marczibányi-mellékjutalmat	147
<i>Gerevich Tibor</i> üdvözlése r. taggá választásán	265
<i>Gombocz Zoltán</i> ig. és r. t. oszt. elnökről <i>Berzeviczy Albert</i> ig. t. t., elnök megemlékezése	144
— <i>Petz Gedeon</i> t. t. megemlékezése	383
— ravatalánál <i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t. oszt. elnök gyászbeszéde	274
<i>Gyászbeszédek</i>	271–285, 383–387

	Lap
<i>Hadtörténelmi Bizottság</i> jelentése	155
<i>Halottaink</i> 1934-ben és 1935-ben	162, 383
<i>Handelsman Marcell</i> k. t. üdvözlése a C. I. Magy. Nemzeti Bizott- ságának ülésén	382
<i>Hóman Bálint</i> ig. és r. t., vall. és közokt. miniszter gyászbeszéde <i>Popovics Sándor</i> ig. és t. t. ravatalánál	277
<i>Hubay Jenő</i> nyeri el a <i>Weiss Fülöp</i> -jutalmat	148
<i>Hüllt Dezső</i> l. t. gyászbeszéde <i>Zelovich Kornél</i> l. t. ravatalánál	279
<i>Igazgató-Tanács</i> hozzászólásai az elnök lemondásához	374
<i>Jelentések</i> jutalomtétélekről	165—246, 333, 346
<i>Jelentés</i> a könyvtár 1934. évi állapotáról	310
— az <i>Archeológiai Bizottság</i> részéről	328
— a <i>Hadtörténelmi Bizottság</i> részéről	155
— a <i>Nemzetgazdasági Bizottság</i> részéről	332
— a <i>Szótári Bizottság</i> részéről	156
— a <i>Történettudományi Bizottság</i> részéről	322
<i>Jutalmi-bizottságok</i> jegyzéke	163
— <i>jelentései</i>	165—246, 333, 346
<i>Jutalmak</i> odaítélése	147—151, 345, 346
<i>Jutalomkönyvek</i>	152
<i>Jutalomtétélek</i> 1935-ben	285
<i>Kazinczy-jutalom</i> odaítélése <i>Marczali Henrik</i> nek	151
<i>Kéký Lajos</i> l. t. beszéde <i>Négyesy László</i> t. t. síremlékének fel- avatásán	284
<i>Kiadványok</i>	130, 289, 387
<i>Klebsberg Kunó</i> gróf értekezései nyerik el a <i>Kónyi Manó</i> - jutalmat	149
<i>Kónyi Manó</i> -jutalomról jelentés	213—229
— felajánlása a gr. <i>Klebsberg Kunó</i> -szoboralapra	149
<i>Kornfeld Zsigmond</i> -jutalom 1935. évi kamatainak felhasználása	151
<i>Kornfeld Zsigmond</i> -jutalomról jelentés	211
— kidolgozására megbízást nyer <i>Ybl Ervin</i> (Lotz Károly élete és művészete)	148
<i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t., oszt. elnök gyászbeszéde <i>Fináczy</i> <i>Ernő</i> ig. és r. t., oszt. titkár ravatalánál	271
— gyászbeszéde <i>Gombocz Zoltán</i> ig. és r. t. oszt. elnök ravatalánál	247
— <i>II. Rákóczi Ferenc</i> történeli hivatása	265
<i>K. Kováts Gyula</i> r. t. ravatalánál <i>Szladits Károly</i> l. t. gyász- beszéde	384
<i>Kozma Andor</i> t. t. síremlékének felavatásán <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök beszéde	305
<i>Költségvetések</i>	246—249, 346—346

	Lap
<i>Könyvjutalmak</i>	152
<i>Könyvtár 1934.</i> évi állapotáról jelentés	310
<i>Lenhossék Mihály</i> ig. és t. t., másodelnök üdvözlő beszéde <i>Berzeviczy Albert</i> 30 éves elnöki jubileumán	363
— üdvözlő beszéde a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén	382
— üdvözlő beszéde a Pázmány Péter-Tudományegyetem 300 éves jubileumán	308
<i>Liszt Ferenc</i> ről <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök megemlékezése	302
<i>Lukinich Imre</i> jelentése a Történettudományi Bizottság másolat- és kéziratgyűjteményéről	5—102
<i>Marczali Henrik</i> nyeri el a <i>Kazinczy</i> -jutalmat	151
<i>Marczibányi</i> -mellékjutalomról jelentés	165—188
— odaítélése <i>Gelei József</i> nek	147
<i>Markó Árpád</i> : A lipthói kuruc hadjárat 1709 augusztusában	260
<i>Mattyasovszky Miklós</i> I. t. üdvözlő beszéde <i>Bernát István</i> jubileumán	268
<i>Molnár Kálmán</i> -jutalomról jelentés	229—238
<i>v. Moór Gyula</i> nyeri el a <i>Chorin Ferenc</i> -jutalmat	149
<i>Moravcsik Gyula</i> üdvözlése székfoglalója alkalmából	269
<i>Nagygyűlés 1935. május 15—19.</i>	146
<i>Nagyjutalomról</i> jelentés	165—188
— odaítélése <i>Vendl Aladár</i> nak	147
<i>Négyesy László</i> t. t. síremlékének felavatásán <i>Kékyl Lajos</i> I. t. beszéde	284
<i>Nekrológok</i>	271—284, 383—387
<i>Nemzetgazdasági Bizottság</i> jelentése	332
<i>Nemzetközi Szellemi Együttműködés Magyar Nemzeti Bizottságának</i> ülésein előadók üdvözlése	266, 379, 381, 382
<i>Papp Ferenc</i> megbíztatik Budapest szföv. természettud. jutalomtételének kidolgozásával (Budapest melegforrásai)	151
<i>Pázmány Péter</i> ről <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök megemlékezése	299
— tudományegyetem 300 éves jubileumán <i>Lenhossék Mihály</i> ig. és t. t., másodelnök beszéde	308
<i>Pénztári számadás 1934-ről</i>	103
<i>Pesti Magyar Kereskedelmi Bank</i> jutalmának (A konjunktúra-kutatás) odaítélése <i>Andreich Jenő</i> és <i>Rostás Lászlónak</i>	150
<i>Petz Gedeon</i> t. t. megemlékezése <i>Gombocz Zoltán</i> ig. és r. t. oszt. einökről	383
— üdvözlő beszéde <i>Tolnai Vilmos</i> és <i>Moravcsik Gyula</i> I. tagok székfoglalóján	269
<i>Podmaniczky-Vigyázó Múzeum</i> megnyitásán <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök beszéde	144

<i>Popovics Sándor</i> ig. és t. t.-ről <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök megemlékezése	144
— ravatalánál <i>Hóman Bálint</i> ig. és r. t., vallás- és közokta- tásügyi miniszter gyászbeszéde	277
<i>Przyluski János</i> üdvözlése a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén	379
<i>Rados Jenő</i> megbízatik Budapest szföv. várostörténeti jutalom- tételének kidolgozásával (József nádor és a szépitő- bizottság)	150
<i>II. Rákóczi Ferencről Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök meg- emlékezése	133
— történeti hivatása (<i>Kornis Gyula</i> ünnepi beszéde)	265
Rákoskeresztúri <i>Podmaniczky-Vigyázó Múzeum</i> megnyitásán <i>Ber- zeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök beszéde	144
<i>Ross Denison</i> k. t. üdvözlése a C. I. Magyar Nemzeti Bizottsá- gának ülésén	266
<i>Rostás László</i> és <i>Andreich Jenő</i> nyerik el a Pesti Magyar Keres- kedelmi Bank jutalmát (A konjunktúra-kutatás)	150
<i>Rozvadowski János</i> k. t.-ről megemlékezés	284
<i>Sámuel-Kölber</i> -jutalom-ról jelentés	212
— odaitélése <i>Szabó P. Attilának</i>	149
<i>Surányi Miklós</i> nyeri el a <i>Vojnits</i> -díjat	333
<i>Szabó P. Attila</i> nyeri el a <i>Sámuel-Kölber</i> -jutalmat	149
<i>Széchenyi Istvánról Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök meg- emlékezése	140
— leveleinek kiadása tárgyában határozat	151
<i>Székely Bertalanról Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök meg- emlékezése	306
<i>Széki Tibor</i> l. t. gyászbeszéde <i>Buchböck Gusztáv</i> l. t. ravatalánál	385
<i>Szladits Károly</i> l. tag gyászbeszéde <i>K. Kováts Gyula</i> r. t. ravatalánál	384
<i>Szótári Bizottság</i> jelentése	156
<i>Tagok jegyzéke</i>	1
<i>Tagválasztások</i>	153
<i>Tartalommutató</i> német, francia és angol fordítása	131, 290, 389
<i>Tolnai Vilmos</i> üdvözlése székfoglalóján	269
<i>Történettudományi Bizottság</i> jelentése	322
— másolat és kéziratgyűjteményéről jelentés	5—102
<i>Üdvözlő-beszédek</i>	265—269, 379—382
<i>Ülések</i> 1934-ben és 1935-ben	158, 358
<i>Ünnepélyes közölésen</i> elnöki megnyitó-beszéd	133
<i>Ünnepi beszédek</i>	265
<i>Választások</i> 1935-ben	153
<i>Vendl Aladár</i> nyeri el a <i>Nagyjutalmat</i>	147

	Lap
<i>Vigyázó-vagyonok</i> : 1934. december 31-i kimutatás	115
— 1935. januári tájékoztató	127
— költségvetés 1935. második felére	255
— költségvetés 1936. első felére	353
<i>Vojnits</i> -díj-ról jelentés	333
— odaitétele <i>Suranyi Miklósnak</i>	345
<i>Weiss Fülöp</i> -jutalom-ról jelentés	207—210
— odaitétele <i>Hubay Jenőnek</i>	148
<i>Wodianer</i> -jutalom-ról jelentés	346
— odaitétele	346
<i>Ybl Ervin</i> megbíztatik a <i>Kornfeld Zsigmond</i> jutalomtétel kidolgozásával (<i>Lotz Károly</i> élete és művészete).	148
<i>Zdziechowski Maryan</i> k. t. üdvözlése a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén	381
<i>Zelovich Kornél</i> l. t. ravatalánál <i>Hülll Dezső</i> l. t. gyászbeszéde	279

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: BALOGH JENŐ.

XLV. KÖTET.

1935.

JANUÁR—MÁRCIUS

I.

Az Akadémia belső tagjai.

Elnökség.

Berzeviczy Albert, ig. és t. t., elnök
Lenhossék Mihály, ig. és t. t., másodelnök
Balogh Jenő, r. t., főtitkár.

Igazgató-Tanács.

Az Igazgató-Tanács választottjai:

József főherceg, t. t.
Gr. Károlyi Gyula
Szmrecsányi Lajos
Gr. Teleki Pál, t. t.
Gr. Zichy János
Gr. Mailáth József
Serédi Jusztinián, t. t.
Gr. Zichy Gyula
Jankovich Béla, t. t.
Teleszky János
Gr. Andrássy Géza
12. Gr. Széchenyi Bertalan.

Az Akadémia választottjai

Br. Wlassics Gyula, t. t.
Illosvay Lajos, t. t.
Színnyei József, r. t.
Herczeg Ferenc, t. t.
Melich János, r. t.
Gombocz Zoltán, r. t.
Domanovszky Sándor, r. t.
Hóman Bálint, r. t.
9. Kornis Gyula, r. t.

Tiszteleti tagok.

I. osztály.

Herczeg Ferenc, ig. t.
Hubay Jenő
Ravasz László
Badics Ferenc

Csengery János
Zala György
Némethy Géza
8. Petz Gedeon.

II. osztály.

Berzeviczy Albert, ig. t., elnök
Br. Wlassics Gyula, ig. t.
Károlyi Árpád
Gr. Bethlen István

Földes Béla
Serédi Jusztinián, ig. t.
Hegedűs Lóránt
8. Jankovich Béla, ig. t.

III. osztály.

Lenard Fülöp	Ilosvay Lajos, ig. t.
József főherceg, ig. t.	Horváth Géza
Koburg Ferdinánd	8. Lenhossék Mihály, ig. t., másodelnök.
Gr. Teleki Pál, ig. t.	
Bláthy Ottó	

Rendes és levelező tagok.

Alosztályok szerint csoportosítva.

I. Nyelv- és széptudományi osztály.

A) Nyelvtudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Vikár Béla
Szinnyei József, ig. t., osztály- titkár	Darkó Jenő
Munkácsi Bernát	Horger Antal
Melich János, ig. t.	Mészöly Gedeon
Gombocz Zoltán, ig. t., osztály- elnök	Förster Aurél
Vári Rezső	Németh Gyula
Zolnai Gyula	Husztai József
7. Tolnai Vilmos.	Schmidt Henrik
	Jakubovich Emil
	Gr. Zichy István
	Klemm Antal
	Csúry Bálint
<i>Levelező tagok:</i>	Pais Dezső
Kúnos Ignác	Zsirai Miklós
Gyomlay Gyula	18. Moravcsik Gyula.
Láng Nándor	

B) Széptudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Zlinszky Aladár
Császár Elemér	Szász Károly
Voinovich Géza	Thienemann Tivadar
Horváth Cyrill	Petrovics Elek
Szinnyei Ferenc	Kéký Lajos
Pintér Jenő	Zsigmond Ferenc
Horváth János	Bajza József
Viszota Gyula	Baros Gyula
8. Solymossy Sándor.	György Lajos
	Pukánszky Béla
	Gulyás Pál
<i>Levelező tagok:</i>	Csáthó Kálmán
Pekár Gyula	Alszegehy Zsolt
Vargha Damján	Brisits Frigyes
Papp Ferenc	18. Aprily Lajos.

II. Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya.

A) Bölcséleti és társadalomtudományi alosztály.

Rendes tagok :

Balogh Jenő, főtitkár
 K. Kovács Gyula
 Thirring Gusztáv
 Bernát István
 Kornis Gyula, ig. t., osztály-
 elnök
 Finkey Ferenc
 Polner Ödön
 Angyal Pál
 Ereky István
 Kolosváry Bálint
 11. Heller Farkas.

Levelező tagok :

Grosschmid Béni
 Reiner János
 Balogh Artúr
 Schneller István

Illés József
 Fellner Frigyes
 Kovács Alajos
 Czettler Jenő
 Dékány István
 Holub József
 Kovács Ferenc
 Kenéz Béla
 Moór Gyula
 Schütz Antal
 Lakó Dezső
 Bartók György
 Navrátil Akos
 Tomcsányi Móric
 Vinkler János
 Staud Lajos
 Balás Károly
 Kuncz Ödön
 Mattyasovszky Miklós
 Szladits Károly
 25. Tóth Lajos.

B) Történettudományi alosztály.

Rendes tagok :

Szádeczky-Kardos Lajos
 Angyal Dávid
 Domanovszky Sándor, ig. t.
 Kuzsinszky Bálint
 Hóman Bálint, ig. t.
 Szentpétery Imre
 Lukinich Imre
 Hodinka Antal
 Gerevich Tibor
 Hekler Antal
 11. Eckhart Ferenc.

Levelező tagok :

Marczali Henrik
 Erdélyi László
 Sebestyén Gyula
 Mahler Ede
 Barabás Samu

Varjú Elemér
 Pilch Jenő
 Iványi Béla
 Madzsar Imre
 Gombos Ferenc Albin
 Szekfü Gyula
 Bella Lajos
 Gyalóka Jenő
 Bruckner Győző
 Tóth Zoltán
 Heinlein István
 Nagy Miklós
 Hajnal István
 Fögel József
 Mályusz Elemér
 Divéky Adorján
 Szabó Dezső
 Györffy István
 Miskolczy Gyula
 Alföldi András
 Nagy Lajos
 27. Markó Árpád.

III. A matematikai és természettudományok osztálya.

A) Matematikai és fizikai alosztály.

Rendes tagok :

Rados Gusztáv
 Tangl Károly, osztályelnök
 Winkler Lajos
 Szarvasy Imre
 'Sigmond Elek
 Zemplén Géza
 Fejér Lipót
 Pogány Béla
 9. Rybár István.

Oltay Károly
 Konek Frigyes
 Szily Kálmán
 Mikola Sándor
 Pekár Dezső
 Gróh Gyula
 Ortway Rudolf
 Fröhlich Pál
 Möller István
 Császár Elemér
 Zechmeister László
 Hüttl Dezső

Levelező tagok :

Zipernowszky Károly
 Bugarszky István
 Hoor-Tempis Mór
 Bodola Lajos
 Buchböck Gusztáv
 Riesz Frigyes
 Steiner Lajos

Varga József
 Gyulai Zoltán
 Mihailich Győző
 B. Kerékjártó Béla
 Finkey József
 Doby Géza
 Szőkefalvi Nagy Gyula
 Széki Tibor
 27. Mauthner Nándor.

B) Természettudományi alosztály.

Rendes tagok :

Mágócsy-Dietz Sándor
 Zimányi Károly
 Preisz Hugó
 Mauritz Béla, osztálytitkár
 Schaffer Károly
 Buday Kálmán
 Vendl Aladár
 Entz Géza
 9. Filarszky Nándor.

Papp Károly
 Vámosy Zoltán
 Zimmermann Ágoston
 Kerpely Kálmán
 Verebély Tibor
 Bókay János
 Gelei József
 Jakabházy Zsigmond
 Kaán Károly

Levelező tagok :

Hollós László
 Tuzson János
 Kenyeres Balázs
 Marek József
 Magyary-Kossa Gyula
 Zahlbruckner Sándor
 Vitális István
 Cholnoky Jenő

Csiki Ernő
 Scherffel Aladár
 Manninger Rezső
 Rozlosznik Pál
 Orsós Ferenc
 Szentpétery Zsigmond
 Telegdi Roth Károly
 Herzog Ferenc
 Szabó Zoltán
 Dudich Endre
 Vendl Miklós
 29. Győry Tibor.

II.

A Magyar Tud. Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése.

Összeállította dr. Lukinich Imre, a Tört. Bizottság előadója.

I.

A Magyar Tudományos Akadémia megalakulása első idejétől fogva egyik legfontosabb feladatának tartotta a magyar nyelv művelését. Az 1827: X. tc. is »a honni nyelv kiművelése«-ben látta a megalakítandó Magyar Akadémiának legsajátosabb feladatát.¹ Innen van az, hogy az Akadémia első nagygyűlése (1831. február) legsürgősebb teendőjét a magyar nyelvtan megíratásában és a magyar szótár összeállításában látta. De míg a magyar nyelvtan ügyét a Nyelvtudományi Osztály belső ügyének tekintette, addig a magyar nyelv szókincsének összegyűjtésében valamennyi akadémiai tagnak közreműködésére számot tartott. »Minden osztálybeliek szedjék össze régebb és újabb könyvekből tudományuk műszavait s adják bé betűrendben«, sőt »gyűjtsék a tagok, amennyire alkalmuk van, a táj-szavakat s a városi és falusi mesteremberek műszavait« is.²

A gyűjtő munka azonnal megindult azon utasítások alapján, melyeket az Akadémia e célból kidolgoztatott³ s bár az 1831. évi kolerajárvány miatt a gyűjtő munka menetében visszaesés támadt, egészben véve a magyar szókincs gyűjtése tervszerűen haladt előre.⁴ E gyűjtőmunka kapcsán vetődött fel még a 3. nagygyűlés idején (1832. aug.—szept) az a gondolat, hogy a gyűjtést a kiadatlan nyelvemlékekre és a nyelvtörténeti fontossággal bíró okleveles vagy kézirati történeti anyagra is ki kellene ter-

¹ A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. I. k. (Pest, 1833.) 55. I. *Évkönyvek* a. idézve.

² *Évkönyvek*. I. 67. I.

³ *Évkönyvek*. I. 70—72. II.

⁴ Erre vonatkozó beszámolók *Évkönyvek*. I. 78., 85—86., 88. II.

jeszteni, »mellyekből a nagy szótárhoz sok elavult, de jó magyar szavakat, a grammatika tekintetében sok nevezetes régi magyar szerkezetet s beszédejtést lehetne ki-szedni«. ⁵

A gyűjtés körének ez a kiterjesztése, mely a könyvtárak és levéltárak tüzetesebb átkutatását tette természetesen szükségessé, a Történettudományi Osztályt hasonló kutató munkára serkentette s ezért még az 1832. aug.—szeptemberi nagygyűlés folyamán (szept. 6.) a következő indítvánnyal fordult a nagygyűlés elé: »Nemcsak a hazai könyvtárakban még talán rejtőző históriai kéziratokat kerestetné fel, hanem addig is, míg illy irányra utazásokat lehetne rendelni, a bécsi, gréczi, prágai, milanói stb., de kivált a müncheni könyvtárak igazgatóságait a nálak található és hazánkat érdeklő kéziratok címeinek közlése iránt megkérni, mellyek szerint az illető kéziratokat a Társaság lemásoltathatná s azokat egy talán alapítandó történeti kútfők gyűjteményébe ki is adhatná.

2. A tagok s általak más hazafiak kéretnének meg, hogy a környékeiken megszerezhető eredeti oklevelek gyűjtésében, vagy legalább igen hív lemásolásában jár-nának el.

3. Hogy némelly külföldi museumok, mint eleinte a Joanneum, Francisceum, a milanói s müncheni gyűjtemények felügyelői kerestetnének meg, hazánkat érdeklő oklevelek másolatban leendő közlése végett, főképen pedig tétetnék lépés a bécsi császári belső titkos udvari levéltár megvizsgálhatására, mellyben kivált a velencei levéltár általvétele óta, Magyarország históriáját illető oklevél nagy számmal vagyon«. ⁶

Minthogy azonban az Akadémia a tervbe vett nagyarányú másoltatásokra nem rendelkezett fedezettel, az osztály az Igazgató-Tanács ajánlatára egyelőre elegendőnek tartotta a tagok felkérését önkéntes másolási munkákra s mindjárt meg is kereste *Baricz György* I. tagot, ⁷ aki Peschierában lakott, hogy Milánóban, s a Bécsben élő *Gévay Antal* I. tagot, hogy a bécsi udvari könyvtárban

⁵ Évkönyvek. I. 88. I.

⁶ Évkönyvek. I. 94. I.

⁷ 1779—1840. Rövid életrajza Évkönyvek. VI. (1845.) 133. I.

másoljon, illetőleg írja össze az ott levő »magyar történeti emlékek címeit és tartalmát«.⁸

A gyűjtés, illetőleg a másolás ettől az időtől fogva *kettős irányban* haladt előre: rendszeresen gyűjtötték és másolták a magyar nyelv szókincsének gyarapítása végett a tervbe vett nagy szótár számára a nyelvtörténeti fontossággal bíró leveleket és iratokat és gyűjtötték a külföldi levéltárakban és könyvtárakban levő és Magyarország történetére fontossággal bíró okleveles emlékeket. Az előbbivel nem foglalkozunk, de meg kell állapítanunk, hogy 1832-től fogva évtizedeken át jól átgondolt és kellően irányított munka folyt a nyelvemlékszámba menő adatok összegyűjtése és másolása körül. Azok a **jelentések**, melyek erre a gyűjtési körre vonatkoznak, általában véve ma is hasznos útbaigazításul szolgálnak egyes könyvtárak vagy levéltárak irattárlománya tekintetében.⁹ Egyúttal bizonyítékai annak a tudatos munkának, mely az Akadémián belül hosszú éveken át folyt.

Megindult azonban a Történettudományi Osztály által kezdeményezett gyűjtési és másolási munka is. *Baricz* György Peschierából sok olyan latin, francia és olasz könyvnek és kéziratnak a címét közölte az osztállyal, melyben Magyarországot érdeklő adatokat talált s a közölt adatok annyira kielégítették az osztályt, hogy *Bariczot* munkája folytatására azonnal felkérte és a milánói könyvtáron kívül figyelmébe ajánlotta a velencei, bolognai és páduai könyvtárak anyagának átvizsgálását is. Minthogy pedig az idáig kevéssé ismert *magyarországi könyvtárak és levéltárak* a nyelvtörténeti kutatások számára nem egy esetben nagy meglepetéssel szolgáltak, az osztály egyidejűleg a magyarországi könyvtárak és levéltárak történeti érdeklő bíró kézíratainak jegyzékbe-foglalására vagy ismertetésére is felhívta tagjainak figyelmét, azzal az indoklással, hogy »azok megszerzése, másolatása is akként jőne folyamatba, amint, az inkább egyedül a nyelv **ismeretére** nézve érdekes régi magyar nyelvemlékek lemásolatása már sikert is mutat«. A *Luczenbacher (Érdy) János*

⁸ Évkönyvek. I. 95. V. 39. Gévay (1796–1845.) rövid életrajza Évk. VIII. I. 92. I. — Gévay másolatgyűjteményének sorsa nem ismeretes; annyit tudunk csak róla, hogy Jászay Pál használta.

⁹ V. ö. Évkönyvek. II. (1835.) 8–12., 64. III. 58. IV. 19–33., 66–76. V. 23–24. VIII. 65–66. IX. 13. II.

által nem sokkal utóbb beírt jelyzék valóban igazolta az osztály határozatát, mert ez a jelyzék ma sem avult el.¹⁰

A szerény anyagi eszközökkel rendelkező Történettudományi Osztály, mint az az eddigiekből is megállapítható, a gyűjtés és másolás munkájában főként a tagok buzgóságára és áldozatkészségére számított. Innen van az, hogy mihelyt tudomást szerzett arról, hogy valamelyik tagja külföldre készült, azonnal kereste vele az összekötést és igyekezett a kutató-munkába bevonni. Így irányult az osztály figyelme *Petrovics Frigyes*re, a Történettudományi Osztály Horváth Istvánnal együtt elsőnek megválasztott tagjára, aki gr. Teleki Lászlónak, gr. Teleki József akadémiai elnök öccsének mentoraként hosszabb külföldi útra készült. Petrovics készségesen vállalkozott nemcsak a másolatok irányítására és ellenőrzésére, hanem másolásra is, mire az Akadémia Igazgató-Tanácsa azonnal gondoskodott megfelelő fedezetről.

Míg Baricz György Velencében kutatott s az ottani San Marco-könyvtárból egy Bonfinius-levél másolatát küldte meg az Akadémiának, Petrovics fáradságot nem ismerő buzgalommal kutatott az osztrák és a német könyvtárakban. Egymásután kereste fel a prágai, drezdai, jénai, hallei, lipcei, berlini, frankfurti, továbbá a wolfenbütteli, hamburgi, göttingai, kasseli stb. könyvtárakat s a talált magyar vonatkozásokat nemcsak mindenütt pontos jelyzékbe foglalta,¹¹ hanem a lehetőséghez képest azokat lemásolta vagy lemásoltatta.¹² Ebbe a kutató- és másolómunkába kapcsolódott be 1833-ban *Czech János* rendes tag, aki főleg bécsi kutatásokra és másolásokra vállalkozott,¹³ továbbá 1834-ben *Zsivora György* I. tag, aki franciaországi tartózkodását kívánta arra felhasználni, hogy egyes könyvtárakban kutasson az osztály számára¹⁴ s aki valóban néhány értékes adattal hozzá is járult az Akadémia másolati gyűjteményének gyarapításához.¹⁵

¹⁰ Évkönyvek. II. 13—14. Luczenbacher jelyzéke u. o. 14—19. II.

¹¹ A jelyzések megjelentek Tudománytár. I. 209—16. II. V. ö. Évkönyvek. II. 73. és III. 14—16. II.

¹² Évkönyvek. II. 88—89. II.

¹³ Évkönyvek. II. 19. II. 64. és 65. III. 26. II.

¹⁴ Évkönyvek. II. 73., 81. II.

¹⁵ Felsorolva Évkönyvek. III. 13.

Czech János kéziratgyűjteményének (jelzete: M. Tud. Akadémia kéziratára. Tört. Oklevéltárak. 4°.) jegyzéke a következő:

1. Oklevélmásolatok 1433—1441. évekre vonatkozólag; Kottaner Ilona emlékirata; várostörténeti oklevélmásolatok 1431—1495., ugyanarra vonatkozó jegyzetek és kivonatok 1292—1530; Győrmegyei helységeket illető kivonatok betűrendben; vegyes tartalmú jegyzetek.

2. Oklevéltöredékek, kivonatok; Selmecbánya városi és bányajoga; Pozsonyra, Kőrmöcbányára vonatkozó, továbbá Erzsébet—V. László korát érdeklő másolatok és kivonatok. Vazul és Szár László.

3. Vegyes tartalmú történelmi könyvkijegyzések, kivonatok betű- és időrend nélkül; Árpádkori iskolákra, külföldi akadémiákra, írókra, orvosokra stb. vonatkozó jegyzetek, kivonatok; Győrrre vonatkozó jegyzetek 1704—1769.

4. A magyar nádorok történetéhez másolatok és jegyzetek.

5. Jegyzetek és adatok a nádorok történetéhez.

6. Ugyanaz.

7. Jegyzetek a győri főispánokról; Magyarország kancellárjai 1200—1681; adatok Győr város, a káptalan és püspökség történetéhez (1318—1584.); XIII. századi regeszták.

8. Győrmegye családaira és helységeire vonatkozó jegyzetek.

9. Jegyzetek a melléktartományokra, Velencére, Mosonmegye főispánjaira vonatkozólag.

10. Jegyzetek, kivonatok a magyarországi zsidók történetéhez.

11. Győr város történetét érdeklő jegyzetek 1527—1699.

12. Jegyzetek a Hardegg-perre vonatkozólag 1594. — A győri püspököket és a káptalant illető oklevélmásolatok és jegyzetek 1157-től a 18. sz. közepéig.

13. Jegyzetek, kivonatok, másolatok Győr város történetéhez, — vegyes tartalommal.

14. Ugyanaz.

15/1. Ugyanaz.

15/2. Oklevélmásolatok Győr város történetéhez. 1400—1499.

15/3. Ugyanaz. 1500—1599-ig.

15/4. Ugyanaz. 1600—1699. és 1700—1778-ig.

15/5. Jegyzetek és kivonatok a győri püspökségről, Győr megyéről és főispánjairól, Győr váráról és városáról.

16. Diplomatikai jegyzetek, könyvkijegyzések stb. (Gatterer, Cornides, Pray.)

17. Fejérváry Károly: Sáros megye főispánjai; másolatok a Kaprinay-gyűjteményből; XIII—XVI. századi oklevélmáso-

latok; a Pannonia megvételeéről szóló ének újkori másolata, vegyes tartalmú jegyzetek.

18. Könyvkijegyzések, jegyzetek codexekből; adatok II. Endre Jolánta nevű leányának történetéhez; vegyes tartalmú kivonatok és jegyzetek.

Ezekon kívül külön van nyilvántartva Czech Jánosnak egy másolatgyűjteménye (M. Tud. Akadémia kézirattára. Tört. 4° 31. sz. csomagban), mely 1292—1360. közti időre vonatkozólag tartalmaz másolatokat.

A beküldött jegyzékek és másolatok teljesen igazolták az osztály álláspontját, illetőleg az Akadémia öszszességének és Igazgató-Tanácsának áldozatkészségét, úgy hogy a kutató- és másoló-munka változatlan buzgalommal tovább folyt. Ebben mindvégig Petrovics vezetett, aki nemcsak átvizsgálta az újtába eső városok könyvtárait és kéziratait, hanem a bennük található magyar vonatkozásokról állandóan és rendszeresen tájékoztatta is az Akadémiát, felügyelt az Akadémia által elrendelt másolásokra, sőt maga is szorgalmasan és — tegyük hozzá — megbízhatóan másolt, amire nagy nyelvismerete igen alkalmassá tette. Tájékoztató áttekintései, melyeket 1834—35-ben a párizsi és londoni könyvtárak magyar vonatkozású kéziratiról küldött az Akadémiának,¹⁶ ma is értékkel bírnak, sőt nem egy esetben ma is megbízható vezetők. Kora halála (1836. ápr. 12.), mely Münchenben munkaközben érte utól, a kutató- és gyűjtőmunka szempontjából pótolhatatlan veszteséget jelentett a Történettudományi Osztálynak.¹⁷

Petrovics Frigyes másolatgyűjteménye, mely jelenleg a M. Tud. Akadémia Tört. Bizottságának másolatgyűjteményében őriztetik, a következő:

»*Petrovics-gyűjtemény*« című másolatgyűjtemény. (Korábbi jelzete: M. Tud. Akadémia Kézirattára. Tört. Oklevéltárak. Ivrét. 37. sz.)

I. k. Verzeichniss wass sich im Königreich Ungarn zugetragen, als der Türkisch Kaiser den Frieden mit dem Römischen Kaiser brochen und unsers Kaisers Gsandte zum Theil ermördt, zum Theil gefangen gehalten etc. 1594—1598. 674 l. Nem Petrovics sajátkezu másolása s nem állapítható meg az eredeti kézirat holléte sem, ha csak nem azonos az a wolffenbütteli könyvtárból való másolattal, mely Vier-

¹⁶ Évkönyvek. III. 60—75. II.

¹⁷ Zsivora György emlékbeszéde Petrovics Fridrik felett. Évkönyvek IV. 115—16. II.

jährige Hungarische Kriegsgeschichte und Rechte ab a. 1594—98. (Évk. III. 14.) alatt van feltüntetve.

II. k. 1. Anonymi: Via ad stabiliendam concordiam inter utriusque religionis socios regni Hungariae. 52 l.

2. Georgius Chiakor: Epistola de morte et exitu Serenissimi Magni Stephani regis Poloniae. (1586—87.) 53—92 ll.

3. Descriptio coronationis Rudolphi in regno Hungariae 1572. sept. 25. 93—133. ll.

4. Michaelis voyvoda epistolae de sua expeditione Moldavica 1600. 137—143. ll.

5. Geschichten des Ungerlandes. (Földrajzi leírás után Kr. u. 373-tól 1595-ig krónikaszerű történet. Függelékképpen egy bajor polgárnak elbeszélése a törökökről etc.) 145—176. ll.

6. Titulaturbuch für die königliche ungarische Canzlei. 1568. 177—226. ll.

7. Jelentés I. Ferdinánd haláláról. 227—234. ll.

8. Hunyadi János levele Garai Lászlóhoz. 1456. 227—234. ll.

9. Kapisztrán János levele. 1456. 235—241. ll.

Az Évkönyvek szerint (III. 14.) a 4., 7., 8. sz. alattiak a wolffenbütteli könyvtárból vett másolatok; valószínűleg a többiek is onnan valók. Valamennyi egy kéz másolata.

III. k. 1. Remarques sur un calendrier imprimé à Hermanstadt. 1714. Berlini kir. könyvtárból. (Ms. Gall. fol. 158.) Petrovics másolata. (V. ö. Tudománytár I. 1834. 214 l.) 4 sztl. l.

2. Brandenburi György örgrófnak a berlini kir. levéltárban őrzött levéltárából. 1519—1524. 15 sztl. lev. Petrovics másolata.

3. Mathiae Citardi litterae de exitu Ferdinandi I. imperatoris. 1564. — Berlini kir. könyvtárnak: Adversaria ad historiam saeculi XVI. pertinentia c. kéziratából másolta Petrovics. 4 sztl. l. (Tudománytár, 1834. 214. l.)

4. I. Ulászló király levelei 1441. Berlini kir. könyvtár kézírataiból. (Ms. Lat. fol. 174.) Másolta Petrovics. 4 sztl. l.

5. Itinerarium Bongarsii 1585. — Berlini királyi könyvtárból. Petrovics másolata. 4 sztl. l.

6. Die Ordnung zu Ofen wider den Thurcken c. 1501-ben Kölnben megjelent nyomtatványból másolat. 5 sztl. l.

7. Soriano követjelentéséből (1557.) kivonat. A párizsi kir. könyvtár (Coll. Dupuy 670.) kéziratából másolta Petrovics. 7 sztl. l.

8. Kivonat Giovanni Michele követjelentéséből, 1563. A párizsi kir. könyvtár (Ms. 1432. St. Germ.) kéziratából másolta Petrovics Frigyes. 8 sztl. l.

9. A szentszéki nunciushoz 1628. évi jelentéséből. A párizsi kir. könyvtár (Ms. Supl. 1098.) kéziratából másolta Petrovics. 23 sztl. l.

10. II. Endre korára (1217.) vonatkozó két oklevél. A

párizsi kir. könyvtár (Sect. hist. Carton J. 933.) kézírataiból másolta Petrovics. 7 sztl. 1.

11. Házassági szerződés V. Károly francia király Lajos nevű fia és Lajos magyar kir. Katalin leánya között 1374. aug. 10. és december 19. A párizsi kir. könyvtár (Carton J. 458.) kéziratából Petrovics másolata. 16 sztl. 1.

12. Ferenc francia és János magyar király levelei 1527. febr. 24., ápr. 27., 1528. okt. 28., 1529. szept. 1. Párizsi kir. könyvtár. (Coll. Dupuy 468. és Carton J. 933.) Petrovics másolata. 11 sztl. 1.

13. Verancsics Antal levele Corsinushoz. 1532. febr. 25. U. o. (Coll. Dupuy 468.) Petrovics másolata 4 sztl. 1.

14. Okiratok az 1644—45. évek történetéhez. A wolffenbütteli könyvtár kézíratairól lemásolta Petrovics. 13 sztl. 1.

15. Báthory Gábor és Bethlen Gábor erdélyi fejedelem korának történetéhez. U. o. Petrovics másolata. 12 sztl. 1.

16. Bethlen Gáborra vonatkozó iratok. 1618—1619. Berlini kir. könyvtár (Germ. 83.) kéziratából Petrovics másolata. 12 l.

17. Keresztély szász választó levele 1608. okt. 6. Mátyás főherceghez vallási ügyekben. U. o. U. azon másoló. 5 sztl. 1.

18. III. Zsigmond lengyel király és Bethlen Gábor viszonyához. 1619—1620. U. o. U. azon másoló. 16 sztl. 1.

19. Bethlen Gábor első támadásához. (1619—1621.) U. o. U. azon másoló. 27 sztl. 1.

20. Bethlen Gábor és Brandenburgi Katalin házasságának történetéhez. 1625—1626. U. o. (Ms. Germ. 145 fol.) U. azon másoló. 14 sztl. 1.

21. Báthory Zsigmond levele 1602. jún. 4. a császárhoz. Párizsi kir. kv. (Coll. Dupuy 436.) Petrovics másolata. 2 sztl. 1.

22. Draskovics György levele 1569. márc. 31. U. o. (Coll. Dupuy 549.) U. azon másoló. 2 l.

23. VII. Károly francia király levelei a magyar rendekhez és Hunyadi Jánoshoz. K. n. U. o. (Ms. Lat. cod. 5414.) Petrovics másolata. 3 l.

24. Epithalamium in nuptias Bathorianas és Jani Pannonii epitaphium in Franciscum Barbarum Venetum. A párizsi kir. könyvtár (Ms. Lat. 8143. 8625.) kézírataiból. Petrovics másolata. 1 l.

IV. k. 1. *Thököly Imre korára vonatkozó iratok.* A francia külügyminisztérium: Hongrie et Transylvanie c. gyűjteménye 1—8. kötetéből. Petrovics másolata.

2. Kivonatok 1662—1647. Másolatok 1675—1683.

3. Thököly végrendelete 1705. Teleki Mihály levelei 1674—1682. (Ez az anyag részben kiadva: Tört. Tár 1886, 1887, 1890.)

4. *Lajstroma a II. Rákóczi Ferencet és korát illető iratokról*, melyek a francia külügymin. levéltárában: Hongrie et

Transilvanie, 9—17. fol. köteteiben találhatók. 1701-től (1700-ból egy latin levélmásolat van) 1725-ig. Ugyanaz kiadva Petrovics nevének felemlítése nélkül. *J. Fiedler: Actenstücke zur Geschichte Franz Rákóczy's. II. k.* (Wien, 1858.) 551—622. ll.

5. Etat des affaires des mecontents de Hongrie. 1705.

6. II. Rákóczi F. levele 1708. febr. 15. De Tournon grófhhoz; 1711. nov. 24. br. Besenvalhoz.

7. II. Rákóczi Ferenc levelei XIV. Lajoshoz, Torcy külügy-miniszterhez, br. Besenvalhoz, Dubois bíbornokhoz, az orleansi herceghez és másokhoz. 1703. szept. 22-től 1726. nov. 29. Összesen 38 drb.

V. k. 1. Breve chronicon Hungarorum ab a. 200 usque 1490, incerti auctoris. (A párizsi kir. könyvtárban őrzött kéziratból: Ms. Latina. 5941.) Petrovics másolata 11 l.

2. Anna de Candale útja Velencén át Budára és II. Ulászlóval kötött házasságának leírása. (Párizsi kir. könyvtár kézírata. Ms. Gall. 6764.) 44 oldal. (Idegen kéz másolása.)

3. II. Ulászló házasságkötése 1502. címen a következőket tartalmazza: II. Ulászló levelei 1501, s házassági szerződése; továbbá az előbbi szám alatt említett leírás u. azon kéziratból másolva s végül II. Ulászlónak két levele 1502. és 1503-ból. (Petrovics másolata.) 74 l.

4. Joachimi Rusdorfii nobilis Germani litterae de republica ad diversos reges. 1630. Bethlen Gábornak ajánlva. (Levelek Bethlen Gáborhoz, Bethlen Istvánhoz, Szenczi Molnár Alberthez stb.) Idegen kéz másolata, (114 l.) a kasseli könyvtárból (Évk. III. 15.)

5. Strassburg Pál diplomáciai megbízatására (1631—34.) vonatkozó levelek, jelentések. 130 sztl. levél. Idegen kéz másolata a kasseli könyvtárból. (Évk. III. 15.)

6. Regni Hungariae fines et dominatus amplitudo. (A párizsi kir. könyvtárból: Ms. Lat. 6238. p. 20. Kimutatás III. Béla király jövedelmeiről stb.) Petrovics másolata.

7. A magyar követek beszédei az 1614-i linci gyűlésen. A wolfenbütteli könyvtárból, Petrovics másolata, 22 sztl. levél.

8. Succincta narratio de regibus Hungariae ex chronico Johannis de Utino. A wolfenbütteli könyvtárból. Petrovics másolata. 12 sztl. l.

Reise eines Bergmanns von Freiburg nach Oberungarn. A 17. sz. utolsó tizedéből. A berlini kir. kvár kéziratából. (V. ö. Tudománytár, 1834. I. 214.) Korábbi jelzete: M. Tud. Akad. kézírattára. Vegyes, 4° 87. sz. Petrovics ellenőrzése alatt készült másolat. 131 oldal.

Petrovics Frigyes jelentései (I. f.) a M. Tud. Akadémiához Berlinből (1833. kiadva Tudománytár I. 1834. 209—213. ll.), Frankfurtból (1834. szept.), Párizsból (1835. január és szept.) — Ismertetése a *hága*i kir. levéltár magyar anyagának,

a *berlini* kir. könyvtár »kéziratai közt található és Magyarországot illető dolgok«-nak, a *wolfenbütteli* magyar vonatkozású kéziratoknak, a *hamburgi* városi, a *göttingi* egyetemi, a *kasseli* országos, a *frankfurti* városi, a *heidelbergi* egyetemi, a *stuttgarti* királyi, a *karlsruhei* nagyhercegi, a *párizsi* Arsenal, a párizsi királyi könyvtárak magyar vonatkozásainak. Néhány jegyzet a *bretagnei* levéltárakból, felsorolása a francia nemzeti levéltár magyar vonatkozású okleveleinek s végül a *vatikáni* levéltár u. azon tárgyú okleveleinek. — Számos külföldi könyv- és levéltár nyomtatásban már megjelent katalógusának magyar anyaga.

A II. füzetben: A következő *könyvtárak* ismertetése: Bordeaux (városi), Nantes (városi), British Museum kéziratairól jegyzetek, Cambridge, Oxford (Bodley), Amsterdam, Hága (királyi), Frankfurt (városi), Hannover (királyi), Párizs (Arsenal), Bremen, Erlangen (egyetemi), Wolfenbüttel, Halle (egyetemi), Wittenberg, Hamburg (városi), Lipcse (egyetemi és városi), Göttinga (egyetemi), Bruxelles (városi), Weimar, Jena, Kassel (nyilvános), Karlsruhe, Darmstadt, Stuttgart, München (királyi), Marburg.

(E két füzet korábbi jelzete: M. Tud. Akadémia kézirattára. Tört. Diplomatika. 2° 58. sz.)

Országgyűlési iratok másolatai az 1531—1559. közt megtartott országgyűléseknek a bécsi Staatsarchivban őrzött anyagából. (Korábbi jelzete: M. Tud. Akadémia kézirattára. Tört. Oklevéltár. 4° 24. szám.) A másolatok legnagyobb részt kiadva: *Fraknói V.*: Magyar Országgyűlési Emlékek I—III. kötetében.

Petrovics Frigyes halála után a másolások ügye megakadt. Az Akadémia pénzügyi helyzete nem engedte külön kutatók és másolók külföldre való kiküldését s ennek következtében meg kellett elégednie önkéntes, alkalmi vállalkozókkal, olyanokkal, akik külföldi utazásaikat esetleg kutató- és másolómunkára is felajánlották. Ilyen volt 1837-ben Vass László tiszt. tag, aki Brüsszelben és Párizsban kutató magyar vonatkozású kéziratok után,¹⁸ vagy Szalay László, aki 1838. szeptemberétől 1839. februárjáig tartó külföldi utazása közben különösen a párizsi királyi könyvtár magyar vonatkozásaira fordított nagyobb figyelmet, ott másoltatott, sőt maga is másolt.¹⁹

Szalay László másolatai a párizsi kir. könyvtár kézirataiból:

¹⁸ 1780—1842. Rövid életrajza Évkönyvek. VI. (1845.) 141. l. — Belgiumi jelentése, Évkönyvek. IV. 52—53. ll.

¹⁹ Rövid jelentés, Évkönyvek. V. 14—15. ll.

Pietro Busto: Descrizione della Transilvania 1595. 12 sztl. 1.

Verancsics Antal 1532. febr. 20-i levele Corsinohoz (Megvan Petrovics másolatai III. k.-ben is.)

I. Ferenc francia király 1527. febr. 24-i levele János királyhoz és ez utóbbi válasza 1527. ápr. 26. (Megvan Petrovics másolatai III. kötetében is.)

Okiratok Bethlen Gáborra vonatkozólag, 1620. 3 drb. (Szalay másolatai, megtalálhatók a »Párizs« feliratú dobozban.)

1840-ben Jancsó udvari titkár *Krems* város levéltárának magyar vonatkozású irataiból készített német nyelvű regestákat. A regesták az 1446—1527. közti évek történetére vonatkoznak. (A jegyzék megtalálható az »Ausztia« jelzésű dobozban.)

1844-ben *Taubner Károly* I. tag és *Wenzel Gusztáv* olasz és dalmát levéltárakban kutattak, hogy »az Akadémia megbízatából az ottani könyv- és levéltárakat hazánk történeteinek tekintetéből« átvizsgálják.²⁰

II.

A kutató- és másolómunka ettől fogva mintegy másfél évtizedig szünetelt s legfeljebb csak esetlegesen folyt. *Horváth Mihálynak* a brüsszeli állami levéltár anyagából vett másolati gyűjteménye azonban, mely »*Magyar Történelmi Okmánytár a Brüsszeli Országos Levéltárból és a Burgundi Könyvtárból*« címen a Magyar Történelmi Emlékek Okmánytárak c. sorozatának I—IV. köteteként 1857—59-ig megjelent,²¹ nemcsak újból reáterelte az Akadémia figyelmét a külföldi levéltárak és könyvtárak magyar vonatkozású anyagára, illetőleg ez anyag rendszeres másoltatásának fontos érdekeire, hanem egyúttal munkaprogrammot és életcél adott néhány magyar emigránsnak is. Az

²⁰ Évkönyvek. VII. 65—66. II.

²¹ A Tört. Bizottság másolatgyűjteményében is van Horváth Mihálytól egy kötet másolat. (Korábbi jelzete: M. Tud. Akadémia kéziratára. Tört. Ivrét. 208. sz.) A másolatok (148 drb.) a Hg. Esterházy-család kismartoni levéltárából valók és az 1617—1645 közti évek történetére vonatkoznak. Az itt másolatban lévő okiratokat Horváth Mihály regesztákban kiadta: *Kismartoni regesták 1617—1645* címen a Magyar Történelmi Tár X. kötetében (Pest, 1861.) 3—110. II. Ugyancsak Horváth Mihálytól származik a »Pótlékok a Brüsszeli Magyar Okmánytárhoz. Hatvani Mihály által« feliratú kis másolatgyűjtemény is, mely az 1626—1637 közti évekből tartalmaz másolatokat. (A »Hollandia és Belgium« feliratú dobozban.)

Akadémia ebben az időben már csak politikai tekintetek miatt sem gondolhatott ugyan arra, hogy a külföld nagyobb városaiban megtelepedett magyar emigránsoknak közvetlen megbízásokat adjon levéltári kutatásokra és másolásokra, de — mint Horváth Mihály esetében tette —, elfogadta, kiadta és honorálta a beküldött másolatokat, ha azok a kiadás követelményeinek megfeleltek. Ekként kapcsolódott be a magyar történeti kutatásokba a magyar emigráció is és ekként vált lehetségessé számos oly levéltár anyagának feltárása és közkinccsé tétele, melyekre az Akadémia a rendes körülmények között csak később, a kutató- és másoló munka előrehaladottabb állapotában gondolt volna. Horváth Mihály is megjegyzi a Brüsszeli Okmánytár I. kötetéhez írt előszavában, hogy »első tekintetre tán egy-némely olvasót meg fog lepni, hogy magyar történelmi okmányokat oly országból hozok hazám fiainak ajándokul, mely az európai szárazföld legnyugotibb végén, az Atlanti tenger partjain, hazánktól oly messze fekszik s evvel sohasem létezett szorosabb sem barátságos, sem ellenséges viszonyban«.

A Brüsszelben őrzött »Archives Générales du Royaume de Belgique« anyagából több oklevél másolata megjelent *Berzeviczy Albert: Acta vitam Beatricis reginae illustrantia*. Budapest, 1914. c. kiadványában. (Mon. Hung. Hist. I. Dipl. XXXIX.) Az itt közzétett oklevelek kiegészítik Horváth Mihály közleményeit. — A bizottság gyűjteményében mindössze néhány kiadott oklevél másolata található.

Horváth Mihálynak imént idézett megjegyzését sok tekintetben arra az oklevéltárra is vonatkoztathatnók, mely: *Magyar Történelmi Okmánytár londoni könyv- és levéltárakból* címen Simonyi Ernő szerkesztésében 1859-ben jelent meg s a Magyar Történeti Emlékek Okmánytárak című sorozatának V. kötetét alkotja. Simonyi oklevéltára azonban abból a szempontból is figyelmet érdemel, mert a legnagyobb angliai könyvtáraknak és gyűjteményeknek ismertetése kapcsán lehetőleg mindenütt rámutat a magyar vonatkozású anyagra és ezzel mintegy kijelöli a további kutatások irányát. Simonyi londoni oklevéltára egyébként csak mutatóul tekinthető abból a magyar vonatkozású, rendkívül gazdag levéltári anyagból, amely az angol levéltárakban és könyvtárakban található. Ennek tekintette ő maga is. Innen van az, hogy mikor életviszonyai úgy ala-

kultak, hogy 1861-től fogva újból Angliában volt kénytelen megtelepedni, azonnal folytatta a kutató- és másolómunkát. Míg azonban korábban minden magyar vonatkozás egyformán érdekelte, 1862-től fogva érdeklődése már csak a Rákóczi-korra (1703—1711.) szorítkozott. Az angol Public Record Office Rákóczi-kori anyagát, így különösen Stepney diplomáciai iratait tervszerűen másolgatta s a másolatokat 1862—63. folyamán részletekben megküldte Toldy Ferencnek, a Történettudományi Bizottság akkori előadójának azzal a céllal, hogy a teljes anyag a Monumenták közt kiadassék. A másolások 1864. elején bevégeződtek, de az ekként gyűjtött anyag az Archivum Rakocianum II. osztályában csak jóval később jelent meg: *Angol diplomáciai iratok Rákóczi Ferenc* korára címen három kötetben, 1871—1877-ig.

Simonyi Ernő a kutató- és másolómunkákban tulajdonképpen sohasem ismert pihenést. Bárhova vezette is sorsa, mindig talált levéltárakat és könyvtárakat, melyekben kutathatott magyar történelmi emlékek és vonatkozások után. Olaszországi tartózkodása idején különösen a florenzi levéltárakban dolgozott és már 1863-ban készen volt a brüsszeli és londoni okmánytárak mintájára *Florenzi Okmánytára*. Az idevágó másolatok 1864-ig már 1000 oldalra terjedtek s ez az anyag Simonyi újabb florenzi kutatásainak eredményeként 1866—67-ben nagy arányokban tovább bővült.

A *Florenzi Okmánytár* a Tört. Bizottság másolatgyűjteményében őriztetik. Két kötetből áll. Az első másolati kötet 1380—1482-ig terjed és 1000 oldalnyi, 400 drb. másolatot tartalmaz. A második kötet 1385. február 15-tel kezdődik és 1492-vel végződik; 1460 oldalnyi, 561 drb. másolatot tartalmaz. Ez utóbbi kötetből azonban hiányzik a 848—1000. számozott levél.

Ezeket kívül a firenzei másolatok közt még három (nem Simonyitól és nem Mircsétől származó) másolat található. Az egyik: *De origine regni Hunnorum* (14 sztl. oldal), a másik: *Narratio quedam de rege Hungariae, qui uxorem ex Anglia duxit.* (20 sztl. oldal.) Ezek eredetije a Laurentianaban őriztetik. — Firenzéből származik a *Vita di Giovanni Corvino* és a *Vita del re Mattia Corvino* c. másolat is. A Mátyás király életéről szóló másolat tartalmilag azonos a Simonyi-féle másolattal. 1840-ben másolták le. (Kiemelve a M. Tud. Akadémia kéziratrából, ahol a következő jelzetet viselte: Tört. Iv. 142. sz.)

Ugyancsak Simonyi Ernőtől származik a *Mátyás király életéről* szóló firenzei kéziratnak másolata is, amely szintén megtalálható a másolatgyűjteményben. Terjedelme 74 levél.

A Simonyi-féle másolatok egy része ki van adva a *Magyar Diplomáciai Emlékek az Anjou-korból* c. kiadvány II. és III. kötetében.

Mikor Simonyi 1865—66-ban Spanyolországban megfordult, első gondja volt a *spanyol levéltárak* átkutatása. Erre vonatkozólag idézzük Párizsból kelt és Toldy Ferenchez intézett levelének (1865. január 19.) következő részletét: »Midőn utolsó levelemet írtam Kegyedhez Valladolidbul, éppen azon czélbul mulattam ott, hogy a közel eső *Simancas* várában tartott spanyol országos levéltárat megtekintsem. A hol találtam is Magyarországra vonatkozó okmányokat, nem ugyan oly számban, mint reméltem, miután V. Károly, kinek korából legtöbb lehetett volna, levelezését Spanyolországba hozó hajó elsülledt s az okmányok elvesztek. Egyéb iránt én az itt találtató Magyarországra vonatkozó okmányok kijegyzésérül már gondoskodtam és a jövő Májusban újra szándékozván Spanyolországot meglátogatni, a midőn azokat, mellyek érdekel bírnak, le fogom másoltatni és az Akadémiának átküldeni. Van Spanyolországban egy más igen érdekes s nagy becsű levéltár is, ez az *Aragoni Korona levéltára* (Archivo General de la Corona de Aragon), amely *Barcelonában* tartatik. Ezt is meglátogattam s több érdekes okmányt találtam benne Magyarországra vonatkozót, ott is intézkedtem azoknak lemásoltatása iránt. Ezen kívül még *Madridban* a Bibliotheca Nationale kézirat gyűjteményében is van szép számmal Magyarországra vonatkozó oklevél, de ezek nagyrészből a XVI. század vége s a XVII. első feléből származnak. De amennyiben történelmi érdekel bírnak, ezeket is másoltatom. Ebből látja Kegyed, hogy én Spanyolországra nézve a Történelmi Bizottság kívánságát megelőztem. Meg lehetnek győződve, hogy én sehol sem fogom elmulasztani hasonlót tenni, ahol alkalmam leszen megfordulni.«²²

A Történelmi Bizottság tulajdonában lévő másolatgyűjteményben a simancasi anyag három nagy dobozban van elhelyezve. Ezekben azonban nem tudtam nyomára akadni a Simonyi-féle másolatoknak. Valószínűnek látszik,

²² A Tört. Bizottság 1865. évi iratai között.

hogy a simancasi másoltatás csak terv maradt. Simonyi maga is megemlíti 1866. december 13-án Turinból kelt levelében, hogy »Spanyolországban távol létemben nehezen megy a másoltatás, huzamosabb ideig ott maradnom pedig egyéb foglalatosságaim nem engedik«. ²³

A *barcelonai* levéltárban 1896. nyarán *Thallóczy Lajos* is végzett kutatásokat, ²⁴ melyek eredményéről jelentést tévén a bizottságnak, az akként határozott, hogy II. Endre 1234. évi oklevele lefényképeztessék, a Thallóczy által kijegyzett 154 darab magyar vonatkozású oklevél pedig másolatba vétessék. ²⁵ A bizottság másolatgyűjteményében mindamellett sem a jelzett fénykép, sem pedig a másolatok nem találhatók meg.

A *Rákóczi-Aspremont levéltár Rákóczi-anyagának másolat-gyűjteménye*. Csaknem ugyanakkor, amidőn Simonyi Ernő Angliában megkezdte a Rákóczi-korra vonatkozó történeti anyag másolását, *Nagy Iván* I. tag egy beadványt terjesztett (1861. okt. 4.) a Tört. Bizottság elé, melyben egy Rákóczi-okirattár megindítását hozta javaslatba. *Nagy Iván* szerint a tervezett kiadványnak tartalmaznia kellene »mindazon leveleket, mellyeket a Rákóczi-korszak szereplő egyénei írtak a törvényhatóságokhoz, amellyeket ugyan-csak egymáshoz intéztek közügyekben«. E célra azonnal felajánlotta Nógrád megye levéltára Rákóczi-kori iratainak és gr. Esterházy Antal levelező könyvének másolatát. ²⁶ A beadvány érdemleges tárgyalására nem került a sor, a jegyzőkönyvekben legalább is nincs nyoma ennek, bizonyára azért, mert az Akadémia igazgatósága nem rendelkezett megfelelő fedezettel. A bizottság ugyanakkor Simonyi Ernőnek az angol levéltárakból gyűjtött Rákóczi-kori másolatait sem tudta honorálni, sőt fedezet-hiány miatt a másolások szüneteltetését is elhatározta.

Mikor azonban *Szalay László* kezdeményezésére gr. Erdődy István hajlandónak mutatkozott a *Vörösvárott* őrzött *Rákóczi-Aspremont* levéltárat megnyitni a kutatók előtt, sőt ennek a páratlan értékű történeti anyagnak egy részét azonnal felszállíttatta Budapestre, hogy az az Akadémia rendelkezésére állhasson, haladéktalanul intézkedés

²³ A Tört. Bizottság 1866. évi iratai között.

²⁴ A bizottság 1895 okt. 12., 1896 május 30-i üléseinek jkönyvei.

²⁵ A bizottság 1896 okt. 31-i ülésének jkönyve.

²⁶ A Tört. Bizottság 1861. évi iratai között.

történt a másolások megkezdésére. Szalay néhány hónap múlva elhalt ugyan (1864. júl. 17.), *Csengery Antal*, akkori másodelnök azonban személyesen vette kezébe a másolások irányítását és gondoskodott a másolásokra szükséges fedezet előteremtéséről is. A másolások a szűkre szabott fedezetre való tekintettel, lassan haladtak előre, de 1870-ben mégis mintegy 1700 nagy ívnyi másolat állott készen. Ez a mennyiség a következő évek alatt »nagyobb mérvű javadalmazás segélyével« jelentékenyen megnövekedett. 1872-ben a vörösvári levéltár történeti értékkel bíró anyagának legnagyobb része le volt másolva^{26a} s ettől fogva a kutatók rendelkezésére is állott.

A Rákóczi-Aspremont levéltárnak, amely közben a Magyar Nemzeti Múzeum letétjébe került, másolati anyaga jelenleg 25 dobozban van elhelyezve a következő csoportosításban:

1. doboz. Rákóczi és a porta. 1710.
Bonnac marquis levelei. 1704—1706.
Ferriol konstantinápolyi francia követ levelei. 1706—10.
A francia kormány anyagi támogatása. 1704—1708.
Kulcsok titkos irások megfejtéséhez (Rákóczi-kor).
2. doboz. Rákóczi diplomáciai iratai. 1705—10.
3. doboz. Rákóczi diplomáciai iratai. 1708—12.
Rákóczi diplomáciai iratai. 1711—12.
Vetésy követjelentései. 1710—11.
4. doboz. Rákóczi diplomáciai iratai. 1710—12.
Rákóczi diplomáciai iratai. 1711—12.
5. doboz. Diplomáciai jelentések Danzigból. 1704—1708.
Groffey Fülöp és mások levelei. 1705—10.
Gortholddt (Kortholt) jelentései. 1708—10.
Brenner és Clement levelei. 1712.
6. doboz. Rákóczi diplomáciai levelezése. 1707.
Rákóczi levelei feleségéhez. 1707.
Diplomáciai levelezés. 1708—11.
Vetésy kiküldetése. 1710.
Diplomáciai levelezés. 1712.
7. doboz. Kray Jakab számadásai. 1705—1709.
Ugyanannak elszámolásai, jelentései 1704—1708.
és levelei. 1708.
8. doboz. Bay Mihály és Pápay Gáspár követsége. 1705.
Nedeczky Sándor és Thalaba orosz követsége. 1707—10.

^{26a} V. ö. az 1864 október 17-i bizottsági ülés jegyzőkönyvének 14. pontjával. (A Bizottság irattárában.) Továbbá *Thaly Kálmán* előszavával: Archivum Rakocianum I. k.

- Dániel Péter követsége. 1709—10.
 Ráday Pál benderi követsége. 1709—10.
 Gróf Teleki Mihály és Pápay János követsége. 1709.
9. *doboz.* Horváth Ferenc és Pápay János követségi jelentései és levelei. 1705—1707.
 Pápay Gáspár jelentései. 1705—10.
10. *doboz.* Erdély, Havasalföld és Moldva különösen. 1707—8.
 Erdély a Rákóczi-korban. 1704—11.
 Gróf Pekry Lőrinc levelei 1704—1708. és periratai. 1708.
 Gróf Mikes Mihály levelei. 1708—10.
11. *doboz.* Lengyel zsoldosokra vonatkozó iratok. 1709—10.
 Rákóczi és Lubomirsky. 1704, 1708, 1709.
 Rákóczi lengyel, orosz, porosz és svéd kapcsolataira vonatkozó iratok. 1705—11.
 Rákóczi és a lengyel korona. 1707.
 Nagy Péter cár, II. Ágost lengyel király stb. levelei Rákóczihoz. 1704—11.
 Rákóczi Lengyelországban. 1702—703.
12. *doboz.* Gróf Bercsényi Miklós levelei. 1704—12.
13. *doboz.* Gróf Károlyi Sándor levelei. 1704 február-november, 1705, 1706.
14. *doboz.* Gróf Károlyi Sándor levelei. 1707, 1708, 1709. április-december.
15. *doboz.* Károlyi Sándor levelei. 1710, 1710. december—1711. május.
 Bottyán János és Ottlyk György levelei. 1708—1709.
 Voinovich levelei. 1708.
 Ráti Gergely udvari titkár levelei. 1704—12.
 Ocskay László kivégeztetésére vonatkozó iratok. 1710.
 Gróf Nádasdy Ferenc levelezése. 1704. (A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárából. Fol. Hung. 181.)
16. *doboz.* Gróf Forgách Simon levelei. 1704—12.
 Gróf Esterházy Antal levelei. 1704—11.
17. *doboz.* Rákóczi sajátkezű fogalmazványai. 1704, 1705, 1706, 1712.
 Rákóczi hercegi címéhez iratok.
 Rákóczi Juliánna levelei Rákóczi Ferenchez. 1706—708. és Rákóczi Juliánnára vonatkozó iratok.
 Thököly Imrére vonatkozó iratok és levelek 1677-től fogva. Vallásügyi iratok. 1704—10.
18. *doboz.* A szatmári béke és előzményei. 1711.
 Az emigráció Lengyelországban. 1711—12.
19. *doboz.* Vegyes tartalmú iratok és levelek az 1703—1711. évek történetéhez.
20. *doboz.* Az ónodi országgyűlés történetéhez. 1707.
 A kassai gyűlés jegyzőkönyvei. 1707.
 A szécsényi országgyűlés történetéhez. 1705.

- A gazdasági tanács működéséhez. 1705.
 A szenátus működéséhez. 1706—707.
 A fejedelmi tanács jegyzőkönyve. 1704—705.
 Birtokadományok jegyzéke. 1703—707.
 Az egri tanácskozások iratai. 1708.
 Iktatókönyv-töredék. 1703—704.
21. *doboz.* Protocollum instantiarum 1704, 1705, 1706, 1707, 1708, 1709.
22. *doboz.* Munkács és Kassa várak Rákóczi-kori történetére, Érsekújvár vára. 1708—10.
 Eperjes városa. 1710.
 Napló Szatmár ostromáról. 1703—704.
23. *doboz.* Udvartartási és gazdasági iratok, kimutatások, efszámolások. 1702—12.
 Limitatiók. 1706.
24. *doboz.* Rákóczi jaroslavi uradalmára vonatkozó számadások, kimutatások stb. 1703—12.
25. *doboz.* A vörösvári (Rákóczi-Aspremont) levéltárból vett másolatok a XVI—XVIII. századra vonatkozólag.
 A Tört. Bizottságnak a Rákóczi-Aspremont levéltár anyagán kívül egyéb Rákóczi-kori másolatai is vannak. Ezek az egyes másolatgyűjtemények (Párizs, Berlin) ismertetésében fognak felemlítettetni.

III.

Nápolyi levéltári másolatok.

A Történelmi Bizottságban már 1862. októberében szöbakerült a nápolyi kir. levéltárban végzendő kutatások, illetőleg másolások ügye. *Simonyi Ernő* ugyanis arról értesítette a bizottságot, hogy »egy ismerőse Nápolyban kész a kir. levéltárban levő Hungarica-kat másolni«. Ezt a bejelentést a bizottság nagy örömmel fogadta.²⁷ Annak nincs nyoma, hogy a Simonyi által kilátásba helyezett másolómunka valóban megindult-e, vagy csak terv maradt; annyi azonban kétségtelen, hogy ettől az időtől fogva a bizottság érdeklődése a nápolyi levéltár magyar anyaga iránt állandóan élénk maradt. Innen van az, hogy amikor a bizottság 1864. október 17-i ülésén Csengery Antal felolvasta az akkor Nápolyban tartózkodó *Óváry Lipót* magyar emigránsnak (szept. 26-i) levelét, melyben Óváry másolások végzésére ajánlkozott; a bizottság azon-

²⁷ A Bizottság 1862 október 3-i ülésének jegyzőkönyve.

nal elfogadta ezt az ajánlatot és megbízta Wenzel Gusztávot, hogy Óváry számára »némi utasítást készítene«.²⁸

Óváry a megbízás alapján még 1864. őszén megkezdte az ottani kir. levéltár tisztviselőinek közreműködésével a másoltatást és a másolatokat azonnal meg is küldte a bizottságnak. 1864. végén azonban az új olasz kormány az eskü megtagadása miatt több levéltári tisztviselőt, jobbára papokat, felfüggesztett állásuktól,²⁹ az állásukban meghagyott tisztviselőket pedig a folyó munkák végzésére utasította. Ennek következtében 1865. tavaszától fogva Óváry maga végezte a kutatást és a másolást.³⁰ A nehézségekkel tisztában volt; elsősorban tudatában volt annak, hogy az oklevél-olvasásban és másolásban nincs gyakorlata, másrészt azonban arról kellett meggyőződnie, hogy »ezen Olaszthonban tán leggazdagabb, mindenestre legérdekesebb levéltár egyúttal a legrendezetlenebb is«. Ennek oka szerinte az, hogy »a régi nápolyi kormány majd semmit sem tett e megbecsülhetetlen kincsek rendbehozása iránt, a jelen olasz kormánynak pedig még igen sok időre, de különösen kitűnő diplomatikai erőkre van szüksége, hogy az általa megkezdett óriási munkát, nem mondom befejezhesse, de csak folytathassa. A kormány ugyanis feladatul tűzte ki magának ez eltemetett kincseket sajtó útján hozni napvilágra«.³¹

A másolás megkezdése és a levéltár anyagának közelebbi megismerése után Óváry belátta, hogy csak abban az esetben végezhet eredményes munkát, ha a kutatásban és másolásban rendszert követ. Ezért néhány heti ingadozás után abban állapodott meg, hogy megkezdje az *Anjou-kor Regestái* című gyűjtemény magyar anyagának rendszeres másolását és csak az idevágó anyag másolásával fog foglalkozni.³² Óváry ezt a munkát akkor is folytatta, amikor a magyar légió feloszlatása után elvállalta a *Giornale d'Italia* segédszerkesztői állását,³³ csakhogy ettől fogva a másolás jóval lassabban haladt. Mikor megalakult az új felelős magyar kormány, melynek kultuszminisztere

²⁸ A Bizottság 1864 október 17-i ülésének jegyzőkönyve.

²⁹ Óváry Lipót 1865 január 20-i levele a Bizottság irattárában.

³⁰ Óváry 1865 április 27-i levele. U. o.

³¹ Óváry 1865 május 13-i levele. U. o.

³² Óváry 1865 július 5-i levele. U. o.

³³ 1866 nov. 18-i levele. U. o.

br. Eötvös József, a Tört. Bizottságnak aktív és különösen a forráskiadás iránt érdeklődő tagja volt, Óváry a másolások gyorsabb ütemének biztosítása végett beadványt intézett a miniszterhez, melyben reámutatott arra, hogy »a magyar történelemre vonatkozó kutatásait bevégezhetni reméli, ha a magyar kormány részéről a folyó évre kellő pénzsegélyben részesítenék«, mely őt abba a helyzetbe hozná, hogy »kizárólag a levéltári munkáknak szentelhesse idejét«. ³⁴ A bizottság Óváry Lipót kérését a maga részéről is melegen támogatta, ³⁵ mire br. Eötvös József a folyó és a következő néhány évre évi 1500 forintot utaltatott ki számára, de azzal a kötelezettséggel, hogy Óváry kutatásainak eredményéről legalább félévenként jelentést tenni tartozik a kultuszminisztériumnak. ³⁶

Mint Óvárynak a bizottsághoz sűrű egymásutánban küldött jelentései mutatják, Óváry valóban nagy szorgalommal kutatta át a nápolyi levéltár egyes osztályait és gyűjteményeit és belőlük számtalan, magyar vonatkozású kivonatot és másolatot készített és küldött a minisztérium útján az Akadémiának. A bizottság ezen eredményes munka látára több esztendőn keresztül kieszközölte számára megbízatása meghosszabbítását és bár e tekintetben néha nehézségek mutatkoztak, egészben véve 1873. végéig zavartalanul kutathatott és másolhatott a nápolyi s utóbb a firenzei levéltárakban. Ez év végével megszűnt a minisztérium javadalmazása és mivel a bizottság erre a célra nem rendelkezett megfelelő fedezettel, 1873. végén Óváry megbízatása megszűnt. A bizottság a végzett munkával meg volt elégedve és 1874. január 10-i ülésén *Horváth Mihály* elnök javaslatára jegyzőkönyvileg fejezte ki »köszönetét azon buzgó és sikeres munkásságért, melyet Óváry úr kifejtett s nem csekélynek nyilatkoztatá azon eredményt is, hogy most a nápolyi gyűjteményeknek magyar történelmi tartalmáról kellőleg tájékozva vagyunk, de elismeri azon pozitív becsét is, melyet sok velünk közlött adatoktól megtagadni nem lehet«.

³⁴ Br. Eötvös József 1868 ápr. 29-i leirata. Eredetije a Bizottság irattárában.

³⁵ 1868 május 3-i bizottsági ülés jkve.

³⁶ Br. Eötvös József 1870 február 4-i levele. Eredetije a Bizottság irattárában.

A nápolyi levéltárból vett másolatok külön dobozban vannak elhelyezve. A másolatoknak az a része, mely az Anjoukorra vonatkozik, ki van adva a *Magyar Diplomáciai Emlékek* az Anjou-korból c. kiadványban. (Szerk. Wenzel Gusztáv. Budapest, M. Tud. Akadémia. I. k. 1874, II. k. 1875, III. k. 1876.) Az 1474—1480. közti időkre vonatkozó anyagot a *Magyar Diplomáciai Emlékek Mátyás király korából, 1458—1490.* c. kiadvány I. k. (Szerk. Nagy Iván és Br. Nyáry Albert. Budapest, 1875.) tartalmazza.

A Farnese-levéltárból vett másolatok (1565—1627.) különösen Bocskay István és Bethlen Gábor korára nézve jelentősek. Regesztáik. *Óváry*: II. és III. k.

A Biblioteca Nazionale-ból vett másolatok krónikamások vagy kivonatok az 1243—1450. közé eső időre. *Óváry*: I. k.

Velencei másolatok.

Három esztendővel azután, hogy a bizottság Óváry Lipót nápolyi kutatásainak és másolásainak ügyében döntött (1864. okt. 17.), vagyis 1867. október 19-én, került a bizottság elé *Barátosi Mircse Jánosnak: Milanói Magyar Okmánytára*, mely a milanói levéltárak magyar vonatkozásainak sajtó alá készített másolatait tartalmazta.³⁷ Az anyagot Wenzel Gusztáv bírálta felül, aki az egy kötetnyi másolati anyagot kiadásra érdemesnek találta. Bár a bizottság úgy döntött, hogy a Mircse-féle Okmánytár a Magyar Történelmi Emlékek sorozatába felvételük,³⁸ a gyűjtemény önállóan sohasem látott napvilágot.

Mircse János azonban Milanói Magyar Okmánytára kéziratának benyújtásával egyidejűleg azt az ajánlatot tette a bizottságnak, hogy készségesen vállalkoznék az olasz levéltárak magyar anyagának rendszeres felkutatására és másolására; erre magában hivatottságot is érez, mert már évek óta kutat és másol a legkülönbözőbb olasz levéltárakban. A *szárd kormány* ugyanis 1863—64. körül azt tervezte, hogy az olasz levéltárakból összegyűjtsék és lemásoltatja »azon irományokat, amelyek történelmünkre vonatkozhatnak és azoknak ritkább és nemesebb részeiből egy Magyar Diplomatikai Okmánytárt nyomtatna, valamint a fel-

³⁷ Barátosi Mircse János 1867 okt. 4-i levele. A Bizottság irattárában.

³⁸ V. ö. a Bizottság 1867 nov. 5. és dec. 7-i üléseinek jegyzőkönyvével.

lelt új adatok alapján hazánk általános történelmét 1526—1862-ig sajtó alá bocsátaná». Mircse szerint »ment is a dolog hatalmasan, a birodalmi levéltárnokok ez irányban működni sürgős és szoros rendeleteket kaptak, sok kül- és belföldi tudósok tolla meg vala szerevve, költség nem kimélődött, sőt el volt a programban határozva, hogy a jelen év végével az összes munkálatok bevégezettek legyenek. Fájdalom, a mult évi események szétrombolták a munkába fogott építményt. A prágai béke után nem vala érdemes az idegenek érdekében áldozatot hozni az efféle vállalatokra, sőt megszüntetének s beállítának e tárgyban minden további lépéseket».

Mircse 1864. óta állott ezen nagyarányú tudományos vállalkozás szolgálatában s mint ilyen, a kutatás szempontjából rendkívül kedvező helyzetbe került. »A birodalmi és sok nemes, hercegi, városi, szerzetes és fejedelmi családoktól származó magánlevéltáraknak legbensőbb szervezeteivel, viszonyaival és az azokhoz tartozó hivatalnokokkal megismerkedtem — írja jelentésében —, titkosabb és kényesebb kincseit az említett levéltáraknak akadályok nélkül megközelíthettem, egyszóval ez országban oly előnyök közt állok a levéltárak búvárlása tekintetében, amilyenbe csakis rendkívüli események szüleményei ezeriben egyszer hozhatnak magyar embert.«³⁹ Minthogy Mircsét *Kossuth Lajos* is ajánlotta (Turin, 1867. április 23.), sőt *Klapka György* is szót emelt érdekében (1867. május 3.),⁴⁰ a bizottság Mircsét megbízta az olasz levéltárakban végzendő másolásokkal. Mivel azonban ez idő szerint nem rendelkezett megfelelő fedezettel, báró *Eötvös József* kultuszminiszterhez fordult az évi 1500 forintban megállapított tiszteletdíjnak folyósítása végett.⁴¹ Báró Eötvös József készségesen teljesítette a bizottság kérését, de feltételül szabta, hogy a bizottság »a Mircse János által eszközendő másolások felett a legnagyobb szigorral őrködjék; nevezett másoló a tett másolásokat minden hó végén küldje be, továbbá minden küldemény külön-külön mutattassék be az összes ülésnek, mely azután egyelőre a történelmi bizottság irattárában állíttassék fel«. Kívánta továbbá, hogy

³⁹ Mircse János 1867 október 4-én kelt jelentéséből. A Bizottság irattárában.

⁴⁰ Mindkét levél eredetije u. o.

⁴¹ Az 1867 nov. 5-i és dec. 7-i bizottsági ülések jegyzőkönyvei szerint.

a »fennt írt bizottság lássa el kellő *utasítással* nevezett Mircse Jánost, mely utasításnak másolata tudomásulvétel végett« küldessék meg a miniszternek. A tőle megkívánt utasításba a következőket kéri felvételni: »Legyen ügyelettel a másoló arra, hogy minden okmányra a város és levéltár nevét, valamint a levéltári számokat is pontosan feltegye, a XV. század előtti okmányoknak leírását is adja a legfontosabb aláírásokról s keletekről s azon netalán előforduló helyekről, melyeknek hű olvasásáról nem biztos, szalmapapíron másolatot vegyen«. Másolatait elküldés előtt pontosan vesse össze az eredetiekkel. Már megjelent, vagy másolatban meglevő okiratot »a netaláni variánsok eseteit kivéve«, mellőzze. Továbbá »az olaszországi számos és különböző nevű praetendens hercegeknek, még ha magyar királyoknak címezték is magokat, okiratait, amennyiben nem vonatkoznak magyarországi machinációkra, mellőzze. Azon okmányoknál, melyekben Magyarországot és más államokat vegyesen illető tárgyak vannak, a Magyarországot nem illetőket mellőzze«. Végül pedig »kiváló gondja legyen rá, hogy másolásaiban semmiféle politikai rokon- vagy ellenszenv ne vezesse, sőt a Magyarország irányában ellenséges indulatú államférfiak levelezéseit is kutassa fel s másolja le«. Általában véve tartsa szem előtt, hogy törekedjék a levéltárak anyagának teljes kimerítésére »s egy várost se hagyjon el épen e szempontból addig, míg minden abban találtató levéltárt át nem kutatott«. ^{41a}

Mircse a bizottság 1868. február 1-i ülésén személyesen mutatta be *Milanói Magyar Okmánytára* második részét, továbbá azt a másolat-gyűjteményt, mely »*Zsigmond császár és király levelestára 1427—1432.*« címet viselte. A bizottság az ekkor bemutatott másolati anyagot kiadásra alkalmasnak találta, de a kiadás sorrendjének tekintetében azt határozta, hogy a Zsigmond-kori levelestár »azonnal sajtó alá bocsátandó«. Mircse ezzel be is fejezte munkáját Milánóban, még ugyanazon év tavaszán *Velencébe* érkezett, hogy megkezdje az ottani levéltárak rendkívül gazdag magyar anyagának másolását. Nagy szorgalommal dolgozott, s ennek következtében 1868. szeptemberében már kb. 120 ívnyi másolatot küldhetett a bizottságnak, mely azt jelentette erről a küldeményről a mi-

^{41a} Br. Eötvös József 1868 máj. 7-i utasítása. Eredetije az irattárban.

niszternek, hogy »históriánk tetemes gazdagodást nyert belőle«. Minthogy pedig Bécsből épen 1868. októberében szállítottatott vissza Velencébe az a nagy levéltári anyag, amelyet a császári kormány onnan a korábbi időkben vitetett volt el, a bizottság nagy várakozással tekintett a Velencében eszközlendő »magyar történelmi aratás« elé. Ebben a reményében arra kérte a II. osztályt, hogy Mircse megbízatásának meghosszabbítása érdekében tegye meg a szükséges lépéseket a miniszternél. Báró Eötvös József most is a legnagyobb előzékenységgel állott az Akadémia rendelkezésére, és 1869-re 2000 forintot engedélyezett Mircse számára, de a mult évi rendeletben foglalt feltételek megtartása mellett.

A másolási munkák 1869-ben is nagy erővel folytak. Minthogy azonban közben Mircse és a bizottság között ellentétek merültek fel a másolások díjazása körül, amennyiben Mircse a részére miniszterileg megállapított tiszteletdíjon felül külön igényekkel állott elő, a bizottság 1869. október 14-én tartott ülésében megvonta tőle a megbízatást. Bár Mircse a bizottsági döntés ellen a kultusz-miniszternél keresett orvoslást, aki az ő érdekében valóban közbe is lépett, a bizottság ragaszkodott korábbi elhatározásához és nem volt többé hajlandó Mircse szolgálatait igénybe venni, kiről közben kitűnt, hogy másolóit sem fizette rendesen. A szerződéses viszony ezek után végleg megszűnt a bizottság és Mircse között.

Évek mulva, 1881-ben Mircse újból jelentkezett a bizottságnál azzal az ajánlattal, hogy hajlandó újból másolásokat végezni a velencei levéltárakban és könyvtárakban. A bizottság azonban arra az álláspontra helyezkedett, hogy neki »nem adhat megbízást, azonban hajlandó az oklevél-gyűjtemény beküldésének esetére« vele érintkezésbe lépni, feltéve természetesen, »ha az oklevél-gyűjtemény érdekes és paleographiai tekintetben megnyugtatót nyújt«. Ezen alapon vásárolták meg tőle 1882-ben a *Bethlen Gábor velencei összeköttetéseire* vonatkozó nagy gyűjteményt, mely 1886-ban Óváry Lipót szerkesztésében meg is jelent. Mircse, aki 1883. január 21-én Velencében elhalt, hátrahagyott kéziratait végrendeletileg az Akadémiának ajánlotta fel megvásárlás végett, ami Fraknói Vilmos és Szilágyi Sándor írásbeli javaslatára 1883. folyamán meg is történt. Ezzel a bizottság velencei másolat-

gyűjteményének anyaga magyar történeti szempontból szinte teljessé lett.

A bizottság velencei másolatai 18 dobozban vannak elhelyezve. A másolatok egy részéről Óváry Lipót jegyzéke (A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának Oklevél-Másolatai. I—III. Budapest, 1890—1901.) ad felvilágosítást; hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a bizottság birtokában levő velencei anyag jóval nagyobb, mint amekkorának azt Óváry jegyzéke feltünteti.

1. doboz. A velencei levéltárak Óváry Lipót által kivonatokban közölt (I. 1—131.) anyaga.

VII. Gergely pápa levelei I. Géza és Szent László királyhoz. 1073—1079. stb.

Névjegyzéke a velencei köztársaság magyarországi követeinek. 1117—1518.

Az arany-bullára vonatkozólag Mircse jegyzetei. 1222—1396.

A velencei Liber communis magyar vonatkozású bejegyzései. 1223—1234.

A Maggor Consiglio Deliberazioni magyar vonatkozású bejegyzései. 1242—1394.

Beatrixre és III. Endrére vonatkozó jegyzetek és másolatok Mircse Jánostól. 1290—1301.

A Maggor Consiglio magyar vonatkozásai. 1320—1324.

Az Atti Ducali e Diplomatici című gyűjtemény magyar iratai. 1344.

A Secreta consilii Rogatorum magyar anyaga. 1345—48.

Latin költemény Nagy Lajos tiszteletére 1350. körül.

A velencei állami levéltár Estratti c. jegyzőkönyveinek magyar anyaga. 1350—1383.

A velencei tanácsi jegyzőkönyvek magyar vonatkozásai. 1354—1376.*

A velencei Liber partium c. másolati könyv magyar anyaga. 1356—1358.

1210—12.) 1358—72.

A velencei nagy levéltár eredeti fogalmazványainak ma-

A Cronica Veneta del Caroldo-ból kivonatok. (Óváry I. 1378—79.)

Vegyes tartalmú magyar anyag a velencei levéltárakból. 1382—1387.

2. doboz. A Deliberazioni Segrete magyar anyaga. 1401—1404. (Óváry I. 132—147.)

Ugyanaz az 1409—1411. évekről. (Óváry I. 149—209.)

Ugyanaz az 1412—1414. évekről. (Óváry I. 216—284.)

Magyarországra vonatkozó velencei krónikás feljegyzések. 1410—1413.

- A Deliberazioni Segrete magyar anyaga. 1414—1450. (*Óváry* I. 286—496.)
3. *doboz.* Velencei tanácsi jegyzőkönyvek magyar anyaga. 1452—1501.
A Deliberazioni Segrete Mátyás király korára vonatkozó anyaga. 1455—1489.
Velencei tanácsi jegyzőkönyvek magyar anyaga. 1469—1476. (*Óváry* I. 493—547.)
Ugyanaz az 1477—1501. évekre vonatkozólag. (*Óváry* I. 554—917.)
Mátyás magyar király levelei a római pápákhoz. 1475—1490.
Velencei tanácsi jegyzőkönyvek magyar anyaga. 1501—1513. (*Óváry* I. 915—1050.)
Ugyanaz az 1501—1514. évekre vonatkozólag.
Feljegyzések főleg *Korvin Jánosra* és *Estei Hyppolittra* vonatkozólag.
4. *doboz.* Velencei tanácsi jegyzőkönyvek magyar anyaga 1514—1526.
Ugyanaz 1514—1532. (*Óváry* I. 1056—1205. és II. 1—19, 21—152, 156—264.)
Erasmus Rotterdamus levelezése magyarországi humanistákkal. (1518—1532.)
Lettere di ambasciatori 1528—1539. (*Kravjánszky Mór* másolatai.)
Vegyes tartalmú közjegyzői iratok 1201—1519. (Magyarországi vonatkozás nincs bennük.)
5. *doboz.* Utasítások és követi jelentések. (Konstantinápoly, Bécs, Prága, Róma stb.) 1533—1553. (*Óváry* II. 252—699.)
Uralkodók levelei. (János Zsigmond, Báthory István, Miksa, Rudolf császárok stb.) 1567—1599. (*Óváry* II. 890—1214.)
Követjelentések a XVI. század végéről.* (*Óváry* II. 1193—1221.)
Utasítások, követjelentések stb. 1554—1557, 1559, 1562—1564, 1566, 1567—1574. (*Óváry* II. 690—799, 808—901.)
6. *doboz.* Bécsi és konstantinápolyi követjelentések. 1575—1598.
7. *doboz.* Velencei követjelentések 1600—1612. (*Óváry* III. 461.)
Christ. Valier portai jelentései. 1612. (*Óváry* III. 461.)
Gir. Soranzo prágai jelentései. 1612—13.
Velencei követjelentések. 1617. (*Óváry* III. 469.)
Bethlen Gábor levele 1621. nov. 8. és Zrinyi Miklós és Péter levele 1627. július 18. (*Óváry* III. 508—540.)
Velencei követjelentések. 1620—1624.

- Portai követjelentések. 1629—1630.
8. *doboz*. Jelentés Magyarországról a XVII. század közepéről. 1648. előtt.
- Velencei követjelentések. 1631—42, 1644—47, 1650—52, 1653—54, 1657—58, 1658—60. (*Óváry* III. 549—980.)
- Velencei követjelentések. 1657—60. és 1659—60. (*Óváry* III. 936. és 985—1027.)
- I. Lipót levele. 1662. dec. 29. (*Óváry* III. 1217.)
- Sobieski János levelei. 1683. (*Óváry* III. 2165, 2170, 2172.)
- Miksa herceg levele. 1686. (*Óváry* III. 2179.)
- Thököly korára és Bécs ostromára vonatkozó másolatok és jegyzetek. 1683—84. (*Óváry* III. 2168—74.)
- II. Rákóczi Ferenc korára (1705—1711.) vonatkozó iratok, többnyire fordítások.
9. *doboz*. Bartholomaeus de Kolozsvár kódexéről. 1440. körül.
- Aeneas Sylvius levele V. Lászlóhoz a Tractatus de educatione liberorum című műből. (*Óváry* I. 497.)
- Aeneas Sylvius leveleiből kivonatok. 1457—63.
- Üdvözlő versek Mátyás királyhoz.
- Marsilius Ficinus levelei. 1480—82.
- Előszó a Beatrix királyné számára készült kódexhez. 1497.
- Libellus hospitalis (1502.) adatai.
- Utasítások a Szent Szék franciaországi követül alkalmazott modenai püspöknek. 1504—1505.
- Aldus Pius Manutius levelei. 1513. (*Óváry* I. 1051.)
- Jelentés Magyarországról. 1523.
- Barbaro Daniele történeti színműve Izabella királynéről 1550. körül.
- Jelentés Bethlen Gáborról. 1620.
- A gr. Pálffy-Theano családra vonatkozó jegyzetek.
- Kivonatok Marino Sanuto krónikájából. 1500—31. (Hiányzik az 1515. II. félévtől 1530. márciusig terjedő rész.)
10. *doboz*. Egyes olasz államok történetére vonatkozó vegyes tartalmú másolatok és jegyzetek. (Milano, 1490—91. Padova, 1405—1409, Milanói hercegek ellen tervezett merényletek, 1431—53, Foscari Ferenc doge pere 1457, Ferrara, Vicenza stb.)
- Versek Thököly Imre halála alkalmából. 1705.
- Carlo Imbonato: Cronaca tragica című kódexének 8. füzetete a Kr. után 212—1682. évek történetére vonatkozólag.
- A Lónyay-családot érdeklő másolatok és jegyzetek. 1501—1520.
- A Liechtenstein-családra vonatkozó adatok. 1511.
- Contarini Miklós velencei doge krónikájának magyar vonatkozásai. 1597—1604.

- I. József római király (1705—1711. magyar király) házasságára vonatkozó iratok. 1699.
 Levelek Bél Mátyáshoz. 1727—1735. stb.
 II. József olaszországi utazása. 1769—1771.
11. *doboz.* Attilára vonatkozó jegyzetek és másolatok.
 Columbus Kristófra vonatkozó jegyzetek és másolatok.
 1411—1477.
 Magyarországra vonatkozó vegyes tartalmú jegyzetek és másolatok.
 Mircse János magánügyeire vonatkozó levelek, jegyzetek; irodalmi kísérletei, bibliografiai adatok stb.
12. *doboz.* A velencei közjegyzői levéltár anyagából kivonatok és másolatok. (Magyarországot nem érdeklik.)
13. *doboz.* Másolatok és kivonatok a velencei közjegyzői levéltárból.
14. *doboz.* Jegyzetek és másolatok a velencei közjegyzői levéltárból.
15. *doboz.* Velencei festőkre vonatkozó jegyzetek és másolatok.
 1248—1640.
 Festőkre vonatkozó adatok a velencei közjegyzői levéltárból.
16. *doboz.* Bethlen Gábor történetére vonatkozó iratok, nagybírák követjelentései. (Kiadta Óváry szerkesztésében 1886-ban a M. T. Akadémia. 8° 822. lap.)
17. *doboz.* Bethlen Gábor korára vonatkozó (kiadott) másolatok.
 Jegyzetek a velencei közjegyzői levéltárból.
18. *doboz.* Historia belli Hungarici. 1682—88. (Két kötet.)
 Soranzo Ferenc velencei bécsi követ jelentése. 1607.
 Magyarország ismertetése Mátyás király korából.
 Relatio Nicolai Theupulo Oratoris. 1533.
 Vegyes tartalmú és jobbára Velence történetére vonatkozó jegyzetek és másolatok a velencei levéltárakból és könyvtárakból.
- A Mircse-féle másolatok Anjou-kori magyar anyagának jelentékeny része megjelent a *Magyar Diplomáciai Emlékek az Anjou-korból* című akadémiai kiadvány I—III. kötetében. A 15. század második felére, különösen pedig a Mátyás király korára vonatkozó anyagot a *Magyar Diplomáciai Emlékek Mátyás király korából* c. akadémiai kiadás I—IV. kötete tartalmazza.

IV.

Simancasi levéltári másolatok.

A spanyolországi levéltárak (Simancas, Barcelona, Madrid) magyar vonatkozású anyagának forrásértékére már

1865-ben felhívta a bizottság figyelmét *Simonyi Ernő*, sőt ugyancsak *Simonyi* azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy nevezett levéltár magyar anyagának másoltatását haladéktalanul meg is kezdi. Bár *Simonyi* terve nem valósult meg, a magyar történétírók ettől fogva mégis állandóan napirenden tartották a spanyol levéltárak ügyét. 1868. nyarán *Fraknói Vilmos* kutatott Simancasban,⁴² s jőllehet őt ez alkalommal inkább a Pázmány Péter korára vonatkozó anyag érdekelte, figyelmét a levéltár XVI. századi magyar anyagára is kiterjesztette. Mikor azután 1871-ben az Országgyűlési Emlékek szerkesztésével megbízott albizottság számbavette mindazon külföldi levéltárakat, amelyekben I. Ferdinánd korára vonatkozólag magyar anyagot vélt található, a simancasi levéltárban eszközlendő kutatásnak, illetőleg másoltatásnak kérdése természetesen azonnal előtérbe nyomult. A bizottság magától értendőleg *Fraknói Vilmost* kérte fel a simancasi kutatásokra, illetőleg a végzendő másoltatások irányítására.⁴³ Minthogy a spanyol kormány a simancasi levéltárban való kutatást megengedte,⁴⁴ *Fraknói* készségesen vállalkozott a spanyol útra; utóbb azonban a Spanyolországban kitört forradalmi mozgalmak miatt lemondott erről a szándékáról. A bizottság ekkor a külügyminisztérium, illetőleg a madridi osztrák-magyar követség útján kieszközölt engedélyek alapján végeztette a másolásokat, a *Fraknói* által még 1878-ban tett kijegyzések figyelembe vételével.⁴⁵ A másolások gyorsan és programmszerűen folytak s 1874. végén már a bizottság rendelkezésére állott a kijelölt, közel 1000 darabból álló másolatgyűjtemény, amely a levéltárnak 1600-ig terjedő magyar vonatkozású anyagát tartalmazta.⁴⁶

A másolások folytatására csaknem másfél évtized múlva került a sor, mert a bizottság csak 1887-ben határozta el *Károlyi Árpád* indítványára a másolások folytatását.⁴⁷ A másolások ügye ekkor egy kissé elhúzódott ugyan, nemcsak a szokásos diplomáciai formaságok miatt, mert

⁴² V. ö. Tanulmányaim Spanyolország állami levéltáraiban c. dolgozatával. Századok, 1869. 150–165. ll.

⁴³ Az 1871 május 6-i biz. jegyzőkönyv.

⁴⁴ Az 1872 január 13-i biz. jegyzőkönyv szerint.

⁴⁵ A bizottság 1873 febr. 8-i és 1873 okt. 18-i ülésének jkönyvei.

⁴⁶ A bizottság 1874 június 6-i és okt. 3-i ülésének jkönyvei.

⁴⁷ 1887 nov. 4-i biz. jkönyv.

meg kellett szerezni a spanyol kormány hozzájárulását, hanem azért is, mert a bizottságnak semmiféle tájékoztató jegyzék nem állott rendelkezésére és ennek következtében egy simancasi levéltári tisztviselőt kellett megbízni azzal a feladattal, hogy foglalja jegyzékbe a levéltár magyar vonatkozásait a XVII. század közepéig, hogy annak alapján a bizottság kijelölhesse a lemásolandó anyagot. Ez a jegyzék pedig csak 1889. novemberében érkezett diplomáciai úton az Akadémiába. Bár e jegyzék anyagának fölülbírálására kiküldött Szilágyi Sándornak és Károlyi Árpádnak az volt a véleményük, hogy »a jegyzékbe foglalt összes iratokat« le kell másoltatni,⁴⁸ a bizottság »próbaképen« csak az 1600—1606. közé eső magyar anyagot másoltatta le.⁴⁹ Ennek az anyagnak a másolata 1890. év végével el is készült.⁵⁰

Ezekkel a másoltatásokkal a simancasi levéltár magyar anyaga természetesen korántsem volt kimerítve. *Thallóczy Lajos*, aki 1896. nyarán többek között a simancasi levéltárban is megfordult, a helyszínén győződött meg arról, hogy ott még sok a másolásra váró, nagyértékű és a magyar történelemmel kapcsolatban álló iratanyag. A másolások tervszerű folytatására mindamellett nem került a sor a bizottság részéről. Erre talán egyelőre nincs is szükség, mert *Szittyay Dénes*, aki 1921-ben hónapokat töltött a simancasi levéltárban, pontosan számbavette a levéltárnak 1526—1686. közti időre vonatkozó anyagát és abból a kiadatlan magyar vonatkozású iratokat le is másoltatta. Lemásolta továbbá a II. Rákóczi Ferencre vonatkozó 1721—1731. évek diplomáciai levelezését is. Mindezen másolatok a Magyar Történelmi Társulat birtokában vannak. Ismertetésüket Szittyay Dénes adta a *Történeti Szemle* 1922. évf. 152—163. ll.

A simancasi másolati anyag három dobozban van elhelyezve.

1. doboz. A levéltár magyar vonatkozású anyagának jegyzéke 1874-ből és 1889-ből. Az előbbi a XVI. századra, az utóbbi pedig az 1601—1648. évekre vonatkozó magyar anyagnak jegyzékét tartalmazza.

⁴⁸ Véleményes jelentésük a Bizottság irattárában.

⁴⁹ A bizottság 1890 január 4-i ülésének jkve.

⁵⁰ A bizottság 1890 okt. 4-i és okt. 27-i ülésének jkönyvei.

Másolatok 1514-ből, továbbá 1527—1540-ig és 1541—1565-ig időrendben.

2. *doboz.* Másolatok 1566—67, 1568—74, 1575—80. ugyan-csak időrendben.

3. *doboz.* Másolatok 1581—96-ig, 1597—98, 1599—1606-ig, szintén időrendben.

A levéltár anyagának regesztáit I. *Óvárynál* II., III. kötet. Egy jelentés kiadva Tört. Tár, 1900. 551—567. II.

Modenai másolatok.

A modenai Este- (később állami) levéltárban végzett kutatások, illetőleg másolások kérdése is az olaszországi magyar emigrációval áll közelebbi kapcsolatban. A volt magyar emigránsok egyike, *br. Nyáry Albert*, a Századok 1867. évfolyamában (378—84. II.) egy rövid ismertetésben adott számot a modenai Este-levéltárban évek folyamán át végzett kutatásairól és felhívta a magyar történetkutatók figyelmét az esztergomi érsekség és az egri püspökség XV—XVI. századi gazdasági számadáskönyveinek magyar történeti forrásértékére, mely számadáskönyvek nevezett levéltárban őriztetnek. Nem sokkal azután *Thaly Kálmán* az Akadémia II. osztályának 1867. július 1-i ülésén egy másolatgyűjteményt mutatott be, melyet »egy mostanban visszatért, névtelenül maradni akaró hazánkfia« (Mircse János) gyűjtött össze Modenában, s aki hajlandó a másolások folytatására is, ha arra az Akadémiától megbízást nyer. Az ez alkalommal bemutatott másolatok a Wes-selényi-korra vonatkoztak.⁵¹ E kérdés további sorsáról nincsenek adataink. Hónapokkal később, a bizottság 1868. január 11-i ülésén *Toldy Ferenc* előadó már egy teljes *Beatrix-oklevéltárat* mutatott be, melynek anyagát *br. Nyáry Albert* másolta volt le a modenai levéltárban. Ez a gyűjtemény *Beatrix* királyné nagyobbára olasznyelvű levelezését tartalmazta 1477—1501-ig és az előadó ismertetése szerint úgy személyi-, mint kortörténeti vonatkozásainál fogva nagy értéket képviselt.⁵² Báró Nyáry másolatgyűjteménye és a levéltárról tartott felolvasásai (Századok, 1868. 244—254. I.) nagy feltűnést keltettek akkoriban; hatásuk alatt a *Magyar Történelmi Társulat*

⁵¹ A II. osztály 1867 július elseji ülésének jegyzőkönyvi kivonata a bizottság irattárában.

⁵² A bizottság 1868 január 11-i ülésének jegyzőkönyve.

úgy határozott, hogy a modenai számadáskönyvek magyar vonatkozásait egész terjedelmükben lemásoltatja, amit annyiival könnyebben megtehetett, mert Simor János esztergomi érsek és Bartakovics Béla egri érsek magukra vállalták a másoltatási költségek fedezését. Minthogy az olasz kormány az eredeti kodexeket a modenai levéltár szabályzata értelmében nem küldhette el Budapestre, ellenben készen nyilatkozott arra, hogy a Magyarországot érdeklő részleteket a helyszínen lemásoltatja, a Magyar Történelmi Társulat a másoltatást eszerint végeztette s ugyanazon év végén már négy, 1869. őszén pedig az összes kötetek másolata a Társulat birtokában volt. Mivel a másolatok kinyomatása a Magyar Történelmi Társulat anyagi erejét meghaladta, az Igazgató-Választmány a másolatokat beköttetve, saját tulajdonaként egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia tört. bizottságának irattárába tétette, részletes tartalmi ismertetésükre pedig br. Nyáry Albertet kérte fel.⁵³

A bizottság modenai másolatgyűjteménye 1889-ben egy értékes regeszta-gyűjteménnyel gyarapodott, melyet a modenai levéltár igazgatósága »az Akadémia könyvküldeményeinek viszonzásául« a levéltár XV. századi magyar vonatkozású irataiból állított össze és küldött az Akadémia Történeti Bizottságának.⁵⁴

A bizottság modenai másolatainak használata közben idővel kitűnt, hogy a másolatok nem mindenben megbízhatók. Mivel pedig a másolatok nagy történeti forrásértéke nyilvánvaló volt, a bizottság egyik ülésén (1906. okt. 6.) megfontolás tárgyává tétetett az a kérdés, hogy vajjon nem volna-e szükséges »az egész számadáskönyv-anyagot újból átvizsgáltatni és a Magyarországot érdeklő részekről új, teljesen megbízható másolatot készíttetni«.⁵⁵ A felvetett gondolat alapján a bizottság úgy akarta a kérdést megoldani, hogy felkérte az 1907. tavaszán Olaszországban tartózkodó *Berzeviczy Albert* akadémiai elnököt arra, hogy »szerezze a modenai levéltár igazgatójánál tájékozást arra nézve, nem lehetne-e e számadáskönyveknek dip-

⁵³ Br. Nyáry ismertetése megjelent a Századok 1870. 275—290., 355—370., 661—687. és 1872. 287—305. és 355—376. II. V. ö. *Lukinich Imre*: A Magyar Történelmi Társulat története. Budapest, 1918. 27. l.

⁵⁴ 1889 dec. 6-i bizottsági jkv.

⁵⁵ 1906 okt. 6-i bizottsági jkv.

lomáciai úton Budapestre leendő kikölcsönzését kieszközölni.⁵⁶ Ügylátszik, hogy a számadáskönyveknek a bizottság által elképzelt másoltatása elháríthatatlan akadályokba ütközött s így nem maradt egyéb hátra, mint felkérni Veress Endre tanárt, aki 1908-ban szélesebb körű kutatásokat végzett az olaszországi levéltárakban, hogy vizsgálja át a modenai levéltár számadáskönyveit és kutatásainak eredményéről annakidején részletes jelentést tegyen a bizottságnak.⁵⁷ Veress Endre jelentéséből valóban kitűnt, hogy a modenai levéltárban összesen 29 esztergomi számadáskönyv található az 1487—1497 és 10 egri az 1500—1517. közti évekből. Ezek közül több kötet a vízfoltok miatt olvashatatlan ugyan, de így is 23 kötet (füzet) lemásolni való anyag várna lemásoltatásra.⁵⁸ Mint-hogy *Békefi Remig*, akit a bizottság a Veress-féle jelentés alapján véleményes jelentéstételre kért fel,⁵⁹ a számadáskönyvek haladéktalan lemásoltatása mellett foglalt állást,⁶⁰ a bizottság is ebben az értelemben határozott. E másolások technikájának kérdését olyan módon rendezték, hogy Carlo Malagolának, a velencei állami levéltár igazgatójának tanácsára, az Akadémia diplomáciai úton megkereste az olasz belügyminisztert az iránt, hogy a modenai számadáskönyv-sorozatot egy-két kötetenként adassa ki a velencei állami levéltárnak, ahol jó másolók állanak rendelkezésre és a másolások a velencei állami levéltárban végeztessenek.⁶¹ Az olasz belügyminiszter hozzájárult a másolás kérdésének ezen megoldásához s 1909 végén a munka Velencében meg is indult.⁶² A másolások 1915. tavaszáig rendszeresen folytak; ez év tavaszán kapta meg a bizottság Velencéből az 1494—1495. évek számadáskönyveinek másolatát.⁶³ A nem sokkal utóbb kitört olasz háború miatt a másolási munkák természetesen megszakadtak.

⁵⁶ 1907 június 8-i bizottsági jkv.

⁵⁷ 1908 október 3-i bizottsági jkv.

⁵⁸ Veress Endre 1909 január 30-i jelentése a bizottság iratárában.

⁵⁹ 1909 febr. 5-i bizottsági jegyzőkönyv.

⁶⁰ Békefi Remig jelentése 1909 március 14-ről a bizottság iratárában.

⁶¹ 1909 március 26-i és május 7-i bizottsági jkv.

⁶² 1909 december 3-i bizottsági jegyzőkönyv.

⁶³ 1915 május 7-i bizottsági jegyzőkönyv.

A bizottság őrizetében, illetőleg tulajdonában levő modenai másolatok négy dobozban vannak elhelyezve.

1. *doboz.* Esztergomi számadáskönyvek. 1475—77, 1487—91. 11 füzetben, továbbá egy számadáskönyv 1520-ból és Estei Hyppolit hagyatékának leltára 1520-ból.
2. *doboz.* A modenai számadáskönyvek leírása. Esztergomi számadáskönyvek 1487, 1488, 1489-ből és külön 1487—1498-ból, összesen 10 füzetben.
3. *doboz.* Esztergomi számadáskönyvek 1492—93, 1493, 1492—94, 1494, 1494—95, 1495. évekből, összesen 10 füzetben.
4. *doboz.* Beatrix királynő levelezése. 1486—90. A ferrarai udvar diplomáciai levelezése. 1468—1498. és 1492—1521. Beatrix királynőre vonatkozó iratok és levelek 1476—1508-ig. Giannini Antal gróf bécsi jelentései 1703—1705. Regesták a modenai levéltárból. 1476—1508. Óváry regestái a modenai anyagból. Magyarország leírása 1514—1526. évekről; néhány másolat 1582-ből és végül másolatok Erdély 1657—58. évekre vonatkozó történetére, továbbá Br. Nyáry Albert másolatai és jegyzetei (a parmai és a nizzai levéltárakból is), nemkülönben a Wesselényi-féle mozgalomra vonatkozó másolatok (1669—1670.).

A modenai anyag nagy része kő van adva a *Magyar Diplomáciai Emlékek Mátyás király korából* c. kiadvány III. és IV. kötetében; továbbá *Berzeviczy Albert: Acta vitam Beatricis reginae Hungariae illustrantia*. Budapest, 1914. (Mon. Hist. Dipl. XXXIX.) Végül *Balássy Ferenc* adatközléseiben is. V. ö. a bizottság 1906. okt. 6-i ülésének jegyzőkönyvével.

Egyéb olasz levéltárak.

a) *Bologna.* A bizottság először 1867-ben foglalkozott a bolognai egyetemi könyvtárban őrzött *gróf Marsigli-féle* gyűjtemény magyar vonatkozásaival. Az Akadémiát akkoriban főleg a gyűjtemény kéziratai érdekelték, mert arra számított, hogy azok között a török hódoltság korára nézve olyan adatokat fog találni, melyek magyar történeti szempontból is fontossággal bírnak. Az ez irányú kutatások végzésével *Szilády Áront* bízták meg, de figyelemébe ajánlották, hogy nyomozzon Corvinák után is, sőt igyekezzék magának időt szakítani arra is, hogy az egyetemi anyakönyvekből a volt magyar hallgatók neveit kijegyezze.⁶⁴ Szilády beszámoló jelentése, melyet az Aka-

⁶⁴ Az 1867 márc. 15-i utasítás másolata a bizottság irattárában.

démia II. osztályának 1868. március 30-i ülésén terjesztett elő, részletesen tájékoztatta az Akadémiát a kérdéses gyűjtemény anyagáról, egyúttal azonban felhívta az osztály figyelmét arra is, hogy a Marsigli-gyűjtemény a kéziratokon kívül nagy tömegben olyan másolatot, okiratot, vagy levelet is tartalmaz, mely szoros kapcsolatban áll a magyarországi, illetőleg az erdélyi történelemmel.⁶⁵ Mindezzel együtt csak 1893-ban került a sor arra, hogy *Áldásy Antal* a bizottság megbízásából⁶⁶ közelebbi kutatásokat végezzen a Marsigli-gyűjteményben és az ugyancsak Bolognában őrzött Marsigli-Bevilaqua-levéltárban. Jelentésével⁶⁷ az 1893. április 29-i bizottsági ülés foglalkozott. *Thaly Kálmán* oly nagy jelentőségűnek tartotta a Marsigli-gyűjtemény anyagát, amelyet egyébként 1892-i olaszországi tanulmányútja alkalmával személyesen is átvizsgált,⁶⁸ hogy Áldásy jelentését és másolatait a II. osztály 1893. május 8-i ülésén ismertette,⁶⁹ sőt keresztülvitte, hogy az Akadémia a gyűjtemény néhány fontosabb darabját azonnal le is másoltatta.⁷⁰ A bizottságban, tekintve a gyűjtemény hadtörténelmi vonatkozásait, olyan ötlet is felmerült, mely szerint a gyűjtemény összes magyar hadtörténelmi érdekű anyagát le kellene másoltatni a Ludovika Akadémia könyvtára számára, a Honvédelmi Minisztérium azonban nem vállalta a másolási költségeket.⁷¹ Ezzel szemben biztosítottak látszott a főváros anyagi támogatása,⁷² abból az okból, hogy az anyag nagy része Buda, illetőleg Pest törökkori történetére vonatkozott. 1900. év folyamán *Veress Endre* végzett kutatásokat Bolognában, melyek eredményeiről részletes jelentésben adott számot.⁷³ Ugyancsak Veress Endre adta ki 1906-ban a Marsigli-gyűjtemény

⁶⁵ A jelentés megjelent a M. Tud. Akadémia Értesítője II. évf. (1868) 128—142. ll.

⁶⁶ 1893 febr. 1-i bizottsági jegyzőkönyv.

⁶⁷ Megtalálható a bizottság irattárában.

⁶⁸ Magyar Könyvszemle. 1896.

⁶⁹ Akadémiai Értesítő. 1893. 343. l.

⁷⁰ 1893 okt. 4-i bizottsági jkőnyv.

⁷¹ Gromon Dezső államtitkár válasza 1893 nov. 16. A bizottság irattárában.

⁷² A bizottság 1893 nov. 24-i jkőnyve.

⁷³ *Veress Endre*: Gr. Marsigli Alajos Ferdinánd jelentései és térképei etc. Budapest. 1907. 4° 70 l.

leíró-katalógusát is,⁷⁴ mely pontos vezető a gyűjtemény gazdag anyagának magyar vonatkozásaiban.

A bizottság birtokában levő bolognai másolatok (külön fasciculusban) a következőket tartalmazzák:

A Marsigli-féle erdélyi népviseletek gyűjteményét (La popolazione di Transilvania), továbbá Áldásy Antal másolatait a Marsigli-Bevilaqua-levéltárból, mely másolatok az 1684—1718. évek történetére nézve tartalmaznak adatokat; a Marsigli-gyűjteményből ugyancsak Áldásy Antal másolatait az 1695—1696. évekről, s végül egy jelentés másolatát Erdélynek a császáriak által történt megszerzéséről.

b) *Milánói másolatok.* Említettük már, hogy a múlt század hatvanas éveiben Mircse János széleskörű másolásokat végzett a milánói királyi levéltárban s ezirányú tevékenységének volt az eredménye a Milánói Magyar Okmánytár és a Zsigmond korára vonatkozó okiratgyűjtemény. Mikor Mircse 1868. tavaszán Milánóból Velencébe költözött, a milánói kutatásokat és másolásokat korábbi munkatársa, a szintén emigráns Grafberger Ferenc folytatta, aki azután 1868. végén hazatérve, magával hozta és a magyar kultuszminisztérium útján megvételre ajánlotta az Akadémiának *Gerardus de Collis 1464—1472.* években kelt követjelentéseit, számszerint 175-t.⁷⁵ A másolat-gyűjtemény átvizsgálásánál kitűnt azonban, hogy bár a követjelentések érintik »a török-magyar viszonyokat is«, egészben véve mégsem tekinthetők hungaricáknak. A bizottság mindamellett nem akart elzárkózni e másolatok megszerzése elől, amelyek 1869. májusában vétel útján tényleg a bizottság birtokába jutottak.⁷⁶ Ettől fogva a bizottság hosszú éveken át nem foglalkozott a milánói levéltárral. De mikor 1885-ben Cesare Cantu, az ottani állami levéltár igazgatója arról értesítette az Akadémiát, hogy a vezetése alatt álló levéltárban számos olyan okirat található, amelyek Magyarország XV. századi történetével szoros kapcsolatban állanak, a bizottság azonnal lemásoltatta azokat.⁷⁷ Behatóan foglalkoztak 1894-ben Zigány Árpád-

⁷⁴ A bolognai Marsigli-iratok magyar vonatkozásai. Magyar Könyvszemle, 1906. Külön 8° 44 l.

⁷⁵ Grafberger 1868 decemberi (közelebbi dátum nélküli) levele. A bizottság irattárában.

⁷⁶ A bizottság 1869 május 8. és május 22-i üléseinek jkönyve.

⁷⁷ A bizottság 1885 febr. 6-i ülésének jkönyve.

nak, a milánói Circolo Filologico tanárának azzal az ajánlatával, mely szerint a bizottság utasításai szerint hajlandó volna rendszeres másolásokat végezni a milánói levéltárban.⁷⁸ Bár Fraknoi Vilmos is szükségesnek tartotta, hogy az egyes külföldi levéltárakban a másolások ne ötlészerűen, hanem tervszerűen történjenek és ilyen munkára Zigány Árpádot alkalmasnak is vélte,⁷⁹ a bizottság mégis úgy határozott, hogy mindenekelőtt a külföldi levéltárakban végzendő másolások kérdésének elvi rendezésével fog foglalkozni és csak azután dönt Zigány Árpád beadványa tárgyában.⁸⁰ Ez az ügy azonban többé nem került napirendre.

A milánói másolatok két dobozban őriztetnek.

1. doboz. A milánói levéltár magyar okleveleinek jegyzéke 1425—1499. (hiányos).

Másolatok. 1464—82. (Részben Mircsétől.)

A milánói fejedelem diplomáciai levelezése, magyar vonatkozású kivonatok 1490. december 3-tól 1491. december 25-ig; 1492—93—94—95—96—97, 1499.

Beatrix királynőre vonatkozó újabb másolatok 1464—91.

2. doboz. A milánói herceg diplomáciai levelezése 1413—1432., továbbá 1461—1494. a burgundi és német fejedelmekre vonatkozó levelek és végül

Gerardo de Collis jelentései Velencéből.

A milánói királyi levéltár anyagának egy része kiadatott a *Magyar Diplomáciai Emlékek Mátyás király korából* c. kiadvány I—IV. kötetében, továbbá Berzeviczy Albert Beatrix-Okmánytárában (Budapest, 1914.).

c) *Firenzei királyi levéltár*. Minthogy a bizottság birtokában levő firenzei másolatok csaknem kivétel nélkül Simonyi Ernő Florenzi Okmánytára-hoz tartoznak és ezzel az anyaggal Simonyi Ernő tevékenységének ismertetésénél már foglalkoztunk, nem látszik szükségesnek most újból ismertetni a firenzei levéltár másolati anyagát.

d) *Turini királyi levéltár*. A bizottság másolat-gyűjteménye csak azokat a másolatokat őrzi, melyeket báró Nyáry Albert másolt volt le még az emigráció évei alatt.

A másolatok zöme két kötetbe van kötve; az egyik kötet XVI—XVII. századi követjelentéseket tartalmaz; a másik kötet

⁷⁸ 1893 dec. 10-i levele a bizottság irattárában.

⁷⁹ Fraknoi 1894 január 25-i levele a bizottság irattárában.

⁸⁰ A bizottság 1894 február 9-i ülésének jkönyve.

jelentéseket, leveleket stb. Mátyás, II. Ulászló, II. Lajos király koráról, továbbá a XVI. századi török-magyar viszonyokról és végül I. Lipót kormányáról. A két köteten kívül a következő másolatok találhatók a gyűjteményben: VI. Sándor pápának 1500. nov. 18-án kelt utasítása a törökök ellen létesítendő szövetséget illetőleg; Masser velencei követségi titkár jelentése Magyarországról 1521–23. és egy jelentés Horvátország katonai helyzetéről. (XVI. század vége.)

A turini anyag egy része kiadva a *Magyar Diplomáciai Emlékek Mátyás király korából* c. kiadvány kötetében.

e) *Pádua*. A bizottság birtokában levő páduai másolatok legnagyobb része Mircse Jánostól származik, s csaknem kivétel nélkül a páduai egyetemen tanuló magyarországi és erdélyi ifjakra vonatkozó anyakönyvi bejegyzések és levelek.

f) *Mantua*. A bizottság birtokában levő mantuai levéltári másolatok az ottani levéltári tisztviselők által készített és hitelesített másolatok, amelyek Magyarország XIV–XVI. századi történetére vonatkoznak. Így közelebbről *De Armanis Pálnak*, a mantuai herceg követének levelezése 1380–1395, *Angeli* bíboros levelei 1444-ből; *Beatrix királyné* levele 1489-ből; jelentések 1512–1513., 1517., 1519-ből. A mantuai Gonzaga-levéltárból *Berzeviczy Albert* igen sok okiratot tett közzé a Beatrix-Oklevéltárban.

g) *Friauli levéltárak*. Az ú. n. friauli levéltárakban *Thallóczy Lajos* végeztetett kutatásokat és másoltatásokat 1893-ban.⁸¹ A másolatokban képviselve vannak Udine, Cividale, Gemona, Verona stb. levéltárai és néhány gyűjtemény, pl. a Frangepan grófoké, a Fabrizio, Pirona, Joppi, Fontanini stb. A másolatok zöme az 1410–13. évek történetére vonatkozik és különösen Zsigmond német-római császár és magyar király uralkodásával áll közelebbi kapcsolatban.

h) *Urbinoi másolatok*. Carlo Patrucco pesarói liceumi tanár még 1907-ben felajánlotta a bizottságnak az Urbino város gyűjteményeiben őrzött *gróf Veterani Frigyes-féle* levelezés másolatait. E levelezés főleg az 1683–1695-ig terjedő évek történetére nézve értékes; így a Thököly ellen folytatott 1684. és 1685-i felsőmagyarországi hadjáratok történetére, továbbá Veteráninak erdélyi, havas-

⁸¹ *Thallóczy Lajos* 1893 aug. 31-i levele a bizottság irattárában. V. ö. a bizottság 1893 okt. 4-i ülésének jkönyvével.

alföldi és moldvai hadműveleteire vonatkozólag találunk abban sok történeti fontosságú adatot. A bizottság Károlyi Árpád javaslatára⁸² a levelezést a másolat-gyűjtemény számára meg is vásárolta.⁸³

i) *Siena*. A bizottság 1895. június 8-i ülésén került először szóba a sienai levéltár magyar vonatkozású anyagának értékesítése. Thallóczy Lajos ugyanis azt jelentette, hogy »Sienában és Firenzében az olaszországi magyar lovass csapatok szegődvényes leveleire akadt«, melyek lemásoltatását, esetleg lefényképezését szükségesnek tartja. A bizottság »a sienai szegődvényes levelek lefényképeztetését« határozta el.⁸⁴ Bár a bizottság határozatát végrehajtották s a leveleket lefényképezték,⁸⁵ a bizottság gyűjteményében nincs nyoma a fényképeknek.

A bizottságot természetesen kezdettől fogva érdekelte a *vatikáni levéltár* anyaga is, melyet a magyar történelem egyik leggazdagabb és egyik legértékesebb forráshelyének tartott. Rendszeres másoltatások végeztetésére azonban egyelőre nem gondolhatott, mivel a vatikáni levéltár a kutatók előtt zárva volt s ennek következtében meg kellett elégednie alkalmi másoltatásokkal. 1874-ben pl. Tárkányi Béla nyert engedélyt másolásra s szolgálatait azonnal felajánlotta az Akadémiának;⁸⁶ hogy végzett-e azután tényleg másolásokat vagy sem, annak a bizottság jegyzőkönyveiben és irattárában nincs nyoma. Általában meg kell állapítani, hogy bár azóta, hogy a Vatikán levéltára megnyílt a kutatók előtt, s abban számos magyar kutató dolgozott hosszabb-rövidebb ideig, vatikáni másolatanyag nincs a bizottság tulajdonában.

V.

A Tört. Bizottság érdeklődése a külföldi levéltárak magyar anyaga iránt nem volt egyoldalú; igaz ugyan, hogy eleinte csak az olaszországi levéltárakban végeztetett részben állami támogatással, rendszeres másoltatásokat, ami a szoros középkori olasz-magyar kapcsolatok révén remélt

⁸² Károlyi Árpád 1907 februári jelentése a bizottság irattárában.

⁸³ 1907 március 9-i bizottsági ülés jkönyve.

⁸⁴ A bizottság 1895 június 8-i ülésének jkönyve.

⁸⁵ A bizottság 1895 okt. 12-i ülésének jkönyve.

⁸⁶ 1874 június 6-i bizottsági ülési jkönyv.

gazdag forrásanyagra való tekintettel történt, de Horváth Mihály és Simonyi Ernő eredményes kutatásainak hatása alatt programjába vette mindazon európai levéltárak anyagának magyar történeti szempontból való átvizsgálását is, melyekből magyar vonatkozásokat várt. Innen van az, hogy mihelyt alkalom kínálkozott valamely európai levéltárban való kutatásra, a bizottság azonnal gondoskodott kutatókról és a kutató-munka anyagi feltételeinek megteremtéséről.

Svédországi másolatok. Az Akadémia II. osztályának 1869. november 9-i ülésén *Szilágyi Ferenc* jelentette, hogy a bécsi svéd követség útján sikerült tájékozódnia a *stockholmi állami levéltár* erdélyi vonatkozású anyagáról.⁸⁷ Mint-hogy pedig egyidejűleg *Hunfalvy Pál* is felhívta az Akadémia figyelmét a stockholmi levéltár értékes erdélyi anyagára, melyet 1869-i útja alkalmával közvetlenül megtekint-hetett,⁸⁸ a bizottság azonnal megfontolás tárgyává tette a stockholmi másolások kérdését és e tekintetben a következőkben állapodott meg: »Minthogy a svéd viszonyok és a svéd politika a 30 éves háború óta az austro-erdélyi, sőt a magyar történetekre is lényeges befolyást gyakoroltak s ez oldal történelmünkben eddig, épen a kútfők hiánya miatt kellőleg nem méltányoltott, felette kívánatosnak látszik azon szíves közbenjárás felhasználása, melyet a svéd követ úr levelében ajánl s ezért buzgón kéri a bizottság az Akadémiát, kérné fel ez a nagyméltóságú elnököt, az igazgató-tanácsot, ne engedné e jó alkalmat elsurranni«. A bizottságnak ezen elvi kijelentésénél egyéb azonban nem történt, legalább is nincs nyoma annak, hogy az Akadémia a stockholmi állami levéltárban a bizottság számára másolókat végeztetett volna. Csak jóval később, amikor *Szilágyi Sándor* az Erdélyi Országgyűlési Emlékek szerkesztése közben eljutván Bethlen Gábor korához, megállapította, hogy Bethlen Gábor svéd kapcsolatainak eddigi története felette hézagos, fordult a bizottság figyelme a stockholmi levéltár felé, melytől új anyagot várt Erdély XVII. századi történetére vonatkozólag. *Károlyi Árpád* közvetítésével a stockholmi állami levéltár igazgatója *Taube* nemcsak megküldte a bizottságnak a vezetése alatt álló levéltár transsylvanicái-

⁸⁷ M. Tud. Akadémia Értesítője. 1869. (II.) 193. I.

⁸⁸ Utazás a Balt-tenger vidékein. II. k. (Pest, 1871.) 346—47. II. szól a stockholmi áll. levéltár erdélyi anyagáról.

nak, sőt egyidejűleg az *upsalai egyetemi könyvtárban* őrzött erdélyi iratoknak a jegyzékét is, hanem azonnal le is másoltatta a Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korára vonatkozó anyagot. Ezt a gyűjteményt hasznosan kiegészítette az a másolati anyag, amelyet a bizottság 1891-ben vásárolt meg *Wibling Károly* carlskronai tanártól.

A svédországi levéltárakból vett másolatok a következő *kiadványokban* láttak napvilágot: *Szilágyi Sándor*: Okirattár tár Strassburg Pál 1631—1633-i követsége és I. Rákóczi György első diplomáciai összeköttetései történetéhez. Budapest, 1882. (Magy. Tört. Eml. I. Okmánytárak XXVI. k.) *Szilágyi Sándor*: Erdély és az északkeleti háború. I—II. köt. Budapest, 1890—91. (M. T. Akadémia.) A Wibling-féle másolatok a Tört. Tár 1892. évf. 440—473, 592—634. II. és Tört. Tár 1893. 409—439, 678—708. II.

A svédországi másolatok külön dobozban őriztetnek. Tartalmuk a következő:

A stockholmi állami levéltár transsylvanicáinak jegyzéke 1632—1662. Az upsalai egyetemi könyvtár transsylvanicáinak jegyzéke 1630—32; Taube igazgató 1881. aug. 27-i levele és a hozzá mellékelte iratjegyzék az 1626—1687. közti évek iratanyagára vonatkozólag; továbbá másolatok a stockholmi levéltárból 1629—1656. és az upsalai könyvtárból az 1628—1657. évek erdélyi történetére vonatkozólag.

Oroszországi és lengyelországi levéltári másolatok.

Mikor *Fraknoi Vilmos* a Magyar Országgyűlési Emlékek szerkesztését átvette, szükségét látta annak, hogy személyesen végezzen kutatásokat mindazon levéltárakban, melyekben XVI. századi magyar országgyűlési anyagot remélt. Tervbe vette többek között a volt *lengyelországi* levéltárak anyagának tüzetes átvizsgálását is, abban a feltevésben, hogy azokban a XVI. századi szoros lengyel-magyar kapcsolatok révén értékes anyagot fog találni. A volt lengyel állami gyűjtemények és levéltárak egy nagy és igen becses része azonban akkoriban Szentpétervárott és Moszkvában őriztetett. Ezt nálunk is tudták, de teljesen tájékozatlanok voltak a tekintetben, hogy mit tartalmaznak a lengyel városokból 1795-ben elhurcolt levéltárak; ezért vált szükségessé magyar kutató kiküldése Szentpétervárra és Moszkvába. Fraknoi maga készségesen vállalkozott volna egy orosz útra s diplomáciai úton már meg is tette a szükséges.

hivatalos lépéseket a kutatási engedély elnyerése végett, közbejött akadályok miatt azonban lemondott erről az útról s maga helyett a M. Nemzeti Múzeum könyvtárának egy segédőrét, az oroszul tudó *Supala Ferencet* küldette ki Oroszországba a bizottság által.

Supala 1873. szeptember 30-a óta dolgozott az orosz fővárosban.⁸⁹ Elsősorban a császári könyvtárban őrzött Acta Tomiciana magyar vonatkozásait jegyezte ki és másolta le,⁹⁰ ami egyébként útjának egyik főfeladata volt, de azután egyéb gyűjteményeket is átvizsgált. A volt lengyel állami levéltár egy része akkoriban Moszkvában lévén, Supala 1873. november vége óta hónapokon át Moszkvában dolgozott.⁹¹ Főképp a Libri legationum kötetei érdekelték, melyekben 1502-től fogva tényleg talált magyar vonatkozású és felhasználható anyagot. Hovatovább kitűnt azonban, hogy »a lengyel országos levéltár eredeti okleveleinek zöme nem itt, hanem Varsóban vagy onnan«,⁹² s Moszkvában csak a diplomáciai levelezést és a nemzetközi jelentőségű irományokat őrizték. Supala Moszkvában lemásolta Sidlowiecky terjedelmes naplóját, melyet a magyar-lengyel kapcsolatok eszmeszögéből nézve, a XVI. század első felére »elsőrendű forrás«-nak tartott,⁹³ továbbá a II. Rákóczy György lengyelországi politikájára vonatkozó iratokat,⁹⁴ s általában véve mindazt, amit a XVI–XVII. századi, jobbára erdélyi kapcsolatokra vonatkozólag talált.⁹⁵ A Bethlen Gábor korát illető anyag pl. különösen nagy értékű volt.⁹⁶ Supalának a másolási munkában *Géresi Kálmán* is segítségére volt, aki a középkori orosz-magyar kapcsolatok történelmi emlékei után kutatott az orosz levéltárakban és könyvtárakban már hónapok óta.

A Supala által lemásolt és kivonatolt anyag nem volt nagy terjedelmű, de viszont értékesnek és hűzágpótlónak bizonyult. A kutatások, illetőleg a másolások folytatására mindamellett — bár egyébként a bizottság meg volt győ-

⁸⁹ 1873 október 4-i levele Fraknoi Vilmoshoz. A biz. iratai közt.

⁹⁰ 1873 október 24-i levele u.-ahhoz. Ugyanott.

⁹¹ 1873 november 28-i levele u.-ahhoz. U. o.

⁹² 1874 január 18-i levele u.-ahhoz. U. o.

⁹³ Supala 1874 február 2-i levele Fraknoihoz. U. o.

⁹⁴ 1874 március 7-i levele u.-ahhoz. U. o.

⁹⁵ 1874 március 24-i levele u.-ahhoz. U. o.

⁹⁶ A bizottság 1874 március 14-i jkönyve.

zódve az oroszországi levéltárak magyar történeti szempontból való nagy jelentőségére — csak 1883-ban kínálkozott lehetőség, amikor az oroszországi tanulmányúton levő *Thallóczy Lajos*nak figyelmét *Szilágyi Sándor* felhívta az ottani levéltárak magyar vonatkozásaira és arra kérte, hogy a »Supala és Géresi által tett kutatások nyomán tovább haladva, részint az általuk... csak röviden ismertetett okiratokat egész terjedelmükben másoltassa le, részint tegyen újabb kutatásokat.«⁹⁷ Thallóczy e megbízásnak eleget is tett és számos olyan okiratot és levelet másoltatott le a szentpétervári és moszkvai levéltárakban, melyek II. Rákóczi György lengyel és kozák politikájára újabb fényt vetettek.⁹⁸ A Thallóczy által mellékesen végzett kutatások és másolások aránylag nagy eredménye újból igazolván a bizottságnak az oroszországi levéltárak tekintetében elfoglalt álláspontját, érthető, hogy a bizottság *Szamota István* 1893-i oroszországi könyvtári tanulmányútját — természetesen a lehetőség határai között — levéltári kutatásokkal és másolásokkal is kapcsolatba óhajtotta volna hozni. Szamota, miután előzetesen áttekintette és jegyzékbe foglalta a bizottság birtokában levő oroszországi másolatokat,⁹⁹ vállalta ezt a munkát, mely azonban később oda módosult, hogy Szamota elejtette a levéltári munkát és csak az orosz, lengyel és cseh folyóiratokban megjelent magyar vonatkozású cikkek és közlemények bibliográfiai összeállítására szorítkozott.¹⁰⁰

Már említettük, hogy Supala Ferenc szentpétervári és moszkvai kutatásai alkalmával határozottan megállapította, hogy a lengyel állami levéltár anyagának zöme *Varsóban* maradt, ennek következtében a lengyel-magyar kapcsolatok iratait ott kell keresni. Minthogy a varsói út a bizottság eredeti elgondolásában is szerepelt, Supala 1874. nyarán Varsóban folytatta, illetőleg fejezte be a megkez-

⁹⁷ Szilágyi Sándor 1886 jun. 2-i jelentése a bizottság irattárában.

⁹⁸ Szilágyi Sándor id. jelentése szerint. U. o. V. ö. a bizottság 1886 június 4-i és nov. 5-i jkönyveivel. — 1894 elején Thallóczy le-másoltatta a szentpétervári császári akadémia birtokában lévő *Huissen-féle jelentéseket*, melyek az 1707—8. évekre nézve értékesek. (Thallóczy 1894 febr. 7-i beadványa a bizottság irattárában. L. a bizottság 1894 febr. 9-i jkönyvét is.)

⁹⁹ A bizottság 1893 márc. 24-i és április 29-i üléseinek jkönyvei.

¹⁰⁰ A bizottság 1893 október 4-i ülésének jkönyve. V. ö. Akadémiai Értesítő, 1893. 585—86. ll.

dett kutatásokat és nemcsak pontosan tájékozódott a Varsóban levő lengyel levéltári anyag összetételéről, hanem másolt is és összeállította a levéltár magyar vonatkozásainak jegyzékét is,¹⁰¹ ami a későbbi kutatások szempontjából hasznos tájékoztató volt.

Mikor *Rómer Flóris* 1874-ben oroszországi tanulmányútjában Varsóban is megfordult, az ottani *gróf Krasinszky-könyvtárban* két ismeretlen XVII—XVIII. századi magyar kéziratot fedezett fel, melyekről a magyar irodalomnak idáig nem volt tudomása. Ezek egyike: *Köszegi Pál: Harmadik könyv* című és gróf Bercsényi Miklósnak gróf Csáky Krisztinával 1695-ben történt házasságkötése alkalmával írt magyar verses epithalamiuma; a másik pedig *II. Rákóczi Ferenc: Tractatus de potestate* című latin munkája.¹⁰² (Mindkettőnek rövid ismertetését és az epithalamiumnak hat utolsó sorát a Századok 1874. évfolyama közölte. 591—592. lapokon.) A Tört. Bizottság Rómer Flóris jelentése óta többször tett kísérletet ezen kéziratok lemásolására. Ezirányú megkeresései azonban nem vezettek eredményre, mert Varsóban nem volt található olyan másoló, aki Köszegi munkájának lemásolására vállalkozni mert volna a nyelvi nehézségek miatt. Csak 1890-ben sikerült ezt az évtizedek óta húzódó ügyet¹⁰³ olyként elintézni, hogy a bizottság felkérte *Csontos Jánost*, a nevezett irodalmi emlékeknek a helyszínen való lemásolására.¹⁰⁴ Csontos 1890. nyarán a terjedelmes Köszegi-féle költeményt le is másolta. (A költeményt 1894-ben Thaly Kálmán adta ki.) Rákóczi Traktusából, amely 110 negyedréti levélből állott, csak az előszót, a fejezetek címeit, továbbá azok kezdő és záró sorait másolta le, az egész kéziratnak lemásolására pedig az ottani könyvtár egyik tisztviselőjét kérte fel.¹⁰⁵

A varsói levéltárakban a kilencvenes években *Veress Endre* végzett beható kutatásokat, melyek eredményeiről: Lengyelországi adalékok hazánk s főleg Erdély

¹⁰¹ A bizottság 1874 október 3-i ülésének jkönyve.

¹⁰² Csontos János jelentése a varsói könyvtárakban tett kutatásairól. Akadémiai Értesítő, 1890. 441—42. ll. — L. előzőleg Századok, 1874. 591—92. ll.

¹⁰³ V. ö. a bizottság 1890 febr. 1., április 3-i üléseinek jegyzőkönyveivel és *Thaly Kálmán: Bercsényi házassága*. Budapest, 1894. (M. Tud. Akadémia.) 9—10. ll.

¹⁰⁴ A bizottság 1890 május 3-i ülésének jkönyve.

¹⁰⁵ Csontos János id. jelentése. Akadémiai Értesítő, 1890. 450. l.

XVI—XVIII. századi történetéhez. Budapest. Akadémia, 1896. c. tanulmányában adott számot. Ugyancsak ő adta ki a varsói főlevéltárból Báthory István lengyel király udvari számadáskönyveinek magyar vonatkozásait is. (1576—1586.) Budapest, 1918. (Fontes Rerum Hungaricarum III.)

A varsói főlevéltárban őriztetnek Zsigmond lengyel hercegnek, a későbbi I. Zsigmond lengyel királynak számadáskönyvei is a XVI. sz. elejéről, melyek magyar történeti szempontból is értékesek. Ezeket *Divéky Adorján* adta ki: Zsigmond lengyel király budai számadásai. Budapest, 1914. (Magy. Tört. Tár XXVI. köt.)

Posen. Az itteni állami levéltárra (ism. I. Divéky Adorjántól: Levéltári közlemények, 1928.) *Kvacsala János* dorpáti egyetemi tanár hívta fel először a bizottság figyelmét akkor, amidőn 1897-ben jelentette, hogy abban értékes Rákóczi-kori anyag van, melyről a magyar történetkutatók nem tudnak. A bizottság a jelentés hatása alatt azonnal intézkedett a Kvacsala által megjelölt anyag másolatbavétele tárgyában; s így vált lehetségessé, hogy 1897. végén a másolatok a bizottság birtokába juthattak.¹⁰⁶

*Szádeczky Lajos*nak 1880. folyamán a galíciai levéltárakban tett kutatásairól,¹⁰⁷ nemkülönben *Veress Endré*nek másfél évtizeddel később (1896—98.) a lengyel és orosz levéltárakban végzett kutatásairól¹⁰⁸ nincsenek másolatok a bizottság gyűjteményében.

Az orosz- és lengyelországi levéltárakból vett másolatokat legnagyobbbrészt *Szilágyi Sándor* adta ki; így Talleyrand és Roussel követségének iratait (1628—1634.) a Tört. Tár 1887. évf. 53—78. II. és a *Bethlen Gábor fejedelem levelezése* c. akadémiai kiadványban (Budapest, 1886. 411—436. II.); továbbá *II. Rákóczy György és az európai diplomácia* (Budapest, 1875.) c. akadémiai kiadványban több moszkvai másolatot tett közzé.

A lengyelországi könyv- és levéltárak magyar vonatkozású kéziratí anyagáról értékes tájékoztatást ad *Divéky Adorján* a Levéltári Közlemények 1928. évfolyamában.

¹⁰⁶ A bizottság 1898 január 5-i ülésének jkönyve.

¹⁰⁷ V. ö. Századok, 1881. 313—331., 411—430. II.

¹⁰⁸ A bizottság 1897 január 30. és 1899 január 26-i üléseinek jkönyvei. L. *Veress Endre*: Lengyelországi adalékok etc. Budapest, 1896. (Értekezések. XVI. 9.)

Az orosz- és lengyelországi másolatok jelenleg egy dobozban őriztetnek és a következőket tartalmazzák:

Supala Ferenc moszkvai, szentpétervári és varsói jelentései; jegyzetei a varsói levéltárból és ismertetése az egykori lengyel állami levéltárról.

Az Acta Tomiciana magyar vonatkozású iratainak jegyzéke (1499—1567.).

Levéltári jegyzetek és másolatok. 1530—1711.

Kivonatok. 1630—1708.

Másolatok a moszkvai levéltárból. 1412—1472.

Másolatok ugyanazon levéltárból. 1605—1629.

Másolatok 1649—1655. és 1657—1750. a varsói levéltárból.

A *poseni* másolatok az 1707, 1710, 1712, 1713—14, 1716—18. évekre vonatkoznak és többnyire Jablonszky leveleit tartalmazzák; 1712-ből azonban több Rákóczi-levél (Comte de Sáros) is van közöttük.

Danzigi másolatok.

Ugyanakkor, amidőn a bizottságot az oroszországi és lengyelországi levéltárakban végzendő kutatások ügye foglalkoztatta, Kertbeny Károly magyar származású író arról értesítette Fraknói Vilmost, hogy egy danzigi porosz őrnagy, Möschke állítása szerint, aki magát a II. Rákóczi Ferenccel emigrált Meskó Ádám egyenes leszármazottjának tartja, a danzigi városi levéltárban »százakra menő, a magyar történelmet érdeklő aktákat fedezett fel»; az őrnagy egyik-másik iratból már regesztát is készített, melyeket Kertbeny útján a bizottság rendelkezésére bocsátott. A bizottság ezek alapján felszólította Möschke őrnagyot, hogy ne csák a danzigi levéltár magyar vonatkozású iratainak jegyzékét, esetleg regesztáit készítse el, hanem azon felül néhány okiratnak lemásolását is vállalja el.¹⁰⁹ A bizottság másolatgyűjteményében a Möschke-féle jegyzékeknek, illetőleg másolásoknak nincs nyoma.¹¹⁰

Felemlítendő, hogy *Fraknói Vilmosnak*: Mátyás király levelei c. akadémiai kiadványa számára (Budapest, 1893—1895. két kötet) is történetek másolások a danzigi levéltárból.

¹⁰⁹ A bizottság 1875 febr. 6-i és márc. 13-i jkönyvei. L. Akadémiai Értesítő, 1875. 152. l.

¹¹⁰ A Rákóczi-korra vonatkozó danzigi kutatásokról érdekes adatok találhatók a Századok, 1880. 261—62. l.

Bécsi másolatok.

Mikor a levéltári másolások megindultak, az Akadémia egyik legelső feladatának tartotta a bécsi állami levéltárakban való másolásokat. Már említettük is, hogy *Géva Antal*, az Akadémia megbízásából másolt, másolatgyűjteményének sorsa azonban nem ismeretes előttünk, annyit tudunk csak róla, hogy Jászay Pál használta. Sokat másolt Bécsben *Czech János* is, mint arra kéziratgyűjteményének ismertetésénél reá is mutattunk; sőt a *Petrovics-féle* gyűjteményben is vannak másolatok az 1531—1559. közt megtartott magyar országgyűléseknek a Staatsarchivban őrzött anyagából, mely másolatok legnagyobb része ki van adva a Magyar Országgyűlési Emlékek I—III. kötetében. Bár mindezen másolatok arra mutattak, hogy a bécsi levélfárak magyar történeti szempontból rendkívül nagy jelentőségűek és főleg a Habsburg-korszak történetére nézve nélkülözhetetlenek, a bizottság csak akkor gondolt Bécsben végzendő rendszeres kutatásokra és másolásokra, midőn megindította a Magyar Országgyűlési Emlékek-et. 1873-tól fogva¹¹¹ a volt házi-, udvari- és állami levéltárban, nemkülönben az udvari kamarai levéltárban már rendszeres másolások folytak és pedig eleinte a Magyar és az Erdélyi Országgyűlési Emlékek, később pedig egyéb kiadványok számára, amelyekben a közben lemásolt bécsi anyag a legtöbb esetben közzé is tétetett. Innen van az, hogy a bizottság, Bécs közelségét és az ottani állami levéltárak könnyű megközelíthetőségét tartva szem előtt, a másolatgyűjtemény számára külön nem másoltatott. Ez teszi érthetővé számunkra azt a tényt, hogy a bizottság másolatgyűjteményében (a már említett Czech- és Petrovics-féle másolatokon kívül) alig van számottevő bécsi anyag.

A bécsi másolati anyag külön (»Ausztia« feliratú) dobozban őrizték és a következő másolatokat tartalmazza:

Okmánytár Erdély történetéhez I. Ferdinánd uralkodása alatt. Közlök Fejérpataky László és Károlyi Árpád. I. kötet. Az 1551. év eseményei. (Ez az okmánytár másolatokat és regesztákat tartalmaz a bécsi állami- és a hadi levéltárból.)

Másolatok az állami levéltárból az 1556—1587. közötti évekre.

¹¹¹ A bizottság 1873 febr. 8-i ülésének jkönyve.

Másolatok az 1790–91-i országgyűlés történetére vonatkozólag a bécsi állami levéltárból. (Thallóczy másolatai.)¹¹²

Kivonatok az 1551. év történetére vonatkozólag a bécsi hadi levéltárból.

A bécsi állami levéltárban őrzött *velencei követjelentések* (Dispacci) magyar történeti szempontból nagy kútfőértékkel bírván, *Károlyi Árpád* még 1882-ben azzal a javaslattal fordult a bizottsághoz, hogy a követjelentések magyar vonatkozású anyagának kiadását vegye programjába, egyúttal egy 8–9 ívre való mutatót is küldött a bizottságnak tájékoztatás végett, azzal a megjegyzéssel, hogy megbízás alapján hajlandó a Dispaccik kiadására vállalkozni.¹¹³ A bizottság a megbízást készségesen megadta ugyan, de a kiadásra, előttünk ismeretlen okok miatt, nem került a sor.

A bizottság gyűjteményében a Dispaccik 1551. okt. 22-től 1576. szept. 7-ig terjedő magyar vonatkozásainak másolatai őriztetnek, legnagyobb részt *Károlyi Árpád* másolatában. Az eredeti velencei követjelentések a világháború után újból visszakérültek Velencébe s az olaszok egy másolati példánnyal kárpótolták a bécsi áll. levéltárat; minthogy *Károlyi* másolásai Bécsben történtek, a tőle származó másolatgyűjteményt az »Ausztia« feliratú dobozban helyeztük el.

Fel kell említenünk, hogy a bizottság 1896-ban a Bécsben őrzött *gróf Harrach-levéltárban* lemásoltatta a II. Rákóczi Ferenc szabadulására vonatkozó titkos-tanácsi jegyzőkönyveket, továbbá *Hugó Blotius* levelezését és végül az erdélyi vallási ügyekre (1699–1704.) vonatkozó iratokat.¹¹⁴ A másolatok legnagyobb része megjelent.¹¹⁵

Bár a másolások ügye mindenkor a legközvetlenebbül érdekelte a bizottságot, mely a másolásokra mindig tudott fedezetet találni, a 70-es évek derekán mégis szünet állott be a bizottság ez irányú tevékenységében. A korábbi évek folyamán tervbevett és megkezdett másolási munkák közben bevégeződtek, új levéltárakra pedig senki sem hívta fel a bizottság figyelmét és így a szüksége sem

¹¹² A bizottság 1896 május 30-i ülésének jkönyve.

¹¹³ *Károlyi Árpád* 1882 dec. 21-i levele a bizottság irattárában.

¹¹⁴ A bizottság 1896 október 3-i, okt. 31-i és nov. 28-i jkönyvei.

¹¹⁵ A titkos tanácsi jegyzőkönyvek megjelentek *Mencsik Ferdinánd* közlésében a Tört. Tár 1897. évf. 385–421. II. Blotz levelezése a Tört. Tár 1907. évf. 199–227. II.

mutatkozott annak, hogy a bizottság a másolások folytatásáról gondoskodik. *Marczali Henrik*nek 1877-i kutatóútja azonban, aki több porosz, francia és angol levéltárat kutatott át és azok magyar vonatkozású anyagából kivonatokat és másolatokat készített, újból reáterelte a bizottság figyelmét a szünetelő másolások ügyére, főleg amikor Fraknói Vilmos Marczali jelentését a II. osztály 1878. február 11-i ülésén bemutatta,¹¹⁶ másolatait és kivonatait pedig Szilágyi Sándor javaslatára¹¹⁷ a Történeti Társaság kiadta.¹¹⁸

Megemlíthetjük, hogy a bizottság épen a további másolások tervszerűségének biztosítása végett, már ebben az időben szükségét látta annak, hogy a több mint egy évtized óta összegyűlt másolati anyagról »ismertető kimutatás« készíttessék.¹¹⁹ A terv akkoriban az volt, hogy »a bizottság levéltárában elhelyezett kéziratok jegyzékét« a Tört. Társaság fogják közzétenni.¹²⁰ Ennek a tervnek megvalósulására azonban csak évek múlva került sor, amikor a Tört. Társaság 1888. évfolyamában (450—470. ll.) Öváry Lipót megkezdte az olaszországi másolati anyag regesztáinak közzétételét. A folytatásra azonban nem került a sor a Tört. Társaság hasábjain.

Gróf Czernin-levéltár. Thaly Kálmán az 1879. október 11-i bizottsági ülésen felhívta a tagok figyelmét gr. *Czernin Jaromir*nak neuhausi levéltárára,¹²¹ melyben »Bercsényinek Rákóczi Ferenc fejedelemhez intézett nagyszámú levelei őriztetnek« s melyek lemásoltatása szükségesnek mutatkozik.¹²² Gróf Czernin semmiféle akadályt nem gördített a levéltárában őrzött levelek lemásoltatása elé, sőt levéltárnokával el is készítette azon iratok jegyzékét, amelyek szöbakerülhetnek a másolás szempontjából. Ekkor kitűnt ugyan, hogy Bercsényitől nincsenek levelek a levéltárban, de viszont a XVII. század számos kiváló

¹¹⁶ Akadémiai Értesítő, 1878. 41. l.

¹¹⁷ A bizottság 1878 január 12-i és márc. 9-i üléseinek jegyzőkönyve.

¹¹⁸ Tört. Társaság 1880—1882. évf. és külön, 8° XVI. + 305 l.

¹¹⁹ A bizottság 1879 október 11-i ülésének jegyzőkönyve.

¹²⁰ A bizottság 1879 nov. 8-i ülésének jegyzőkönyve.

¹²¹ Ismertetését l. Jos. Pekar: Das gräflich Czerninsche Archiv von Neuhaus. Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs. I. 2. (Wien, 1909.) 266—289. ll.

¹²² A bizottság 1879 október 11-i ülésének jegyzőkönyve.

alakjától (Bethlen Gábor, Bethlen István, a Rákócziak stb.) több olyan levél található a neuhausi levéltárban, amelyek történeti értékkel bírnak. Épen azért a bizottság »a neuhausi levéltárban őrzött levelezéseknek 1713-ig lemásoltatását elhatározta« s erre a feladatra a grófi levéltár levéltárnokát kérte fel.¹²³ Meg kell említeni, hogy a levéltárnok által készített jegyzék tanúsága szerint a levéltárban több levél található Görgyey Artúrtól, Kossuth Lajostól, báró Eötvös Józseftől, Klapka Györgytől, gr. Széchenyi Istvántól stb.¹²⁴

A neuhausi levéltárból vett másolatok mindössze 55 lapra terjednek és az 1564–1710. évek történetére nézve bírnak jelentőséggel. E másolatgyűjteményben leveleket találunk többek között a következőktől: Zrinyi Miklós (1564.), Fragment über den Tod des Nikolaus Zrinyi (1566.), Rákóczy Zsigmond (1591.), Illésházy István (1602.), Forgách Ferenc (1602–1604.), Bocskay István (1600–1606.), Báthory Gábor (1608.), Pécsi Simon (1620.), Bethlen Gábor (1625.), Brandenburgi Katalin (1633.), Zrinyi Péter (1647.), Lorántffy Zsuzsánna (1651.), II. Rákóczy György (1654.), Nádasdy Ferenc (1661, 1663, 1670.), Báthory Zsófia (1670.), gr. Kollonits Lipót (1688.), Bethlen Miklós (1695, 1697.), Apafi Mihály (k. n.), Rabutin (1697, 1700.) stb. (A másolatok az »Ausztia« felíratú dobozban őriztetnek.)

Lobkowitz hercegi levéltár. Csaknem ugyanakkor, midőn a gróf Czernin-levéltárban végzendő másolások ügye a bizottságban szóba került, érkezett az Akadémiához Dvorak Miksának, a hg. Lobkowitz-család raudnitzi levéltárnokának¹²⁵ ajánlata, amelyben nevezett levéltárnok a raudnitzi családi levéltárnak magyar vonatkozásokban igen gazdag anyaga rendszeres másolására vállalkozott és egyben mellékelte egy jegyzéket is, melyből kitűnt, hogy közel ezernyi levél és számos kézirat vár másolásra. Ezek nagyrésze a XVII. század derekára (1645–1674.), a kéziratok pedig a XVI. század utolsó tizedeire vonatkoznak.¹²⁶ Minthogy Pauler Gyula, akit a bizottság a Dvorak-

¹²³ A bizottság 1879 dec. 6-i ülésének jkönyve.

¹²⁴ Fischer Ferenc levéltárnoknak 1879 dec. 1-én kelt leveléhez mellékelve, a bizottság irattárában.

¹²⁵ Ismertette Max Dvořák az Archivalien etc. I. (Wien, 1913.) 1–11. ll.

¹²⁶ A jegyzék a bizottság kézírattárában. Ismertette Dvorák Miksa a Magyar Könyvszemle 1879. 254–61. ll.

féle jegyzék alapján a lemásolandó anyag kijelölésére felkért,¹²⁷ eleget tett a bizottság felszólításának, 1880. telén a másolás meg is indult az ő utasításai alapján.¹²⁸ Ettől fogva a másolások nem túlságos gyors ütemben ugyan, de éveken át állandóan folytak.¹²⁹ A bizottság csak 1888. elején szüntette be végleg a másolásokat a raudnitzi levéltárban.¹³⁰

A raudnitzi levéltárból vett másolatok egy kis része már megjelent. Így pl. a Tört. Tár 1900. évf. 568—591. és Tárt. Tár 1901. évf. 321—353. lapokon. A raudnitzi levéltár másolati anyaga két dobozban van elhelyezve:

1. doboz. Mátyás király korára vonatkozó másolat a Lobkowitz-család prágai levéltárában őrzött Sternberg-codexből. (1466—1470.)

A váradi püspök levelei Pernsteinhez 1490—1496. évekből.
Báthory István levele 1572-ből.

Pázmány Péter levelei 1621—1623.

Bethlen Gábor levelei. (1625—26.)

Gróf Zrinyi Miklós levele. (1648.)

II. Rákóczy György levelei. (1648—58.)

Wesselényi Ferenc levelei. (1648—66.)

Gróf Batthyány Ádám levelei. (1648—57.)

Lippay György levelei. (1650—65.)

Gróf Forgách Ádám levelei. (1650—63.)

Nádasdy Ferenc levelei. (1651—70.)

Gróf Batthyány Kristóf levelei. (1660—74.)

Frangepán Ferenc levelei. (1662—67.)

Gróf Zrinyi Péter levelei. (1663—70.)

A magyar udvari kamara levelei. (1660—74.)

Apafi Mihály levelei. (1664—72.)

Szelepcsényi György levelei. (1663—74.) A felsoroltakon kívül mások levelei is megtalálhatók a gyűjteményben.

2. doboz. A következőktől származó levelezést tartalmazza:

A moldvai vajda (1662—65.), a havasalföldi vajdák (1649—1654.), Borkovits Márton zágrábi püspök (1665—73.), Kászonyi Márton (1663—74.), Rothal János gróf (1661—73.), gróf Zichy István (1665—72.), Bory Mihály (1665—67.), gróf Zrinyi Miklós özvegye (1665—66.), gróf Pálffy Tamás nyitrai püspök (1665—1673.), báró Joanelli kamaragróf (1666—73.), a sza-

¹²⁷ A bizottság 1879 okt. 11-i ülésének jknyve.

¹²⁸ A bizottság 1880 március 6-i ülésének jkve.

¹²⁹ V. ö. 1880 május 8., 1885 nov. 6., dec. 4., 1886 okt. 1., 1887 október 7-i biz. ülési jegyzőkönyvekkel.

¹³⁰ 1888 febr. 4-i biz. ülési jknyv.

bad királyi városok (1666–73.), gróf Balassa Imre (1667–74.), Széchy Mária (1670.), Bánffy Dénes (1670–71.), Bethlen Farkas (1673.), Ampringen Gáspár (1673–74.); iratok az Ampringen-féle kormányrendszerre vonatkozólag (1671–73.) s végül instrukciók, véleményes javaslatok stb. I. Lipót korából. — Újból kiemeljük, hogy a felsoroltakon kívül még másoktól is találhatók levelek a másolatok között.

Gr. Sternberg-család levéltára. A bizottság mindössze egy alkalommal tett kísérletet arra nézve, hogy a család levéltárában őrzött magyar vonatkozású okiratoknak másolatait gyűjteménye számára megszerezhesse; a család akkori feje azonban azt válaszolta az Akadémia tudakozódásaira, hogy »ily okiratok nála nincsenek, hanem vannak ott cseh és magyar királyok arcképei«. ¹³¹

VI.

Párizsi másolatok. Az akadémia a párizsi levéltárak és könyvtárak magyar vonatkozásainak megismerésére kezdettől fogva különösen nagy súlyt helyezett. Mikor 1833-ban a kutató, illetőleg másoló munka megindult, Párizs egyike lett azon helyeknek, ahol gyakrabban fordultak meg magyar kutatók, így Petrovics Frigyes, Zsivora György, Vass László és Szalay László. Közülök *Petrovics Frigyes* kutató-munkája volt a legrendszerezesebb, aki a francia külügyminisztérium »*Hongrie et Transsylvanie*« c. gyűjteményének köteteiből nemcsak kivonatokat készített, hanem jegyzékbe foglalta, sőt részben le is másolta a II. Rákóczi Ferenc korára vonatkozó rendkívül nagyértékű anyagot.

Jegyzékét *J. Fiedler* adta ki: *Actenstücke zur Geschichte Franz Rákóczy's*. II. köt. (Wien, 1858.) 551–622. II. Petrovics párizsi másolatai és kivonatai megtalálhatók Petrovics másolatgyűjteményének IV. kötetében; tartalmát e dolgozat elején ismertettem.

A bizottság másolatgyűjteménye csak két évtizeddel később gyarapodott új párizsi anyaggal, amikor *Grisza Ágost* volt honvédszázados, ¹³² aki sok hányattatás után

¹³¹ A bizottság 1884 febr. 8-i ülésének jegyzőkönyve.

¹³² Grisza Ágostra l. *Szinnyei J.*: Magyar Irók. III. 1474–1476.

1854-ben Párizsban megtelepedett, Henszlmann Imre fel-szólítására kutató- és másoló-munkára vállalkozott. Grisza a Bibliothèque Nationale-ban dolgozott; 1858. márciusában már egy kis gyűjteményt bocsáthatott Henszlmann, illetőleg az akkor már működő bizottság rendelkezésére.

A Grisza-féle másolatok tartalma a következő: Vita Elisabethae, Reges Pannoniae seu Ungarorum qui infaustum vitae exitum habuerunt; Donatio Belae regis; Table Généalogique des Empereurs; Assignatio octo millium etc. (*Óváry*: I. 38.); Clemence de Hongrie, fille de Charles Martell etc.; Testament de Clemence Hongrie etc. (*Óváry* I. 41.); Traité de mariage de Louïs etc. (1374. aug. 10.); Testament de Jaques roy d'Hongrie etc.; Testament de Johanne 2. (1435.) stb.

Grisza a párizsi Nemzeti Könyvtárban végzett kutatásai közben (1858.) megtalálta *II. Rákóczi Ferenc sajátkezű önéletrajzát* (Confessio peccatoris). Kutató munkáságának ez volt a legnagyobb eredménye. A Grisza által másolt kézirat három részből állott: a *Confessio peccatoris*-ből, vagyis Rákóczinak latin nyelven megfogalmazott önéletrajzából; továbbá az *Aspirationes Principis Christiani*, illetőleg Aspirations d'un prince Chrétien című, latinul és franciául megírt vallásbölcseleti iratból és végül a *Testament politique* kéziratából. Grisza mindenekelőtt az Aspirationes című iratot másolta le, majd összeállította azokat a szövegeltéréseket, amelyek a Testament politique eredeti és nyomtatott szövege közt megállapíthatók voltak.

Mindkét kézirat megtalálható a bizottság másolatgyűjteményében. Az Aspirationes megjelent a *II. Rákóczi Ferenc Önéletrajza és egy keresztény fejedelem áhításai* c. akadémiai kiadványban. (Budapest, 1876. 381—589. II.)

A *Confessio peccatoris* másolása lassan haladt előre és Grisza csak 1871. januárjában volt abban a helyzetben, hogy a kész másolatot felajánlhassa a bizottságnak kiadás végett. A bizottság a kéziratot kiadásra természetesen elfogadta, de minthogy aggodalmak voltak a másolás hűsége tekintetében, a másolatot Ponor Thewrewk Emillel és Czibulka Nándorral is átnéztették a felőlőbb másolati

hibák kijavítása végett.¹³³ A kézirat egy része azonban a sok korrektor kezében elkallódott és ennek következtében azt újból le kellett másoltatni az eredetiről, ami sok huza-vonával és idővesztéssel járt. Ez az oka annak, hogy a Confessio peccatoris csak 1876-ban jelent meg az Akadémia kiadásában.

Jelentékeny gyarapodásnak tekinthető a *Sayous-féle másolatgyűjtemény* is, amely a hetvenes évek elején jutott a bizottság tulajdonába. A Kisfaludy-Társaság tagjává megválasztott Sayous Eduard párizsi liceumi tanár ugyanis a magyar történelem iránt való érdeklődésének bizonyságául lemásolta a *Godefroy-gyűjtemény* (Bibliothèque de l'Institut) magyar anyagát és a másolatokat felajánlotta a bizottság gyűjteményének.

A Godefroy-gyűjtemény az 1602–63. évekre vonatkozó 27 oklevél másolatát tartalmazza. Egyrésziük regesztáját adja Óváry: III. k. A gyűjtemény több másolatát Szilágyi Sándor adta ki: Bethlen Gábor fejedelem levelezése. Budapest, 1886. c. akadémiai kiadványban.

A párizsi levéltárakból és könyvtárakból nagy időközökben előkerülő másolatok és jegyzetek arra kétségtelenül alkalmasak voltak, hogy a bizottság érdeklődését az ottani anyag iránt állandóan ébren tartsák. A helyszínen való rendszeres és tervszerű másolások kérdése mindamellett csak akkor került napirendre, amikor *Wertheimer Ede* a II. osztály 1881. február 7-i ülésén beszámolt a francia levéltárakban végzett kutatásairól s amikor a felolvasás kapcsán *Thaly Kálmán* azt indítványozta, hogy »miután a felolvasón kívül csak igen kevés magyarnak sikerült a francia külügyi levéltárba bejutni, hogy ott a magyar történet érdekében kutatást tehessen, ámbár ott I. Ferenc francia király korától kezdve a legújabb időig gazdag történeti anyagot lehet feltenni, — tegyen az Akadémia II. osztálya lépéseket, hogy a francia külügy-minisztériumi levéltár történettudományi célokra más búvárok számára is hozzáférhetővé tétessék«. ¹³⁴ Thaly ezt az indítványt a bizottság 1881. március 12-i ülésén is megismételte s akkor a bizottság úgy döntött, hogy »min-

¹³³ Grisza Kálmán beadványa 1877 március 27-ről a bizottság irattárában.

¹³⁴ Akadémiai Értesítő, 1881. 53. l.

denekelőtt tájékoztatást akar szerezni a levéltár hozzáférhetőségére, azután az illető másolások eszközzésének módjáról, mire azután a szükséges lépéseket megteendi.¹³⁵ Úgy látszik, hogy ezzel a bizottsági határozattal a kérdést el is intézték, legalább is semmi nyoma a jegyzőkönyvekben, hogy a bizottsági határozat végrehajtását megkísérelték. A bizottság számára végzendő párizsi kutatások és másolások továbbra is alkalmiak maradtak és csak egy-egy Párizsban megforduló kutató szívességétől függtek. Ilyenül tekinthető *Gergely Sámuel*, aki 1885–86-i párizsi tartózkodása alkalmával készségesen másolt a Thököly-korra és általában Erdélyre vonatkozólag.¹³⁶

Másolatai »Thököly Imre és a francia diplomácia« címen megjelentek a Tört. Tár 1886–1888. évfolyamaiban és »I. Rákóczy György összeköttetései Franciaországgal« címen a Tört. Tár 1889–1890. évfolyamaiban. A Gergely-féle másolatokból a bizottság másolatgyűjteménye csak töredékeket tartalmaz 1666-ból és az 1674–76. évekből, de ezek egy része ki van már adva.

1886-ban Thaly Kálmán kérésére, aki a gróf Bercsényi-család történetén dolgozott, *Thallóczy Lajos* diplomáciai úton lemásoltatta Rákóczi Ferencnek 1700–1701. évi francia összeköttetéseire vonatkozó iratokat,¹³⁷ melyekről már a Petrovics-féle jegyzék is számot adott.

E másolatok Du Héron varsói francia követnek XIV. Lajoshoz intézett jelentéseit tartalmazzák, melyek főleg Bercsényi Miklós memorandumai alapján a magyar ügyre vonatkoztak. E másolatokat *Thaly* bőven felhasználta a gróf Bercsényi-család történetének II. kötetében.

Ettől fogva évtizedeken át nincs nyoma annak, hogy a bizottságot közelebből érdekelte volna a párizsi levéltárak vagy könyvtárak magyar anyaga. De mikor 1904-ben *Kont Ignác*, a francia-magyar kapcsolatok szorgalmas kutatója, elvállalta azt a megbízást, hogy a bizottság irányítása mellett kutat és másol Párizsban, a bizottság, Thaly javaslatai szerint, azonnal megbízta őt a Rákóczi-korra vonatkozó anyag újból való átvizsgálásával és a

¹³⁵ A bizottság 1881 március 12-i ülésének jkönyve.

¹³⁶ A bizottság 1885 október 9-i ülésének jkve.

¹³⁷ A bizottság 1886 márc. 5. és április 2-i ülésének jkönyvei. *Thallóczy Lajos* 1886 febr. 26-i levele, a bizottság irattárában.

lehetőséghez képest lemásolásával is.¹³⁸ Kont valóban sok anyagot másolt le, többek között pl. az Arsenal levéltárából is.¹³⁹ E másolatok megjelentek a *Revue de Hongrie* 1912. évfolyamában.

1904. folyamán *Angyal Dávid* is dolgozott az Archives Nationales-ban, melynek »*Turquie*« című gyűjteményében számos, a Rákóczi-emigráció történetére vonatkozó nagyértékű adatot másolt le.

Kiadva a Tört. Tár 1905. évf. 112—142. és 185—222. ll.; az adatok az 1716—1722. évekre vonatkoznak. Az anyagot ugyanő: Adalékok II. Rákóczi Ferenc törökországi bujdosása történetéhez c. tanulmányában (Századok, 1905.) fel is dolgozta.

Berzeviczy Albert Beatrix-Oklevéltára számára (Budapest, Akadémia, 1914.) is történtek másolások a párizsi Bibliothèque Nationale gyűjteményeiben. Ezekből néhány darab megjelent a Beatrix-Oklevéltárban. A bizottság másolatgyűjteményében mindössze hét levél található az 1463—1465. évekre.

Törökországi levéltárak.

A törökországi, illetőleg konstantinápolyi levéltárak magyar vonatkozásainak kérdése attól fogva, hogy a bizottság megindította a Török-magyarkori Történelmi Emlékek sorozatát (1859.) és 1862-ben Henszlmann Imre, Ipolyi Arnold és Kubinyi Ferenc Konstantinápolyban eredményesen kutattak Corvinák után,¹⁴⁰ állandóan érdekelte a magyar történelem kutatóit. Az volt a közmeggyőződés, hogy a török levéltárakban a Magyarországot, illetőleg Erdélyt és Törökországot összefűző százados kötelek erejénél fogva feltétlenül van olyan okleveles anyag, melynek ismerete magyar történeti szempontból nagyfontosságú volna. A bizottság mindamelllett csak 1882-ben jutott abba a helyzetbe, hogy a konstantinápolyi levéltári kutatások kérdésével közelebbről foglalkozzék, mikor t. i. *Thallóczy Lajos*, aki már 1881-ben is megfordult a török

¹³⁸ A bizottság 1904 november 12-i ülésének jkönyve.

¹³⁹ A bizottság 1905 január 7. és március 4-i üléseinek jkönyvei.

¹⁴⁰ L. erre *Ipolyi Arnold*: Gr. Prokesch-Osten Antal emlékezete. Budapest, 1878. 42. s. köv. ll. (Ért. a tört.-tudományok köréből. VII. k. 6. sz.)

fővárosban, magát egy újabb ilyen útra elszánta és a bizottságtól e célból anyagi és erkölcsi támogatást kért.¹⁴¹ Thallóczynak azonban nem volt alkalma arra, hogy levéltári kutatásokat végezzen. »*Utazás a Levantében*« című könyvében (Budapest, 1882.), mely beszámol erről az útról, legalább is nincs nyoma ezirányú tevékenységének. Midőn 1889-ben az Akadémia kezdeményezésére Vámbéry Árminnak sikerült kieszközölnie, hogy a szultán meghívta az Akadémiát a konstantinápolyi magyar történeti emlékek felkutatására,¹⁴² nemcsak a közvetlenül érdekelt Akadémia, hanem az egész magyar közvélemény is osztatlan érdeklődéssel tekintett a konstantinápolyi út elé, amelyben Fraknoi Vilmos, Thaly Kálmán, Csontos János és Ábel Jenő vettek részt. Ez a küldöttség 1889. szept. 21-től fogva néhány héten át kutatott nyomtatványok, kéziratok és okiratok után és mivel bejuthatott a török birodalom régi levéltárába is, mely idáig európai kutatók elől zárva volt, megállapíthatta, hogy a levéltár helyiségeiben »roppan tömegben« maradtak fenn iratok, melyekben a rendszeres kutatások igen gyümölcsözőknek ígérkeztek.¹⁴³

A Tört. Bizottság, mely e kérdéssel állandóan foglalkozott,¹⁴⁴ a hallott jelentések hatása alatt a helyszínen való kutatások haladéktalan megkezdése mellett foglalt állást és a maga részéről Vámbéry Ármint, Thaly Kálmánt, Velics Antalt és Kunos Ignácot bízta meg az 1890. tavaszán »megkezdendő kutatások megtételével«.¹⁴⁵ Ez a terv azonban — bizonyára anyagi okokból — összezsugorodott, mert mindössze Vámbéry Árminnak nyílt alkalma 1890. szeptemberében néhány hetet tölteni Konstantinápolyban. Jelentése szerint, melyet a bizottság 1890. október 31-i ülésén terjesztett elő, a török állami levéltárban nagyértékű iratokat talált, »melyek a magyarországi XVI—XVII. századi hódoltsági viszonyokra élénk és merőben új világot vetnek«. Vámbéry jelentése alapján a bizottság

¹⁴¹ Thallóczy Lajos 1882 május 26-i beadványa a bizottság iratárában.

¹⁴² Az engedélyiratok eredetiben és fordításban u.-ott.

¹⁴³ Thaly jelentése a II. osztály 1889 dec. 9-i üléséről. Akadémiai Értesítő, 1889. 202. Fraknoi Vilmos jelentése az 1889 okt. 28-i összes ülésen. Akad. Értesítő, 1890. 36—42. ll.

¹⁴⁴ 1889 június 1. és okt. 19-i biz. ülési jkönyvek.

¹⁴⁵ A bizottság 1889 nov. 16-i ülésének jkönyve.

ügy döntött, hogy a török állami levéltár vezetőjét közreműködésre kéri fel a bizottság számára eszközlendő másolási munkában.¹⁴⁶ Megtörténtek-e valóban a tervezett másolások vagy sem, nem állapítható meg a bizottsági jegyzőkönyvekből.

Mikor 1904–1906-ban napirendre került Rákóczi Ferenc és a bujdosók hamvai hazaszállításának kérdése, a magyar közvéleményt erősen foglalkoztatta a konstantinápolyi levéltárak ügye abban a feltevésben, hogy azokban bizonyára lesz anyag a Rákóczi-emigráció történetére vonatkozólag. A török kormány a kutatásra meg is adta az engedélyt. Ezen engedély alapján jutott 1907-ben Konstantinápolyba *Karácson Imre*, aki 1911. május 4-én bekövetkezett haláláig szorgalmasan és eredményesen kutatt az ottani levéltárakban.¹⁴⁷ Munkássága eredményeit az Akadémia adta ki: *Evlia Cselebi magyarországi utazásai 1664–1666*. Budapest, 1908. (A kötet kéziratát Karácson Konstantinápolyban fedezte fel.) Továbbá: *A Rákóczi-emigráció török okmányai 1717–1803*. Budapest, 1911.

A bizottság gyűjteményében (külön dobozban) található *Vámbéry Ármin*nak több másolata és bizonyára az ő ajándékából néhány eredeti török oklevél is. Ezek a következők:

Szolakzadeh Oszman: Az osman birodalom története c. kéziratából fordítás.

Karacselebi Abdulaziz életrajza Naima után.

Fyndyky török történetíró művéből fordítások; történelmi adomák.

Hat török oklevél a XVII. századból és végül

Vámbéry két levele és egy csonka kézírata.

Ugyanitt található Thúry Józsefnek néhány kiadott kézírata is.

Repiczky János hagyatékából néhány levélfordítás s eredeti levél.

Brünni és kremsieri levéltárak. A morvaországi levéltárak magyar vonatkozásaira már 1851-ben felhívta *Wen-*

¹⁴⁶ A bizottság 1890 okt. 31-i ülésének jknyve és Akadémiai Ért. 1890. 671. 1

¹⁴⁷ Thallóczy Lajos előszava Karácson: A Rákóczi-emigráció török okmányai c. kiadványa elé.

zel Gusztáv a magyar történetkutatók figyelmét;¹⁴⁸ annak azonban, hogy a nem sokkal később megalakult Tört. Bizottság azokban rendszeres másolásokat végeztetett volna, sehol sincs nyoma. A bizottság az egyes morva levéltárakról időközben megjelent ismertetések alapján, csak jóval később és akkor is csak alkalmilag másoltatott.

A kremsieri levéltárból való a Dudik Beda ellenőrzésével 1880-ban lemásolt: *Der Husären und Trabanten Artikel und Kriegsordnung*», továbbá számos XVI. századi németnyelvű katonai vonatkozású kimutatás, rendelet és jelentés.

A brünni levéltárból mindössze hét darab hitelesített másolat található az 1324, 1504, 1514, 1544, 1573, 1647. és 1705. évekből; valamennyi magyar vonatkozású. (Az »Ausztiria« feliratú dobozban őriztetnek.)

Németországi levéltárak. A németországi könyvtárak és levéltárak magyar anyagának jegyzékbe foglalása és a lehetőséghez képest másolása is, már 1833. óta szerepel az Akadémia II. osztályának munkaprogrammjában. A németországi könyvtárak és levéltárak magyar történeti szempontból való nagy jelentőségére akkoriban — mint láttuk — *Petrovics Frigyes* hívta fel az Akadémia figyelmét és az ő jegyzetei, nemkülönben másolatai valóban nyilvánvalóvá tették, hogy az Akadémia forráskutató és anyaggyűjtő tevékenységének az általa megjelölt utakon kell tovább haladnia. Mindamellett néhány évtizeden át semmi újabb lépés nem történt ezen a téren. Petrovics kutatásairól talán már meg is feledkeztek és csak az 50-es évek elején fordult újból az Akadémia figyelmé Németország különféle könyvtárai és levéltárai felé. Az *Új Magyar Múzeum* 1851. évfolyama arról tudósít, hogy az akkor Münchenben tartózkodó *Orlay-Petrich Soma* festőművész, Petőfi ismert barátja, még 1850. őszén azt jelentette a folyóirat szerkesztőjének, Toldy Ferencnek, hogy az augsburgi városi levéltárban értékes adatok találhatók Magyarország XV—XVI. századi történetére vonatkozólag s hogy a levéltárnak vállalkoznék ez adatoknak »akár folyóiratban, szakaszonként, akár külön összes kiadásban közzétételére, ha arra eszköz nyujtatnék».¹⁴⁹ Ennél a tu-

¹⁴⁸ Új Magyar Múzeum II/II. (1851—52.) 184. l. Magyar Akadémiai Értesítő, 1851. 276. l.

¹⁴⁹ Új Magyar Múzeum. 1851. 358. l.

dósításnál, amely valószínűleg visszhang nélkül hangzott el, fontosabb volt *Wenzel Gusztáv* I. tagnak 1851. folyamán tett németországi utazása, melynek eredményeiről az 1851. október 6-i¹⁵⁰ és az 1853. október 22-i¹⁵¹ ü. n. kisgyűlésen adott számot. A Wenzel által magyar történeti szempontból átvizsgált levéltárak (müncheni birodalmi és állami levéltár, Görlitz, Regensburg, Boroszló, Nürnberg, Amberg, Köln, Aachen stb.) rendkívül jelentős forráshelyekül ígérkeztek, melyekben a rendszeres kutatás mindenképen indokoltnak látszott. Erre azonban, legfőképpen anyagi okokból, nem került a sor; mikor pedig megalakult a Tört. Bizottság, annak anyagi erőforrásait és munkaenergiáját hosszú éveken át a nagy arányokban meginduló forráskiadás ügye tartotta lekötve és ennek következtében a németországi levéltárakban való rendszeres kutatás és másolás kérdése ismét háttérbe szorult. *Marczali Henrik* eredményekben gazdag 1877-i németországi útja után s talán annak hatása alatt is, a 80-as évektől fogva a németországi levéltárakat is bekapcsolták a kutató munkába s később a bizottság is végeztetett rendszeres másolásokat gyűjteménye számára. Egy-egy tervbe vett akadémiai kiadvány céljaira időnként már eddig is történtek alkalmi másolások Németország egyes levéltáraiban, az efféle alkalmi másolások azonban a másolat-gyűjtemény állagát nem gyarapították.

a) *Berlin*. Említettük már, hogy Petrovics Frigyes 1833—34. évi németországi útja alkalmával Berlinben is kutatott s az ottani kir. könyvtár kéziratgyűjteményéből néhány darabot le is másolt az Akadémia számára. Arról is volt már szó, hogy 1877-ben *Marczali Henrik* is megfordult Berlinben s hogy kutató munkájának eredményét a Tört. Tár 1880—1882. évfolyamaiban tétette közzé a bizottság. *Berlini* kutató- és másolómunkára ezután csak 1885-ben került a sor, amikor *Révész Kálmán*¹⁵² és *Szabó Gyula*¹⁵³ nyertek megbízást a porosz állami levéltárban a bizottság utasításai szerint való másolásra, miután arra a

¹⁵⁰ Új Magyar Múzeum 1851—52. II. 179—184. II.

¹⁵¹ Új Magyar Múzeum. 1853. II. 439—446. és Magyar Akadémiai Ért. 1853. 288—95. II.

¹⁵² 1885 ápr. 10-i biz. ülés jkönyve.

¹⁵³ 1885 okt. 9-i biz. ülés jkönyve.

porosz királyi ház minisztériuma megadta az engedélyt.¹⁵⁴

Az ekkor másolt anyagnak azt a részét, mely Buda várának 1686-i ostromával áll vonatkozásban, *Károlyi Árpád* tette közzé (Tört. Tár 1886. 503—520, 695—710. és 711—768. II.), a Bethlen Gábor korára vonatkozó iratokat és leveleket pedig *Szilágyi Sándor* közölte a Tört. Tár 1886. évf. 628, 655—56. és 658—59. II. és azután külön a Bethlen Gábor fejedelem levelezése c. akadémiai kiadványban. Valószínű, hogy az ekkor végzett másolások anyagából való a Brandenburgi Katalin személyére és uralkodására vonatkozó adatközlés is a Tört. Tár 1894, 1895, 1896, 1897, 1898. és 1899. évfolyamaiban.

Mikor *Fraknói Vilmos* a bizottság 1890. október 31-i ülésén indítványt tett Mátyás király leveleinek kiadása tárgyában¹⁵⁵ s a bizottság akként döntött, hogy Mátyás király levelezése kiadásában a fősúlyt a külügyi vonatkozású levelekre kell helyezni és a tervezett kiadvány »a külföldi levelezésekkel kezdessék meg«,¹⁵⁶ Fraknói irányítása mellett széleskörű kutató- és másoló munka indult meg számos európai levéltárban. Ezen tevékenység eredményeként a porosz királyi ház berlini levéltárából kilenc oklevél másolata került a bizottság gyűjteményébe, illetőleg onnan Fraknói Vilmos kiadványába.¹⁵⁷ Nem tartozik ugyan a bizottság másolatgyűjteményének történetéhez, de mégis felemlítendőnek látszik, hogy Marczali Henrik 1893-ban a Tört. Bizottság által tervezett milleniumi forráskiadvány részére több európai állam levéltárában és könyvtárában kutatott »a honfoglalásra és a külföldi kalandozás korára« vonatkozólag; ez alkalommal többek között Berlinben is dolgozott.¹⁵⁸

A bizottság másolatgyűjteményének szempontjából fontosabb volt ennél *Kvacsala János* dorpatti egyetemi tanár

¹⁵⁴ Akadémiai Értesítő, 1885. 56. I.

¹⁵⁵ Fraknói indítványa nyomtatásban is megjelent a következő címen: Jelentés Mátyás király leveleinek kiadása tárgyában a M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottságához. Budapest, 1890. 12 I. (A bizottság irattárában.)

¹⁵⁶ 1890 október 31-i biz. ülés jkönyve. L. erre azonfelül Akadémiai Értesítő, 1892. 253. I.

¹⁵⁷ Fraknói Vilmos: Mátyás király levelei. Külügyi osztály. I. k. 1458—1479. (Budapest, Akadémia, 1893.) II. k. 1480—1490. (Budapest, Akadémia, 1895.) V. ö. 1890 okt. 4. és 1891 febr. 4-i bizottsági ülések jegyzőkönyveivel.

¹⁵⁸ 1893 aug. 30-i jelentése a bizottság irattárában.

azon jelentése, melyet Szilágyi Sándor mutatott be a bizottság 1896. március 21-i ülésén, mely szerint Kvacsala »németországi levéltári kutatásai alatt nagyérdekű XVII—XVIII. századi, kivált Rákóczi-kori leveleket talált«, melyek lemásoltatása a bizottság gyűjteménye számára rendkívül fontos volna. A bizottság természetesen a legnagyobb készséggel járult hozzá Kvacsala előterjesztéseivel¹⁵⁹ s így a másolások, miután a berlini állami levéltár hungaricáinak Wagner berlini tanár által Kvacsala felszólítására összeállított jegyzékét is megkapták,¹⁶⁰ a bizottság utasításai szerint nemcsak az állami, hanem a porosz kir. házi levéltárban is megindultak.¹⁶¹ Kvacsala utóbb arra is felhívta a bizottság figyelmét, hogy ugyancsak a berlini állami levéltárban nagy számban találhatók Bethlen Gábor korára vonatkozó adatok; a bizottság ezek lemásolását is elrendelte.¹⁶²

A bizottság másolatgyűjteményének berlini anyaga a *Németország* feliratú dobozban van elhelyezve. Tartalma a következő: a Wagner-féle jegyzék, amely az 1694—1713., továbbá az 1719. évekre vonatkozó anyagról ad számot.

Kijegyzések Jablonszky naplójából (6 oldal).

Bethlen Gábor korára vonatkozó másolatok 1613—1628. közti évek történetére vonatkozólag.

II. Rákóczi Ferenc korát illető másolatok 1703—19. közti évekből.

A berlini kutatások történetéhez tartozik még annak a felemlítése, hogy Fraknói Vilmos 1898-ban hosszabb időt töltött a porosz királyi házi levéltárban¹⁶³ és ott másoltatott is.¹⁶⁴

b) *Drezda*. A bizottság *Fraknói Vilmos*nak már ismertetett forráskiadványa (Mátyás király levelezése) számára 1890-től fogva végeztetett másoltatásokat a drezdai Haupt-

¹⁵⁹ A bizottság 1896 március 21-i ülésének jkönyve.

¹⁶⁰ A bizottság 1896 október 3-i ülésének jkönyve. Wagner jegyzéke a berlini másolatok közt található.

¹⁶¹ A bizottság 1898 okt. 8-i ülésének jkve.

¹⁶² A bizottság 1897 január 9-i ülésének jkve. L. azonfelül az 1898 okt. 29., 1899 január 28. és 1899 február 25-i bizottsági ülések jegyzőkönyveit.

¹⁶³ 1898 június 1-i biz. ülés jkönyve.

¹⁶⁴ 1898 október 8-i biz. ülés jkönyve.

staatsarchivban,¹⁶⁵ még pedig Fraknói személyes irányítása mellett.¹⁶⁶ Innen 72 drb. levélmásolat került a bizottság gyűjteményébe, melyeket azután Fraknói ki is adott.¹⁶⁷ Utóbb *Berzeviczy Albert* Beatrix-Oklevéltára számára is végeztek másolásokat ugyanott, melyek egyrésze megjelent a nevezett Oklevéltárban.

A másolatgyűjteményben (»Németország« feliratú doboz) Mátyás király korára (1470—1487.) vonatkozólag találunk, részben már kiadott másolatokat. A drezdai levéltárból Marczali H. közölt regesztákat az 1687—1705. évekre a Tört. Tár 1881. évf. 534—542. ll.; Szabó Gyula 1633-ra a Tört. Tár 1886. évf. 219—222. és Tört. Tár 1891. 185—191. ll.

c) *Weimar*. Az itteni nagyhercegi levéltárban Fraknói irányítása mellett folytak az előbbivel kb. egyidőben másoltatások. E másolatokból a Mátyás király levelezése című kiadványban kilenc darab látott napvilágot.

A bizottság másolatgyűjteményében az 1474—1487. évekre találhatók (a »Németország« feliratú dobozban) másolatok. A XVI—XVII. századra vonatkozólag Sasinek Ferenc adta ki a levéltár magyar vonatkozású regesztáit. Tört. Tár. 1891.

d) *Augsburg*. A városi levéltárban eszközrendő kutatások, illetőleg másolások kérdésével, nem említve Orlay-Petrich Somának már említett felhívását, a bizottság akkor foglalkozott tüzetesebben, amikor *Thallóczy Lajos* 1895 tavaszán megfordulván Augsburgban, a városi levéltárban megtalálta Wiser Györgynek, a város III. Frigyes császár udvaránál tartózkodó követének az 1480—1484. évekre vonatkozó eredeti és eddig kiadatlan jelentéseit, melyek Mátyás király »osztrák-német viszonyaira nézve sok érdekes részletet tartalmaznak«.¹⁶⁸ *Thallóczy* a levelezést haladéktalanul lemásoltatta a bizottság gyűjteménye számára,¹⁶⁹ ahol azonban nincs nyomuk.

e) *Stuttgart*. Az itteni, ú. n. »titkos, házi és állami levéltárból« mindössze egy másolat található a bizottság gyűjteményében és pedig a II. Ulászló és III. Frigyes,

¹⁶⁵ 1890 május 3-i biz. ülés jkönyve.

¹⁶⁶ 1890 május 31-i biz. ülés jkönyve.

¹⁶⁷ Mátyás király levelei. II. kötet előszava szerint.

¹⁶⁸ *Thallóczy* 1895 május 28-i levele a bizottság irattárában.

¹⁶⁹ A bizottság 1895 június 8-i ülésének jkönyve és Akadémiai Értesítő, 1896. 241—42. ll.

illetőleg Miksa közt 1491 december 6-án Pozsonyban megkötött és Budán megerősített békekötés szövege. Regesztája *Óváry*: I. 165. l.

f) A württembergi *Ludwigsburg* levéltárából két másolat található a bizottság gyűjteményében, mind a kettő Szelepcsényi György esztergomi érsek 1679-ből való leveleinek másolata. (A »Németország« feliratú dobozban.)

g) *München*. A bajor főváros Reichs- és Staats-Archiv-jának magyar anyaga iránt Akadémiánk kezdet óta a legnagyobb érdeklődést mutatta. Már az 1832 augusztus—szeptemberi nagygyűlés is sürgős teendőként jelölte meg »a müncheni gyűjtemények« magyar anyagának másolatba vételét,¹⁷⁰ s *Petrovics Frigyes* 1836-ban huzamosabb ideig másolt is az ottani levéltárban az Akadémia számára. A müncheni levéltárakkal *Wenzel Gusztáv* is foglalkozott egyik jelentésében 1853-ban;¹⁷¹ mindamelllett a bizottság nem végeztetett rendszeres másoltatásokat gyűjteménye gyarapítására, hanem csak időnként másoltatott egy-egy kiadványa számára. (Pl. *Szilágyi Sándor*: Bethlen Gábor fejedelem levelezése, *Csánki Dezső*: Magyarország történeti földrajza, *Wenzel*: Anjou-kori diplomáciai emlékek stb.) Mikor azonban a bizottság 1888-ban elhatározta a *Zsigmond-kori Oklevéltár* megindítását és a tervbe vett nagy vállalat szerkesztésével *Wenzel Gusztáv*ot és *Fejérpataky László*t bízta meg, széleskörű kutatások indultak meg, melyek során Fejérpataky Münchenben is kutatott és másolt.¹⁷² A bizottság gyűjteményében (a »Zsigmond-kori Oklevéltár« című másolatgyűjteményben) több másolat található.

h) *Görlitz városi levéltár*. A város levéltárában magyar szempontból *Wenzel Gusztáv* kutatott először, aki azonban abban nem talált ismeretlen vagy kiadatlan magyar anyagot.¹⁷³ Mindamelllett a bizottság gyűjteményében található egy másolat-gyűjtemény (korábbi jelzése: M. Tud. Akadémia könyvtára. Tört. Diplomatika. Ivrét.

¹⁷⁰ Évkönyvek I. 94. l.

¹⁷¹ Új Magyar Múzeum. 1853. II. 445—46. és Magyar Akadémiai Ért., 1853. 294—95. II.

¹⁷² V. ö. Fejérpataky: A müncheni Kön. allg. Reichsarchiv közép-kori magyar anyagának ismertetése. Magyar Könyvszemle, 1889. 106—114. és Akadémiai Értesítő, 1891. 421—435. II.

¹⁷³ Wenzel: id. jelentése Új Magyar Múzeum. II./II. (1851—52.) 182—183. II.

36.sz.), mely Görlitz város levéltárából való és Mátyás király korára vonatkozólag (1468—1489) 71 oklevél másolatát tartalmazza. A görlitzi másolat-gyűjtemény anyagából Fraknoi csak egy darabot ismert és közölt (Mátyás kir. levelei I. 303—304.), de azt is egy prágai másolatból. (A másolat-gyűjtemény a »Németország« feliratú dobozban van elhelyezve).

A felsorolt levéltárakon kívül a különféle irányú és célú kutatások során számos más németországi levéltárban is folytak kutatások és másolások, melyek eredményei vagy egyes akadémiai kiadványokban, vagy a Tört. Tárban jelentek meg. Ilyenek voltak pl. *Bamberg, Königsberg, Boroszló, Darmstadt*,¹⁷⁴ *Nürnberg*,¹⁷⁵ *Schweidnitz*¹⁷⁶ stb. A bizottság másolatgyűjteményében semmi sincs ezekből a levéltárakból.

i) *Dohna-Schlobitten-család levéltára.* Angyal Dávid a bizottság 1910. május 6-i ülésén felhívta az Akadémia figyelmét egy történelmi mű kapcsán arra, hogy a Dohna-Schlobitten hercegi családnak schlobitten-i levéltárában (Keletporoszország) nagyértékű adatok találhatók Bethlen Gábor korára, így különösen az 1620. évi beszercebányai országgyűlés történetére vonatkozólag. A bizottság azonnal megtette a szükséges lépéseket arra nézve, hogy a kérdéses schlobitteni anyag a bizottság számára lemásoltassék¹⁷⁷ s evégből a javaslattevő Angyal Dávid számára a hercegi levéltárban való személyes kutatási engedélyt is kieszközölte. A másolások Angyal Dávid utasításai szerint¹⁷⁸ 1911. év folyamán meg is történtek.¹⁷⁹

A schlobitteni anyag (a »Németország« feliratú dobozban) nemcsak az említett 1620. évi beszercebányai országgyűlésre, hanem Bethlen Gábor cseh összeköttetéseire vonatkozólag is tartalmaz értékes adatokat. Az anyag eredetileg 110 drb. iratnak és azok mellékleteinek másolatából állott, a jelenlegi állapot azonban hiányokat tüntet fel.

Anglia. Simonyi Ernő kutatásai óta csak akkor nyilvánult meg nagyobb érdeklődés az angol könyvtárak és levéltárak

¹⁷⁴ Fraknoi előszava a Mátyás király levelei II. kötetéhez.

¹⁷⁵ Wenzel: id. jelentése Magy. Akad. Ért., 1853. 291. l. Pekár Károly közlései a Tört. Tár 1905. 159—163., 295—306. ll.

¹⁷⁶ Tört. Tár, 1885. 523—24. ll.

¹⁷⁷ A bizottság 1910 május 6-i jkönyve.

¹⁷⁸ A bizottság 1910 október 7-i ülésének jkönyve.

¹⁷⁹ V. ö. 1911 febr. 3. és december elseji ülésének jkönyve.

magyar vonatkozású anyaga iránt, amikor *Kropf Lajos* közlései és dolgozatai igazolták Simonyi megállapításait, vagyis azt, hogy az angol közgyűjtemények magyar szempontból nem tekinthetők alárendelt jelentőségűeknek. Kropf készített is egy regeszta-gyűjteményt a bizottság számára,¹⁸⁰ ez azonban nem jelent meg nyomtatásban s magának a kéziratnak holléte sem ismeretes előttünk. Ugyancsak Kropf volt az, aki 1897-ben felhívta a bizottság figyelmét az angol külügyminisztérium levéltárában levő Roe Tamás-féle levelezésre, melynek Bethlen Gábor-korabeli magyar vonatkozású anyaga még kiadatlan és Kropf becslése szerint legalább egy kötetet tenne ki. A bizottság foglalkozott is azzal a kérdéssel, hogy vajjon lemásoltassa-e az anyagot, vagy sem,¹⁸¹ de mivel nincs nyoma a jegyzőkönyvekben a kérdés további történetének, valószínűnek látszik, hogy a Roe-féle levelezés lemásoltatásának ügye lekerült a napirendről.

Nem tartozik ugyan az Akadémia Tört. Bizottsága másolatgyűjteményének történetéhez, de mégis felemlítendőnek látszik, hogy *Angyal Dávid* is több ízben kutatott angol levéltárakban (1899, 1926. és 1927.); kutatásai eredményét »Erdély és Anglia politikai érintkezése« c. tanulmányában (Századok, 1900.) értékesítette; ugyanő »Pótlások a Londoni Okmánytárhoz« címen becses adatokat közölt a londoni állami levéltárból Báthory Zsigmond és Thököly Imre korára. (Tört. Tár. 1901. 412—421. II.) Kutatásait később a 19. századi kapcsolatokra is kiterjesztette; (V. ö.: Lord Loftus és Széchenyi c. tanulmányával stb.) jegyzeteit és másolatait azonban mindeztideig nem tette közzé.

Hollandia.

Hága. Mikor a bizottság 1913. jún. 6-i ülésén *Angyal Dávid* arról tett jelentést, hogy »vett értesülése szerint a hágai kir. levéltárban Bethlen Gábor korára nézve nagyérdekű iratok találhatók, melyeknek átvizsgálása, lemásolása és esetleg a schlobitteni adatokkal együtt leendő kiadása kívánatos« volna, a bizottság azonnal felkérte Angyal Dávidot az iratoknak a hely színén való tanulmányozására,

¹⁸⁰ 1895 nov. 9. és nov. 30-i bizottsági ülések jkőnyvei. L. erre a bizottság 1886 dec. 16-i ülésének jkőnyvét; Kropf csak a már kiadott okleveles anyagot regesztrálta.

¹⁸¹ A bizottság 1897 nov. 27-i ülésének jegyzőkönyve.

azután a szükségeselemeknek mutatkozó intézkedések megtételére.¹⁸² Angyal Dávid a vett megbízás alapján személyesen tekintette át a hágai anyagot és gondoskodott azok másolatbavételéről is.¹⁸³

A hágai másolatok a »Hollandia« jelzésű dobozban őriztetnek és Angyal Dávid jegyzetein kívül másolatokat tartalmaznak Bethlen Gábor korára vonatkozólag és pedig 1613—1626-ig, összesen 367 oldal terjedelemben.

A bizottság 1921. május 27-i ülésén *Antal Géza* pápai főiskolai tanár beadványa került tárgyalásra, melyben »hajlandónak nyilatkozik a németalföldi levéltárakban őrzött magyar vonatkozású anyagnak, jelesen a németalföldi követjelentéseknek lemásoltatásáról gondoskodni, valamint azokat sajtó alá rendezni, ha erre nézve megbízást nyer, illetve ha a munka kiadására annakidején számíthat«. A bizottság a megbízást készségesen megadta¹⁸⁴ s Antal Géza a vállalt munkát el is végezte. A németalföldi levéltári kutatások eredménye azonban nem az Akadémia kiadásában jelent meg, — bizonyára az akkori nehéz pénzügyi viszonyok miatt — hanem *H. de Pater* közreműködésével, a hollandiai történelmi társulat kiadásában *Weensche Gesantschaps-berichten van 1670 tot 1720* címen két nagy kötetben. Hága, 1929—1930. (I. k. 1670—1697. II. k. 1698—1720.)

Exaten. A bizottság 1929. január 31-i ülésén az előadó jelentette, hogy *Szittyay Dénes*, a Jézus-társaságának volt tagja és akkoriban alcsuthi adminisztrátor, felajánlotta a bizottságnak az általa a jezsuita-rend exateni levéltárában a rend magyarországi és erdélyi szereplésére vonatkozólag gyűjtött anyagot, mely részint másolatokból, részint fényképfelvételekből állott. A bizottság a felújított nagyértékű anyagot megvásárolta.

Az exateni anyag (a »Hollandia« jelzetű dobozban) a következőket tartalmazza: St. Arator: *Historia collegiorum Soc. Jesu in Transylvania*. Kis 8°. 200 oldalnyi fénykép. *Epistolae ad Generalem* I. 215 l. (fényképmásolatok.) *Epistolae ad generalem*. II. 217 l. (fényképmásolatok.) *Epistolae ad generalem*. I. 1558—79; II. 1580—88; III. 1589—91; IV. 1592—1594; V. 1597—1600; VII. 1601—1714. másolatok.

¹⁸² A bizottság 1913 május 6-i ülésének jkönyve.

¹⁸³ A bizottság 1913 október 10-i, november 28-i és 1914 január 9-i ülésének jkönyve.

¹⁸⁴ A bizottság 1921 május 27-i és nov. 8-i ülésének jkönyve.

Epistolae generalium ad provinciam Austriae. I. 1574—1591; II. 1592—1595; III. 1596—1601; IV. 1601—1612; V. 1613—1619. másolatok.

VII.

A Zsigmond-kori oklevéltár másolatai.

A Tört. Bizottság 1888. dec. 7-i ülésén *Wenzel Gusztáv* felhívta a Bizottság figyelmét egy Zsigmond-kori diplomáciai oklevéltár kiadásának nagy fontosságára és szükségességre. Felszólalásának hatása alatt a bizottság elvben kimondta, hogy foglalkozni kíván e kérdéssel, de szükségesnek tartja, hogy *Wenzel Gusztáv* egy pontosabban körvonalazandó tervezet kidolgozása végett lépjen érintkezésbe *Nagy Gyula* és *Fejérpataky László* biz. tagokkal. A köztük folyó tárgyalásoknak eredményeképp *Wenzel Gusztáv* a Zsigmond-kori diplomáciai emlékek összegyűjtésére és közzétételére, *Fejérpataky László* pedig ez oklevéltár hazai részének szerkesztésére vállalkozott. Minthogy *Wenzel* több évtizedes kutatásának eredményét akarta elsősorban értékesíteni, már az 1889. január 26-i bizottsági ülésen bejelentette, hogy ugyanazon év őszére az oklevéltár nyomdakész kéziratát a bizottság elé fogja terjeszteni. *Fejérpataky* az 1889. március 9-i bizottsági ülésen adta elő nyomtatásban is közzétett tervezetét. Mivel azonban e tervezet ellen *Hajnik Imrének* aggodalmai voltak, a bizottság *Fejérpatakyt* új tervezet kidolgozásával bízta meg. A bizottság azonban a *Fejérpataky* által az 1889. április 13-án előterjesztett újonnan átdolgozott tervezetet sem fogadta el és úgy döntött, hogy »az oklevéltárban az oklevelek egész terjedelmökben közöltessenek, csak hogy a kiadandó oklevelek megválasztása nagy körültekintéssel történjék és egyedül az ország általános politikai, művelődési és egyházi történetét érdeklő oklevelek vétessenek fel«. Végül azután az 1889. június 1-i bizottsági ülés teljes egészében magáévá tette *Fejérpataky*nak többszörösen átdolgozott tervezetét és kimondta, hogy e munkát azonnal meg kell kezdeni. Így indult meg a Zsigmond-kori oklevéltár munkája.

Fejérpataky nagy buzgalommal fogott hozzá a munkához. A bizottság 1889. nov. 30-i ülésén már azt jelentette, hogy 600 drb. oklevélmásolat és 2400 drb. oklevél-

regeszta készen van. A II. osztály 1891. április 13-i ülésén egy terjedelmes jelentésben arról adott számot, hogy 1200 drb. oklevélmásolat áll készen, amelyek 57 levéltár és gyűjtemény anyagát képezik. A bizottság 1892. január 2-i ülésén felolvasott jelentése is jelentékeny haladásról számolt be, mert Fejérpataky szerint »teljes 2000 darab oklevélmásolat áll a gyűjtemény rendelkezésére, mely szám 76 különböző levéltár anyagát öleli fel«. A kutatás és másolás menete utóbb lanyhult ugyan, de mint Fejérpataky 1896. nov. 28-án a bizottság előtt tett szóbeli jelentéséből kitűnik, a jelentéstétel idején 80 levéltárból 3000 darabnál (több másolat állt már rendelkezésre, melyből az 1387—1400-ig terjedő kort 1214 darab másolat képviselte. Ugyanakkor kilátásba helyezte azt is, hogy 1897. folyamán az esztergomi primási és a pozsonyi városi levéltárban fog kutatókat végezni és »ezzel a gyűjtés befejezendő volna«; 1897. második felében pedig »a gyűjtemény sajtókész első kötetét« be fogja mutatni a bizottságnak. Fejérpataky-nak időközben (1895.) egyetemi tanárrá történt kinevezése és előttünk ismeretlen okok következtében azonban a gyűjtő- és másolómunka megakadt, amit annál inkább sajnálnunk lehet, mert — mint a jelentésekből vett fenti idézetek mutatják, — a gyűjtő- és másolómunka már a befejezés előtt állt. A másolati anyag Fejérpataky halála után a bizottság tulajdonába került és jelenleg három dobozban őriztetik.

1. *doboz.* Zsigmond-kori oklevélmásolatok 1387—1393; minden esztendő külön csoportosítva. Ugyanebben a dobozban találhatók Fejérpataky jegyzetei és összeállításai különféle levéltárak anyagáról.
2. *doboz.* Zsigmond-kori oklevélmásolatok 1394—1400; minden esztendő külön csoportosítva, a csomag végén a keletnéküli oklevelek vannak összegyűjtve. Ugyanebben a dobozban az 1401—1437. évekre vonatkozó oklevélmásolatok is megtalálhatók és pedig abc rendben a következő levéltárakból és gyűjteményekből: Bánó-család, Bártfa, Bécs (állami, városi és kamarai levéltár), Besztercebányai városi levéltár, Csoma Sándor gyűjteménye, Eperjes városi levéltár, Erdélyi Múzeum, Fraknoi Vilmos gyűjteménye, Graz (tartományi levéltár), Gyömrői levéltár, Szentferencrendiek gyöngyösi levéltára, a jászói prépostság magánlevéltára és a jászói országos levéltár.
3. *doboz:* Az 1401—1437. közti évekre vonatkozólag másolati anyag a következő levéltárakból és gyűjteményekből abc

rendben: Kassa városi lt. kisebb levéltárak (pl. nyitrai káptalani), körmendi hg. Batthyány-levéltár, lajtafalusi gróf Batthyány-levéltár, kismartoni városi lt., kismartoni hg. Esterházy lt., leleszi orsz. lt., leleszi prépostság magánlevéltára, lipótmezei levéltár, Majthényi-család lt., mármarosi ltk., München, Nagyszombat város lt., Nemzeti Múzeum levéltára, br. Perényi, Becsky, gr. Csáky, Kapy-levéltárak (M. N. Múzeum) nyitrai káptalani, nyitrai püspöki, nyíramegyei levéltárak, br. Orczy-család lt., Országos Levéltár, pannonhalmi országos- és házi lt., pozsonyi káptalani, országos- és magán lt., Selmezbánya városi, Sopron városi lt., szepesi káptalan országos- és magán levéltára, Szokolca város, Szepes megye levéltárai, báró Vécsey-család sárközüjlaki levéltára, veszprémi káptalan magán- és országos levéltára, zágrábi és zarái levéltárak, gróf Zay-család levéltára.

Az eddigiekben felsorolt, illetőleg ismertetett másolatok kevés kivétellel külföldi levéltárakból vagy gyűjteményekből származnak. A másolati anyag aránylag nagy terjedelme arra mutat, hogy a bizottság a magyar történelemre vonatkozó külföldi levéltári anyag gyűjtését egyik közvetlen céljának tartotta. Mindamellet a bizottság a külföldi levéltárak magyar vonatkozásainak másolatbavétele mellett figyelemmel volt a *magyarországi levéltárakra* is, mert 1832. óta a magyar levéltárak feltárását és anyaguknak a rendelkezésre álló keretek közt való közzétételét elsősorban akadémiai ügynek tekintette. Ennek ellenére a bizottság gyűjteményében nem található nagyobb tömegű másolat a magyarországi levéltárakból, — kivéve az irodalmi hagyatékokat, melyeket alább ismertetünk — mert a magyarországi levéltáraknak a legtöbb esetben könnyű megközelíthetősége és használhatósága miatt nem volt szükséges a másolatok gyűjtése és felhalmozása. Meg kell jegyeznünk, hogy a bizottság másolatgyűjteményében őrzött okirat-másolatok legnagyobb része már ki van adva.

Wesselényi István naplói.

A naplókat, melyek Erdélynek *Rákóczi-kori történetére* nézve kiváló fontossággal bírnak, *Thaly Kálmán* a bizottságnak 1887. május 7-i ülésén kiadásra ajánlotta. Minthogy azonban a naplók hézagosak voltak, a bizottság úgy határozott, hogy *P. Szathmáry Károly*, aki a kiadásra vállalkozott, kutassa fel a napló hiányzó köteteit; mindamellet »ameny-

nyiben a hiányzó kötetek meg nem találtatnának is, Wesselényi naplója mégis kiadassék». ¹⁸⁵ A naplóból P. Szathmáry Károly: Gróf Bethlen Miklós tragédiája címen becses részleteket közölt a Tört. Tár 1891. 1—60. lapjain. A naplók kiadatlanok. ¹⁸⁶

A másolat három dobozban őriztetik és tartalmazza az 1704. (755 lap), 1707. (895 lap) és 1708. (867 lap) éveket.

Teleki Mihály levelezése.

A gróf Teleki-családnak történeti szempontból nagyfontosságú levéltára a Magyar. Tört. Társulatnak 1897. évi marosvásárhelyi vándorgyűlése alkalmából nyílt meg először a történeti kutatás számára. Az »ekkorig megközelíthetetlen levéltár«-ra *Szilágyi Sándor* is felhívta az Akadémia figyelmét a bizottság 1879. június 14-i ülésén, s azt javasolta, hogy »a bizottság ez alkalmat felhasználva, a köztörténeti érdekű levelezéseknek másoltatását rendelje el«. A bizottság készségesen hozzájárult *Szilágyi Sándor* indítványához, ¹⁸⁷ aki azután az okt. 11-i bizottsági ülésen be is mutatta a Teleki-levéltárból vett másolati anyagot, amely »Teleki Mihálynak a Thököly-mozgalomra és a bujdosók történetére vonatkozó levelezését« tartalmazta. ¹⁸⁸

Az ekkor lemásolt anyagból *Szilágyi Sándor* közzétette Zrinyi Ilona leveleit (Tört. Tár 1880., 417—424. lapok) *Koncz József*: A Telekiek levéltárából címen (Tört. Tár 1881., 139—147. lap) néhány levelet adott ki az 1690—1700. közti évekre vonatkozólag. *Szilágyi Sándor*: Adatok a Béli Pál-féle mozgalom történetéhez címen (Tört. Tár 1881., 209—241. lapok) értékes adatokat szolgáltatott e kevésbé ismert mozgalom történetéhez. A bujdosók levelezését *Deák Farkas* adta ki: A bujdosók levéltára. Budapest, 1883. Akadémia.

A levéltár történeti anyagának tervszerű kiadása egyébként állandóan foglalkoztatta a magyar történelem kutatóit, de csak az 1903. május 9-i bizottsági ülésen történt döntés abban az irányban, hogy Teleki Mihály levelezése a

¹⁸⁵ A bizottság 1887 május 7-i ülésének jkönyve.

¹⁸⁶ A naplókra vonatkozólag l. *Ferenczi Miklós*: Hadadi Br. Wesselényi István élete és naplói. Kolozsvár, 1910.

¹⁸⁷ A bizottság 1879 június 14-i ülésének jkönyve.

¹⁸⁸ A bizottság 1879 október 11-i ülésének jkönyve.

bizottság anyagi hozzájárulásával és a M. Történelmi Társulat kiadásában tétessék közzé.¹⁸⁹ Ezen megállapodás értelmében jelent meg 1905-ben Gergely Sámuel szerkesztésében Teleki Mihály levelezésének első kötete,¹⁹⁰ mely kiadványból ezideig nyolc kötet látott napvilágot. A kiadás azonban válogatott anyagot tartalmazott, miért is Gergely Sámuel 1914-ben azzal az ajánlattal fordult a bizottsághoz, hogy »Teleki Mihály általa gyűjtött és ki nem adott másolatait mérsékelt árban hajlandó volna a bizottságnak átengedni«.¹⁹¹ A bizottság elvben elfogadta az ajánlatot, de csak 1916-ban került sor arra, hogy a Teleki Mihály-levelezés ki nem adott, egyébként azonban forrásértékkel bíró másolataira vonatkozólag egyesség jöjjön létre a bizottság és Gergely Sámuel között.¹⁹² A létrejött egyesség értelmében Gergely Sámuel azóta rendszeresen beküldötte a kiadásból kimaradt másolatokat, amelyek jelenleg a bizottság birtokában vannak és Teleki Mihály levelezését tartalmazzák 1668-tól 1688-ig.

Gróf Rákóczy László naplói.

A napló anyagát a bizottság 1915. június 18-án tartott ülésén *Angyal Dávid* ismertette azon másolat alapján, melyet az eredetiről *Wallentinyi Dezső* rimaszombati főgimnáziumi tanár készített. Az ismertetés »a naplót kiadásra érdemes«-nek találta és ennek alapján a bizottság a naplót kiadásra elfogadta, a sajtó alá készítéssel pedig megbízta *Wallentinyi Dezsőt*. A kiadásra előkészített és életrajzzal, jegyzetekkel ellátott kézirat nagyjában megfelelt a követelményeknek, de mivel a bevezetésen »bizonyos stiláris javítás és simítás« volt még szükséges, a kiadás elhúzódott. Később, az 1918-i fordulat és *Wallentinyi* halála következtében a kiadás kérdése lekerült a napirendről.

A kézirat a *Wallentinyi* által írt bevezetésen kívül (1—75. lap) a napló másolatát (1—260. lap) és a hozzávaló jegyzet-anyagot tartalmazza. A napló az 1653. szeptember 22. és 1658. október 14. közé eső korra vonatko-

¹⁸⁹ A bizottság 1903 május 9-i ülésének jkönyve.

¹⁹⁰ V. ö. *Lukinich Imre*: A Magyar Történelmi Társulat története. 84—85. ll.

¹⁹¹ A bizottság 1914 május 29-i ülésének jkönyve.

¹⁹² A bizottság 1916 május 16-i ülésének jkönyve.

zólág bírt forrásértékkel. (A másolat a Vegyes I. jelzésű dobozban őriztetik.)

Vegyes I. doboz:

Az előbb említett Rákóczy-naplón kívül itt található *Margalts Ede*: Szerb történeti repertórium II. kötetének kézirata. Továbbá *Boglic Jakab*: Történeti tanulmányok Lesina szigetről. I. köt. Zára, 1873. címen megjelent művének báró Mednyánszky Dénes által 1890-ben lefordított kézirata.

Vegyes II. doboz:

Saussure Caesar leveleinek másolata (47—388. lap). *Rákóczi korára* vonatkozó levelek 1706—1709. Külpolitikai vonatkozásúak. Kétségkívül valamely külföldi levéltárból vett másolatok.

Vegyes III. doboz:

Csengery Antal följegyzései a M. Tud. Akadémia történetét illetőleg 1847—1878-ig (ujságkivonatok, levelek és jegyzetek). *Csengery Loránt* adományából. — *Gróf Rhédey László* naplója gróf Mikó Imre másolatában. — *Torma Károly*: Okmányok az 1607. és 1608. évek történetéhez. — *Szilágyi Sándor*: Adalék a pénzügy történetéhez Magyarországon. A lévai piaristák könyvtárában létező *török oklevelek* jegyzéke 1613—1683. — A szegedi alsóvárosi Ferenc-rendi zárda levéltárában levő *török oklevelek* német fordítása 1624—1686. — *Kemény József* gróf: Mihály vajda jelleme s tetteire vonatkozó okmányok. — *Szilágyi Sándor*: Adatok a magyar történet egyes lapjaihoz. (E kéziratok legnagyobb része megjelent a Magyar Tört. Tár egyes kötetiben.)

Vegyes IV. doboz:

VIII. Ince pápához intézett *supplicatiók* regestái 1484—1492. (*Beke Antal* gyulafehérvári kanonok jelentése.) — *Barabás Samu* oklevélmásolatai Erdély történetére vonatkozólag 1598—1776. — *Komáromy János* diáriumának másolata. — *Jakab Elek*: Különféle apátságokra és konventekre vonatkozó történeti adatok. Csonka kézirat. — Részlet a *soproni krónikából*. (1709.) — A *soproni evangélikus* egyházat illető oklevelek a XVI. és XVII. századból, Fabó András másolatai. — *Rákóczi* fejedelem válaszai Esterházy Miklós nádor intő leveleire, Szilágyi Sándor másolata. — A *Kelecsényi-család* levéltárából jegyzetek. — Egy olasz följegyzés az 1849-i erdélyi harcokról. — A *Martinovics-perre* vonatkozó másolatok és jegyzetek 1791—95. Fraknoi Vilmostól. — A *bicskei uradalom* levéltárában létező nevezetesebb oklevelek jegyzéke. — Balázsfalva privilégiumának másolata 1772. — Eötvös Miklós

bárói diplomájának (1768. febr. 2.) újkori másolata. — Pulszky Ferencné egyik felolvasásának kézírata. — *Drágffy János végrendelete* 1526. aug. 24-ről. Ez egy eddig kiadatlan változat. (Drágffynak még két végrendeletét ismerjük és pedig 1524. június 7-ről, amelyet Mészöly Gedeon adott ki a Magyar Nyelv XIII. 121–124. lapjain, a másik végrendelet 1526. aug. 27-én kelt, melynek eredetije az Orsz. Levéltárban [Dipl. 24.323.] található. Innen tette közzé Zolnai Gyula: Nyelvemlékeink etc. 255–258. lap.)

Vegyes V. doboz:

Különféle tartalmú XV–XVII. századbeli oklevélmások, melyek lelőhelye nem ismeretes. *Fejérpataky László* hagyatékában talált jegyzetek és oklevélmások — *Podhraczký József* másolatai. — *Torma Károly*: 1607. és 1608-ból való missilis levelek (másolatban). — A *Szeghy-család* történetére vonatkozó adatok. — II. Rákóczi Ferenc korára vonatkozó két eredeti oklevél. — *Jászay Pál* kéziratgyűjteményének leltára. — *Niczky Lajos* levéltárából kivonatok. — *Kubinyi Ferenc*: Diplomatikai közlemények vidéki levéltárakból. — *Sipos Kamilló* bibliografiai összeállítása 1848–1849-ről.

Magyar városi levéltárakból vett másolatok.

Bártfa 1548–1583. Továbbá Bártfa városi számadások a XV. századból (Fejérpataky László másolata).

Besztercebánya: Egy 1481-ből való másolat.

Esztergom városi levéltár (XIII–XIV. század).

Kassa város 1481–1495.

Körmöcbánya 1491–1563. és körmöcbányai számadások 1445–1499. (Fejérpataky másolata.)

Lőcse város 1550–1595.

Pozsony városi levéltár (XIV–XV. század).

Selmecbánya. Másolatok Beatrix királynéra vonatkozólag.

Ugyanebben a dobozban találhatók másolatok a *M. Nemzeti Múzeum* levéltárából, az *Erdélyi Múzeum* levéltárából, az *Akadémia* kéziratárából s a *gyulafehérvári káptalan* levéltárából. Továbbá másolatok *hg. Batthyány-család* körmendi, az *Esterházy-család* kismartoni levéltárából, a *hédervári gr. Viczay*-levéltárából. Ez utóbbiból való a *Tilesius-féle kézirat*-nak (1577.) másolata is.

Kamarai levéltári másolatok.

1. doboz: 1631–1647.

2. doboz: 1648–1660. (Nagyrészt kiadva.)

VIII.

Hagyatékok.

A Tört. Bizottság másolat- és kéziratgyűjteménye nemcsak a hazai és külföldi levéltárakban végzett másolások útján gyarapodott, hanem olyan történetírók hagyatékának megszerzése által is, akikről köztudomású volt, hogy akár már megjelent, akár előkészületben levő vagy félbenmaradt műveik megírásában főként levéltári kutatásokra támaszkodtak. Valószínű volt ugyanis, hogy ezek hagyatékában lesz olyan másolati anyag, amely beleillik a bizottság gyűjteményébe és annak állományát jól kiegészíti, melyet tehát meg kellene menteni az elkallódás veszedelmétől. Ez a mindenképpen indokolt elgondolás vezette a bizottságot akkor, midőn, főleg az utolsó félszázad folyamán, másolatgyűjteménye gyarapítása végett állandóan figyelemmel kísérte az irodalmi hagyatékok sorsát s azokat a lehetőség szerint a gyűjtemény számára megszerezni igyekezett.

Ipolyi Arnold már 1878-ban megírta gr. *Prokesch-Osten Antal* osztrák diplomata és történetíró felett tartott emlékbeszédében, hogy Prokesch-Osten még a XIX. század huszas éveiben megfordulván Rodostóban, naplójában nemcsak itt szerzett benyomásáról számolt be, hanem egyúttal »a Rodostóban nyugvó magyar menekültek síremlékei felíratait« is följegyezte. Prokesch annak idején 20 síremlék feliratát másolta le, mely síremlékekből Ipolyi 1862-i konstantinápolyi, illetőleg rodostói útja alkalmával mindössze négy maradt meg; Ipolyi szerint »a többi mind elenyészett és tudunkra csak Prokesch kéziratban maradt naplója az egyetlen kútfő, mely azok emlékét fentartotta«. ¹⁹³ Ipolyi ezen adatára támaszkodva *Thaly Kálmán* a bizottság 1881. márc. 12-i ülésén azt indítványozta, hogy az Akadémia tegyen lépést az elhunyt gr. Prokesch-Osten fiánál az iránt, hogy »a boldogultnak hagyományából másoltassanak le a rodostói sírkertben talált feliratok, melyek az ott bujdosott múlt századi magyarokra vonatkoznak«. ¹⁹⁴ Az indítvány további sorsa nem ismeretes előttünk.

¹⁹³ *Ipolyi Arnold*: Gr. Prokesch-Osten Antal emlékezete. Budapest, 1878. 53. l. (Értekezések a tört.-tudományok köréből. VI. 6.)

¹⁹⁴ A bizottság 1881. márc. 12-i ülésének jökönyve.

Kazinczy Gábor hagyatéka.

Kazinczy Gábor (1818—1864.) irodalmi hagyatékát 1885. elején ajánlotta megvételre a M. T. Akadémiának Csanádi Sámuel.¹⁹⁵ A vétel tárgyában szükséges véleményes javaslatléttel a Tört. Bizottság bízta meg, a bizottság Szilágyi Sándort kérte fel előadóul, aki a hagyaték rendezése után¹⁹⁶ 1886. végén tett jelentést a hagyaték értékéről. Ennek alapján a bizottság 1886. dec. 16-i ülésén akként határozott, hogy »Kazinczy Gábor irodalmi hagyatéka, kézirati eredeti s másolati gyűjteménye 400 forintért megvásároltatik«, de azzal a hozzáadással, hogy Szilágyi Sándor »utasíttatik e gyűjteménynek azon csomagjáról, mely a Borsodra vonatkozó okiratokat foglalja magában«, külön jelentést tenni.¹⁹⁷ A megvásárolt hagyaték használhatóságát megnehezítette az a körülmény, hogy csak nagyjából volt rendezve, miért is a bizottság 1889. jan. 26-i ülésén Óváry Lipót és Barabás Samut bízta meg a rendezéssel,¹⁹⁸ akik a vállalt megbízást néhány hónap alatt teljesítették is.¹⁹⁹

A Kazinczy-hagyaték két nagy csoportra osztható: *történelmire és irodalomtörténetire.*

I. Történeti anyag.

1. doboz: *Galeotti Marzio* Mátyás királyról szóló művének Kazinczy Gábor-féle fordítása, továbbá jegyzetek; különféle Galeotti-fordítások és Mátyás királyra vonatkozó adatok. (V. ö. *Kazinczy Gábor: Mátyás király kortársai* tanúsága szerint. Pest, 1862.)

Kurtze nachdenkliche zipserische und leutschauerische Cronica 1526-ig. Újkori másolat.

Sopron város krónikája 1526—1616., 1617—1699. Újkori másolat.

»*Székely krónika.*« 1529—1576. Újkori másolat.

¹⁹⁵ Az Akadémia 1885 február 22-i összes ülésének jegyzőkönyve. Akadémiai Értesítő, 1885. 35. l.

¹⁹⁶ A bizottság 1885 május 8., június 5. és október 9-i ülésének jkőnyvei.

¹⁹⁷ A bizottság 1886 dec. 16-i ülésének jkőnyve.

¹⁹⁸ A bizottság 1889 január 26-i ülésének jkőnyve.

¹⁹⁹ A bizottság 1889 április 13-i ülésének jkőnyve.

2. doboz: *Illésházy István* nádor följegyzései; 1667-ből való másolat s ugyanannak újkori másolata. (*Kazinczy Gábor* adta ki a Mon. Hung. Hist. SS. VII. kötetében.) *Szamosközy István* Hebdomadis libri VI—VIII. Újkori másolat. (Kiadva M. H. H. SS. XXIX.) *Rerum Transsylvanicarum Pentades*. Újkori másolat. (Kiadva M. H. H. SS. XXVIII.)
- Naplótöredék* 1624—1629., latin nyelvű, újkori másolat.
3. doboz: *Borsos Tamás* (Ózdi) naplója 1638—1647. és *Linczeigh János* krónikája és házi jegyzetei 1663—1675. Újkori másolat. (Az eredeti a M. T. Akadémia kézirat-tárában van. V. ö. *Pákei Lajos*: A Linczigh-codexről. Új Magyar Múzeum 1854. II. 336—340. II.)
- Acta Sebessiana* című eredeti kézirat. Gróf Viczay Mihály adta 1775-ben Wagner Károly történetírónak ajándékul. A kézirat tartalma a következő: Feljegyzések 1651—1654., többnyire peres tartalmuak; krónikás följegyzések 1626—1655., melyek néhol naplószerűen részletezők; vegyes tartalmú eredeti oklevelek a XVII. század derekáról. Sebessi Ferencnek ez a gyűjteménye már ismeretes a történetírók előtt; az anyag egy része ki is van adva. (V. ö. *Szinnyei*: Magyar Írók, XII. 809—810.) A Kaprinay-gyűjteményben van egy újkori másolata is jegyzetekkel ellátva.
- Veres Ferenc* jezuita: *Rerum in Transsylvania gestarum*. 1655—1662. Újkori másolat. (V. ö. *Szinnyei*: Magyar Írók, XIV. 1096—1097.)
- Fodor Sámuel* diariuma Apafi Mihály 1663-i érsekújvári útijáról. Újkori másolat. (V. ö. *Szinnyei*: Magyar Írók, III. 586.)
- Gróf Balassa Imre* naplókönyvének (1679—1680.) újkori másolata, bizonyára a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött csonka eredetiről. (*Szinnyei*: Magyar Írók, I. 394. I.)
- Joannis Rezik*: Laniena Eperjesiensis de anno 1687. »Kazinczy Ferenc rövidítése és jegyzetei szerint« készült másolat. (A kéziratra vonatkozólag I. *Szinnyei*: Magyar Írók, XI. 931. I.)
- Rozsnyai Dávid*: A néhai dicsősséges és fölséges I. Ferdinánd római császárnak stb. ideiktől fogva... tanító dolgok« (1695.) c. kézírata.
- Napló a Rákóczi-korból*, 1702—1705. *Kazinczy Gábor* másolata az eredeti latin szövegből, a másolat azonban itt-ott hézagos.
4. doboz: *Cserei Mihály jegyzőkönyve* 1723-ból. Egykorú bőrkötésben. Eredeti, 8°, kb. 800 lap. Említi *Abaji Lajos*: Tört. Tár. 1880. 561. I.
- Cserei Mihály* sajátkezű *memoire*-ja. (4°, 398 l.), melyet

- 1716-ban kezdett írni. Tartalmát részletesen ismerteti *Abafi Lajos*: Tört. Tár, 1880. 561—563.
- Cserei Mihály önéletrajzi feljegyzései*, azonfelül jobbra birtokügyi jegyzetei és utasításai. (Újkori másolat.)
- Cserei Mihály memorandumai és javaslatai*, részint a császári udvarnak, részint az erdélyi kormányzónak, 1722—1724. (Újkori másolat.)
- Cserei Mihály: Törvénytudományi feljegyzései*. (Újkori másolat.)
- Cserei Mihály ingó és ingatlan vagyonára vonatkozó összeírások és jegyzetek* (másolatban), továbbá jegyzetek Csereinek Kazinczy Gábor-féle kiadásához.
- Diarium vitae...* Georgii Cserey, 1714—1767. Újkori másolat. Megjelent a Tört. Lapok (Kolozsvár, 1874.) I. kötetében.
5. doboz: *Br. Apór Péter: Lusus mundi és Synopsis mutationum* (1676—1748.) c. műve. Későbbi másolat. Kiadta *Kazinczy Gábor*: Altorjai báró Apór Péter munkái. (M. H. H. SS. XI.)
- Br. Apór Péter: Lusus mundi és Synopsis mutationum*. Br. Apór Péter példánya, mint azt az 1732. január 20-án kelt ajánlás, mely Apór Péter kézírása, mutatja. A kézirat többi része idegen kéz írása.
- Br. Apór Péter önéletrajzi feljegyzései* 1678—1734. Kazinczy Gábor másolata.
- Br. Apór Péter: Metamorphosis Transsylvaniae etc.* Újkori másolat két példányban.
- Br. Apór Péter: Syntagma et Syllabus mortuorum és Syntagma et Syllabus vivorum et mortuorum*. Újkori másolatban.
- Kazinczy Gábor* jegyzetei az Apór Péter-kiadásához.
- Katona István: Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae*. Pars I. 4, 292 lap. Katona István sajátkezű írása. (A mű 1800-ban jelent meg nyomtatásban Kalocsán.)
- Gabrielis Kolinovics: Rerum Hungaricarum libri*. Folio, 301 l. XVIII. századi másolat, de néhány helyen újkori másolással pótolva. (Külön kötetben, a 4. doboz után.)
6. doboz: *Gévay Antal: Nachträge zu den Urkunden und Aktenstücken zur Geschichte von Ungarn*, 1526. Wien, 1844. Kiadásra előkészített, de nyomtatásban meg nem jelent okirattár.
- Okiratmásolatok Erdély történetéhez* (1606—1622), főleg Bethlen Gábor korára vonatkozólag. (Nincs jelezve, hogy a másolati anyag honnan való.)
- Másolatok* (1703, 1797, 1809—1830. évekből) különféle tartalommal.

Okiratmásolatok Erdély 1693—1696. közti történetére vonatkozólag; Marosszék szabályrendeletei és végzései 1718—1730. (Újkori másolat.)

»Egy lengyel királyi tanácsosnak levele, melyet egy római birodalom béli úrnak írt Magyarország dolgairól.« 1710. 4°, 97 lap. Későbbi másolat.

Sátoraljaújhely XVIII. századi belső történetére vonatkozó eredeti protokollum 1734—1785.

Der Majestäts-Prozess in Ungarn 1795. 4°, 68 lap. Másolat.

Carolus Koppi: Commentarii diplomatici potestatis ac iurium Reginarum Hungariae. 4°, 67 lap.

Hiteles másolatok a *leleszi orsz. levéltár* anyagából. 1600—1701. (A 4. doboz után külön elhelyezve.)

7. doboz: Az 1620-i *besztercebányai országgyűlésnek* articulusai. (Kazinczy Gábornak 1843-ból való másolata. Kazinczy »zólyomi« országgyűlésnek nevezi.)

Az 1741-i *pozsonyi országgyűlés* naplója július 22-ig. Az 1739. szeptember 18-i belgrádi béke nyomtatott példánya. (Pozsony, 1742.)

Az 1743. aug. 21-re összehívott *nagyszebeni országgyűlés* naplója index-el. Egykorú másolat.

Elementa iuris publici particularis Regni Hungariae. (Tankönyvszerű jegyzetek a XIX. századból.)

Mecséry Lajos József: Bipartitum opus, cuius pars una variis ad varias variorum instantias sub directoratu perillustis ac generosi Domini Magistri Joannis Majthény de Kesselőkö emanatis opinionibus directoralibus conscripta. Altera pars variorum mandatorum ad varias instantias emanatorum conceptibus completa exsistit. 1716-ból. Fol. 451 lap; Stilis expeditionum tabularium... per Ludovicum Mecséry tabulae regiae iuratum notarium conscriptus. 452—496 lap. Végül index.

Nyomtatványok (XVIII. századi) egy kötetbe kötve. (A 4. doboz után elhelyezve.) Plan projecté de paix à faire avec des remarques. A la Haie 1743. 4°, 16 lap. Geschichtmässige Ausführung etc. München, 1741. Föl. 20 és 20 számozatlan lap.

Beantwortung etc. Wien und Prag, 1756. Fol. 19 lap. Gründliche Anmerkungen über einige Schriften des Wiener Hofes. 1743. Fol. 72 lap.

Beantwortung eines Wienerischen Pro Memoria. 1743. Fol. 20 lap.

Richtiger Satz etc. 1742. Fol. 24 lap. Zweiter Richtiger Satz. 1742. Fol. 18 lap.

Chur-Bayrische Protestation den vornehmenden ungarischen Krönungsact betreffend. 4 sztl. lap.

Manifest de l'electeur de Bavière. A Munic, 1741. 4°, 31 l.

Lettre ecrite à un jurisconsulte de la ville de... u. az latinul is. 1741. Fol. 30 lap.

Patriotische Aufmunterung an die Stände etc. Év nélkül, 14 sztl. lap.

Examen impartial etc. 1741. 30 sztl. lap.

Eredeti oklevelek gyűjteménye.

Kazinczy Gábor oklevélgyűjteményét 1889-ben Barabás Samu rendezte; az okleveleket ő látta el regesztákkal, ugyan-csak ő igyekezett rendet teremteni az akkor teljesen rendezetlenül átvett anyagban, még pedig tárgy szerint. A Barabás-féle rendszer változatlan maradt.

8. *doboz*: Eredeti oklevelek és másolatok: 1366, 1433, 1444, 1461, 1465, 1469, 1477, 1478, 1479, 1492, 1504, 1513, 1515, 1517, 1519. Továbbá könyvtáblákból kiáztatott 15—17. századbeli töredékek; u. n. »művelődéstörténeti adatok« 1559—1705; vegyes tartalmú eredeti oklevelek és töredékek 1550—1599, 1600—1659.

9. *doboz*: Eredeti oklevelek és töredékek vegyes tartalommal 1660—1729. és 1730—1789.

10. *doboz*: Újkori oklevélmásolatok az 1216—1599. közti időre, vegyes tartalommal; 1390—1744., főleg művelődéstörténelmi vonatkozásúak; 1545—1675., adatok a magyarországi török hódítás korához; oklevélmásolatok az 1600—1700. közti időre vonatkozólag.

11. *doboz*: Újkori oklevélmásolatok *Bocskay István* korára (1602—1606.); másolat a Cornides-gyűjteményből 1602; Illésházy Istvánra vonatkozó iratok és Illésházy István följegyzései 1592—1603., ez utóbbi töredékes másolat; Kazinczy Gábor jegyzetei Bocskay korára és ugyancsak tőle Bocskay életrajza is; végül regeszták *Bethlen Gábor* korára (1613—1629.) és oklevélmásolatok Erdély történetére vonatkozólag (1626—1655.).

12. *doboz*: Újkori oklevélmásolatok. *Gr. Esterházy Miklós* levelei 1638—1641; *Szelepcsényi György* levelei 1664; iratok a *Thököly-féle* mozgalomra (1682—1683.) és *Apafi* korára s személyére vonatkozólag; *II. Rákóczi Ferenc* kora (1703—1709.); oklevélmásolatok 1701—1848. és részben eredeti, részben másolt oklevelek 1800—1862.

13. *doboz*: *Borsod megye* és *Miskolc* történetére vonatkozó adatgyűjtemény 1299-től fogva, másolatok, kivonatok és jegyzetek.

14. *doboz*: *Zemplén megye* történetére vonatkozó adatgyűjtemény: iratok és néhány nyomtatvány az 1416—1857.

- közi időből. *Egyháztörténelmi* vonatkozású újkori oklevélmásolatok 1528—1835; főleg II. József korára vonatkozólag tartalmaznak adatokat.
15. *doboz*: Genealógiai jegyzetek; a *Buttka*-családot illető oklevelek regesztái: adatok a *Baryus*-családra, továbbá a Sásváriakra vonatkozólag.
- Regeszták a *Cornides*, *Pray*, de főleg a *Kaprinay* gyűjteményekből. (Külön kötve a 8. doboz után.)
- A *Hevenessy*-gyűjtemény katalógusa; jegyzetek és kivonatok a *Kaprinay*-gyűjteményből; különféle országgyűlésekre vonatkozó jegyzetek 1454—1705. évekből; a *bánfalvi* levéltár regesztái; a *Nagyiday*-család levéltárának regesztái; vegyes tartalmú jegyzetek különféle történelmi művekből. (Külön kötve a 12. doboz után.)
16. *doboz*: Kazinczy Gábor különféle tárgyú dolgozatai, jegyzetei és kivonatai.
17. *doboz*: Vegyes tartalmú iratok és másolatok, így Kazinczy Gábor oklevélgyűjteményének és irodalmi hagyatékának leltára; Kazinczy Dániel levelei az 1712-i országgyűlésről; iratok az 1825-i országgyűlés történetéhez; ismeretlen szerző országgyűlési naplója az 1832—1836-ik országgyűlésről; erdélyi országgyűlési tudósítások 1834; Csengery József *Diplomatica*-ja; Michele Della Torre e Valsassina dolgozata Szent Erzsébetről; gr. Bethlen Pál levele 1755. dec. 22.; az 1719—20. évek adózására vonatkozó adatok; Zöld Péter kézirata a csángókról; a székesfehérvári mocsarokról egy latinnyelvű tanulmány; védegyleti ügyek.

Irodalomtörténeti és szépirodalmi anyag.

18. *doboz*: Kazinczy Ferenc *autogramm-gyűjteménye*.
- a) 1616-tól, illetőleg 1754-től 1851-ig kb. 120 levél, különféle hazai és külföldi tanároktól (Rumy Károly György levelei, Szirmay Antal és Tamás, Majláth János stb.); a XIX. század elején német egyetemeken tanuló magyar ifjakra vonatkozólag is tartalmaz adatokat.
- b) Névalírásgyűjtemény a XVII—XIX. századból.
- c) Levelek és aláírások 1737—1854.
- d) Levelek és névalíráások 1587—1824.

Levelek és iratok:

Kollár Ádám Ferenc levelei Kaprinayhoz 1761—1762. (Újkori másolat.)

Kármán József 1782. január 9-i levele. (Eredeti.)

Kenderessy Mihály iratai és levelei 1810—1816; Kazinczy Ferenc levele 1816. március 27. (Újkori másolat.)

Gróf Desewffy József levelei Kazinczy Ferenchez 1821-től

Kazinczy Gábor levelezése 1833—1863.

Töredékek Mikes törökországi leveleiből. (Újkori másolat.)

Szentgyörgyi István halotti beszéde 1776. (Eredeti.)

Gróf Teleki József: Hálaadó öröme 1782., másolatban; adversaria de rhythmis Hungaricis; Berei Farkas András költeménye; Csokonai Vitéz Mihály: Gerson du Malheureux című művének másolata; Aranka György kéziratgyűjteményének katalógusa. Végül vegyes tartalmú, többnyire latin nyelvű versek és pasquillusok a XVIII—XIX. századból.

19. *doboz: Kazinczy Gábor irodalomtörténeti dolgozatainak jogalmazványai és különféle jegyzetek.* Emlékbeszéd Szemere Pál felett. Bibliografiai jegyzetek a magyar irodalomtörténetre vonatkozólag.

Kazinczy Gábor fordításai.

20. *doboz: Kotzebue: Almeria völgye. A Fricska.* (Rampach után két átdolgozásban.)
Az elragadtatás (Az elszöktetés) Jünger után, több átdolgozásban. Gróf Essex, Don Juan, Mathos de Fragozo után. Szív és ész Steigentesch után. XII. Károly Benderben, Vulpius után. Töredék Goethe Tasso-jából. A meghittek, Müllner Adolf után. Dús és szegény, Souvestre után. Dumas Antony-ja több átdolgozásban.
21. *doboz: Molière-fordítások: A fősvény. A csalatott férj* (más példányon: A rászédett férj, egy harmadikon A megcsalt férj). Dandin György. Tartuffe. Egyik-másik ismételt átdolgozva.
22. *doboz: Novella- és essay-fordítások: A barna férfi.* (Theaterzeitung, 1836. 142. sz. után; megjelent a Rajzolatok 1837. évf. 32. sz.) Az örült. Varsói éjjek. (Tervezet.) A bosszú. Sadlin Sally házassága. (A Bilder-magazin 1805. évf. 14—15. számában megjelent eredeti után.) Pulcinella. (Oettinger: Pamache. Hamburg, 1837. II. után.) Puskin: A lövés. Királyi örömek. (Oettinger után. Argus, 1837. I.) Suleicha. 1840. A Szentjános tűz vagy egy deli kandur nevezetes kalandja. A csörkigyó násza. Lekain, francia novella. Egy orvos közléseiből. I. Halál a pipereasztalnál. Egészségére! (A Spiegel 1838. 56. sz. után.) A cabriolet-kocsis. Két férj. (Paul de Kock után.) Malvina, báljelenet Seidl után. Emmi, báljelenet. Egy királyi látogatás St. Denisben. A vampyr, »töredéke egy novellának Byron Lordtól«. A Gracchusok forradalma Heeren után. (Megjelent a Tudománytár XVII. 1838. k. 105—152. I.)

A Girondisták utolsó vacsorája, Nodier Károlytól. Ahasverus. A sárga dominó, Marryat után. Az árnyak. Hol telnek a rákok. Salamon bölcsesége. (Hermann Schiff után.) A testetlen lélek (oroszból). Az álarc, Laube után. Ötletek, Hugo Victor után. Rzewuska Róza (németből fordítva). A veszélyes föltétel. (Theaterzeitung 1836. után.) A három utazó. (A Schnellpost 1836. után. Megjelent az Athenaeum II. 12. sz.) Párizsi genreképek. (Balsac után.) Canaletta. (Báró Gaudy Ferenc: Venetianische Novellen után.) Szerelem és remény. (Bussy-Rabutin gr. után.) Così-Sancta. (Voltaire után.) A lelkiösméret. (Theaterzeitung 1835. 66–68. sz. után.) A kép. (Sheridan Knowler szerint.) Nagy Sándor egy kalandja. (Hermann Schiff után.) Harun al Rasid s a két koldus. Szerelem és lemondás. (Lafontaine után.) Zadig vagy a végzet. La vendetta. (Balsac után fordítva.) Az emberi léleknek nagysága. Bouffler után.) Egy hívő szavai. (Lamennais után.) A középserűségek. (Hugo Victor után.) Nőtlenység áldozatai. (Fordítás.) Ezeregy fertályóra. (Fordítás.) Egy estély a pokolban. (Franciából fordítva.) Halottak estélye. (Franciából fordítva.) Diderot hálókabátja. (Franciából.) Egy katona emlékezetei. (Németből.) X. Károly volt francia király státusz- s szerelmi kalandjai. 1833. (Franciából, töredék.) Bölcs Lockman meséi. (Latinból.) A Szent-Mártoni sebész. (Franciából.) A két követ. (Németből.) Gessner Salamon Giorgi d'Bertola után. Adél. (Töredék.) Haza és szerelem szava, lengyel novella. Kazinczy Gábortól. (A címlapon megjegyzi: »A Rajzolatoknak küldém. A censura elnyomá«.) Várnász. A Bertalanéji vérmenyegző. Egy angol hölgy emlékezetei Szent Helenáról. A korona. (Németből.) Bakó úr önagysága. (Franciából.) A nők balsorsban. (Németből.)

23. doboz. *Kazinczy Gábor versei.*

24. doboz. *Kazinczy Gábor eredeti és fordított tanulmányai.* A régi celtek bárdjairól. Az aesthetika alaprajza. vezérfonalul Kant: Kritik der aesthetischen Urtheilskraft c. munkájához Michaelis Chr. Fr. után Vinnay Julius. 1833. (Kazinczy megjegyzése: Átdolgozva egészen September elején, 1835. Berettőn.) Demosthenes. (Ernst Münch után.) Scribe. Legendák. Polgárisodás és literatura, mint ok és eredmény. A vígjáték és reformja. Egy játékszín közönségének alkatrészei. (Olaszból.) Színészet. A romantikus iskola. (Franciából.) Ismertetések. Jegyzetek. Könyvvizsgálás. Fénélon. Gessner és Theokrit. Paul de Kock. Jules Janin. A síró Chateaubriand. Tudomány és történeti emlékek Angliában. Aesthetikai

vizsgálatok. Carl Henriette. Ruy Blas. A francia színpad és költői. Kritikai töredékek Saphir után. Kneller Godefroy. Az írói világból. Képzőművészetek theoriájához. Literatura, művészetek és tudományok Spanyolországban. Lengyel literatura. Pillantás az angol irodaturára 1830. Spanyol irodalmi állapotok. Az arabok költészete. A görög literatura jelen állapota. Flamand irodalom. A norvégek, műveltség és színház. Zukowsky. Orosz irodalmi tanulmányok, orosz népkönyvek. Goethe és két század fordulópontja. Laube. Goethe és Schiller. A lengyel irodalom 1858. Mickiewicz. Macchiavelli. Majláth János. Szívet formáló történetek Saltzmann, Kampe után. A koponyatan eredményei. Ki írjon kritikát? Marmontel. Canova életéből. Pasquill-literaturánk. Finn népmesék. Litván népmesék.

25. *doboz. Eredeti és fordított regények, elbeszélések, tanulmányok és ismertetések.* Költészetünkről. Tutti-frutti. Madarász József. Az árnyak. Boszulat. (»Mondány«.) Isten ostroma. Az eskü. Egy cím nélküli regény. A felföld. A szív élete. (Regény.) Titkos szenvedések. Jegyzetek a sírásról és nevetésről. Nagyrovagys. (Életkép.) Ég és föld. Ahasverus. Tollrághy Jónás táblabíró levele. Mesmerismus. Zaláncz. (Novella.) Rokonság-szerlem. (Novella.) Egy férj és nő. Egy család-jelenet három század előtt. (Töredék.) Az éj fiai. Norma. Dölyf és szerelem a XIII. századból. Hivség s szerelem. Boldogságunk akadályai. Egy utazás. A korona. Karakteristikák. Ügyész és védenec. »Népbarát« eleje. Caragola. Lilia. Holmi. Képek és rajzolatok. Metella. A bölcsesség útja. Adél. Krasznahorka. Tövisek és virágok. A bujdosó könyve. Zempléni képek és regék. Töredékek.
26. *doboz. Vegyes tartalmú, eredeti és fordított tanulmányok, ismertetések, színdarabok stb.* Observationes Philosophicae. Husvéti tanítás. Költemények. Újhelyvár, magyar hősi rege. Physikát illető jegyzetek. Haute-volée. A művészet jövőjéről. Emlék egy felvonásban, ír Wurga János. A boldog élet mestersége Chesterfield után. Palinodia. (1828-ból.) Gróf Sturm Menyhárt kalandja, szerző Gondol Gedeon. Politika és uralom. Jegyzetek különféle könyvekből. Takarékosági javaslat. Az első sétálás Bouilly után. Az ízlésről. Nem kell táblabíró politika. Gyógytani vázlatok. Germanomania. Cervantes. A Rotschild-dinasztia. Gyógytani táborozások. Farsangi bohózat. Gyógytani vázlatok. Rendőrség. Dessewffy József. Színészeti dolgokról. Az oroszok, chinai rajz után. Vallás. Levél az alvilágból. Zsoltárok. Jellem. Ormos László költeménye Kazinczy Gáborhoz.

Lelkületről. Papválasztáskor mondott beszéd. Szélrózsák. Egy Xéniai Almanach tervezete. *Ormos László* fordítása Cicero az Istenekről című művéből. *Cházár András*: Causa productionalis. Az emberi tökéletesezésnek és boldogságnak történetei. Egy színdarab két felvonása. (Töredék.) Különféle jegyzetek és fogalmazványok.

27. doboz. Vegyes tartalmú elbeszélések, tanulmányok, bírálatok, költemények *Kazinczy Gábortól és másoktól*. *Ruttkay Emil* költeményei. *Szakál Lajos* népdalai. *Révész Imre* tervezete. *Lendvayné Vachot Imrétől*. Olasz novellatöredék. *Dandin György*. *Kazinczy István* novellafordításai. *Barkóczy Mihály*: Kisdedóvó intézetek. *Szontágh Pál* és *Szalay István* fordítása. *Böszörményi Pál*: Szerencse és balsors c. novellafordítása. *Hamilton Sándor* élete és kimúlása. *Barkóczy Mihálytól*: A spanyol irodalom jelen állapota. *Kazinczy Istvántól*: Férj és nő. (Novella.) *Barkóczy Ferenc*: Channing a mértékletességről. *Vachot Sándor* novellafordítása. *Olgay Gáspár*: Korunk. *Vachot Sándor*: Gözhajózás a közép-tengeren. *Ruttkay Josefa*: Utóhangok. Emlékirati töredékek a dunaparti orosz-magyar táborozások fölött. *Böszörményi* különféle tanulmányai. *Ormos László*: Emlékbeszéd egy ifjú polgár felett. *Tóth Lőrinc*: Egy rémkép. *Vachot Sándor* fordítása: Goethe és két század fordulópontja címen. *Kuthy Lajos*: Holdjáró c. novellája. Oroszországnak veszélyes növekedése Európa többi országaira nézve. (Kazinczy Gábortól.) Ugyancsak tőle: Lelkiismeret és tapintat a politikában, továbbá: Verbóczy és törvénykönyve. *Vinnay Julius*: A középrend ereje és befolyása. A mostani franciák testi gyöngesége. A megváltás Hannoverben. Napoleon és százada. A francia nemzetiség. Adóügy báró *Luzsénszky János*tól. Büntető rendszer. A munka szervezése. A középrend. Életkérdések. Korunk. A jövő. Európai népcsaládok. A keleti kérdés. Decentralisatio. Oroszország és Európa. Az alkotmányos fejedelem mint katonai főnök. Halálbüntetés. Abauj körlevele. Brougham a sajtószabályokról. Az anyagi érdekek. A jövő. Árnyrajzok. Református levelek. Tájékoztató. A magyar tánc. Pártmozgalmak Franciaországban. Népgyámkodás. A nemzetiségi kérdés. Egy cím nélküli politikai tanulmány. Magyar emlékiratok. Töredékek az eltördelt szabadságról. Tanítás és nevelés hazánkban. Az élet rövidségéről. Szónoklat. A hang mechanizmusa. (A felsoroltak egy-másika fogalmazványban vagy másolatban. Mindezekon kívül számos kisebb-nagyobb töredék.)

28. *doboz. Vegyes tartalmú tanulmányok és bírálatok.* Párizsi levelek. Tükörképek. Arabeszkék. (Szerelyi Gyula.) A lengyelekről szóló tanulmány. Vázlatok Guyanából. Eszmék. Napoleon mint törvényhozó. Alkotmányos fejedelem mint katonai főnök. A középrennd. Éjszak és dél. Az egyesült statusok 1840-ben. Ötletek. Channing a mértékletességről. Korunk. Decentralisatio. A keleti kérdés. Verbóczy és törvénykönyve. A jövő. Európai népcsaládok. A halálbüntetés. A szociális oeconomia filozófiája. Irányzatul, silhouettek, töredékek. Népérdekek, I. Kalendáriumok. Két előszó. Memorandum. Róma. Magyarország kapui. Oroszország veszélyes növekvése. A kor és műipar. A magyar nyelv. A Carolingi ház története. Jegyzetek. Horvát Endrének. Tiszte'etes Horváth Endre ellen. Horváth Endre a pasquillíró. A szabadságról. A történeten előadása. Amerikai jogról. A középkor. Schiller Fridrik. Gróf Zrinyi Miklós a szigeti hős. Arcképek és jellemek. Damaskus. Napoleon, Bolgárok. Református levelek. Aurora. (Ismertetés.) Nyílt levél a Pesti Füzetek kiadójához. Felhívások. Levéltöredékek. Az irlalmi ipar. Regélő Historiographiana. Jelentések. Kérelmek. Jelky András. Catilina összeesküvésének fordítása.

Kazinczy Gábor Cilleyi Borbála című történeti regényének és egyéb novelláinak kézírata. (Bekötve.) (A 28. doboz után.)

29. *doboz. Lukács Lajos* (meghalt 1840. február 12. Budapesten) eredeti és fordított novellái.

30. *doboz. Jegyzetek és másolatok* külföldi művekből. (Külön tokban.)

Repertorium magyar folyóiratokból és hírlapokból (bekötve) és különféle tartalmú nyomtatványok.

Pesty Frigyes hagyatéka.

Pesty Frigyesnek, a Tört. Bizottság előadójának 1889. nov. 23-án történt halála után közvetlenül, a Bizottság 1889. nov. 30-i ülésén Fraknói Vilmos indítványára abban történt megállapodás, hogy »az elhunyt irodalmi hagyatékának megmentését és értékesítését« biztosítani kell. Egyidejűleg egy szűkebbkörű bizottság küldetett ki jelentés- és javaslatétel végett.²⁰⁰ A kiküldött bizottság 1890. január 4-én számolt be a Tört. Bizottságnak, mely a hallott jelentés alapján elhatározta, hogy »Pesty Frigyesnek irodalmi hagyatékát gyűjteménye számára 4000 forinton meg-

²⁰⁰ A bizottság 1889 november 30-i ülésének jkönyve.

szerzi»,²⁰¹ A vételárat utóbb 4500 forintban állapították meg.²⁰² A hagyaték átvétele ugyanez év márciusában meg is történt.²⁰³

A Pesty-féle hagyatékna a Tört. Bizottság birtokában levő dobozokban elhelyezett anyaga a következő:

1. *doboz.* Temes megyére vonatkozó oklevelek 1500—1760. Temes vármegye oklevéltárának 1896-ban Ortway Tivadar által sajtó alá rendezett anyaga.
2. *doboz.* Oklevéltár Temes vármegye történetéhez 1183—1430. és 1471—1499. A másolatok egy része Ortway Tivadar által regesztázva és jegyzetekkel ellátva.
3. *doboz.* Temes vármegye történetére vonatkozó feljegyzések és kivonatok. Tárgykörök szerint csoportosítva.
Temes vármegyére vonatkozó jegyzetek és kivonatok, továbbá Bél Mátyás munkája Temes vármegyéről, másolatban.
4. *doboz.* Temes vármegyére és főleg Temesvárra vonatkozó jegyzetek és kivonatok. Szörény vármegye oklevéltára 1437—1670. és 1578—1701. Valkó vármegyére és Bácsbodrog vármegyére vonatkozó oklevélmásolatok.
5. *doboz.* Levéltári jegyzetek Temes, Krassó, Szörény, Keve stb. vármegyéek történetére. Temes és Krassószörény vármegyéekre vonatkozó másolatok és jegyzetek. Oklevélmásolatok Temes, Krassó és Szörény vármegyéek történetére.
6. *doboz.* Temes vármegye helyiségei A-H és P-Z. Pesty Frigyes helységnévtárából: Cakara-Csév.
7. *doboz.* Horvátországra vonatkozó jegyzetek és oklevélmásolatok.
8. *doboz.* Vegyes tartalmú iratok, nyomtatványok, jegyzetek és oklevélmásolatok.
9. *doboz.* Vegyes tartalmú oklevélmásolatok a XIII—XIX. századból, továbbá oklevélmásolatok másodpéldányai.

²⁰¹ A bizottság 1890 január 4-i ülésének jkve. Ugyanekkor Temes- és Krassómege története megírásának kérdésével is foglalkoztak; mindkét megye történetének megírásával Pesty Frigyes volt megbízva, s hagyatékában épen ezért rendkívül nagyterjedelmű másolati anyag maradt vissza. V. ö. a bizottság 1893 febr. 1., március 1., 7., 13., s 26-i üléseinek jegyzőkönyveivel.

²⁰² A bizottság 1890 március 26-i ülésének jknyve.

²⁰³ A bizottság 1890 április 9-i ülésének jkve. A vételre vonatkozó iratok a bizottság irattárában.

Deák Farkas hagyatéka.

Deák Farkas (1832—1888) hagyatéka megszerzésének gondolata a bizottság 1889. nov. 30-i ülésén került szóba, amikor is Szilágyi Sándor javaslatot tett a hagyatékban található levélmásoknak a bizottság gyűjteménye számára való megszerzésére.²⁰⁴ Báró Radvánszky Béla, a bizottságnak javaslatételre felkért tagja a hagyaték megszerzését ajánlotta, sőt külön felhívta a bizottság figyelmét a hagyatékban található és forrásértékkel bíró Bánffy Dénes-féle levelezésre, melynek kiadását szükségesnek látta.²⁰⁵ A hagyaték vétel útján a bizottság gyűjteményébe került.

A Bánffy Dénes-féle levelezés a gróf Teleki-család marosvásárhelyi levéltárában őrzött anyag másolata. 1658—1674. közti évekből való. Egyrészük utóbb megjelent a Gergely Samu által szerkesztett: Teleki Mihály levelezése című kiadvány kötetében.

Nagy Imre hagyatéka.

Nagy Imre (1822—1894.) hagyatékának megszerzése az Anjou-kori Okmánytár folytatásának szempontjából látszott szükségesnek. Nagy Imre, aki 1878. óta 1891-ig hat kötet oklevéltárat tett közzé az Anjouk-korára vonatkozólag, állandóan gyűjtötte és másolta a vállalat további kötetei számára az anyagot s így a bizottság feltételezhette, hogy Nagy Imre hagyatékában becses másolati anyagot lehet találni, amelynek megszerzése a bizottság gyűjteménye számára szükséges volna.²⁰⁶ A hagyaték vásárlás útján a bizottság birtokába jutott.²⁰⁷ Nagy Imre hagyatékának dobozokban elhelyezett anyaga a következő:

1. *doboz.* Oklevélmások meggyénként rendezve. A következő megyékre vonatkozó másolatok találhatók e gyűjteményben: Abauj, Baranya, Bars, Borsod, Esztergom, Gömör, Győr, Hont, Moson, Nyitra, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szepes, Tolna, Trencsén, Ung, Vas, Zemplén. Továbbá Erdély és Szlavónia.

²⁰⁴ A bizottság 1889. nov. 30-i ülésének jkönyve.

²⁰⁵ 1890. május 3-i bizottsági ülés jkönyve. Br. Radvánszky Béla jelentése az irattárban.

²⁰⁶ 1894. június 18-i bizottsági ülés jkönyve.

²⁰⁷ 1894. október 6-i bizottsági ülés jkönyve.

2. *doboz.* Másolatok a Csicsery-, Festetics- és Zichy-családok levéltárából. Anjou-kori oklevélmásolatok 1362—1386. és kivonatok, jegyzetek különböző levéltárakból.
3. *doboz.* Árpádkori másolatok 1167—1303.; másolatok 1293—1392. évekre vonatkozólag. E másolatok a Nagy Gyula által 1894. június 18-án a bizottság elé terjesztett jelentés szerint (a Bizottság irattárában) részben kiadatlanok.

Knauz Nándor hagyatéka.

Knauz Nándor (1832—1898.) hagyatéka részben az Akadémia kéziratárában, részben pedig a bizottság másolat-gyűjteményében őriztetik. Ez utóbbi anyag kizárólag másolatokból áll.

Legnagyobb részt kiadott másolatok a XIII—XIV. századból, különféle levéltárakból összegyűjtve. Másolatok a XV. század második feléből, főleg a Pozsony városi és a pozsonyi káptalani levéltárból.

Másolatok a XVI—XVII. század történetére vonatkozólag különféle levéltárakból. Jegyzetek, kivonatok különféle nyomtatványokból; regeszták, főleg az esztergomi káptalani levéltárból és a zágrábi érseki levéltárból és végül vegyes tartalmú jegyzetek és kivonatok.

Ortvay Tivadar hagyatéka.

Ortvay Tivadarnak (1843—1916.) hagyatékából mindössze jegyzetek, kivonatok és részben kiadott dolgozatok őriztetnek a bizottság gyűjteményében. A hagyaték érdekesebb darabjai a következők:

A magyarországi szolgaság története, vonatkozással a magyar egyház és a magyar keresztény fejedelmekre. A pogány magyarok vallásának legfőbb hiteseiméi és ezek társadalmi iránya stb. A hódmezővásárhelyi lelet. Csanád történetére vonatkozó jegyzetek, Scythiáról. Anachronismuskok a magyar jog s történetirodalomban Thuróczytól kezdve napjainkig. A lélekről s a lélektan tudományos tárgyalásáról stb. Lehoczky Tivadar életrajza.

Csánki Dezső hagyatéka.

Ismeretes, hogy gróf Teleki Józsefnek »Hunyadiak kora Magyarországon« című műve, két évtizedes munka eredményeként, 1843-ban nagyjából már sajtókészen állott. Mint-hogy azonban a hazai és külföldi levéltárakban gróf Teleki

József megbízásából végzett rendszeres kutatások²⁰⁸ a munka írása közben rendkívül nagyértékű történeti anyagot hoztak napvilágra, gr. Teleki szükségét érezte annak, hogy kész munkáját újból átdolgozza.²⁰⁹ Az ekként átdolgozott és 12 kötetre tervezett műből a szerző életében mindössze 3 kötet látott napvilágot: az I–IV. kötet és az Oklevéltár I. kötete; de teljesen sajtókész állapotban maradt hátra az V. és az Oklevéltár II–III. kötete. Az utóbbiakat gróf Teleki József végrendelete értelmében, a család adta ki Szabó Károly gondozásában 1855–1857-ben.

A Hunyadiak kora eredeti tervezetűre vonatkozólag maga a szerző adott tájékoztatást a következőkben: »Dolgozatom két főrésztre oszlik, melynek elsejében Magyarország viszontagságait beszélendem el, második pedig a nemzet belső magány életének és viszonyainak lesz szentelve s mintegy az akkori idő statisticáját foglalandja magában.«²¹⁰ Minthogy azonban az évek hosszú során át betegeskedő szerző csupán a Magyarország politikai történetét tartalmazó első öt kötetnek megírásával és az Oklevéltár első három kötetének összeállításával tudott elkészülni, de arra már nem érzett erőt, hogy a mű második részét is megírja, a Hunyadiak kora folytatásáról, illetőleg befejezéséről végrendeletében kívánt gondoskodni. 1854. június 30-án kelt végrendeletének idevágó pontja (11. p.) a következőképen hangzik:

»Ha halálomig nem tudnám eszközölni „Hunyadiak kora” című munkám egész kiadását, mind az, mi ebből irományaim közt nyomtatás alá elkészülve találtatni fog, tömegem terhére, nevezetesen a 9-ik pont alatt említett jószágaim jövedelméből lesz kinyomtatandó, úgy mint annak eddig megjelent része, az a Magyar tudós társaságnak a kézirattal együtt, mely ennek marad kirekesztő sajátja, az ezen munkámmal tett alapítványom gyarapítására adatván át.«²¹¹

²⁰⁸ A kutató munka 1843 után is folyt és ebben főleg Döbrentei Gábor állott a szerző rendelkezésére. 1844-ből és 1845-ből néhány jelentése található a gr. Degenfeld-család sziráki levéltárában.

²⁰⁹ *Toldy Ferenc*: Emlékezés gr. Teleki József m. akadémiai elnök felett. Pest, 1855. 22–23. ll.

²¹⁰ Hunyadiak kora Magyarországon. I. k. Előszó XIII. l.

²¹¹ Szirákon 1854 június 30-án kelt végrendeletéből, melynek hitelesített másolata a M. Tud. Akadémia irattárában található. Alapítványok, 114.

A gróf Teleki-család a végrendelet intézkedéseinek megfelelően, az Akadémia rendelkezésére bocsátotta a gróf Teleki József életében megjelent köteteket, kötetenként 1000 kötött példányban, továbbá azokat is, melyeket, szintén a végrendeletnek megfelelően, utóbb nyomtatott ki, ugyancsak 1000—1000 példányban.²¹² A mű tulajdonjoga ekként átszállott az Akadémiára, de azzal a kötelezettséggel, hogy az Akadémia a példányok eladásából befolyt összeget külön alapként tartozik kezelni; ebből az alaphól lesz azután köteles fedezni a Hunyadiak kora hiányzó részének megírásával, illetőleg kinyomatásával kapcsolatos összes kiadásokat.

Az Akadémia igazgató-tanácsa elfogadta a végrendelet minden kikötését, nemcsak hálából első elnöke személye iránt, kit méltán legnagyobb alapítójának tekintett, hanem »az irodalom érdekében is.«²¹³ Minthogy pedig az 1855. óta eladott példányokból mindjárt az első években tekintélyes összeg gyűlt egybe (1855-ben 400, 1856-ban 1277 pengőforint 30 kr., 1857-ben 400, 1858-ban 3471 pf. 39 kr. stb.),²¹⁴ az 1857. ápr. 19-i, illetőleg július 8-i ig. tanácsi ülés Szabó Károly akkor nagykőrösi ref. gimnáziumi tanárt, gróf Telekinek éveken át titkárát és munkatársát, bízta meg »a még átdolgozatlan VI—IX. köteteknek a szerző szellemében átdolgoztatásával és kiadásával.«²¹⁵

Szabó Károly a gróf Teleki József által megállapított tervezet alapján, mindenek előtt a kézirati hagyatéknak VI. kötetét akarta sajtó alá készíteni, mely kötet a XV. századbeli Magyarország történeti földrajzát tartalmazta. A gróf Teleki által összegyűjtött anyag azonban a feldolgozás közben hiányosnak bizonyult, úgy hogy az egyébként más irányban is elfoglalt Szabó Károly újabb kutatásokra volt reáutalva, s így csak évek múlva jutott abba a helyzetbe, hogy a történeti földrajz első felét kiadhassa. Így jelent meg a VI. kötet I. fele 1863-ban (V + 320 l.) és tartalmazza a dunántúli megyéket (Esztergom kivételével) és az északnyugati felföld megyéit; a kötet összesen 22

²¹² A M. Tud. Akadémia ig. tanácsának 1855 ápr. 17-i jegyzőkönyve és Új Magyar Múzeum 1855. II. 334. l.

²¹³ Az ig. tanács 1855. ápr. 19-i ülésének jegyzőkönyvéből.

²¹⁴ A M. Tud. Akadémia munkálkodásáról és pénztára működéséről 1847—1858. jelentése az Igazgató tanácsnak. Pest, 1858 46—47. II.

²¹⁵ Az ig. tanács 1855 ápr. 19-i ülésének idézett jegyzőkönyvéből.

megye történeti földrajzát adja, minden egyes megyénél betűrendben felsorolván a várakat, városokat és mezővárosokat, a helységeket, a főbb birtokosokat és esetleg a főispánokat is. Szabó Károly természetesen folytatni kívánta a megkezdett munkát. Az Akadémia ig. tanácsának 1865-ről szóló jelentésében erre vonatkozólag olvassuk is, hogy: »Gróf Teleki József Hunyadiak kora című nagy munkájából, melyet Szabó Károly készít sajtó alá, a VI. kötet második felének nyomtatása is közelebb megindulhat. Edigi késedelmét egyéb akadályokon kívül, a kézirat csonka és hézagos volta okozta.«²¹⁶ A kötet befejezése azonban késett. A Történeti Bizottság 1873. folyamán behatóan foglalkozott ezzel a kérdéssel. »Intézkedett a Bizottság — hangzik az ig.-tanács jelentése — hogy gróf Teleki József Hunyadiak kora című munkájának kiadása minél előbb befejeztessék s a VI-ik, vagy földrajzi kötet elkészülte előtt is, a VII., VIII. és IX-ik kötetek, melyek Magyarország beléleti, jog- és műveltségi történetét tárgyalják, a szerző harmadik kidolgozása szerint, sajtó alá adassanak.«²¹⁷

A Történeti Bizottság választása nemcsak azért esett ülésén kénytelen volt megállapítani, hogy gróf Teleki József munkája »még ma is hézagosan és befejezetlenül fekszik előttünk, minden történetbarát nagy bánatára«. Az ig.-tanács maga is érezte, hogy e tekintetben mulasztás történt, miért is arra utasította a Tört. Bizottságot, hogy »gondoskodjék arról, hogy Teleki munkájának még hiányzó részei, hátramaradt kéziratának felhasználásával, egy vagy több hivatott író által kidolgoztassanak.«²¹⁸ A Tört. Bizottság valóban lépéseket is tett ebben az irányban és néhány történetírót fel is szólított a munka folytatására, illetőleg befejezésére, de ezen törekvései ekkor nem jártak eredménnyel.²¹⁹ Végül azután 1886-ban több bizottsági tag felszólítására *Csánki Dezső* vállalkozott »ezen nagybecsű munka folytatására és befejezésére.«²²⁰

²¹⁶ Pest, 1865. 11. 1.

²¹⁷ A M. Tud. Akadémia munkálkodásáról és pénztára működéséről 1873–74-ben jelentése az Igazgató tanácsnak. Budapest, 1874. 8. 1.

²¹⁸ Jelentés a M. Tud. Akadémia működéséről stb. Budapest, 1882. 11. 1.

²¹⁹ Jelentés a M. Tud. Akadémia működéséről. Budapest, 1883. 11. 1.

²²⁰ Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I. k. (Budapest, 1890.) Előszó IX. 1.

A Történeti Bizottság választása nemcsak azért esett Csánkira, mert »*I. Mátyás udvara*« című pályanyertes tanulmánya (megjelent a Századok 1883. évf.) őt ezen korszak kitűnő ismerőjének mutatta, hanem azért is, mert Csánki, — talán önként, vagy talán hivatali főnökének, Pauler Gyulának ösztönzésére, — régebb idő óta maga is foglalkozott azzal a gondolattal, hogy folytatja Teleki művét és mindenekelőtt befejezi Magyarország történeti földrajzát, melyet, mint láttuk, Szabó Károly már megkezdett, de nem folytatott. Csánki már 1881-ben összeállította a szász-székek történeti földrajzát, 1888-ban pedig bevégezte Belső-szolnok-megye történeti földrajzát. Foglalkozott továbbá a Hunyadiak korára vonatkozó és gróf Teleki József által megkezdett Oklevéltár folytatásának gondolatával is, amít a hagyatékában hátramaradt oklevélmásolat-gyűjtemény igazol, mely kb. 140 darab, sajátkezű másolatból áll.

Csánki Dezső közel három évi szakadatlan levéltári kutatás után elkészült az I. kötettel, mely 26 vármegye történeti földrajzát tartalmazta. A Tört. Bizottság a benyújtott és nagy elismeréssel fogadott kézirat alapján és kétségkívül Csánki elgondolásának megfelelően is, arra az álláspontra helyezkedett, hogy módosítja a gróf Teleki-féle tervezetet és az eredetileg egy kötetben megállapított történeti földrajzot három kötetre bővíti, olyanformán, hogy az I. kötet a Tiszamenti, a II. kötet a Dunavidéki, a III. kötet pedig az erdélyi, a horvát-szlavon és esetleg a kapcsolt megyék történeti földrajzát adja. Befejezné végül ezt a sorozatot egy kimerítő névmutató és a »Hunyadiak korabeli Magyarország állapotát... a lehetőséghez képest feltüntető térkép is«. A Bizottság ugyanekkor azt is kimondta, hogy a »Teleki-Szabó Károly-féle csonka kötet a főbb levéltárak megfelelő anyagának átbúvárlása után újra dolgozandó«.

Csánki egyébként megtartotta a gróf Teleki József által annak idején megállapított és Szabó Károly által is alkalmazott kereteket, de e kereteken belől részletes, a lehetőségig teljes kidolgozásra törekedett. Csánki munkája így lett a középkori Magyarország történetének egyik legfontosabb forrása. Minél gazdagabb és terjedelmesebb lett azonban a levéltárakból előkerült forrásanyag, az eredetileg szűkreszabott keretek annál inkább kitágultak. Csánki már a II. kötet Előszavában rámutatott arra, hogy részint »a pusztult vidékek helyrajzának alaposabb megfejtése kedvéért, részint a kútforrásanyag nagyobb terjedelme miatt«

kénytelen volt megváltoztatni az I. kötet kiadása alkalmával meghatározott beosztást és azt akként módosítani, hogy az annak idején három kötetre tervezett munka öt kötetre bővüljön. Ezekhez járulna az öt kötet egybefoglaló névmutatója.²²¹ Utóbb ezután ez a felosztás is megváltozott, midőn az V., de a legterjedelmesebb kötet csupán négy erdélyi megyének történeti földrajzát adta, további köteteknek tartván fenn a még hátralevő megyék történeti földrajzának feldolgozását.

Ezen tervezet-változtatások világosan utalnak arra, hogy a feldolgozott anyag mennyiségileg is, minőségileg is aránytalanul megnövekedett a Csánki által évenként végzett tervszerű levéltári kutatások folyamán. E tekintetben elég hivatkoznunk arra, hogy míg az I. kötet (1890) 789 lapon 26 megyét tárgyal, addig a II. kötet (1894.) 861 lapon 12 megyét, a III. kötet (1879.) 697 lapon 8 megyét és végül az V. kötet (1913.) 971 lapon már csak négy megyét dolgoz fel. Ez a négy kötet tehát összesen 50 középkori magyar vármegye történeti földrajzát adja. kétségteljesen a középkori Magyarország területének legnagyobb részét, mert mindössze az északnyugati felföld 10 megyéjének, az akkori Szlavonia hét megyéjének, a tulajdonképeni Horvátországnak, továbbá a déli bánságoknak, Erdélyben pedig a székely és szász székeken kívül három megyének és végül a jász és kun területeknek történeti földrajza hiányzik.

A munka csonkasága különösen most válik érezhetővé, midőn oly megyék és területek hiányzanak, melyek azóta tőlünk elszakítottak és ahol a levéltári munka sokszor leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik. Megérthető tehát, hogy a történetkutatók és nyelvtudósok körében mind gyakrabban hangzott el az az óhaj, hogy Csánki tegye közzé az általa összegyűjtött anyagot, mely évtizedekre visszatekintő levéltári kutatások eredménye s mely anyag a megváltozott viszonyokra való tekintettel, talán soha többé egybegyűjthető nem lesz. Csánki azonban, különösen az adatokban páratlanul gazdag V. kötet megjelenése óta, nem akart olyan szerényebb adatkészlettel előállni, minő az I. kötetet, vagy Szabó Károly kötetét jellemzi s bár voltak évek, vagy talán évtizedek óta sajtókész megyéi, a rájuk vonatkozó anyagot folytonosan gyarapította, bővítette és rendezgette, hogy megközelítse az

²²¹ Előszó a II. kötethez.

V. kötetben maga elé állított ideált. A Bars megye középkori várainról szóló és a gróf Klebelsberg-Emlékkönyvben megjelent forrástanulmánya²²² mutatja, hogy a birtokában levő rendkívül gazdag anyag alapján a munka következő kötetei is megközelítették volna az V. kötetet úgy az anyag gazdagságában, mint a feldolgozás módjában, ha Csánkit tudományos munkájában megváltozott életviszonyai nem akadályozták volna.

A Csánki Dezső *irodalmi hagyatékát* képező s ezekre menő cédulaanyag értéke különböző. Egyrészők a már kiadott megyék történetére vonatkozik, másrészők jegyzetek vagy utalások, általában a XV. századbeli magyar művelődés történelmére vonatkozólag, ismét mások a hiányzó megyék történeti földrajzának anyagát tartalmazzák, néha egészen nyers formában, gyorsírással írva, néha azonban sajtó alá adható alakban. Ez utóbbi kategóriába tartoznak a következő megyék: *Pozsony, Nyitra, Trencsén, Turóc, Liptó, Bars, Hont, Esztergom, Árva és Zólyom* megyék.

Csánki Dezső hagyatékának a felsorolt megyékre vonatkozó anyaga a Tört. Bizottság határozata értelmében átadatott az Országos Levéltárnak, melynek tisztviselői megosztva vállalták Csánki Dezső nagy munkájának befejezését.

A Csánki-hagyatékban még a következő megyékre vonatkozólag található anyag:

Verőce megye.

Verőce megye várai, városai és helységei, nemkülönben főbb birtokosai betűrendben össze vannak állítva. Míg a helységeknél és a főbb birtokosoknál Csánki megelégszik néhány adat felemlítésével, addig a városoknál bőségesebb az adatkészlet.

Varasd megye.

Teljesen készen van a várak felsorolása elég nagy adatkészlettel, továbbá a városok, helységek és a főbb birtokosok jegyzéke, a legtöbb esetben bő anyaggal.

Zágráb megye.

A várak közül kész: Gradec, Szomszédvár, Szamobor, Kosztannica és még néhány. Azt hisszük, hogy e tekintet-

²²² Budapest, 1925. 283—294. ll.

ben a kézirat teljes. Ide sorolható a Zrinyi-család várbirtokainak részletes felsorolása is. Általában véve azonban az anyag nagyon hiányos; így nincsenek meg a városok, a helységek és a főbb birtokosok; viszont a kész anyag nagyon értékes.

Kőrös megye.

A megye várai és erősségei pontosan fel vannak sorolva, igen gazdag anyaggal. Betűrendben következnek egymásután a városok, a helységek és a főbb birtokosok is gazdag adatkészlettel.

Belsőszolnok megye.

Adja a várakat, városokat, helységeket és a főbb birtokosokat is. A felsorolás azonban mindenütt szűkszavú, mert megelégszik egy-egy adattal. Szolnokdoboka megye monografiája alapján, melynek anyagát túlnyomó részben Tagányi Károly gyűjtötte össze és bocsátotta Kádár József rendelkezésére, a kéziratnak olyan alakot lehetne adni, mely megérdemelné a közzétételt.

Doboka megye.

Az előbbi megyéhez hasonlóan tartalmazza az anyagot, melynek kiadása csak abban az esetben volna hasznos, ha azt legalább a Szolnokdobokamegye monografiában található anyaggal és Hodor Károly ismert művének anyagával kibővítenék.

Szász székek:

Szászsebes, Szerdahely, Újgyháza, Köhalom, Nagysink, Segesvár, továbbá a Barcaság történeti földrajzára vonatkozó adatok szűkszavú felsorolása.

Székelv székelyek:

Sepsiszek Miklósvárszékkal, Orbai, Udvarhely, Maros, Csikszék Kászonnal és Gyergyóval és végül Kézdiszek. Teljesen kész ugyan, de mivel csak néhány, 1886-ig megjelent oklevéltár anyagán épült fel, az anyagot ki kellene egészíteni.

Csánki Dezső hagyatéka 38 dobozban van elhelyezve. Az egyes dobozok tartalma a következő:

1. doboz: Buda történetére; a „magna curia seu domus regis“. Baranya megye, Vas vármegye tört. vonatkozó jegyzetek.
2. doboz: Dunántúli vármegyékre vonatkozó jegyzetek.
3. doboz: Mátyás király udvara c. művéhez jegyzetek, kivonatok, utalások. Az Árpád és az Árpádok c. műre vonatkozó jegyzetek.
4. doboz: Mátyás király udvara c. művéhez kivonatok és jegyzetek.
5. doboz: Tolna megyére és helységeire vonatkozó jegyzetek.
6. doboz: Tolna megyére vonatkozó jegyzetek.
7. doboz: Vas megyére vonatkozó jegyzetek.
8. doboz: Doboka megye és Belső-Szolnok megye tört. földrajza.
9. doboz: Küküllő, Fehér, Torda, Hunyad vármegyékre vonatkozó jegyzetek.
10. doboz: Hunyad vármegye tört. vonatkozó jegyzetek.
11. doboz: Torda vármegyére vonatkozó jegyzetek.
12. doboz: Küküllő vármegyére vonatkozó jegyzetek.
13. doboz: Küküllő vármegye tört. földrajza.
14. doboz: Kolozs megye tört. vonatkozó adatok.
15. doboz: Kolozs és Torda vármegyére vonatkozó adatok.
16. doboz: Kolozs megyére vonatkozó adatok.
17. doboz: Kolozs megye történetére vonatkozó adatok.
18. doboz: Fehér megyére vonatkozó adatok.
19. doboz: Különféle vármegyékre vonatkozó jegyzetek és kivonatok.
20. doboz: Vegyes tartalmú jegyzetek, másolatok és kivonatok külömféle vármegyékre vonatkozóan.
21. doboz: Birtok- és családtörténeti adatok a Csánki Dezső által kiadott vármegyékhez.
22. doboz: Vegyes tartalmú jegyzetek és kivonatok.
23. doboz: Kivonatok külömféle történeti munkákból.
24. doboz: Jegyzetek a kismartoni levéltárból. Jegyzetek az általa tervezett Hunyadiak kora c. művéhez.
25. doboz: Kéza. Okiratok sorsa, őrzése, pusztulása. Bánok. Mutatók okmánytárakból. Temes megyére vonatkozó jegyzetek (Pesty Frigyes írása).
26. doboz: Végrendeletek. Hunyadi János. Az osztrák-magyar határra vonatkozó jegyzetek, utalások. Kárfy Ödön vegyes tartalmú jegyzetei.
27. doboz: Heves megye történetére vonatkozó adatok. Ország-nagyok; vegyes tartalmú jegyzetek.
28. doboz: Bodrog és Somogy vármegye tört. vonatkozó jegyzetek.

29. *doboz*: Sopron és Verőce vármegyére vonatkozó anyag.
30. *doboz*: Belső-Szolnok megye, Udvarhely-, Sepsí-, Csík-, Maros-, Kézdiszék. Szász-székek. Pestpilissoltkiskun vármegyére, továbbá Valkó, Baranya és Somogy megyére vonatkozó jegyzetek.
31. *doboz*: Varasd vármegye.
32. *doboz*: Zágráb vármegye. A Zrinyiek várbirtokai.
33. *doboz*: Kőrös megye várai és birtokosai.
34. *doboz*: Kőrös megye történetére vonatkozó jegyzetek.
35. *doboz*: Kőrös megye helységei A—M.
36. *doboz*: Kőrös megye helységei M—Z.
37. *doboz*: Kőrös megyére vonatkozó jegyzetek. Eredeti oklevelek és oklevéltörredékek. Csánki Dezső jelentései a Hunyadiak kora folytatásáról.
38. *doboz*: Adatok: Kerecsényi Szigetvárában c. tanulmányához. Jegyzetek és kivonatok a Nádasy-levéltárból. Oklevélmásolatok a Hunyadiak-korára vonatkozólag, legnagyobb részt Csánki Dezső sajátkezű másolatai.

* * *

Az ismertetés a Tört. Bizottság másolat- és kéziratgyűjteményének most már rendezett anyagáról kívánt *vázlatos tájékoztatást* nyújtani. Az anyag ismertetése lehetőleg időrendi sorrendben haladt, úgy ahogyan annak idején az egyes levéltárakban a kutatások, illetőleg a másolási munkák megindultak. A tájékozódást a *név- és tárgymutató* igyekszik megkönnyíteni a kutató számára. Ez ismertetés természetesen nem teszi feleslegessé *Óváry Lipót* ismert regesztáinak (A M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának Oklevélmásolatai. Budapest, Akadémia. 1—3. füzet, 1890—1901.) használatát, bár meg kell jegyezni, hogy Óváry regesztái a másolatgyűjtemény anyagának csak egy részét tartalmazzák.

III.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA

1934-RŐL.

A Magyar Tudományos Akadémia

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Ingatlanok :</i>		
	a) az Akadémia palotája, könyvtárkészlete és egyéb felszerelések értéke	1,525.000—	
	b) a széphalmi birtok a Kazinczy-mauzoleummal	80.000—	1,605.000—
2.	<i>Értékpapírok :</i>		
	a) az Akadémia sajátja	4.023·04	
	b) alapítványok értékpapírai	101.040·79	105.063·83
3.	<i>Készpénzkövetelések folyószámlákon és takarékbetétben :</i>		
	a) az Akadémia sajátja	50.570·36	
	b) alapítványok és adományok tulajdona	120.637·06	171.207·42
4.	<i>Átfutó tételek</i>		3.933·84
			1,885.205·09

Budapest, 1934.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Dr. Koós Zoltán s k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

vagyonmérlege 1934. december 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. Különféle alapítványok	150.357·37	
2. Adományok	28.371·37	
3. Alapítványok és adományok kamatai	47.949·11	221.677·85
4. Tartalékok		13.861·38
5. Átfutó tételek		814·33
6. Vagyon		1,646.023·23
7. Folyó évi vagyonkezelési felesleg		2.828·30
		1,885.205·09

december 31.

A könyvelésért:

vagyonának kezelője:

Voit Lajos s. k.

HITELINTÉZET

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. s. k.

A Magyar Tud. Akadémia veszteség- és

TARTOZIK

		Pengő	Pengő
<i>I. Személyi kiadások :</i>			
1.	a) A főkönyvtárnok és osztálytitkár urak, a könyv-vezető, építész és orvos tiszteletdíjai és az irodai és könyvtári személyzet illetményei	28.323'96	54.832'41
	b) Nyugdíjak és jutalmak	26.508'45	
<i>II. Dologi kiadások :</i>			
2.	Az akadémiái épületek fenntartására, illetőleg javítására fordított költség	11.732'39	73.733'51
3.	Fűtés, világítás	8.125'33	
4.	Irodai és kisebb kiadások	6.884'70	
5.	Adók	18.613'98	
6.	A könyvkiadó-bizottság kiadványa és akadémiái kiadványok szétküldésének költsége	14.452'54	
7.	Előre nem látott kiadások	7.912'56	
8.	Rendkívüli kiadások :		
	A Kazinczy-ingatlanok karbantartása	2.129'86	
	Nagygyűlési költségek	541'63	
	Kegyeleti kiadások	2.779'97	
	Gr. Tisza István összes munkái kiadása	163'—	
	Arany János-ünnep kiadása	297'55	
	Gróf Széchenyi István-múzeum gyarapítása	100'—	
		6.012'01	
<i>III. Tudományos kiadások :</i>			
9.	Akadémiái Értesítő	2.752'90	170.046'10
10.	Budapesti Szemle	13.066'95	
11.	Az I. osztály és bizottságai	17.236'29	
12.	A II. „	31.919'51	
13.	A III. „	25.707'80	
14.	Néptudományi bizottság	5.097'20	
15.	Szótári bizottság	1.920'—	
16.	Külön kiadványok	9.132'46	
17.	Hirdetett jutalomtételek kifizetésére	14.800'—	
18.	Könyvtári kiadások	6.221'90	
19.	Akadémiái Almanach	1.473'08	
20.	Tudományos és irodalmi segélyekre	16.818'80	
21.	Tudományos kutatásokra	4.200'—	
22.	Bécsi Magyar Tört. Intézet Évkönyve	4.238'59	
23.	Nyelvművelő szakosztály	6.227'62	
24.	Képzőművészeti Bizottság	1.400'—	
25.	Érdemes tanítók jutalmazása	3.000'—	
26.	Etymologiai szótár költségeire	4.833'—	
27.	Folyó évi vagyonkezelési felesleg		2.828'30
			301.440'32

Budapest, 1934.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Dr. Koós Zoltán s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

Alapítványok és azok kamatai 1934. december 31-én.

		Tőke P	Kamat P
<i>I. Alapítványok, melyek készpénzben és érték-papírban vannak elhelyezve.</i>			
Gróf Andrássy Dénes	alapítványa . . .	8·64	
Czintula Mihály	" . . .	1·60	
Özv. Fejes Jánosné	" . . .	—·02	
Schwarzer Lajos	" . . .	—·93	
Fraknói Vilmos	" (Akad. rész)	8·—	
Fraknói Vilmos	" . . .	2·35	
Dr. Ortway Tivadar	" . . .	3·20	
Id. Pekár Imre	" . . .	8·—	
Báró Podmaniczky Gézáné	" . . .	8·—	
Udvardi Cherna János	" . . .	—·19	
Feridun-öszöntődj	" . . .	6·06	
Feridun Kamil Zadé bej hagyománya (Akad. rész)		2·40	
Román Ferenc	alapítványa . . .	48·—	31·92
Báró Kornfeld Zsigmond	" . . .	17.156·25	1.721·98
Chorin Ferenc	" . . .	41.125·—	
Serbán János	" . . .	2.500·—	1.696·82
Kazinczy Gábor és neje	" . . .	5.228·42	641·93
Unghváry László	" . . .	3.387·64	3.333·05
Unghváry László (jutalom)	" . . .		5.878·38
Hangya	" . . .	1.466·32	61·—
Weiss Fülöp	" . . .	20.429·50	932·09
Fabriczy Sámuel	" . . .	2.233·19	2.193·88
Platthy György és neje	" . . .	3.125·—	
Bizony Ákos	" . . .	10.000·—	605·07
<i>II. Alapítványok</i>			
<i>kizárólag készpénzben elhelyezve.</i>			
Wellisch Alfréd-alapítvány		1.600·—	1.604·33
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank gróf Széchenyi István-alapítvány		8.000·—	5.092·48
Átvitel:		116.348·71	23.792·93

	Tőke P	Kamat P
Áthozat :	116.348·71	23.792·93
Kónyi Manó - alapítvány	10.000·—	2.355·58
Halmos Izor „	2.272·86	1.461·27
Makfalvay Géza „	80·—	78·84
Somossy Béla „	80·—	119·86
Jékey László „	80·—	20·73
Európai Árupodgyász Rt. „Rákosi Jenő“-alapítv.	80·—	91·01
Benedek Sándor-alapítvány	400·—	477·14
Szemző István „	1.393·49	1.665·60
Kugler Mihály-féle „Rákosi Jenő“-alapítvány . .	80·—	57·43
Nyiregyházi Takarékpénztár „	800·—	580·18
Darányi Ignác „	1.240·—	658·02
Csernoch János „	1.500·—	846·03
Kara Győzőné Baloghi Palcsó Mária-alapítvány	1.000·—	478·68
Vészi József-alapítvány	1.000·—	272·84
Értéküket veszített alapítványok kiegészítésére tartálékolt összegek	12.202·31	
Hegedüs István-alapítvány	1.800·—	811·27
	150.357·37	
<i>III. Adományok határozott rendeltetéssel készpénzben elhelyezve.</i>		
Bajkor Tamás hagyománya	214·07	
Budapest Főv. 1928. évi jutalomtétele	1.000·—	433·28
„ „ 1930. „ „	1.000·—	276·82
„ „ 1931. „ „	1.000·—	195·94
„ „ 1932. „ „	900·—	122·78
„ „ 1933. „ „	900·—	73·05
„ „ 1935. „ „	800·—	
„ „ term.-tud. „	1.000·—	528·33
Eötvös-siremlékre adomány	210·97	
Gyertyánffy István hagyománya	28·12	242·65
Győr város adománya	3.700·—	855·06
Láng Erzsébet hagyománya	305·98	
Átvitel :	11.059·14	36.495·32

	Tőke P	Kamat P
Áthozat:	11.059'14	36.495'32
Mikszáth Kálmán síremlékére adomány . . .	662'59	428'71
Molnár Kálmán jutalomtéttele	1.000'—	539'77
Seckendorf Herman hagyatéka	100'73	
Gr. Tisza István beszédeire befolyt összeg . .	443'80	
Gr. Tisza István levelei nyomdai költségére befolyt összeg	370'28	
Fraknoi villa bérjövödelme	9.266'44	
Többek elértéktelenedett adománya	2.538'33	
Halmos Izor hagyatéka	1.788'53	
Kozma Andor síremlékére	820'85	
Döbrentey Gábor „	215'71	
Medveczky Frigyes „	104'97	
	28.371'37	
Több alapítvány és adomány közös kamatai .		5.485'31
Összesen:	178.728'74	42.949'11

Budapest, 1934. december 31-én.

A könyvelésért :
Voit Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:
MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Dr. Koós Zoltán s. k. Dr. Kelemen Ferenc s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának megbízásából felülvizsgáltuk :
Jankovich Béla ig. és t. t. s. k. Teleszky János ig. t. s. k.

A C T I V U M	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Értékpapírok.		
<i>I. Az Akadémia értékpapírai.</i>		
K 92.000 n. é. Magyar Földhitelint. záloglevél		7'36
K 4.000 n. é. Egyes. Bpesti Föv. Takptr. zálogl.		—'32
K 1.900 n. é. 4 ⁰ / ₀ nostr. m. koronajáradék .		—'15
K 7.000 n. é. 4 ⁰ / ₀ m. földteherment. kötv. . .		—'56
K 200 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. zgl.		—'02
K 21.000 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. alapítványi okirat		1.050—
K 1.210.000 n. é. 6 ⁰ / ₀ m. hadikölcsön		96'80
K 833.200 n. é. 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ m. hadikölcsön		66'64
P 540 n. é. Magyar Mezőgazd. Szöv. alapítói üzletrész		270 —
1 drb. osztrák Vöröskereszt sorsjegy		— 19
40 drb. Pesti Hazai E. Takptr. részvény . .	29 —	1.160—
5 drb. Első Bpesti Gőzmalom részvény . . .	12—	60—
12 drb. Belvárosi Takptr. részvény	5—	60—
10 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény . .	125—	1.250 —
108 drb. Magyar Tudom. Társ. Sajtóvállalata részvény		1 —
		4.023'04
<i>II. Alapítványok értékpapírai.</i>		
Gróf Andrássy Dénes-alapítvány:		
K 108.000 n. é. 4 ⁰ / ₀ nostr. koronajáradék .		8'64
Czintula Mihály-alapítvány:		
K 20.000 n. é. 6 ⁰ / ₀ magyar hadikölcsön . .		1'60
Özv. Fejes Jánosné-alapítvány:		
K 200 n. é. M. Földhitelint. záloglevél . .		—'02
Fabriczy Sámuel-alapítvány:		
K 4.400 n. é. 4 ⁰ / ₀ M. Földhitelint. zálogl.		—'36
K 208.400 n. é. 4 ⁰ / ₀ M. Földhitelint. zálogl.		16'66
9 drb. Borsod-miskolci gőzmalom részvény	5'60	50'40
3 drb. Farbenindustrie részv. M. 1600— .	96—	2.084'35
4 drb. Deutsche Bank und Disc. Ges. részvény M. 80—	75—	81'42
Átvitel:		6.266'49

A C T I V U M	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Áthozat :		6.266·49
Schwarzer Lajos-alapítvány :		
K 11.500 konv. osztrák járadék		—·92
K 100 4 ² / ₁₀ osztrák járadék		—·01
Fraknói Vilmos-alapítvány :		
K 29.400 n. é. M. Földhitelint. zálogl. . .		2·35
Dr. Ortway Tivadar-alapítvány :		
K 30.000 n. é. Magyar Földhitelint. záloglevél		2·40
K 10.000 n. é. magyar hadikölcsön . . .		—·80
Id. Pekár Imre-alapítvány :		
K 100.000 5% Angol-Magyar Bank jár.-jegy		8·—
Báró Podmaniczky Gézané alapítványa :		
K 100.000 5% Angol-Magyar Bank jár.-jegy		8·—
Udvardi Cherna János alapítványa :		
K 2.400 magyar hadikölcsön		—·19
Feridun-ösztföldj-alapítvány :		
K 75.800 n. é. Magyar Földhitelint. zálogl.		6·06
Fraknói Vilmos-alapítvány :		
K 100.000 n. é. magyar hadikölcsön . . .		8·—
Feridun-alapítvány akadémiai rész :		
K 30.000 n. é. Magyar Földhitelint. zálogl. .		2·40
Román Ferenc-alapítvány :		
4 drb. Bereg-munkácsi Bank rv. à 300 ck. .		48·—
Báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány :		
137 1/4 drb. Magyar Nemzeti Bank rv. . .	125·—	17.156·25
Chorin Ferenc-alapítvány :		
329 drb. Magyar Nemzeti Bank rv. . . .	125·—	41·125·—
Átvitel :		64.634·87

A C T I V U M	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Áthozat :		64.634·87
Serbán János-alapítvány :		
20 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	125 —	2.500·—
Kazinczy Gábor- és neje-alapítvány :		
27 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	125·—	3.375·—
Unghváry László-alapítvány :		
64 ¹¹ / ₃₅ M. Általános Hitelbank részvény .	16·—	1.031·04
40 drb. Pesti Magyar Keresk. Bank részv.	37·—	1.480·—
8 drb. Pesti Hazai I. Takarékpénztár részv.	29·—	232 —
26 drb. Rimamurányi részvény	15·10	392·60
30 drb. Osztrák-Magyar Államvasút részvény	8·40	252·—
Hangya-alapítvány :		
Hangya üzletrész		1 466·32
Weiss Fülöp-alapítvány :		
9.500 dollár Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 7 ⁰ / ₁₀ -os záloglevél à 50·— à 370·— . .		17.575·—
Platthy György- és neje-alapítvány :		
25 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény. .	125·—	3.125·—
Bizony Ákos-alapítvány :		
1 drb. kötelezvény		9.000·—
Összesen :		105.063·83

Budapest, 1934. december 31-én.

A könyvelésért :

Voit Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője :

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Dr. Koós Zoltán s. k.

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának megbízásából felülvizsgáltuk :

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

Teleszky János ig. t. s. k.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanács tekintettel arra, hogy a palota és bérház tatarozásának költségei a m. kir. pénzügyminisztérium rendelete értelmében a következő években adóengedményből jelentékeny részben meg fognak térülni, — 1934. június 22-én tartott ülésében hozott határozat alapján a palotán és a bérházon a múlt év július—szeptember hónapjaiban nagyobbarányú tatarozási munkálatokat végeztetett.

E munkák költségei a következők voltak:

Asztalosmunkák	5.981.83
Vízvezeték javítása, bádogos- és szerelőmunkák	6.194.68
Kőművesmunkák	11.032.13
Lakatos „	1.994.10
Villanyszerelések	2.135.13
Festő-, mázoló munkák	4.011.95
Tetőjavítás	2.027.12
Kárpitosmunkák	1.438.—
Kazánjavítás	1.420.—
Úvegesmunkák	583.97
Kályhás „	706.50
Az építész tiszteletdíja	1.000.—
	<hr/>
	p. 38.525.41

E kiadások kifizethetése végett az Igazgató-Tanács az Akadémia tartalékolt tőkéiből vette kölcsön ezt az összeget és e kölcsön törlesztését 1935. január havában 4000 pengővel megkezdte. A törlesztés részben az adóengedmény útján fog megtörténni.

3699.
V. 1934.

IV.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TULAJDONÁBAN LÉVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1934. DECEMBER 31-ÉN.

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

ACTIVUM

		rengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelés :</i>		
	1. a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál	30.260.—	34.640'50
	2. a Magyar Földhitelintézetnél	3.833'50	
	3. a Magyar-Olasz Banknál	547.—	
2.	<i>Értékpapírok :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon . .	278.657'22	418.462'63
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon . .	139.805'41	
3.	<i>Ingatlanok :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 11.525 hold 1273 □-öl		11,476.344'15
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 3455 hold 1465 □-öl		
	3. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon VII., Károly-körút 1. számú ház		
4.	<i>Követelések :</i>		
	M. kir. igazságügyminisztérium	726.000.—	733.713'02
	Pesti Magyar Kereskedelmi Bank . . .	185'50	
	Óvadék	80.—	
	Dr. Vályi Lajos (elszámolásban)	5.986'66	
	Tóth József erdőmérnök „	10'96	
	Gerényi Jakab min. o. t. „	747'54	
	Garzó József mérnök „	702'36	
			12,663.160'30

Budapest, 1935. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-
Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

jövedelmei 1934. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. Kamatjövedelmek :		
1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	46.198-22	
2. „ „ Ferenc „	448-83	46.647-05
2. Értékpapírhozjáró jövedelem :		
1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	17.237-35	
2. „ „ Ferenc „	6.398-80	23.636-15
3. Ingatlanok jövedelmei :		
1. A gróf Vigyázó Sándor-vagyonból :		
Nagyberki-Mosdós haszonbére	17.642-—	
Szalkszentmárton „	85.841-16	
Harta-Bojár „	10.128-75	
Csabony „	1.507-04	
Nagyberki erdőgazdaság bevételei	19.831-86	
Csabonyi „ „	32.313-15	
Kötönyi „ „	13.843-41	
Bojár „ „	1.116-—	
Szalkszentmártoni „ „	1.122-20	
Kötönyi gazdaság „ „	9.102-64	
Egyéb bevételek (vadászati és halászati bér stb.)	2.123-46	194.571-67
2. A gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból :		
Abony haszonbére	21.904-16	
Uzod-Nánapusztá „	3.144-61	
Tószeg—Paládics „	20.036-85	
Bátya „	20.632-42	
Rákoskeresztúr (nagyret) „	6.212-—	
Abonyi erdőgazdaság bevételei	827-68	
Bátyai „ „	4.126-75	
Bátyai gazdaság „ „	5.743-68	
Egyéb bevételek (vadászati és halászati bér)	1.460-88	84.089-03
4. Házbérjövedelem :		
Befolyt házbérek	82.438-93	
Házadó és fenntartási költségek	43.157-59	39.281-34
		388.225-24

január hó 28-án.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

ACTIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Készpénzkövetelés :</i>		
1. a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egye- sületnél	5.377.25	
2. a Magyar-Olasz Banknál	176.—	5.553.25
2. <i>Értékpapírok</i>		163.934.24
3. <i>Ingatlanok :</i>		
Rákoskeresztúr . 1.995 hold 673 □-öl		
Vecsés 580 „ 1.172 „		
Pesti rétek 228 „ 391 „		
Összesen: 2.804 hold 636 □-öl		1,679.508.34
<i>Követelések :</i>		
4. 1. Rákoskeresztúron eladott háztelkekért .	175.349.29	
2. a penci birtok vételárhátraléka	35.771.56	
3. a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-féle vagyonról	152.102.83	363.223.68
		2,212.219.51

Budapest, 1935. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

mérlege 1934. december hó 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. Hagyatéki tőke ¹		2,071.136 ¹¹
2. Fel nem használt előző évi jövedelmek . .		23.183 ⁹³
3. Tartozás :		
a M. Tud. Akadémiának		54.205 ²⁰
4. Tiszta jövedelem az 1934. évben		63.694 ²⁷
		2,212.219 ⁵¹

január hó 28-án.

A könyvelésért:

Várady György sk.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

¹ Hagyatéki tőke 1933. december hó 31-én	P 2,116.875 ³³
Tőkésített jövedelmek	„ 22.668 ³¹
	P 2,139.543 ⁶⁴
Levonva az ingatlanok és értékpapírok értékcsökkenése	
címén leírt összeget	„ 68.407 ⁵³
	P 2,071.136 ¹¹

KIADÁSOK

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

		Pengő	Pengő
1.	<i>Költségek :</i>		
	Illetmények	9.096.—	
	Alkalmazottak készkiadásai	1.805.51	
	Közterhek	7.595.49	
	Bankköltség	78.98	
	Rákoskeresztúri alkalmazottak illetményei	5.280.—	
	Rákoskeresztúri erdőlak-építés	2.300.—	
	Egyéb költségek	678.20	26.834.18
2.	<i>Kifizetett kamatok :</i>		
	A M. Tud. Akadémiától felvett kölcsön- tőkék után		4.641.09
3.	<i>Tiszta jövedelem 1934. évben</i>		63.694.27
			95.169.54

Budapest, 1935. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

jövedelmei 1934. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. <i>Kamatjövedelem :</i>		
1. Folyószámla kamat	12.566·81	
2. Rákoskeresztúri parcellázás kamat-bevétele	10.889·62	23.456·43
2. <i>Értékpapírjövedelem</i>		6.410·68
3. <i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
Rákoskeresztúr haszonbére	9.046·15	
" szántó-parcellázási bevételei	28.231·52	
" erdőgazdaság bevételei	3.184·91	
" egyéb bevételei	1.886·80	
Vecsés haszonbére	7.396·10	
Pesti rétek haszonbére	15.506·95	
Penc	50—	65.302·43
		95.169·54

január hó 28-án.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

I. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándor-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjővedelmei 1934. évben.

Az értékpapír neve		Érték pengő	Szelvény- jővedelem pengő
5 000 drb.	Pesti Magyar Kereskedelmi Bank részv.	239.000.—	15.000.—
504 „	Magyar Ált. Hitelbank részv.	14.238 —	—
10 „	Magyar Jelzálog-Hitelbank részv.	175—	—
6 „	Első Magyar Ált. Bizt. részv.	1.980—	48—
80 „	Duna-Száva-Adria-vasút részv.	1.056—	—
200 „	Transdanubia-gőzmalom részv.	——	—
336 „	Stephaneum-nyomda részv.	1.512—	168—
50 „	Dunavecsei Takarékpénztár részv.	——	—
140 „	Ganz és Társa Gépgyár részv.	2.184—	—
K 1,060.000.—	n. é. kisors. Földhitelint. záloglevél	84·80	—
K 3.000.—	n. é. kisors. O. M. B. záloglevél	—·24	—
K 24.000.—	n. é. kisors. P. K. K. B. záloglevél	1·92	—
K 124.200.—	n. é. kisors. Agrárbank záloglevél	9·94	—
K 54.000.—	n. é. kisors. P. M. K. B. záloglevél	4·32	—
M 16.000.—	1885. é. Déli vasút els. kötvény	—	—
K. c. 5 600.—	5 1/4%-os Csehszlov. vasúti kötv.	784—	34·15
S 1.200.—	n. é. 4%-os Ablösungsschuld- verschreibung der Republik Österreich	672 —	37·20
1 drb.	elismervény lengyel valorizác. bejelen- tésről	—	—
4 „	elismervény K 39.220.— kényszerköl- csőnről	—	—
1 „	elismervény K 300 — osztrák febr. já- radékról	—	—
K 487,500.000.—	5%-os 1924. évi kényszerkölcs.	16.380—	1.950—
K 275.000.—	6%-os nostr. magyar hadikölcs.	275—	—
K 300.000.—	5 1/2%-os nostr. magyar hadikölcs.	300—	—
		278.657·22	17.237·35

II. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövödelmei 1934. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény- jövödelem pengő
800.000 K. n. é. nostr. 6 ⁰ / ₀ -os m. h. kölcs. kötv.	800.—	—
220.000 K. n. é. nostr. 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os m. h. kölcs. kötv.	220.—	—
202.000 K. n. é. nostr. 4 ⁰ / ₀ -os Pesti Hazai I. Takarékpenztár sorsolt záloglevél . . .	16·16	—
11.000 ar. frt. 4 ⁰ / ₀ -os magyar aranyjáradék . . .	1 76	—
48.000 K. n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os Kisbirtokos Országos Földhitelintézeti záloglevél . . .	3·84	—
S 4.200— n. é. Österreich Ablösungsschuldverschreibung . . .	2.352.—	135·16
1 drb. 14.000 K. n. é. Kais. Ferdinand Nordbahn lengyel hányadra vonatk. bejelent. biz. . .	—	—
c. K. 8.400 n. é. 4 ⁰ / ₀ -os Csehszlov. államv. kötvény	878·20	38·27
1.158·54 P. n. é. Magy. Földhitelint. alapítv. okirat	1.158·54	58.—
1.100 drb. Pesti Magyar Keresked. Bank részv. .	52.580.—	3.300.—
7 " Hazai Bank részvény . . .	143·50	7.—
165 " Pesti Hazai I. Takarékp. Egyes. részv.	12.210.—	495.—
66 " Pesti Hazai I. Takarékpénztár nyerem kötvény (6 600 K. n. é.) . . .	—·52	—
25 " Cementia Holding részvény . . .	2.250.—	158·57
25 " Beocsini Cementgyári Unio részvény . .	337·50	25 —
75 " Salgótarjáni Köszénbánya részvény . .	1.561.—	75.—
80 " Magyar Ált. Köszénbánya részvény . .	20.800.—	800.—
100 " Urkányi-Zsilvölgyi Köszén részvény . .	3.870.—	250.—
30 " Kühne Mezőgazdasági Gépgyár részv.	100·80	—
207 " Ganz és Társa Gépgyár részvény . . .	3.229·20	—
22 " 2.200 sv. frcs. n. é. Union des Usines Nasic részvény . . .	1.177.—	—
75 " Magyar Keleti Tengerhajózási részv. .	120.—	—
294 " 14.700 S. n. é. Osztrák-Magyar Államvasúti részvény . . .	5.880.—	—
28 ³⁶ / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn részv.	21.058·94	730·78
9 ¹⁹ / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn élv. rv.	2.317·65	23·22
52 drb. 11.000 K. n. é. Pusztatenyő-Kúnszentmárton hév. vas. törzsrészvény . . .	6.658·80	280·80
10 " 1.400 K. n. é. Pusztatenyő-Kúnszentmárton hév. vas. élvezeti jegy . . .	—	22.—
4 " Hangya szövetkezeti üzletrész . . .	80.—	—
6 " Újpest Árpád-úti mozgószínház részv.	—	—
	139.805·41	6.398·80

III. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és ezek szelvényjővedelmei 1934. évben.

Az értékpapír neve		Érték pengő	Szelvény- jővedelem pengő
1.750 drb.	Pesti Hazai I. Takptár Egyesület részv.	129.500.—	5.250.—
100 "	Magyar Általános Hitelbank részvény	2.825.—	—
93 "	Pesti Magyar Kereskedelmi Bank rv.	4.352.40	279.—
18 "	Hazai Bank részvény	369.—	18.—
50 "	Földhitelbank részvény	—	—
6 "	Krausz-Moskovits egyes. ipartelepek részvény	444.—	24.—
50 "	Zabolai faipar részvény	—	—
3 "	Slavonia részvény	—	—
25 "	Magnezit ipar részvény	4.925.—	84.50
1 ¹ / ₅ "	Magyar Általános Gépgyár részvény .	—	—
40 "	Ganz és Társa Gépgyár részvény . .	624.—	—
37 "	Salgótarjáni Köszénbánya részvény .	825.10	37.—
50 "	Kühne Mezőgazdasági Gépgyár részv.	168.—	—
100 "	Rimamurányi Salgótarjáni Vasmű rv.	2.670.—	100.—
75 "	Első Magyar Részvény Serfőződe rv.	6.975.—	210.—
76 "	Magyar Ruggyantagyár részvény . .	3.192.—	114.—
15 "	Flóra gyertya- és szappangyár részv.	157.50	9.—
24 "	Első Budapesti Gőzmalom részvény .	300.—	—
25 "	Magyar Gázizzófény (Auer) részvény .	500.—	—
25 "	Egyesült Izzólámpa és Villamossági rv.	4.000.—	125.—
30 "	Fővárosi Serfőző részvény	300.—	—
4 "	Concordia Gőzmalom rt. részvény . .	—	—
30 "	Borsod-Miskolci Gőzmalom részvény .	165.—	—
12 "	Cementia-Holding részvény	1.080.—	76.18
12 "	Beocsini Cementgyár Unio részvény .	162.—	12.—
20 "	Magyar Fém- és Lámpaárugyár részv.	320.—	—
1,003.000	K. n. é. Magyar Földhitelintézeti 4 ⁰ / ₀ -os záloglevél	80.24	—
	Eladott részvények osztaléka	—	72.—
		163.934.24	6.410.68

IV. sz. Függelék.

**A Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában levő
gróf Vigyázó-vagyon kezelésével megbízott alkalmazottak
illetményei 1934. január hó 1-től december hó 31-ig.**

Dr. Vályi Lajos ügyvéd tiszteletdíja	12.000.— P
Dr. Vályi Lajos ügyvéd irodaátalánya	4.000.— „
Gerényi Jakab gazdasági tanácsos tiszteletdíja	9.600.— „
Garzó József kultúrmérnök tiszteletdíja	9.519·92 „
Tóth József erdőmérnök tiszteletdíja	8.760.— „
Dudás Kálmán építész tiszteletdíja	1.600.— „

Összes illetmények: 45.479·92 P

Tájékoztató

**a két gróf Vigyázó-vagyon állagáról, jövedelmeiről és
tartozásairól 1935. év január havában.**

A M. Tud. Akadémia elnöksége időnként tájékoztatja az Akadémia tagjait és a napilapok útján a két gróf Vigyázó-vagyon iránt érdeklődő nagyközönséget is e két vagyon állagáról, jövedelmeiről és legújabb tartozásairól.

A legutóbbi ilyen tájékoztatót közölte az Akad. Értesítő mult évi szeptemberi füzeté. (XLIV. köt. 270—273. lapjain.)

Ezóta a két vagyon helyzetében a következő változások állottak be:

a Rákoskeresztúr község határában (a b. Podmaniczky Zsuzsánna-telepen s a rákoshegyi, rákosligeti és pestszent-lőrinci dűlőben) eladott házhelyekért vételár és kamatok fejében 1934. dec. 31-ig befolyt összesen 941.561·42 P.

E házhelyek vételárának egyrészével több vevő még tartozásban van összesen 175.189·29 P-vel.

A mult év végéig ebben a négy dűlőben eladatott összesen 1,057.756.— P értékű telek.

A gróf Zichy Domokosné, gróf Bolza Marietta által a vácrátóti földbirtok és a Budapest, V., Nádor-utca 20. sz. ház haszna iránt indított perben a Kir. Kuria a Magy. Tud. Akadémiát további 89.515·90 P megfizetésére kötelezte.

Néhai dr. Sziráczy Jánosnak, gróf Bolza Pál volt ügyvédjének örökösei által ügyvédi díjak címén 450.000 P iránt folytatott perben a budapesti kir. Törvényszék az Akadémiát Sziráczy János örökösei részére 32.000— P és ügyvédi költség fejében 3.000— P megfizetésére kötelezte.

1934. év végéig kifizetendő volt a kötelesrészre jogosítottak igényeinek, illetőleg az örökösödési illetéknek kifizethetősége végett felvett két kölcsön kamata fejében 1929-től összesen 442.085·32 P,

a két vagyont terhelő közadók és egyéb köztartozások címén a hagyaték birtokbavételétől kezdve 224.004·55 P,

a gróf Vigyázó Ferenc úr végrendeletében foglalt meghagyások alapján az örökhagyó által rendelt életjáradék fejében 154.000— P,

misedíjakra és gyászszertartások költségeire 18.074— P,

gróf Zichy Gyula kalocsabácsi érsek úrnak végrendeleti végrehajtói t.-díj címén, illetőleg magyar katolikus kulturális célokra a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon tiszta jövedelmének 10⁰/₀-a,

a rákoskeresztúri családi múzeum berendezésére, illetőleg fenntartására 40.044·08 P,

Péteri Ferenc, később Vályi Lajos ügyész, Gerényi Jakab gazdasági tanácsos, Garzó József kultúrmérnök, Tóth József erdőmérnök és Dudás Kálmán építész illetményeire 371.480·06 P.

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon jövedelméből Rákoskeresztúr, Tiszaöldvár és Vecsés község szegényei a tiszta jövedelem 8⁰/₀-át kapták, összesen 27.979— P-t.

E jövedelem 20⁰/₀-a tőkésített.

A 32⁰/₀-ból az Akadémia a végrendeletben foglalt meghagyás alapján kinyomatta az örökhagyó anyjának és nagy-

atyjának életrajzát és előkészítettett a báró Podmaniczky családtörténeti monografia okirattára. (Eddig három kötetre menő oklevélmásolatok.)

E jövedelem 40⁰/₀-ából fedezte a M. Tud. Akadémia az Etymologiai Szótár X—XII. köteteinek nyomdai költségét, valamint szerkesztői t.-díjait; a jövedelem fennmaradó része szintén nemzeti célra fordított.

1929-től 1934. végéig tudományos célokra a M. Tud. Akadémia a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon külön folyószámláiról 671.000.— P-t utalt át az Akadémia rendes folyószámlájára ;

az 1934. évben tudományos célokra igénybe vett gróf Vigyázó Sándor és Ferenc vagyonának ez évi jövedelméből 113.000.— P,

az 1933. évi jövedelem maradványából pedig 22.000.— P.

Magától értendő, hogy sem az Akadémia elnöke, sem azok a tagtársak, akik a két gróf Vigyázó-vagyon kezelésének irányítása körül fáradoztak, sem a főtitkár ezekért a teendőkért semmi címen semmi tiszteletdíjat nem vettek igénybe és felmerült készkiadásait sem számították fel.

VI.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok
folytatólagos jegyzéke.

(Az előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLIV. köt. 372. l.)

Özv. Degen Árpádné: elhunyt férje „A Velebit flórája“ c. művének kiadási költségeire	15.000— P
Győr város: az értéküket veszített alapítványok kiegészíté- sére 1926-ban megszavazott 8000 pengőből 1933. és 1934. évekre két részlet	1.000— „
N. N. visszaajándékozott írói tiszteletdíj	320— „
Özv. Gaal Jenőné férje könyvtárát az Akadémiának aján- dékossa.	

VII.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLIV. köt. 373—74. l.)

- Akadémiai Értesítő.* Szerkeszti: Balogh Jenő. XLIV. köt. 458. füz.
1934. október—december. I—XII. 323—381. l. 1— P.
- Békefi Remig emlékezete.* Irta Domanovszky Sándor. (Emlékbeszédek
XXII. k. 11. sz.) 18 l. —50 P.
- Domanovszky Sándor: Békefi Remig emlékezete.* (Emlékbeszédek XXII.
k. 11. sz.) 18 l. —50 P.
- Emlékbeszédek XXII. köt. 11. sz. Domanovszky Sándor: Békefi Remig*
emlékezete. 18 l. —50 P.
- Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből.* Új sorozat I. k.
Navratil Ákos: A föld jövedelmezősége. 64 l. 1— P.
- Értekezések a történettudományok köréből.* XXIV. köt. 4 sz. Markó
Árpád: A lipitói kuruc hadjárat 1709. augusztusában. 98 l.
3 térképvázlattal. 150 P.
- Hadtörténelmi Közlemények.* Szerkeszti Gyalókey Jenő. XXXVI. évf.
I—II. füz. 157 l. 250 P.
- Markó Árpád: A lipitói kuruc hadjárat 1709. augusztusában.* (Ért. a tört.
tud. köréből. XXIV. köt. 4. sz.) 98 l. 3 térképvázlattal. 150 P.
- Matematikai és Természettudományi Értesítő.* LIII. köt. 1. rész. 277. l.
1 tábla. 8— P.
- Navratil Ákos: A föld jövedelmezősége.* (Ért. a nemzetgazd. és statisztika
kör. Új sorozat I. köt.) 64 l. 1— P.

INHALT.

	Seite
I. Innere Mitglieder der Akademie	1
II. Emerich Lukinich: Die Handschriften- und Abschriftensammlung der Comission für Geschichtswissenschaft	5
III. Kassenbericht der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	103
IV. Bilanz der beiden Graf Vigyázó-Vermögen	115
Vermögens- und Einkommensausweis der beiden Graf Vigyázó-Vermögen im Jahre 1934.	116
Bericht über den Stand und die Schulden der beiden Graf Vigyázó-Vermögen im Jahre 1934.	127
V. Neuere Spenden	129
VI. Neuere Veröffentlichungen der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	130
VII. Deutsche, französische und englische Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses	131

SOMMAIRE.

	Page
I. Membres internes de l'Académie Hongroise des Sciences	1
II. Émerich Lukinich m. ord.: La collection de manuscrits et copies de la Commission d'Histoire	5
III. Rapport sur l'exercice 1934. de l'Académie Hongroise des Sciences	103
IV. Bilan des deux fonds Vigyázó	115
Relevé des revenus de ses biens de l'exercice 1934.	116
Rapport sur l'état et les charges des deux fonds Vigyázó au mois de janvier 1935.	127
V. Liste des dons	129
VI. Publications récentes de l'Académie Hongroise des Sciences	130
VII. Traductions allemande, française et anglaise du sommaire	131

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. Ordinary members of the Hung. Academy of Sciences	1
II. Emerich Lukinich : Manuscript Collection of our Standing Committee for History	5
III. Financial Report of the Hungarian Academy of Sciences	103
IV. Balance of the two Count Vigyázó properties . . .	115
Amount of property and revenue in the year 1934.	116
Assets and liabilities in January 1935.	127
V. New donations	129
VI. New publications of the Academy	130
VII. German, French and English translation of the table of contents	131

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti : BALOGH JENŐ.

XLV. KÖTET.

1935.

ÁPRILIS—SZEPTEMBER

I.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megnyitó beszéde

**az Akadémia XCV. ünnepélyes közülésén
1935. május 19-én.**

a) Megemlékezés II. Rákóczi Ferencről.

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

Akadémiánknak kétszeres oka van Rákóczi emlékének halálának két évszázados fordulója alkalmából megünnepelni.

Az egész nemzetet átható érzelmek — s ilyen az is, melyet ez az emlék kelt föl bennünk — mindig kifejezést találtak és fognak találni Akadémiánk csarnokában is. Ez esetben azonban oly emlékről és érzelemről van szó, melynek ébrentartására és táplálására — elmondhatjuk, — hogy Akadémiánk tett legtöbbet a Rákóczi-korszak hátrahagyott írásainak összegyűjtése és közzététele által.

S amikor erre hivatkozom, kegyeletes kötelességem megemlékezni boldogult nagyérdemű tagtársunk és osztályelnökünk, Thaly Kálmán működéséről. Ő úgyszólván életcéljául tűzte ki a nagy fejedelem dicsőségét tiszta fénybe helyezni s ezt a fényt az egész országban szétsugároztatni. A Gondviselés neki megengedte megérni a Rákóczit és társait megbélyegző törvény eltörlését, hamvaik hazaszállítását és a kassai székesegyházban örök nyugalomra helyezését; de megkímélte annak megérésétől, hogy Rákóczi sírjában másodszor legyen hontalanná.

Mi teszi a magyar nép szemében Rákóczit oly nagygyá, dicsővé, eszményivé? Az, hogy ő legtisztább, legteljesebb megtestesülése volt azoknak a nemzeti erényeknek, melyeket mi legnagyobbra tartunk, s melyeknek érvényesülése vetett fényt, háttérbe szorulása borított homályt nemzeti életünk váltakozó korszakaira. A haza odaadó, önzetlen

szeretete s az iránta való határtalan áldozatkészség, melylyel Rákóczi mindenről lemondott, hogy a célt, az eszmét, melyért küzdött, fel ne adja. A politikai ambíció, mely csak a magyar hazában, a magyar hazáért akar érvényesülni, mint ahogy Rákóczit nem csábította egy percig sem a lengyel korona. A rendíthetetlen hivatásérzet, egybekötve a felelősség szigorú érzetével, ezek a tulajdonok, melyek Rákóczinál mély vallásosságában is gyökereztek. A szabadságszeretet, mely nem önző, mely megosztani akarja szabadságát mindenki vel, mint ahogy Rákóczi az egész nemzet szabadságáért küzdött, beleértve a jobbágyokat is, hatalmas nagyúr volt, aki együtt tudott érezni a néppel. A szónoki hatás minden eszközének birtoka, mely a nemzet széles köreit magával ragadja s végül a személyes bátorság, mely a hősiségig menve ad példát katonáinak.

Ezek kétségkívül mind olyan erények, oly tulajdonok, melyek a magyar nemzet osztatlan csodálatát bírják, ha nem is talál nálunk valamennyi mindig sok követőre; ezeknek az erényeknek találkozása, egyesülése egy személyben már éppenséggel rajongásig képes fokozni a magyarok csodálatát.

Hogy Rákóczi jellemében ezek az erények oly csodálatosan egyesüljenek, neki az élet nehéz iskoláján kellett keresztül mennie s szinte kiegyenlíthetetlennek látszó elmentéket kellett lelke olvasztókemencéjében eggyé forrasztania.

Származása, neve őt szinte visszautasíthatatlanul kötelezte a nemzet ősi alkotmányának, de egyúttal a hazai protestánsok háborúkkal és békeszerződésekkel biztosított szabadságjogainak védelmére az azokat elnyomó hatalom ellenében. Mindkét, atyai és anyai nagyatyja a nemzeti ügy vértanújaként halt meg; atyja csak súlyos válsággal s teljes behódolással menekült az összeesküvőket ért halálbüntetéstől.

Egészen nagyatyja, II. Rákóczi György idejéig a Rákócziaknak a protestantizmus ügyével való azonosságában megvan a folytonosság. II. György neje, Báthory Zsófia hoz ellentétes törekvést a nemzetség szerepébe; elhagyta katolikus hitét, hogy a protestáns erdélyi fejedelemnek neje lehessen; de amint ez a harcban elesik, özvegye visszatér ősei hitéhez s erre a hitre kell áttérnie akkor 17 éves fiának, I. Ferencnek is, habár tudta, hogy ezzel elesik az erdélyi fejedelemségtől.

I. Ferenc a magyarországi felszabadulási törekvésekhez látszik csatlakozni s Wesselényi nádor pártfogása mellett 1666-ban nőül veszi a később Bécsújhelyben lenyakazott Zrinyi Péter horvát bán leányát, Ilonát. Alighogy e házasságból megszületett a fiúgyermek, II. Ferenc, I. Ferenc meghal még csak 31 éves korában; 1680-ban meghal anyja, Báthory Zsófia is és Zrinyi Ilona, mintha csak ezt várta volna, férjhez megy Thököly Imréhez, kit a török szultán Magyarország királyává nevezett ki.

A gyermek Rákóczi így látszólag ismét a protestáns érdekek befolyása alá kerül; de bár Thököly mostohafiát magával viszi a kuructáborba is, a gyermek ösztönszerű bizalmatlanságot érez mostohaatyja iránt, kinek szerepe nem is tart soká, mert lázadása 1685-ben leveretvén, Thököly menekülni kénytelen s török fogságba kerül. A hőselkű Zrinyi Ilona tovább védi gyermekei munkácsi várát, a magyar szabadság utolsó mentővárát, míg 1688. elején kénytelen azt megnyitni a császári hadaknak.

Munkács eleste korszakos fordulat az akkor 12 éves Rákóczi Ferenc életében; a már csecsemő korától atyátlan gyermek most anyátlanná is lesz: az udvar intézkedése elválasztja őt és testvérnénjét, Juliannát anyjuktól, kit sohasem látnak többé s a Kollonics bíbornok gyámsága alá helyezi őket, míg anyjuk néhány év múlva elhagyja a hazát, hogy férjéhez menjen Nicodémiába s ott haljon meg éppen abban az évben, amelyben fia megindítja szabadságharcát.

A kis Ferencet Kollonics a jezsuiták csehországi neuhausi kolostorában nevelteti; ez a nevelés olyan volt, hogy mikor annak befejeztével, öt év múlva a fiatal Rákóczi ismét érintkezésbe lép magyar híveivel, azok alig ismernek rá: látszólag egészen elnémetesedett, magyarul már alig beszélt. Kollonics terve, hogy a Rákóczi-ivadékokat vagyonnuktól a Jézus-Társaság javára megfossza, nem sikerült, de az udvar igyekezete: Rákóczit éppen akkor, mikor legélesebb volt az ellentét az udvari politika és a magyar nemzeti törekvések között, a bécsi élethez szoktatni s az ottani körökhöz kötni, annál eredményesebb volt, miután időközben nővére, Julianna gróf Aspremont császári tábornokhoz ment nőül s a jezsuita kolostorból kiszabadult ifjú ezekben az években is különben hajlamos volt a léha életre.

Egy, sógora Aspremont társaságában tett hosszabb

olaszországi utazás után Rákóczit I. Lipót király, bár még csak 18 éves volt, nagykorúsította s ez előtérbe hozta birtokai bejárásának és nősülésének kérdését. Rákóczi neje a még csak 15 éves Hessen-Rheinfelsi Amália Sarolta hercegnő lett, ki magát a magyarországi Szent-Erzsébettől származtatta. Ez a házasság is alkalmasnak mutatkozott arra, hogy az ifjú fejedelmi sarjat a külföldi udvarok bűvkörébe vonva, figyelmét a magyarországi dolgoktól elterelje. Azonban éppen az ellenkezője történt; Rákóczi fiatal feleségének meg akarta mutatni birtokait, melyek fölött most már ő maga rendelkezett, s a valóban fejedelmi vagyon, a sok vár és kastély, a jobbágyok serege s a pompás, fényes udvar, mellyel Rákóczi magát és nejét környezni szerette, annyira lebilincselte a fiatal hitvest, hogy szívesen időzött magyar földön és élénk részt vett a farsangi mulatozásokban és vadászatokban.

Rákóczi magyarországi időzését mindjárt arra is felhasználta, — amire Bécsben szintén nem gondoltak, — hogy Sáros megye örökös főispánságát, melyet I. Lipót adományozott atyjának, helytartójától, gróf Erdődy Györgytől átvegye s élénken foglalkozzék a megyei ügyekkel, néha oly irányban is, mely a kormánynak éppen nem lehetett inyére.

1697-ben egy sájátságos esemény zavarta ki Rákóczit a magyar felvidékről: a parasztlázadás, mely a leverth Thököly-féle lázadás reflexmozgásaképen nem a földesurak, hanem a népet sanyargató német katonaság és a bécsi uralom ellen irányult, s amelynek részesei majdnem kizárólag Rákóczi saját jobbágyai voltak. Ez a mozgalom őt rendkívül kényes helyzetbe hozta: leszerelni nem tudta, vele szembeszállnia is bajos volt. Végre legjobbnak találta Bécsbe menekülni s ott tisztázni magát a máris felmerült gyanútól, mintha a parasztlázadást ő szítaná. Utólag szégyenkezve vallotta be, »hogy ebben a helyzetemben az a gondolat támadt benne: magyarországi uradalmait ausztriaiakkal cserélni föl«.

A XVII. század utolsó évében ismerkedett meg Rákóczi a nála 10 évvel idősebb gr. Bercsényi Miklóssal, kinek nagy esze, élénk vérmérséklete s baráti bizalma ezen túl nagy hatással voltak rá. De nemcsak az ő befolyása, Rákóczi saját magyarországi és bécsi tapasztalatai is meggyőzhették őt a helyzet tarthatatlanságáról, Bécs megtörhetetlen makacsságáról és az idegen beavatkozás szük-

ségéről. Így sodródott Rákóczi a konspiráció veszélyes útjára, melyen — szerencsétlenségére — első bizalmi közege egy Longueval nevű francia kapitány lett, ki csakhamar árulónak bizonyult.

Igaza van Kornis Gyula társunknak, ki egyik Rákóczi-tanulmányában azt mondja, hogy a fejedelem emberismeretének nagy hibája abban állott, hogy mindenkit oly becsületesnek tartott, aminő ő maga volt. A Longueval-nál talált iratok idézték elő Rákóczi elfogatását 1701. április 18-án nagysárosi kastélyában, fogságát Bécsújhelyben és perét, melynek hallatlanul vakmerő és kalandos szökéssel vetett véget, át bujdosván Lengyelországba, ahol a már szintén kibujdosott Bercsényivel találkozott. Miután megbízható hazai küldöttek meggyőzték őt arról, hogy az egész nép őt várja mint szabadítóját, a brzezáni várból bocsátotta ki híres latin manifestumát (*Recrudescunt... vulnera*), melyben nemcsak nemzetének, hanem az egész keresztény világnak tudtulatá s indokolta szabadságharca megindítását.

Behatóbban kellett a szabadságharcot megelőző körülményeket tárgyalnom, mert ezek fejlesztették ki Rákóczinak azt a jellemét s azt az elhatározását, mely egész harcában megnyilvánult s melyhez az élet minden viszontagságai között hű maradt. Ennek megvilágítása végett még csak egy mozzanatot kell kiemelnem: a fejedelem viszonyát a katolikus és protestáns egyházhoz.

Rákóczi mély vallásossága nem iskolai nevelésének eredménye volt. Az iskolából kikerülve oly életet folytatott, mely semmikép sem sejtette a majdani grosboisi és rodostói remete aszkéta hajlamait. Őt olyan mélyen vallásossá az élet tette: minél többet csalódott az emberekben, annál buzgóbb, annál szilárdabb hittel fordult Istenéhez. Istent szigorúan a katolikus hit parancsai szerint imádta; neki fájt, hogy neve és őseinek hagyománya a katolikus papságot mozgalma kezdetén bizalmatlanná tette iránta, ő messze megelőzve korát, mint hitbuzgó katolikus a lelkiismereti szabadság bajnoka is volt s mint ilyen igyekezett saját táborában a katolikusok és protestánsok gyakori villongásait kiegyenlíteni. Szabadságharca megindításakor a pápa áldását kérte vállalkozására. Sajnos azonban, Róma nagyon gyakran meg nem értő közönnyel állott szemben a magyar nemzeti törekvésekkel. A Rákóczi szabadságharcának is az adta meg a kegyelem-

dőfést, hogy a pápa egyházi átokkal fenyegette meg azokat a magyarokat, kik nem akartak a császár pártjára állani.

Ha a Rákóczi saját, szabadságharcáról szóló emlékiratait olvassuk, lehangoló csodálkozással kérdezzük, hogy miképen válthatott ki ez a mozgalom akkora lelkesedést a nemzetből, miképen hagyhatott hátra oly ragyogó emléket, holott az a fejedelem saját feljegyzései szerint egyetlen láncolata volt a rendkívül dilettáns módon megvívott s majdnem mindig elveszített csatáknak. A sereg rosszul felszerelt, fegyelmezetlen gyűlevész had volt, mely mihelyt egy kis zsákmányhoz jutott, alig volt a feloszlástól visszatartható; alvezérei tudatlanok voltak, engedetlenek és egymással viszálykodók s vezére maga arra a vallomásra fakadt, hogy vak volt és vakokat vezetett!

Ennek magyarázatát az adja meg, hogy a fejedelem emlékirataiban az »Örök Igazsághoz« intézkvén szavait, önzetlen és szerény lelke nemességének megfelelően túlszigorú mértékkel mért s hiányosan emlékezett is a történetekre vissza. A Thaly nagyon értékes kommentárjai meggyőznek róla, hogy Rákóczi feljegyzéseiben majdnem mindig mellőzi a Dunántúl vívott, gyakran nagysikerű harcokat, az Ausztriába való becsapásokat, Vak-Bottyán és Balogh Ádám jelentős győzelmeit.

Hogy annyi gátló körülmény, annyi ellenkező törekvés és hatás ellenére Rákóczi mégis már 26 éves korában minden katonai képzettség és tapasztalat nélkül, mondhatjuk: a nemzet közakaratóból egy nagy nemzeti szabadságharc élére került, mely nem megfontolás nélkül az ország függetlenségét is kimondta s a császári haderőket nyolc évig volt képes az országnak, sőt Erdélynek is birtokbavételében megakadályozni, az oly csodás végzése volt a Gondviselésnek, mely joggal kelthette a mély vallásosságú Rákócziban az isteni küldetés hitét. És éppen mert ő Isten eszközt látta magában, mellyel a magyarokban felkelteni akarta a szabadság szeretetét, ezért esküdt fel e feladatra oly törhetetlen hűséggel, amely lehetetlenné tette ránézve az ügy cserbenhagyását és tragikus kényszerűséggel követelte meg tőle azt, hogy földi javait, családjá jólétét is áldozatul dobva, a számkivetés sanyarú sorsát vállalassa.

Az ötvenes évek legelején egy, a külföldön készült kis verses kötet terjedt el rejtegetve az országban »Hangozok a multból« címmel, a forradalom lírájának gyűjte-

ménye. E kötetben olvastuk P. Gy. betűkkel jelezve a »Rákóczi« című tüzes elégiát, melyet már akkor a fiatal Gyulai Pálnak tulajdonítottak, s melyet a Kisfaludy-Társaság egy későbbi gyűjteményben »Munkácsi téren« címmel Gyulai saját neve alatt is kiadott. Ez a vers azt mondja Rákócziról:

Pedig csak te voltál hazánk szemefénye,
Súlyos bánatunknak villámterhes éje,
Pedig csak te voltál az ékes szivárvány
Hosszan folyt könnyeink tengerének árján.

Azután így szólítja a sírjában nyugvó Rákóczit:

Nyughattál-e vajjon odalenn a sírban?
Nem szálltál-e hozzánk éjjelenként onnan?
Aszott halvány arccal, kiáltva, majd sírva,
Álmunk táblájára bős képeket írva?

Oh bizony itt voltál! hiszen vádló képed
Gyújtá márciusban lángra ezt a népet,
Hiszen ős szabályadat szorítá markába
S zászlódat tüzte fel Budavár ormára...

Valóban, a történelemnek is vannak délibábjai, melyek rég letűnt korok sugárzó jelenségeit rávetítik egy új nemzedék, új korszak szemhatárára.

Ilyen délibáb volt az 1848-i szabadságharcnak a Rákócziéhoz hasonló megindulása, hasonló elszakadása a dinasztitól, hasonló bukása és a száműzött vezér hasonló sorsa; és ha az 1867-i kiegyezés jobb volt a szatmári békénél, ezt csak annak köszönhattük, hogy a nemzetnek tizennyolc évig kellett megszenvednie érte.

De az igazságszolgáltatás műve tovább késett a Rákóczi harca, mint a 48–49-i forradalom után. Csak majdnem két évszázaddal később sikerült egy nagy magyar államférfiúnak¹ az agg uralkodó nemes szívét rávenni arra, hogy hozzájáruljon Rákóczi és társai fölött törvényben kimondott igazságtalan ítélet megsemmisítéséhez és hamvaik dicsőséges hazahozatalához.

És még ekkor is sajátságos végzet látszott a történelmi jóvátétel és vezeklés e cselekményére ránehezedni. Aki azt kieszközölte, azt a félrevezetett nép haragja egyidőre száműzte a közéletből és mások sütkéreztek az ő vívmánya sugaraiban. És alig 12 évvel a pompázó hazahozatal után a hazai föld megint elsíklott Rákóczi hamvai alól és sírja

¹ Gróf Tisza István akkori magyar miniszterelnök.

ellenséges kezek oltalma alá jutott, mint aminők a konstantinápolyi galatai katolikus templomban őrizték.

De dicsőségét zengi tovább a magyar zenit és nadír: onnan, ahol királyaink trónoltak és fognak trónolni jövőben is, indult ki a kezdeményezés budapesti emlékszobrának felállítására és minden magyar szív egy-egy szentély, melyben az ő emlékének is van oltára.

E szent emlék jegyében üdvözlöm a megjelenteket és nyitom meg az Akadémia 95-ik ünnepi közülését.

**b) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megemlékezése
gróf Széchenyi István halálának 75-ik évfordulója
alkalmából.**

Tekintetes Akadémia! Mai és legközelebbi összes ülésünk közé esik Széchenyi halálának 75. évfordulója, amelyen nem fogjuk elmulasztani koszorút helyezni nagy alapítónk szobrának talapzatára.

Értesülésem szerint tervbe volt véve ennek az évfordulónak szélesebbkörű megünneplése. Akadémiánk ettől függetlenül a saját körében óhajtott e napról megemlékezni, mert mi inkább abban látjuk feladatunkat, hogy úgyszólván mindennapi munkánkban kövessük állandóan Széchenyi szellemét, mintsem hogy koronkénti nekibuzdulással hirdessük dicsőségét.

Hogy Széchenyi élete és életének műve ma nemzetünk közjava, abban az Akadémiának nagy része van, mert bár a régi megállapodás szerint Széchenyi életrajzára évenként hirdetett pályázat eddig eredménytelen maradt, a Széchenyi-irodalom óriási méretekben tágult, s ugyanily méretekben tágult életének és munkásságának ismerete is. És itt kedves kötelességem elismeréssel emlékezni meg Hegedüs Loránt társunk lelkes tevékenységéről, mellyel az Akadémia tulajdonában levő összes naplókötetek kiadását biztosította.

Nem mondhatjuk, hogy Széchenyi megismerésének ez a tágulása megszüntette volna az ő egyénisége és működése körül fölmerült összes vitakérdéseket; sőt inkább újakkal is szaporította azokat. Ez a Széchenyi szövevényesen bonyolult, gyakran önmagának ellentmondani látszó természetében és pályájában leli magyarázatát.

1830-ban kezdődő agitatorius irodalmi tevékenysége

Széchenyit merész reformerként tüntette fel, akivel a konzervatív társadalmi tényezők gyakran élesen szembeszállottak. Kossuth szerepének kezdete neki egyszerre a mérsékelt óvatosság, megfontolás hirdetőjének feladatát juttatja. A gazdasági reformok terén — melyek mind meg is valósultak — ő valóban radikális volt, ellenben a politikai reformban, a centralizáció és parlamentarizmus megvalósításában elhamarkodottnak találta azt, amit az 1848-i törvények létrehoztak. Ennek ellenére belépett a Batthyány elnöklete alatti első felelős minisztériumba, de mikor a 48-i reformok elleni bécsi visszahatás súlyos összeütközést idéz elő az osztrák kormány és a nemzet között, s az első forradalmi jelenségek mutatkoznak, őt lelki és szellemi egyensúlyának teljes felbomlása elme-gyógyintézetbe viszi.

A Széchenyi elmebaja újabban már szintén vita tárgya volt. Az kétségtelen, hogy a Döblingbe vonulása utáni első években elméje működése rendellenes volt; ellenben az 50-es évek második felében sok emberrel érintkezvén, megnyilatkozásai mindenkire az előbbi időkből ismert nagy, élénk és gazdag szellem benyomását tették. Nagy irodalmi tevékenységet is fejtett ki ezidőben, bár csak titokban, mert az 1859-ben megjelent »Blick« szerzőségét sem ismerte el a nyilvánosság előtt, többi ezidőbeli írott műveit pedig csak nemrég fedeztük fel, miután azok a házkutatás alkalmával rendőrileg lefoglaltattak.

A katasztrófa tulajdonképen Széchenyi ismerőseire nézve is váratlanul következett be, csak a házkutatás óta volt nála az a nagyfokú nyugtalanság észlelhető, mely őt az öngyilkosságba sodorta. Öngyilkosságára nézve a Károlyi Árpádtól felfedezett legutolsó naplókötet kétségtelenné teszi, hogy azt nem a haza sorsa fölötti kétségbeesés, hanem saját egyéni sorsának várható ijesztő fordulata idézte elő. A haza sorsa fölötti kétségbeesésre a legnagyobb magyarnak épen akkor, mikor a végzetes tettet elkövette, sokkal kevesebb oka volt, mint a megelőző években. A kibontakozás, az uralkodóházzal való kibékülés gondolata Széchenyit élete végén kétségkívül foglalkoztatta, bármily keserű támadásokat intézett Blick-jében és hátramaradt kézírataiban a hatalom, sőt maga az uralkodó ellen is. Felfogása közel állhatott ebben az időben a konzervatívékéhez, akik kevéssel később rövid időre uralomra jutottak; de az egészen kétségtelen, hogy a kiegyezés,

amelyet hét évvel később Deák Ferenc létrehozott, őt ki-elégítette volna.

Széchenyinek életében megjelent és halála után napvilágra jutott írásai tagadhatatlanul mutatnak fel ellentéteket, melyek némileg megmagyarázhatóvá teszik azt, hogy nagyon különböző politikai irányok képviselői szeretnek reálhivatkozni. Ez egy hosszú politikai pályánál, mely oly mozgalmas és fordultatos időszakra esett, mint az övé, minden benyomásra oly élénken visszaható természetnél, mint a Széchenyié, szinte elkerülhetetlen volt. Azért az, amit ő nekünk íásaiban hátrahagyott, kimeríthetetlen tárháza marad a mindig érvényes igazságoknak, s nemcsak egy nagy szellem és nagy szív földi pályájának és szenvedéseinek történeti érdekével bír, hanem örök forrása az okulásnak, a közügyek körüli eligazodásnak; oly világosan jelöli ki feladatainkat, hogy bennök és általuk Széchenyi sírján túl is imádott hazájának örökké hatóereje fog maradni.

Akadémiánk, mely benne alapítójának emlékét is tiszteli, köteles kegyelettel és szilárd meggyőződéssel követte eddig és fogja követni ezentúl is az ő tanítását.

c) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megemlékezése Fináczy Ernő ig. és r. t. osztálytitkárról.

Tekintetes Akadémia!

Mielőtt a mai napirendünkre tűzött tárgyakra térnénk át, fájdalmas kötelességet kell teljesítenem: be kell jelentenem Akadémiánk egyik legmunkásabb, legérdemesebb, legjelesebb tagjának, II. osztályunk titkáranak, Fináczy Ernőnek elhúnytát.

Ez a veszteség nem ért bennünket váratlanul, mert hiszen kiváló tagtársunk, az én feledhetetlen barátom, már régóta betegeskedett s a legutóbbi időben üléseinkben részt nem vehetett, de távolléte nem szoktathatott bennünket hozzá az ő elmúlásának gondolatához, mert hosszú időn át kifejtett fáradhatatlan tevékenysége oly mélyen vésődött be emlékezetünkbe, s nagyértékű és nemes egyénisége annyira bírta mindnyájunknak nemcsak tisztelőtét, hanem szeretetét is, hogy a végleges megválás fájdalmát semmi sem enyhítheti.

Fináczy 35 év óta tartozott Akadémiánkhoz; 1900-ban

lett levelező-, 1914-ben rendes taggá, 1923-ban foglalta el a II. osztály titkári állását s 1926. óta Igazgató-Tanácsunknak is szorgalmas tagja volt és számos akadémiai bizottság munkájában vett tevékeny, sőt vezető részt.

Munkássága minden rábízott feladatban példásan lelkiismeretes és buzgó volt, s értékét növelte az a széleskörű, mélyreható és biztos alapokon nyugvó tudás, mely szavának, véleményének, dolgozatainak különös súlyt adott. Egyéniségének nemes és tiszta jellemvonásai, a belőle kisugárzó jóság mindnyájunkra nézve kedvessé s emlékezetessé tette a vele való érintkezést.

Azok a kiváló tulajdonok, melyek az akadémikust jellemezték, tüntették ki a tanárt és író-t is; tanári működésére nézve, mely őt a pedagógiának nemcsak ismerőjévé, hanem valóban mintaszerű kezelőjévé is tette, jellemző, hogy tanítványai épp most gyűjtötték össze s adták ki didaktikai előadásait. És nekem, kinek államtitkár koromban szerencsém volt őt éveken át munkatársul bírhatni, kötelességem megemlékezni azokról az érdemeiről is, melyeket a fiatal Fináczy a középiskolák adminisztrációja körül szerzett.

De talán legfényesebben ragyogott és legtovább fogja emlékezetét is fenntartani elhunyt barátunknak irodalmi munkássága, melyet Akadémiánknak is alkalma volt nagyjutalmával tüntetni ki. E széleskörű irodalmi működés főleg a hazai közoktatás történetére nézve vált szinte korszakossá. Legutolsó, a XIX. század neveléstudományának tárgyzó könyvét Akadémiánk adta ki, miután ő még halálos ágyán is gondos javító munkát végzett rajta. A magyar tudományos stílusnak Fináczy volt egyik legnagyobb mestere; ritka stílusérzékének köszönhetjük, hogy amit ő írt, azt a legnagyobb tartalmi mélység mellett is mindig nem csupán épüléssel, hanem élvezettel is olvashatjuk.

Halálakor megadtuk neki mindazt a dísz-t, amit tőlünk megérdemelt: külön gyászjelentést adtunk ki, koszorút helyezettünk ravatalára, melyet oszlopcsarnokunkban állíttatunk fel, mélyen sújtott családjának kifejeztük forró részvétünket s ravatala fölött az Akadémia s mind a többi gyászoló intézetek és testületek nevében is Kornis Gyula társunk, a II. osztály elnöke mondott megható búcsúztatót.

Most a t. összes ülésre vár a feladat, hogy emlékét jegyzőkönyvünkbe is iktassa, jeléül az Akadémia elmúlhatatlan hálájának, elismerésének és szeretetének.

**d) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megemlékezése
Popovics Sándor ig. és t. t., volt másodelnök
és Gombocz Zoltán ig. és r. tag, osztályelnök
elhúnyta alkalmából.**

Utolsó összegyűjtésünk óta két, egyaránt súlyos és fájdalmas veszteség érte Akadémiánkat Popovics Sándor ig. és t. t. volt másodelnökünk és legutóbb Gombocz Zoltán ig. és r. t. osztályelnök elhúnytaival.

Nem kell szavakat pazarolnom annak kifejezésére, hogy ez a két veszteség mindnyájunkat a gyász és kegyelet legőszintébb érzésével tölt el.

Popovics Sándor emléke örökre feledhetetlenül él Igazgató-Tanácsunk kebelében, mert az ő nagy tapasztalatai és bölcsesége szolgáltak irányítóul a gróf Vigyázó-vagyoni kezelésében és mert akadémiai munkásságának legnagyobb részét éppen, mint a Társaságunk által szervezett Gazdasági Bizottság és az Igazgató-Tanács tagja, ezirányban fejtette ki. Bölcs tudása, nagy önzetlensége, mindenkor tanúsított készsége kegyeletes emlékezésünkben mindig fennmarad.

Egészen váratlanul ért bennünket *Gombocz Zoltán*, a kitűnő tudós elhúnyta, aki buzgón teljesítette Igazgató-Tanácsunk körében is kötelességeit és aki erőbeli állapota és kora szerint még sokáig működhetett volna körünkben.

e) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök beszéde a rákoskeresztúri báró Podmaniczky-, gróf Vigyázó-múzeum megnyitásán, 1935. május 24-én.

»Királyi Fenség, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Gróf Vigyázó Ferenc 1923. október 25-én kelt végrendeletének 3. pontjába azt a meghagyást vette fel, hogy a M. Tud. Akadémia, mint örökös, köteles a rákoskeresztúri kastélyt, melléképületeit és a kertjét is, idegen lakók teljes kizárásával, az örökhagyó édesanyja, gróf Vigyázó Sándorné és nagyatyja, báró Podmaniczky János emlékére mindenkoron a legjobb karban fenntartani és a hagyatékhoz tartozó összes ingóságokat a rákoskeresztúri *nagy-, összekötő- és kiskastélyban* elhelyezni és múzeumszerűleg állandóan megőrizni.

A M. Tud. Akadémia pontosan teljesítette a gróf

Vigyázó Ferenc végrendeletében foglalt összes meghagyásokat és ennek következtében Igazgató-Tanácsunk a rákoskeresztúri kastélyban megfelelő átalakításokat végeztetett; továbbá megbízta Lublóváry György múzeumi őrt a gróf Vigyázó- és báró Podmaniczky-múzeum berendezésével, melynek összes berendezési és fenntartási költsége a két vagyon kezelésével megbízott könyvelő számítása szerint a múlt év végéig 40.044.— pengőt tett ki.

Ebben a gyűjteményben helyeztettek el a rákoskeresztúri kastélyban és a budapesti Károly-körúti gróf Vigyázó-palotában az örökhagyó úr halálakor talált bútorok és egyéb berendezési tárgyak, amelyek egyrészét jelentékeny költséggel megfelelően jókarba kellett hozni, továbbá itt helyeztettek el az örökhagyó úr nagyatyja, Vigyázó Antal és édesatyja, gróf Vigyázó Sándor által éveken át beszerzett gyűjtemények (óra-, kép-, tál- és serleggyűjtemény).

A múzeum mellett helyeztetett el a báró Podmaniczky-családtörténeti levéltár, amelyben már a grófné vagyona jövedelmének 32%-a terhére másolatok és régebbi perekben használt okiratok is őriztetnek. Ezt a levéltárat hosszabb időn át Lukinich Imre ig. és r. t. osztálytitkár úr felügyelete és szakszerű irányítása mellett Dallos Béla rendezte és katalogizálta.

Az Akadémia állandóan a legjobb karban tartja fenn a rákoskeresztúri felső-kertben levő családi kriptát, továbbá a két kertet és gondoskodik az örökhagyó úr atyja, anyja, boldogult nővére, öccse és nagyatyja emlékére elhalálózásuk minden havi fordulóján három községben tartandó gyászistentiszteletekről, melyek költségeit évről-évre fedezi.

Az örökhagyó úr végrendeletében rendelt családtörténeti monografiából eddig kiadtuk gróf Vigyázó Sándorné úrnő és báró Podmaniczky János életrajzát, most pedig sajtó alatt van a családtörténeti okirattár, amelynek három kötetre terjedő anyagát hazai és külföldi levéltárakban több történetkutató Lukinich Imre szerkesztő úr irányítása mellett gyűjtötte és folytatólagosan gyűjti.

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Az eddigi munkálatok e múzeumot oly karba hozták, hogy azt a közönségnek bemutatni véltük. Egy nemeslelkű örökhagyó akaratát teljesítettük és Akadémiánk készséggel vállalta az e tekintetben ráhárított kötelezettségeket is, mert úgy

véljük, hogy valóban kulturális és nemzeti célt szolgálunk e múzeum létesítésével, mert szép és fényes mintáját látjuk benne egy magyar falusi főúri otthonnak; s amit ez a család a műbecsű dolgokból maga köré gyűjtött, egyúttal emléke oly családoknak, melyek nevüket a magyar történelem lapjaira beírták és megérdemlik, hogy nevüknek e múzeummal is emléket állítsunk.

Nagy köszönettel tartozom ö fenségének és a nagyszámú közönségnek megjelenésükért és sajnálom, hogy megfelelő címek hiányában nem voltunk abban a helyzetben, hogy mindazokat, akik a boldogult örökhagyó úrhoz közelálltak, meghívhattuk volna.

Remélem, hogy talán idővel ez a szerény vidéki kastély gyűlhelyévé fog válni a történelem iránt érdeklődőknek és reméljük, hogy nevezetes pontját fogja alkotni Magyarországnak, sőt esetleg az idegeneket is idevonzza. Kérem, tekintsek meg e múzeumot, amelyet ezennel megnyitottnak nyilvánítok.»

II.

XCV. Nagygyűlés.

I. nap.

1935. május 15-én.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr elnöklete alatt jelen voltak: Lenhossék Mihály ig. és t. t. másodelnök, Bláthy O. Titusz, Hubay Jenő és Ilosvay Lajos t., Dománovszky Sándor, Entz Géza, Finkey Ferenc, Gerevich Tibor, Heller Farkas, Kornis Gyula, Lukinich Imre, Mauritz Béla, Polner Ödön, Rados Gusztáv, Schaffer Károly, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Tangl Károly, Thirring Gusztáv és Viszota Gyula r. tagok, György Lajos, Győry Tibor, Konek Frigyes, Gyulai Zoltán, Zsirai Miklós I. tagok és Balogh Jenő r. t. főtitkár.

1. Az elnök úr az ülést megnyitván, a következő szavakban emlékezik meg Gombocz Zoltán ig. és r. t. osztályelnök elhúnytaról: Tekintetes Akadémia! XCV. nagygyűlésünket, fájdalom, a gyász jegyében kell megnyitnunk. Elvesztettük Gombocz Zoltánt, Akadémiánk egyik oszlopos, nagyérdemű, kitűnő tagját, aki mindnyájunk szeretetébe

férközött, s akinek munkája végtelen nagy értékkel bírt ránk nézve, s akit váratlanul, hirtelen veszítettünk el oly korban, olyan fizikai és szellemi erőben, amikor még joggal számíthattunk volna hosszú működésére. Mi az elhúnytak megadtuk mindazt a díszet, amit Akadémiánk megadhat és Kornis Gyula társunk, az ő osztályelnök-társa fejezte ki ravatalánál az Akadémia mély fájdalmát. E percben csak a veszteség súlyát és fájdalmát érezzük, de majd eljön az idő, mikor higgadtabban és elfogulatlanul fogjuk értékelhetni az ő végzett munkáját, életének művét, amely meggyőződéseim szerint maradandó helyet biztosít neki a tudomány történetében s az Akadémia csarnokában, az Akadémia tagjai között még akkor is, mikor bennünket olyanok fognak felváltani, akik nem állottak személyes tulajdonságainak varázsa alatt. Mélységes fájdalmunk, kegyeletünk kifejezésével nyitom meg ezidei nagygyűlésünket.

2. A főtitkár bemutatja a f. évi május 19-én, vasárnap délelőtt fél 11 órakor tartandó ünnepélyes közülés tárgysorát.

1. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnöki megnyitójában megemlékezik II. Rákóczi Ferencről.

2. Balogh Jenő r. t.: Főtitkári jelentés.

3. Angyal Dávid r. t.: II. Rákóczi Ferenc emlékezete.

4. Herczeg Ferenc ig. és t. t.: Részlet a »Pro libertate« című regényből.

Az ünnepélyes közülés tárgysora elfogadtatik.

3. A Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom a folyó évben az 1926—34. évkörben megjelent »biológiai, ásvány- és földtani munkák legjobbjainak« lévén odaítélendő, a javaslatlételre kiküldött bizottság (Lenhossék Mihály ig. és t. t. másodelnök, Mauritz Béla és Entz Géza r. tagok, mint biz. előadók, Mágócsy-Dietz Sándor r. és Telegdi Roth Károly l. t.), szemlét tartott a jelzett évkörben megjelent hasontárgyú munkák felett s a Nagyjutalmat (2000 P) Vendl Aladár r. t. »A szászvárosi és szeben-i havasok kristályos területe« c. monografiájának, a Marczibányi-mellékjutalmat pedig (800 P) Gelei József l. tag »A csillangósokra vonatkozó tanulmányai«-nak, különösen az 1925—34. évben nyomtatásban megjelent, összesen 1230 oldalra terjedő 62 értekezésének javasolta odaítélni. (L. Ak. Ért. 1935. évf. 188. lap.)

A III. osztály javaslatára a nagygyűlés a bizottság

javaslatát határozattá emeli és az elnök úr ezt a határozatot kihirdetve, melegen üdvözli az ülésen jelenlevő Gelei József I. tagot.

Az I. osztály javaslatai:

4. A Weiss Fülöp-jutalom a múlt évi nagygyűlés határozata értelmében »a magyar zeneművészet egyik kiváló munkásának egész élete jutalmazására« lévén odaítélendő, a bíráló bizottság (Gombocz Zoltán ig. és r. t. elnök, Szinnyei Ferenc r. t. előadó és Förster Aurél I. t.), valamint az I. osztály javaslatára a nagygyűlés ezt a jutalmat Hubay Jenő t. tagnak ajánlja fel az ő világhírű, több évtizedre terjedő zeneszerzői, hegedű-pedagógusi, illetőleg tanári munkásságának elismeréséül.

Berzeviczy elnök úr a határozatot kihirdetve, örömmel üdvözli Magyarország egyik büszkeségét, akinek ezzel a szerény kitüntetéssel az Akadémia hosszú munkás élete érdemeit ismeri el.

Hubay Jenő t. tag a következő szavakban mond köszönetet a jutalomért: »Mély meghatottsággal köszönöm az elnök úr önagyméltóságának hozzám intézett megtisztelő szavait. A M. Tud. Akadémia most már másodikban tüntet ki engem és mondhatom, hogy ez hosszú életpályámnak legnagyobb és legszebb jutalma. Végtelen fájdalommal tölt el, hogy a jelölő bizottságnak egy tagja, kiről éppen az elnök úr megemlékezett, nincs már közöttünk. Az ő emlékét mindig kegyelettel fogom megőrizni. Kérem az elnök urat és a Tek. Akadémiát, méltóztassanak fogadni, legbensőbb és hálás köszönetemet a kitüntetésért«.

5. A báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány osztalékának felhasználásával 1932-ben hirdetett: »Lotz Károly élete és művészete« c. jutalomtételre két szerző és pedig Ybl Ervin és Balás Piri László küldött be tervrajzot. A beküldött pályaműveket Petrovics Elek I. t., valamint Lyka Károly és Szmrecsányi Miklós urak, Képzőművészeti Bizottságunk meghívott tagjai, később pedig Gerevich Tibor és Hekler Antal r. tagok bírálták meg. A bíráló bizottság, valamint az I. osztály javaslatára a nagygyűlés Ybl Ervin min. o.-tanácsost bízta meg a pályamű megírásával, Balás P. László pályamunkáját pedig dícséretben részesíti. Az Ybl Ervinnek adott megbízás alapján a szerzőnek 1936. végéig kellene a végleges pályamunkát bemutatnia; a bí-

rálók kifejezték azt az óhajt, hogy a szerző több részletet szervesen fűzzön össze és a szövegbe beolvasztott igen nagyszámú adatot inkább jegyzetek formájában tegye közzé.

6. A Sámuel Kölber-jutalom tárgyában kiküldött bizottság (Szinnyei József ig. és r. t. elnök, Petz Gedeon t., Gombocz Zoltán és Melich János ig. és r. tagok, ez utóbbi egyúttal mint előadó), valamint az I. osztály javaslata alapján ezt a jutalmat Szabó P. Attila zilahi tanárnak ítéli oda »A helynévgyűjtés jelentősége és módszere« című, a Magyar Nyelv 1934. évf. 160—180. lapjain megjelent értekezéseért;

ugyancsak dícsérettel tünteti ki a nagygyűlés Weidlein János szarvasi tanárnak »Elpusztult falvak Tolnában és Baranyában« c. a Századok 1934. évi pótfüzetében megjelent dolgozatát.

A II. osztály javaslatai:

7. A Chorin Ferenc-jutalom odaítélése tárgyában kiküldött biz. (Heller Farkas r. t., mint a Nemzetgazdasági Biz. elnökének elnöklete alatt az Ig. Tanács részéről Janakovich Béla ig. és t., a II. osztály részéről Navratil Ákos és Laky Dezső I. tagok, az utóbbi ügyis, mint előadó, a III. osztályból pedig Bláthy Ottó Titusz t. és Kaán Károly I. tagok), valamint a II. osztály javaslata alapján az idei Chorin Ferenc-jutalmat (3041 P-t) a nagygyűlés vitéz Moór Gyula I. tagnak ítéli oda »A természetjog problémája« c. 1934-ben megjelent tanulmányáért, méltatva egyúttal a szerzőnek egyéb, évek hosszú során keresztül közzétett értékes dolgozatait is.

8. A Kónyi Manó-jutalom tárgyában kiküldött biz. (Kornis Gyula ig. és r. t. osztályelnök, Császár Elemér, Domanovszky Sándor, Voinovich Géza és Ereky István r. tagok, ez utóbbi ügyis mint előadó), valamint a II. osztály javaslatára a nagygyűlés méltatva Gratz Gusztávnak »A dualizmus kora. Magyarország története 1867—1918-ig« c. kétkötetes művét is, a jutalmat gróf Klebelsberg Kunó »Világválságban« és »Utolsó akkordok« c. munkáinak ítéli oda, s özvegy gróf Klebelsberg Kunóné úrnő kívánságára a jutalomdíj összegét (kb. 2500 P) a gróf Klebelsberg Kunó-szoboralap javára ajánlja fel.

9. A Molnár Kálmán-jutalomra (Fejtsék ki a fő-

kegyúri jog jogalapja stb.) beérkezett pályaművet Eckhart Ferenc és Polner Ödön r. tagok megbírálván, az ő jelentésük, valamint a II. osztály javaslata alapján a nagygyűlés úgy határoz, hogy ezt a jutalmat a pályamű szerzőjének *nem adja ki*.

10. A székesfőváros 1000 P-ös adományából hirdetett »József nádor és a szépítő bizottság hatása Pest város fejlődésére« című jutalomtételre Rados Jenő adott be tervrajzot, melynek alapján Hekler Antal és Gerevich Tibor r. tagok, valamint a II. osztály javaslatára a nagygyűlés a tervrajz beküldőjének záros határidővel megbízást ad az egész munka kidolgozására.

A jutalomdíj összege csak újabb bírálat alapján lesz kiadható.

11. A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak gróf Széchenyi István-alapítványa kamataiból kitűzött »A konjunktúra-elmélet alapjai, a konjunktúra-kutatás módszerei és eddigi eredményeinek bírálata« c. jutalomtételre 1931-ben több tervrajz érkezett be, amelyek szerzői közül dr. Andreich Jenő és dr. Rostás László kaptak az 1932. évi nagygyűlésen megbízást a munka teljes kidolgozására. A kész munka kéziratának, melyet a szerzők csak a múlt év végén mutattak be, felülbírálásával a bíráló urak, minthogy nehéz és bonyolult matematikai és különösebb szaktudást kívánó szövegrészek fordulnak elő benne, hónapokon át foglalkoztak. Heller Farkas és Navratil Ákos l. t. bíráló urak egybehangzó javaslata alapján a nagygyűlés dr. Andreich Jenőnek és dr. Rostás Lászlónak fejenként 1000—1000 P jutalmat ítél oda; a gróf Széchenyi István-alapítvány időközben felgyűlt kamatainak fennmaradó részét pedig az Akadémia tartalékolja arra az esetre, ha valamelyik, vagy mindkét szerző munkájának kiadására Akadémiánktól segílyt fog kérni. E segíly megadása, illetőleg feltétele, vagy egyéb részletkérdés tárgyában lg. Tanácsunk fog határozni.

A III. osztály javaslatai:

12. A székesfőváros természettudományi jutalomtételéből (900 P) »A budapesti melegforrások« címen kitűzött pályakérdésre egy tervrajz küldetett be, amelynek alapján a bírálók (Vendl Aladár r. t. elnök és előadó, Vámosy Zoltán és Varga József l. tagok), valamint a III. osztály

javaslatára a nagygyűlés dr. Pap Ferenc adjunktusnak megbízást ad arra, hogy a munkát 1936. évi december végéig dolgozza ki. A kész munka kéziratát újabb bírálat végett ismét be kell mutatni.

13. A Kazinczy Gábor és neje Várady Szabó Anna úrnő által tett alapítvány ezidei kamatait (az Akadémia bevételeiből kikerekítve 400 P) a biz. (báró Wlassics Gyula ig. és t. t. elnök, Gombocz Zoltán, Lukinich Imre, Mauritz Béla és Szinnyei József biz. tagok) és a II. osztály javaslata alapján Marczali Henrik l. tagnak ítélik oda.

14. A Jogtudományi Bizottság kezdeményezésére, továbbá a kiküldött bizottságnak (báró Wlassics Gyula ig. és t. t. elnök, Gombocz Zoltán, Szinnyei József ig. és r. t., Lukinich Imre, Mauritz Béla r. tagok), végül a II. osztály egyező javaslatára hozzájárul a nagygyűlés ahhoz, hogy a báró Kornfeld Zsigmond-alapítványnak ezévi kamatait (1280 P) néhai Concha Győző ig. és t. t. v. másodelnök »Hatvan év tudományos mozgalmi között« címen 1928-ban megkezdett gyűjteményes munkája II. kötetének nyomdai költségeire kell fordítani. (139/935. sz. iratok.) Ez a kötet a néhai kitűnő szerzőnek 1892-től megjelent értekezéseit és bírálatait foglalja magában, a Jogtudományi Bizottság kiadványsorozatának újabb kötete gyanánt fog megjelenni s ezt az akadémiai sorozatot jelentékenyen gazdagítja.

15. A főtitkár felemlíti, hogy az 1934. évi nagygyűlésen hirdetett jutalomtételek közül eredménytelen maradt a gróf Széchenyi István életrajzára hirdetett 1. számú és a »Nagyvárosok tervszerűtlen extenzív fejlődésének hátrányai« c. 15. számú jutalomtétel.

Tudomásul van.

16. Hegedüs Loránt t. tagnak a II. osztály zárt ülésén előterjesztett javaslata alapján az osztály írásbeli jelentésére kimondja a nagygyűlés, hogy ez évtől kezdve nem ír ki újabb jutalomtételt gróf Széchenyi István életrajzának megírására, hanem a korábbi években e célra tartalékolt összeget (a Földhitelintézetnél külön kezelt 3140 P-t) folyó kamataival együtt továbbra is tartalékolja és ezt az összeget annakidején gróf Széchenyi István Leveleinek ki nyomtatására kívánja fordíttatni.

17. Az illetékes osztályok javaslata alapján a nagygyűlés a :/: alatt mellékelt levonatban felsorolt új jutalomtételeket tűzte ki.

18. Az illetékes egyetemi karok javaslatai alapján a nagygyűlés nyelvészeti, illetőleg történettudományi jutalom gyanánt legfeljebb 10—10 akadémiai kiadványt ítél oda a következő egyetemi hallgatóknak:

a budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetemen:

Szabó Dénes IV. éves bölcsészettanhallgató
(nyelvészeti jutalomra);
Ruzsás Lajos III. éves bölcsészettanhallgató
(történelmi jutalomra);

a debreceni Tisza István-Tudományegyetemen:

Mihályi József IV. éves bölcsészettanhallgató
(nyelvészeti jutalomra);
Balogh István IV. éves bölcsészettanhallgató
(történelmi jutalomra);

a pécsi Erzsébet-Tudományegyetemen:

Gockler Imre III. éves bölcsészettanhallgató
(nyelvészeti jutalomra);
Imre József III. éves bölcsészettanhallgató
(történelmi jutalomra);

a szegedi Ferenc József-Tudományegyetemen:

Lieli István IV. éves bölcsészettanhallgató
(nyelvészeti jutalomra);
Farkas László IV. éves bölcsészettanhallgató,
Barabás Piroska gyakorló tanárjelölt;

illetőleg Kaán Károly l. t. úr adományából a nevezettnek »Természetvédelem és természeti emlékek« c. b. művét könyvjutalmul ítéli oda a következőknek:

a Pázmány Péter-Tudományegyetemen Láng Sándor IV. éves bölcsészettanhallgatónak,

a gróf Tisza István-Tudományegyetemen Hargitay Zoltán III. éves bölcsészettanhallgatónak,

az Erzsébet-Tudományegyetemen Imre József III. éves bölcsészettanhallgatónak,

a Ferenc József-Tudományegyetemen Györffy Barnabás V. éves és Kormos József IV. éves bölcsészettanhallgatóknak,

a József Nádor-Műszaki és Gazdaságtudományi egyetemen Szabó László mezőgazdasági és Búza László állatorvostanhallgatóknak,

József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya- és Erdőmérnöki osztályán Farkas Vilmos erdőmérnökhallgatónak,

a debreceni Gazdasági Akadémián Patay Pál III. éves hallgatónak,

a keszthelyi Gazdasági Akadémián Belső Imre III. éves hallgatónak,

a magyaróvári Gazdasági Akadémián Detrich István III. éves hallgatónak.

19. A főtitkár bemutatja az osztályok jelentését a következőkről:

az I. osztály osztályelnökké választotta Melich János ig. és r. tagot;

a II. osztály pedig ötvenegy szavazattal egyhangúlag titkárrá jelölte Lukinich Imre r. tagot.

20. Az osztályok a tagválasztó nagygyűlésnek a következőket ajánlották:

Az I. osztályba:

rendes tagnak:

Németh Gyula l. t. 28 szóval 13 ellen,

az A. alosztályba levelező tagnak:

Lazicius Gyula 29 szóval 11 ellen,

Szidarovszky János 29 „ 11 „

a B. alosztályba levelező tagnak:

Bartók Béla 34 szóval 6 ellen,

Mitrovics Gyula 29 „ 10 „

külső tagnak:

Brockelmann Károly 30 szóval 1 ellen,

Toivonen György 31 „ egyhangúlag.

A II. osztályba:

az A. alosztályba levelező tagnak:

Surányi-Unger Tivadar 36 szóval 17 ellen,

a B. alosztályba rendes tagnak:

Pilch Jenő l. t. 38 szóval 11 ellen,

a B. osztályba levelező tagnak :

Révész Imre 38 szóval 9 ellen,
 Tompa Ferenc 34 „ 12 „

külső tagnak :

Msgr. Giovanni Mercati . . . 40 szóval egyhangúlag.

A III. osztályba :**tiszteleti tagnak :**

báró Korányi Sándor 45 szóval 5 ellen,

rendes tagnak az A. osztályba :

Hoór-Tempis Móric l. t. . . . 41 szóval 9 ellen,

a B. osztályba :

Kenyeres Balázs l. t. . . . 42 szóval 8 ellen,
 Verebély Tibor l. t. . . . 48 „ 2 „
 Zimmermann Ágoston . . . 50 „ egyhangúlag,

levelező tagnak az A. osztályba :

Szent-Györgyi Albert 38 szóval 12 ellen,
 Wälder Gyula 47 „ 3 „

a B. osztályba :

Prinz Gyula 37 szóval 13 ellen,

külső tagnak :

Tschermak-Seysenegg Erich . . 49 szóval 1 ellen.

21. Az elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Hubay Jenő t. és Finkey Ferenc r. t. urakat és az ülést berekeszti.

III.

A M. Tud. Akadémia 1934. évi munkássága.**a) A Hadtörténelmi Bizottság jelentése.**

A Hadtörténelmi Bizottság 1934. évi működésére vonatkozó jelentést a következőkben van szerencsém tisztelettel előterjeszteni.

1. A bizottság 1934-ben három ülést tartott.
2. A bizottság folyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények, a bizottság szerény javadalmazásához képest, kereken 19¹²/₁₆-od ívnyi terjedelemben jelent meg 1934-ben.

Benne megjelent:

10 önálló kisebb és nagyobb értekezés,

1 tárcacikk,

2 okmány és

17 irodalmi ismertetés.

3. Szerencsém van jelenteni, hogy a párizsi »Comité Internationale des Sciences Historique« titkára, dr. Baráth Tibor, arra kérte a bizottságot, hogy a világháború magyar irodalmának összefüggő ismertető cikke irattassék meg, minthogy a vincennesi »Centre de Documentation de la Guerre Mondiale« című francia intézmény ezirányú anyaga rendkívül gyenge.

Az összefoglalást Markó Árpád és dr. Nagy Miklós levelező és bizottsági tag urak állították össze, amellyel, hivatkozván dr. Baráth Tibor úr levelére, igen nagy szolgálatot tettünk a Vincennesben levő hadimúzeum magyar anyagának, amely valóban rendkívül elhanyagolt állapotban volt a legutóbbi időkig, főleg, ha tekintetbe vesszük, a szomszédos országok felszerelését.

4. Az aradi kultúrpalotában lévő Csányi-féle levéltár másolására nézve szerencsém van jelenteni, hogy ennek a munkának fedezésére az Akadémia 1935. év első félévére 600 P-t irányzott elő.

A munkára nézve jelentem, hogy eddigelé nyolc csomag kivonat érkezett be, amelyeket a bizottság előadója és Gyalóky Jenő lev. t. vizsgáltak át.

A másolás munkája egyelőre tovább folyik.

5. A bizottság 1934. évi bevételeit és kiadásait a csatolt Zárszámadás mutatja.

Maradok kiváló tisztelettel a bizottság elnöke helyett:

Pilch Jenő
előadó.

Z á r s z á m a d á s

a bizottság 1934. évi bevételeiről és kiadásairól.

Folyó szám	Nevezetesen	Bevétel		Kiadás	
		P	f	P	f
1.	Maradvány 1933. évről	325	—	—	—
2.	Könyvkiadóhivatal befizetett elő- fizetés címén	115	—	—	—
3.	Akadémiai segély címén befolyt .	3550	—	—	—
4.	Kamatok címén befolyt	20	53	—	—
5.	Adminisztrációs kiadásokra . . .	—	—	268	54
6.	Vázlatok készítéséért kifizettetett .	—	—	85	—
7.	Klisék ára fejében kifizettetett . .	—	—	319	39
8.	Írói tiszteletdíjak	—	—	1758	—
9.	Nyomdai költségek	—	—	1222	60
	Összesen :	4010	53	3653	53
	Levonva a kiadást	3653	53	—	—
	Marad 1934. év végén	357	—	—	—

azaz Háromszázötvenhét Pengő maradvány.

Budapest, 1934. évi december hó 31-én.

Pilch Jenő
előadó.

b) A Szótári Bizottság munkássága 1934-ben.

A Szótári Bizottság a Nagy Szótár előkészítésére rendszeresen feldolgoztatta eddig a XVII. század közepétől 1885-ig terjedő irodalmi művek legjavát. A múlt évben a XIX. század utolsó másfél évtizedéből válogatott munkák szótörténeti feldolgozása volt soron. Néhány év múlva eljut a gyűjtés a XX. századig. Ez a nagyarányú gyűjtés bőséges anyagot szolgáltat a magyar szókészlet újabb,

1750-től 1900-ig terjedő történetének megírásához. A nyelvújítás megindulásától a múlt század végéig a magyar nyelv az élet minden terén rendkívül gazdag fejlődésen ment keresztül, irodalmunkban pedig a művészi tökéletesség magas fokára emelkedett. E korszak nyelvének rendszeres szótári feldolgozása tudományos értéke mellett egyúttal biztos alapja lehet a magyar nyelv jövő fejlődésének.

A szótári gyűjtést megindításától kezdve 1922-ig évenként 4000 korona segéllyel támogatta a közoktatásügyi kormány, 1923-tól pedig évről-évre középiskolai teendők alól részben vagy egészen felmentett tanárokat bocsát az Akadémia rendelkezésére. Az államsegély mellett az Akadémia anyagi viszonyaihoz mérten gondoskodik a szótári munka költségeiről. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az Akadémia előterjesztésére 33.229/1934. V. a.—I. számú rendeletével az 1934—35. iskolai évre a következő középiskolai tanárokat osztotta be a Szótári Bizottsághoz: a) iskolai teendők alól való teljes felmentéssel Földessy Gyulát, Horváth Endrét és Rézler Gyulát, b) iskolai elfoglaltságuk fele alól való felmentéssel Hajdu Jánost, Karácsony Sándort, Koczogh Andrást és Putnoky Imrét. — A feldolgozásra kerülő munkák kiválogatását, a gyűjtések felülvizsgálását és rendezését Putnoky Imre és Sági István bizottsági meghívott tagok végezték. A beosztott munkatársakon kívül Zolnai Gyula rendes tag gyűjtött adatokat egy napilap nyelvének rendszeres megfigyelésével.

Az 1934. évben nyolc gyűjtő 62 munkából 52.615 adatot gyűjtött. A szótári munkálatok megindításától kezdve gyűjtött adatok száma összesen 3,215.825.

A Bizottság kiadása 1934-ben 1953 P 18 f volt. Ebből 940 P adatgyűjtések tiszteletdíja, 400 pengő előadói tiszteletdíj és 613 pengő 18 fillér dologi kiadás.

Budapesten, 1935. január 23-án.

Gombocz Zoltán
előadó.

c) Az 1934-ben tartott ülések.

I. osztály.

Január 8. *Csathó Kálmán* l. t.: Részlet egy készülő regényből. (Székfoglaló.) *Laziczius Gyula* (vendég): A finnugor szókezdő *k* ugor fejlődése. — Február 5. *Soly-mossy Sándor* r. t.: Históriai énekeseink a középkorban. (Székfoglaló.) — Március 5. *Melich János* ig. és r. t.: Latin-betűs írásunk eredete. — Április 9. *Németh Gyula* l. t.: Thury József l. t. emlékezete. — Május 7. *Zichy István* gr. l. t.: A finnugor őshaza kérdéséhez. — Október 1. *Alszeghy Zsolt* l. t.: A XVII. század magyar lírája. (Székfoglaló.) — Október 29. *Tamás Lajos* (vendég): Erdély és az oláh kérdés. — November 19. *Vikár Béla* l. t. A virág-ének.

II. osztály.

Január 22. *Alföldi András* l. t.: Az avarok nemzetisége. (Székfoglaló.) — Február 12. *Marczali Henrik* l. t.: A Mária Terézia-rend körül. — Március 12. *Nagy Miklós* l. t.: A volt delegációk történeti előzményei. — Április 16. *Horváth Jenő* (vendég): Az aranybulla európai háttere. — Május 14. *Bartók György* l. t.: A szellem filozófiai vizsgálata. — Június 4. *Miskolczy Gyula* l. t.: Az össz-állam-eszme gazdaságpolitikai alapvetése a reformkorszakban. (Székfoglaló.) *Miklóssy Zoltán* (vendég): A magyar tengeri haderő a középkorban. — Október 15. *Moór Gyula* l. t.: A természetjog problémája. *Holub József* l. t.: A leánynegyed. — November 5. *Berzeviczy Albert* elnök, ig. és t. t.: Az 1863-i erdélyi országgyűlés. (»Az abszolutizmus kora Magyarországon« c. mű IV. kötetének részlete.) — December 3. *Navratil Ákos* l. t.: A föld jövedelmezősége.

III. osztály.

Január 15. *Konek Frigyes* l. t.: Eljárás a borban levő szerves savak kvantitatív meghatározására. *Wettstein Ervin* kísérleteivel. *Mikola Sándor* l. t.: bemutatja »A fizika gondolatvilága« című könyvét. *Vitális István* l. t.: A *Limnocardium hetero-costatum* n. sp. *Mauritz Béla* r. t.: Leucit a Badacsonyi bazaltjából. *Mauthner Nándor* (vendég): Az acylgyökök áthelyeződése polyoxyphenolokban. Bemutatja *Ilosvay Lajos* t. t. *Mauthner Nándor* (vendég): A szomszéd-

dos (vicinális) resacetophenon synthesise. Bemutatja Ilosvay Lajos t. t. *Kövessi Ferenc* (vendég): Az erjesztősejtek fejlődésében uralkodó rezgőmozgásos jelenségek kísérleti bemutatása. Bemutatja Mágócsy-Dietz Sándor r. t. *Zsivny Viktor és Zombory László* (vendégek): Berthierit Kisbányáról. Bemutatja Zimányi Károly r. t. — Február 19. *Marek József* l. t., *Wellmann Oszkár* és *Urbányi László* (vendégek): A calcium, a magnézium és a foszfor felszívódása és kiválasztása, a szerves és a szervetlen foszfor megoszlása az emésztőcső különböző szakaszaiban. Előterjeszti *Marek József* l. t. *Reichert Róbert* és *Erdélyi János* (vendégek): A Csódi-hegy ásványairól. Előterjeszti *Mauritz Béla* r. t. — Március 19. *Entz Géza* r. t.: A protoplazma növekedéséről. (Székfogl.) *Gelei József* l. t.: Az ázalekállatkák (Paraméciumok) garatjának alkata. *Gróh Gyula* l. t.: Vizsgálatok az ovalbumin tirozin kötőképeségéről, *Keresztes Zsuzsánna* kísérletei alapján. *Zechmeister László* l. t. és *Tóth Géza* (vendég): Az élesztő sejthártyájának polysaccharidjáról. *Győry Tibor* l. t.: A hasonszenvészeti tanszék felállítása a budapesti egyetemen. *Putnoky László* és *Bobest Béla* (vendégek): Vasban gazdag bauxitok kénesavas feltárása. Bemutatja *Zemplén Géza* r. t. *Kubacska András* (vendég): Palaeopatológiai vizsgálatok magyarországi barlangi medvék koponyáján. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Anderlik Előd* (vendég): A rácsok mögött keletkező szélárnyék problémája. Bemutatja *Pogány Béla* r. t. — Április 23. *Filarszky Nándor* r. t.: A chara-félék monografiája a hazánkban eddig megfigyelt fajainak és formáinak elősorolásával. (Ismertetés. Székfoglaló.) *Telegdi Roth Károly* l. t.: Adatok az Északi Bakonyból a magyar középső tömeg fiatal mezozoos fejlődéstörténetéhez. (Székfoglaló.) *Szabó Zoltán* l. t.: Organografiai és genetikai megfigyelések Dipsacaceákon. (Székfoglaló.) *Podhradszky Lajos* (vendég): Az együttérző ducokból eredő velőrostokról. Bemutatja *Lenhossék Mihály* r. t. *Schimert János* (vendég): Szövetani és kísérletes vizsgálatok az arcideg érző és autonóm rostjairól. Bemutatja *Lenhossék Mihály* r. t. *Szőkefalvi Nagy Gyula* (vendég): Algebrai és transzcendens egyenletekről. Bemutatja *Rados Gusztáv* r. t. *Schaffer Károly* r. t.: Az idegrendszer neurogén és neurotrop szöveti elválásairól. *Szélessy Vilmos* (vendég): A boreális-alpesi bogarak (Coleoptera) revíziója, összehasonlító anatómiai alapon. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Vitális István*

1. t.: A Salgótarján-vidéki kőszén képződése és a schlier. *Jugovics Lajos* (vendég): A sághegyi bazalt geológiai és közettani viszonyai. Bemutatja *Vitális István* 1. t. *Szentpétery Zsigmond* 1. t.: Fehérkő eruptív része Lillafürednél. *Gróh Gyula* 1. t.: A kazein frakcionálása. *Kardos Ernő*, *Dénes Klára* és *Serényi Viola* kísérletei alapján. *Fröhlich Pál* 1. t.: A koncentráció befolyása a festékkoldatok foszforeszcenciaemissziójára. — Május 28. *Vendl Aladár* r. t., *Takáts Tibor* és *Földvári Aladár* (vendégek): A Budapest-környéki löszről. *Soó Rezső* (vendég): Magyarország növényzetének típusai. Bemutatja *Mágócsy-Dietz Sándor* r. t. *Jámbor Rózsi* (vendég): Újabb adatok a keményhájú lucerna-magvak ismeretéhez. Bemutatja *Mágócsy-Dietz Sándor* r. t. *Zombory László* (vendég): Adatok a Vaskő-Dognácskai gránátok kémiai összetételéhez. Bemutatja *Zimányi Károly* r. t. *Follmann Jenő* (vendég): A basalsejtű rák szerkezet-fajtái és keletkezésének elemzése. Bemutatja *Buday Kálmán* r. t. — Június 11. *Entz Géza* r. t.: A *Petalotricha ampulla* nevű oligotricha Ciliata magjának kérdése. *Entz Géza* r. t.: Mai felfogásunk a sejt felépítéséről. *Rybár István* r. t.: Az Eötvös-féle torziós-inga zavarairól. II. *Marek József* 1. t., *Wellmann Oszkár* és *Urbányi László* (vendégek): A csontok sóinak kémiai szerkezete egészséges és rhachitises állatokban. Előterjeszti *Marek József* 1. t. *Marek József* 1. t., *Wellmann Oszkár* és *Urbányi László* (vendégek): A bél útján kiürülő calcium, magnézium és foszfor vegyületei és megoszlási viszonyaik. Előterjeszti *Marek József* 1. t. *Gróh Gyula* 1. t. és *Weltner Margit* (vendég): Tiszta szérum, globulin előállításáról és spektroszkópiai tulajdonságairól. Előterjeszti *Gróh Gyula* 1. t. *Császár Elemér* 1. t.: A Röntgen-sugárzás energiájának mérése. II. — Október 8. *Konek Frigyes* 1. t.: Balló Mátyás 1. t. (a Székesfővárosi Vegyészeti és Élelmiszer-vizsgáló Intézet néhai igazgatója) emlékezete. *Kerékjártó Béla* 1. t.: Felületek reguláris leképezéseinek elmélete (Székfoglaló.) *Vendl Aladár* r. t.: Adatok a cserépfalui palaeolithek közettani ismeretéhez. *Vendl Aladár* r. t.: A Börzsönyi-hegység néhány löszéről. *Verebély Tibor* 1. t.: bemutatja »Sebész klinikai előadások« című munkáját. *Mihalik Péter* (vendég): A csillangós készülék fejlődése. Bemutatja *Lenhossék Mihály* tt. másodelnök. *Bay Zoltán* (vendég): Kis mozgásoknak csuklólánc által való nagyításáról. Bemutatja *Ortvay Rudolf* 1. t. — November 12.

Mauthner Nándor l. t.: A glucokávésav és a homosyringasav szintézisei. (Székfoglaló.) *Szőkefalvi Nagy Gyula* l. t.: Maximális indexű felületekre vonatkozó vizsgálatok. (Székfoglaló.) *Sigmond Elek* r. t. és *Kotzmann László* (vendég): Adatok a magyarországi főbb talajtípusok dinamikai jellemzéséhez. I. Fekete mezőségi lösztalajok. *Zemplén Géza* r. t.: Egy rhamozido-glükóz szintézise. *Hoor-Tempis Móric* l. t.: Csonkamagyarország és a külföld lakósonkénti géphányadai és az évenként termelt mechanikai munkamennyiség. *Hoor-Tempis Móric* l. t.: A művelt államok lakósonkénti géphányadai és évenkénti mechanikai munkatermelésnek évtizedes fejlődési irányzata. *Győry Tibor* l. t.: Brunkala Pomán, az állatgyógyászat elfeledett rendes tanára. *Gombocz Endre* (vendég): A magyar botanika története. I. A magyar flóra kutatói. Bemutatja *Mágócsy-Dietz Sándor* r. t. *Néhai báró Fejérváry Géza Gyula posthumus munkája*: Újabb adatok a Megalanidák és fossilis Varanidák monográfiájához. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Csik Lajos* (vendég): Különböző gének hatása ugyanazon szerv plaenotípusára. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Náray-Szabó István* (vendég): Az ammonium-amalgám potenciálja. Bemutatja *Gróh Gyula* l. t. *Wigner Jenő* (vendég): A Rayleigh-Schrödinger-féle perturbációs eljárás egy módosításáról. Bemutatja *Ortway Rudolf* l. t. — December 10. *'Sigmond Elek* r. t. és *Kotzmann László* (vendég): Rendzina talajok. *Pogány Béla* r. t.: További megfigyelések a krypton I. és az argon I. színek-vonalainak Zeeman-felbontásairól. *Mauritz Béla* r. t.: Aphrosiderit a Magas Tátra gránitjából. (Endrédy Endre elemzésével.) *Lipka István* (vendég): Egy Fourier-féle tételről. Bemutatja *Kerékjártó Béla* l. t. *Romwalter Alfréd* (vendég): Az ütközés szerepe az Odén módszerével végzett mechanikai elemzésben. Bemutatja *Vendl Aladár* r. t. *Hollendonner Ferenc* (vendég): A Nagy-Alföld őstörténetkorabeli erdeinek megállapítása anthrakotómiai vizsgálatok alapján. Bemutatja *Mágócsy-Dietz Sándor* r. t.

Összes ülések.

Január 29. *Kolosváry Bálint* l. t.: Szász Béla l. t. emlékezete. Folyó ügyek. — Február 26. *Szász Károly* l. t.: Jelentés a Vojnits-jutalomról. Folyó ügyek. — Március 26. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök megnyitó

beszéde Kőrösi Csoma Sándor születésének 150. évfordulója és Semsey Andor ig. és t. t. születésének centenáriuma alkalmából *Ilosvay Lajos* ig. és t. t. méltatja Semsey Andor mecénási tevékenységét. *Németh Gyula* l. t.: Az ujugurok. (II. előadás Kőrösi Csoma Sándor emlékezetére. Folyó ügyek.) — Április 30. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök úr átadja a Magyar Tudományos Akadémia 500—500 pengős Wodianer-jutalmát a folyó évben kitüntetett tanítóknak. Vitéz *Moór Gyula* l. t.: Kunz Jenő l. t. emlékezete. Folyó ügyek. — Október 1. Az 1934. évi IX. tc. 2. §-ának 1. pontja értelmében az Irodalmi és Művészeti Tanácsba a M. Tud. Akadémia részéről egy tag választása. Folyó ügyek. — Október 11. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök megnyitó beszéde. *Sir Stein Aurél* k. tag előadása: Az indo-perzsa határvidék ősi története a földrajz és az újabb kutató-utazások megvilágításában (vetített képekkel). — Október 22. *Rados Gusztáv* r. t.: Kürschák József ig. és r. t. emlékezete. Folyó ügyek. — November 26. *Kék Lajos* l. t.: Jánosi Béla r. t. emlékezete. Folyó ügyek. — December 17. *Földes Béla* r. t.: Brentano Lujó k. t. emlékezete. A szegedi Nemzeti Emlékcsarnok Bizottságába a M. Tud. Akadémia részéről egy tag választása. Folyó ügyek.

IV.

A M. Tud. Akadémia halottjai

1934-ben

Degen Árpád r. t.	március 30.
Gaal Jenő ig. és r. t.	május 18.
Wiklund Károly Bernát k. t.	szeptember 29.
Möller István l. t.	szeptember 30.
Bang Wilhelm k. t.	október 8.
Kövesligethy Radó r. t.	október 11.
Ramon y Cajal k. t.	október 17.
Hutýra Ferenc t. t.	december 20.

V.

**Az 1935. évi nagygyűlésen odaítélhető jutalmak
tárgyában kiküldött bizottságok.**

Az 1935. május havában tartandó nagygyűlésen odaítélhető jutalomtételek tárgyában az Akadémia a következő bizottságokat küldte ki jelentéstételre:

Nagyjutalom (2000 P) és *Marczibányi-mellékjutalom* (800 P.)
(1926—1934. években megjelent biológiai, ásvány- és földtani munkák.)

Bírálok: Lenhossék Mihály, Mágócsy-Dietz Sándor,
Mauritz Béla, Entz Géza és Telegdi Róth Károly.

Chorin Ferenc-jutalom.

(Az alapítványi tőkerészvények osztaléka.)
(Közgazdasági, esetleg államtudományi munkák.)

Bírálok: Heller Farkas, Teleszky János, Jankovich Béla,
Navratil Ákos, Laky Dezső, Bláthy Ottó, Kaán Károly.

Weiss Fülöp-jutalom.

(A magyar zeneművészet egyik kiváló munkásának egész élete
jutalmazására.)

Bírálok: Gombocz Zoltán, Szinnyei Ferenc, Förster
Aurél.

Báró Kornfeld Zsigmond-jutalom. (1600 P).

(Lotz Károly életét és művészetét tárgyaló munkára.)

Bírálok: Berzeviczy Albert elnöklete alatt a Képző-
művészeti Bizottság, továbbá Lyka Károly és Szmracsányi
Miklós meghívott tagok.

*Kazinczy Gábor és neje Várady Szabó Anna alapítványának
kamatai.*

Bírálok: Wlassics Gyula, Gombocz Zoltán, Szinnyei
József, Lukinich Imre és Mauritz Béla.

Sámuel Alajos-Kölber-jutalom.

(Nyelvtudományi értekezés.)

Bírálok: Szinnyei József, Melich János, Petz Gedeon,
Gombocz Zoltán.

Kónyi Manó-jutalom.

(1931—1934-ben megjelent publicisztikai, legújabbkori történelmi,
esetleg közjogi munka.)

Bírálok: Kornis Gyula, Ereky István, Császár Elemér,
Voinovich Géza, Domanovszky Sándor.

A székesfőváros jutalomtéttele.

(József nádor és a szépítő bizottság hatása Pest város fejlődésére.)

Bírálok: Gerevich Tibor, Hekler Antal, Petrovich Elek,
Hüttl Dezső.

Molnár Kálmán-jutalom.

(A főkegyúri jog jogalapja.)

Bírálok: Eckhart Ferenc, Polner Ödön.

A székesfőváros természettudományi jutalomtéttele.

(Budapesti melegforrások.)

Bírálok: Vendl Aladár, Vámosy Zoltán, Varga József.

A Pesti Magy. Keresk. Bank gróf Széchenyi István-alapítványa.

(A konjunktúra-elmélet alapja, a konjunktúra-kutatás módszerei
és eddigi eredményeinek bírálata. Jutalma 2000 P.)

Bírálok: Heller Farkas r. és Navratil Ákos l. tagok.

E bizottságok jelentései:

a) A Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom odaítélése tárgyában kiküldött bizottság jelentése.

A bizottság 1935-ben abban az örvendetes helyzetben van, hogy nem egy, de több olyan munkát vehet tekintetbe, mely érdemes volna arra, hogy Akadémiánk megkoszorúzza.

Annak az oka, hogy a biológiai és ásvány-földtani irodalom annyira fellendült és hogy több munkát is lehetne megkoszorúzásra ajánlani, abban keresendő, hogy az évek alatt új munkalehetőségek alakultak az egyetemeken és kutatóintézetekben; a Rockefeller-segítség, az Akadémia, Széchenyi Társaság, Kutató-Alap stb. ugyancsak éreztette áldásos hatását. Hozzájárultak ehhez tudományos intézeteink megszaporodott folyóiratai is. Ez a tény amilyen örvendetes abból a szempontból, hogy a publikálás lehetősége megnövekedett, épp oly hátrányos azáltal, hogy már a hazai irodalom is majdnem áttekinthetatlenné és megszereshetatlenné válik.

Szigorúan tudományos munkákon kívül egész sereg kitűnő népszerű munka is jelent meg különböző társaságok vagy magánosok kiadványai között. Ezek közül csak a Természettudományi Társulat és az Orvosi Könyvkiadó Vállalat kiadványaira akarunk emlékeztetni.

Ez az örvendetes tény azonban nehéz feladat elé állítja a bírálókat, mert csak két díj áll rendelkezésre, amelynek odaítélésében igen eltérő természettudományi művek veendők tekintetbe. A bírálók jól tudják, hogy bármennyire törekedjenek is pártatlanul megítélni a műveket, már maga az óriás terjedelmű tárgycsoport úgyyszólván legyőzhetetlen akadályokat gördít egységes bírálati kép kialakítása elé, mert össze sem hasonlítható műveket kell egymás mellé, egy csoportba beosztani. Ez a feladat pedig eleve meddő, mert hogyan lehessen egymással érték szempontjából összehasonlítani egy majdnem matematikai exaktságú mineralógiai-petrográfiai tanulmányt valamely úgyyszólván tisztán csak valószínűség értékével mérlegelhető biológiai jelenség ismertetésével? A bíráló-bizottság a nehézségek tudatában azzal a tiszteletteljes javaslattal fordul a tek. Aka-

démia Nagygyűlése elé, méltóztassék a jövőben a természettudományi nagydíjat két csoportra — abiológia és biológia — beosztani, hogy ne kerüljön a bíráló-bizottság abba a kényszerhelyzetbe, hogy össze sem hasonlítható értékeket mérjen össze.

A Nagyjutalommal és Marczibányi-mellékjutalommal szabályzatunk értelmében önálló kutatáson alapuló olyan, társai közül kimagasló, abszolút értékű mű vagy munkásság koszorúzendő meg, mely a tudományt új kutatási eredményekkel gyarapítja. Ezt szem előtt tartva, tan- és kézikönyvek, összefoglalások — bármilyen fontosak és értékesek is egyébként — tekintetbe nem vehetők.

Az ásványtan és földtan tudománykörében különösen kimagaslík egy tekintélyes monografia: Vendl Aladárnak »A Szászvárosi és Szebeni Havasok kristályos területe« című monografiája, mely a M. Kir. Földtani Intézet Geologia Hungarica című sorozatában a 4. kötet gyanánt jelent meg. A munka terjedelme 365 negyedré oldal, 10 táblával és geológiai térképpel, 82 szövegekőti rajzzal.

A monografia a Sztrigy, Olt és Maros folyók közti terület geológiai felépítését, közettani alkotását és ásványvilágát tárgyalja. A terület méretei kelet-nyugati irányban 60 km.-t és észak-déli irányban körülbelöl 40 km.-t érnek el. Szerző a földtani külső munkát, a részletes felvételt még a háború előtti években több nyáron át végezte a 2000 m. tengerszint feletti magasságot meghaladó lakatlan területen a külső munka, a térképezés és gyűjtés nagy fizikai fáradtságot és sok nélkülözést követelt meg; a laboratóriumi vizsgálat, különösen az 54 kémiai közetelemzés hosszú évek kitartó munkáját vette igénybe, úgy hogy a monografia teljes két évtized lankadatlan fáradtságának az eredménye.

A monografiát, amely az adatoknak roppant tömegét öleli fel, röviden a következőkben ismertetjük.

A Déli Kárpátok Szászvárosi és Szebeni Havasok néven ismert területének fővonulata 2000 m. magas gerincekből áll; legmagasabb pontja 2245 m.

Az 1800 m. fölé emelkedő területek lapos tetőkből állanak; szerző megállapításai szerint a régi tönkfelületek maradványai; ezek az ú. n. Boresco-típusú tönkfelületek. Az alacsonyabb peneplénhez tartozó részek északon foglalnak helyet; tengerszintfeletti magasságuk 1400—1600 m. között ingadozik; e területbe a patakok erősen be vannak vágódva.

Különösen ki kell emelni, hogy a szerzőnek sikerült a legmagasabb pontokon a pleisztocén jégkorszak kétségtelen nyomait kimutatni. A kárfülkék, mint a jégkorszak képződményei a lapos Borescu-típusú peneplén legmagasabb részébe vágódtak be és meredek falakkal vannak elhatárolva. Szerző a következő kárfülkéket mutatja ki: *a)* a Frumoosa-Cindrel-tetőn (2245 m.) a Caldarea Cava-kárt, a Nagy Tó és Kis Tó kárjait, *b)* a Steflistye-tetőn két kárt, *c)* a Kristestye és Piatra albadel tetőn két kárt, *d)* a Dealul Bolului függő kárját, mely egyben a legalacsonyabban fekvő kár, végül *e)* Surian két kárját, t. i. a Nagy Tó és Kis Tó kárját.

Közzetani tekintetben a Szászvárosi és Szebeni Havasok túlnyomó részét a kristályos paláknak csillámpala-csoportja építi fel; e csoport közei egyetlen tektonikai egységbe foglalhatók, mely azonban igen különböző kőzetekből áll. Ezt a tektonikai egységet legcélszerűbb a *Sebesi kristályos tömeg* név alatt foglalni össze. A Sebesi kristályos tömegre különösen jellemző, hogy közei üdék, a kataklázisnak csak gyenge nyomait árulják el; kisebb mértékben katazonajlegűek, uralkodóan mezozónajlegűek. Az epidotamfibolitek már az epizonára utalnak. A Sebespatak merőlegesen szeli át a hegységet és jól feltárja a kőzeteket.

Északkeleten a Sebesi kristályos tömeghez csatlakozik a Fogarasi kristályos tömeg, mely már a Fogarasi Havasokat építi fel. A Fogarasi kristályos tömeg közei kisebb metamorfózist szenvedtek, epizona-jellegűek; kőzetalkotó ásványaik közül különösen jellemzőek a szericit, az albit és a klorit; uralkodó kőzetek a szericit-fillitek, kloritos szericit-fillitek, grafitos fillitek, meszes klorit-fillitek, kvarcfillitek, kloritpalák, amfibolitok és amfibolpalák.

A Fogarasi tömeg konkordánsan települ a 'Sebesi' kristályos tömegre, amely viszont a neokom-cenoman-időben, tehát a krétakorszakban a Paring autochton tömegére tolódott át.

A Sebesi kristályos tömeg uralkodó csillámpalákból és közbeiktatott paragenetikus és injektiós gnajszokból áll; a déli részén a dőlés szöge 10—35°; az északi területen meredekké lesz a dőlés, mert a dőlés szöge 40—80°-ot ér el. A csapás nagyjában kelet-nyugati irányú, a keleti végen délkelet felé kanyarodik; nyugat felé a csapás délnyugativá lesz. Az északi területen szinklinális ismerhető

fel, mely nagyjában kelet-nyugati csapású, felépítésében a kristályos mészkő is részt vesz; a szinklinálist élveződés zavarja meg. Antiklinális ugyancsak megállapítható; ez az irodalomban Guraro-antiklinális néven szerepel. Az antiklinálistól délre megint szinklinálist, az u. n. Foltea-szinklinálist találjuk, amely az antiklinálissal nagyjában párhuzamos.

Szerző a tektonikai viszonyok áttekintése után áttér a Sebesi kristályos tömeg közeteinek részletes ismertetésére; a kőzetek a következő csoportokba oszthatók be:

1. Csillámpalák, amelyek a kristályos tömeg zömét alkotják; beléjük települnek a paragnajszok. A csillámpalák üdék, erősebb kataklázist nem szenvedtek; főként posttektonikusan kristályosodtak át. A kétc sillámú csillámpalák, esetleg albitföldpátot is tartalmaznak és gnajszba mehetnek át. Gyakran tartalmazznak még gránátot, staurolitot és disztént, sőt rutilt is; ez ásványok a kőzeteknek üledékes jelleget kölcsönöznek. Turmalin főképp a pegmatittekkel kapcsolatban jelenik meg. A pegmatit-injekciók helyenként rendkívül vékonyak és a csillámpalához tartozóknak látszanak; ilyen esetekben a kőzet szemes gnajsz külsőt nyer. A pegmatitek magmája igen híg folyós lehetett és bőségesen tartalmazhatott gázokat. A csillámpalákban rendkívül vékony amfibolitrétegecskék foglalnak helyet.

A csillámpalák kovasavtartalma közepes értékeket ér el; az alumíniumoxid-fölösleg a csillámban és a diszténben van felhalmozva; a bőséges vastartalom a staurolit keletkezésére vezetett. Ezek alapján megállapítható, hogy a csillámpalák olyan anyagok metamorfózisa révén keletkeztek, melyek bőséges vasat és alumíniumot tartalmaztak; a fölös vas és alumínium a disztén és staurolit keletkezését eredményezte.

2. A kvarcitok homokos üledékekből keletkeztek; a csillámpalában alárendelt konkordáns betelepüléseket alkotnak.

3. A vas-mangánszilikát betelepülések mangán-piroxént ill. spessartingránátot tartalmaznak; az oxidációs zónában vas-mangánércsek keletkeznek. A vas-mangánbetelepülések a Macskamező-típusba tartoznak.

4. A gránitgnajszok helyenként teljesen gránitszerűek, máshol megint palásabbak és így ortognajsz-jellegűek. Rendesen konkordáns betelepüléseket alkotnak; csakis a mélyebb völgyekben vannak jól feltárva. E gránitgnajszok kétfélek: a) biotitgránitgnajszok, mint a suriangnajsz; ezek

eredetüket tekintve a normaldioritos magma megmerevedéséből keletkeztek; *b)* amfibolgranitgnajsok, mint a cindrelgnajsok; ezek granodiorites-kvarcdiorites magmából származtak. Az aplitgnajsok csak egész vékony betelepüléseket alkotnak.

Mindezek a kőzetek kristalloblastos szerkezetűek; lehetséges, hogy e szerkezet még a kőzetmegmerevedés előtti differentiatációs mozgás eredménye gyanánt jött létre.

5. Injektiós gnajsok és paragnajsok. Nyugtalan szövetű, igen változatos összetételű kőzetek. Kémiai összetételük elárulja, hogy egyrészt eruptív származásúak, másrészt elegyes kőzetek. Vannak közöttük olyanok, melyek biotitos gnajsok; ezek normalgránitos-trondhjemitos magmákból származnak. A paragnajsok biotitos ill. muszkovites-biotitos gnajsok. Az elegyes gnajsok keletkezésénél a pegmatitos utónyomulások nagy szerepet játszottak. E csoportba tartozik a nem eruptív eredetű dobrágnajs is. A paragnajsok átmennek a csillámpalákba és velük konkordánsan települnek.

6. A szemes gnajsok északon kis területen betelepüléseket alkotnak; nem tisztán ortogenetikus eredetűek, hanem valószínűleg a pegmatitos magmával erősen átítatott üledékből keletkeztek és ezért eruptív-jellegűek. Kémiai összetételük engadinit-gránitos természetű.

7. Pegmatitaplitok. E kőzetek diaschist leukokrat-telérkőzetek; egyrészt biotites, másrészt muszkovites pegmatitok. A biotitos pegmatitek népa epidotot is tartalmaznak; ez ásvány pneumatohidatogén-hidrotermal termék, tehát nem mállás útján keletkezett, hanem az alkaliföldpát elbontásának eredménye. Ezek a biotitos pegmatitok az ortogenetikus gnajsokkal és gránitgnajsokkal kapcsolatosak. A muszkovitpegmatitek a csillámpalasorozatban és az ezzel összefüggő paragnajsokban és injiciált gnajsokban fordulnak elő; gyakran turmalint is tartalmaznak. E kőzetek a terület legmagasabban fekvő részein fordulnak elő. Gyakran párhuzamos jellegűek, ami arra vall, hogy még nyomás alatt keletkeztek; más helyeken inkább tömeges megjelenésűek. Kémiai összetételük az engadinitgranit-yosemit magmára utal.

8. Az amfibolitek geomorfológiai szempontból nem fontosak; mindig csak kisebb betelepüléseket alkotnak a csillámpalákban, a paragenetikus és injektiós gnajsokban. Gyakran a szerpentinekkel és egyéb bázikus kőzetek-

kel kapcsolatosak, sőt fokozatosan beléjük átmehetnek. Az amfibolitek megjelenési formája szabálytalan és nagyon változatos. Szerző a következő típusokat állíthatta fel: *a)* plagioklasz-amfibolitek; *b)* piroxén-amfibolitek; *c)* eklogit-amfibolitek; *d)* gránát-amfibolitek; *e)* biotitamfibolitek; *f)* epidotamfibolitek, melyek a leggyakoribbak. E különböző típusok egymásba fokozatosan átmennek. Szerkezetük mindig kristalloblasztos, de máskülönben igen változatos; többnyire palás szövetűek. A piroxén- és eklogitamfibolitek a katazonából a mezozonába átvezető átmeneteknek tekintendők. Az amfibolitfacies a mezozonára jellemző; a zöldpala-facies pedig az epizonát jellemzi. A legtipikusabb ásványkombinációk egyrészt a muszkovit-klorit, másrészt az albit-epidot. Az eklogit-facies jellemző a katazonára; típusos ásványai a piropos gránát és jadeites omfacit, melyek magas hőmérsékleten és nagy nyomás alatt keletkeztek. Az epidotamfibolitokban az epidot nem homlási termék, hanem a többi ásványos elegyrésszel egyenértékű közet-elegyrész. Az epidot-amfibolitek az amfibolit-facies és a zöldpala-facies közé helyezkednek el; legcélszerűbb egy különálló faciest epidot-amfibolit-facies néven felállítani, mely átmenetet alkot az epizonába.

Az összes amfibolitek gabbromagma-jellegűek; minden amfibolithoz találunk egy analog összetételű gabbromagmát; tehát kétségtelen, hogy az amfibolitok ortogenetikus eredetűek. A Szebeni kristályos tömegben nagyon kevés epizonajellegű amfibolpala is található.

9. A piroxénitek, peridotitek és grammatitek kevés helyen és csak kis tömegben fordulnak elő. Ilyen kőzetek a bronzititek, diallagperidotitek, piroxenitek, bronzitperidotitek, olivingrammatitek. Alárendeltségük ellenére is e kőzetek igen fontosak a serpentinek genesise szempontjából. Kémiai összetételük világosan elárulja, hogy e kőzetek a peridotit-piroxenit-magmából származnak.

10. Igen nagy jelentőségűek a serpentinek, melyekben a bronzititek is előfordulnak. A serpentin mindig a rostos α -serpentinből áll; gyakran még fel lehet ismerni az eredeti olivint vagy grammatitet, amelyből a serpentin keletkezett. Ezek alapján kimutatható, hogy a serpentinek kisebb része peridotitból, legnagyobb részük olivingrammatitból keletkezett. Helyenként serpentin-aszbeszt is található. A serpentinek kémiai összetétele kissé változó; számos serpentin a piroxenites és peridotites magmára

utal; vannak azonban alumíniumban gazdagabb típusok is. A serpentinek és peridotitok több helyen fokozatosan átmennek egymásba.

11. A kvarcporfiritek főképp az északi részekben csak 1—2 m. vastag teléreket alkotnak; jelentőségük lényegtelen; kémiai tekintetben savanyú típusok.

A szebeni kristályos tömegen — mint fentebb említve volt — a fogarasi kristályos tömeg rajta nyugszik. A fogarasi tömeg epizona jellegű kőzetekből áll, melyek erősebb kataklazist szenvedtek; uralkodók az albitos fillitek, melyekbe kristályos mészkövek, kvarclencsék, limonitfelhalmozódások vannak betelepülve.

A monografia széles alapokon épül fel; kitér az összes ásványtani, közettani, földtani és tektonikai körülményekre. Főérdeme, hogy minden következtetése a legkonkrétebb adatokra van alapítva. Az ásványtani megállapítások mind pontos megfigyeléseken alapulnak; az optikai konstansok megállapítása a legmodernebb módszerekkel történt; így a földpátok a Fedorof-módszerrel, a kettős törések a Berek-kompenzátorral állapították meg. A kémiai kőzetelemzések az integrációs asztallal végzett térfogat-százalékos meghatározással ellenőrizettek.

Nagymagyarország egyik kristályos pala területét sem ismerjük ilyen pontosan, mint ahogyan e monografia feltárja előttünk a Déli Kárpátok egyik hegyvonulatát. A háború befejezése óta magyar szerző tollából nem jelent meg hozzá hasonló petrográfiai-geológiai tárgyú nagyszabású monografia, melyhez hasonló a külföldi irodalomban is csak ritkán látnak napvilágot. A monografia magyar szövege rövid és pedig tisztán csak költségkímélés szempontjából, a német szöveg azonban teljesen kimerítően tárgyalja a közettani és geológiai viszonyokat és ezzel a világirodalom számára hozzáférhetővé tette a kutatási eredményeket, amelyek a külföldön teljes elismerést arattak. Nem hallgathatjuk el azt a körülményt sem, hogy magyar nemzeti szempontból igen fontos érdemnek kell azt tekintenünk, hogy a monografia épen a megszállt területek egyik legérdekesebb részét tárgyalja és így a külföld előtt a magyar tudomány fényét sugározza ki.

Az utóbbi évek folyamán Vendl Aladár tollából még több igen értékes kisebb monografia jelent meg. A Cserhát pyroxenandezitjeit, a kiscelli agyagot, a budapestkörnyéki löszet tárgyaló munkái mind nagyon értékes adatokkal gya-

rapitották a magyarországi közettani és földtani irodalmat. Különösen ki kell ezek közül emelni a budapestkörnyéki löszről szóló dolgozatát, amelyben kimutatja, hogy a lösz nem egyéb, mint a jégkorszak Dunahomokjából kifújtt finomabb homok és por.

A fentiek alapján a Bizottság négy szavazattal egy ellenében javasolja, hogy az idei Nagyjutalom Vendl Aladár r. tag »A Szászvárosi és Szebeni Havasok kristályos területe« című monografiájának ítéltesse oda. A Bizottság kiemeli azt a körülményt is, hogy ez volna az első eset, midőn az Akadémia egy főképp közettani tárgyú munkát tüntet ki.

Az utolsó kilenc esztendő alatt hazánk többi mineralógusai, petrografusai, geológusai és palaeontológusai érdemes és elismerésre méltó munkásságot fejtettek ki. Csak néhány fontosabb munkát kívánunk még felemlíteni.

Br. Nopcsa Ferencnek Északalbániát tárgyaló hatalmas monografiája a terület földrajzával és földtanával foglalkozik. (Geographie und Geologie Nordalbaniens. Geologica Hungarica III. 1929.) Br. Nopcsa Ferenc Északalbániában négy tektonikai egységet mutat ki, amelyek egymás felé mozogván, hatalmas eltolódásokat hoztak létre. Ez egységek tektonikai és geológiai viszonyait br. Nopcsa Ferenc igen részletesen tárgyalja. Ugyancsak ez idő alatt jelent meg br. Nopcsa Ferencnek »Die Familien der Reptilien« (1927., Berlin) című hatalmas monografiája, melyen több mint két évtizedig dolgozott.

A Geologia Hungarica sorozatán jelent meg Rakusz Gyulának a dobsinai és nagyvisnyói karbon-kövületekről szóló monografiája, mely a hazánkról való palaeontológiai ismereteinket igen értékes és fontos adatokkal gyarapítja.

Vendl Miklós Sopron környékének geológiai viszonyait két kötetben írja le. A monografiának különösen érdemes része, amely a Sopron-környéki kristályos palákat tárgyalja és a leukofillitek kérdését tisztázza.

Szentpétery Zsigmond a bükkhegységi gabbroid kőzetekkel és porfirokkal több dolgozatában foglalkozik; mikroszkopi vizsgálatok és kémiai elemzések alapján kimutatja a magmatikus differentiatio menetét.

Mineralógusaink és ásványkémikusaink közül Koch Sándor, Tokodi László, Zsivny Viktor és Vendl Mária munkássága volt figyelemre méltó, míg geológusaink közül Noszky Jenő, Rozlozsnik Pál és Schréter Zoltán kutató-

sait kell különösebben megemlíteni. Palaeontológusaink sorából szorgalmas munkásságával Kutassy Endre tűnt ki.

Annak feltűntetésére, hogy az utolsó kilenc év milyen bőségesen termelt értékes **biológiai** munkákat, a legfontosabbakat tartalmuk szerinti csoportosításban soroljuk fel. Ezek maguk igazolják azt, hogy a bizottság nehéz helyzetben van akkor, amikor a sok (csak a felsoroltak száma több 200-nál) jó mű közül a legjobbakat kell megjelölnie. Teljességre ez a felsorolás nem számíthat, csak példaként szabad azokat felfogni.

Tekintélyes az utolsó évtized botanikai irodalma. A Mágócsy-Fehér-féle erdészeti növénytan modern formájában öregbíti hírét az immár tartalomban és felfogásban teljesen megújult jóhírű növénytannak. Szabó Zoltán növénytana három kiadást ért már meg. Szép növénymorfológiai kutatásai (Knautia, Dipsacus) hazánkban egyedülállók.

Értékes botanikai, cytológiai munkásságot fejtett ki Cholnoky Béla. Pompás technikai készültsége, kitűnő megfigyelő tehetsége jellemzi számos, nagy szorgalomról és kitartásról tanuskodó munkáját, melyeket külföldi szakfolyóiratok szívesen közölnek.

Hollendonner Ferenc nagyszabású faanatómiájának megjelenése óta enemű munkásságát szakadatlanul folytatta; szellemes fogásával sikerült az elszenesedett fák at is kutatása köré vonni s így e téren nemcsak jól ismert anatómussá híresedett, de munkájával hazánk őslórájának kutatásában és az ősidők klimaviszonyainak megállapításában is nagy szolgálatokat tett.

Becses növényhisztológiai munkásságot végzett Milényi L.

Scherffel Aladárnak ez idő alatt jelentek meg nagy, a moszatgombákról szóló tanulmányai. Ezekben az illusztris szerző évtizedekre terjedő megfigyeléseit ismerteti. Scherffelnek nemcsak ez, de immáron több mint ötven éves biológus pályáján írt valamennyi műve a biológus botanikusok csoportjában osztatlan elismerésben részesült. Tanulmányait, mint valódi biológus, elsősorban eleven szervezeteken végezte; ezeket éles megfigyelés, fegyelmezett önkritika és alaposság jellemzi.

Jávorka Sándor Csapody Vera segítségével adta ki a Magyar Flóra képekben című könyvét. E munka hazánk florisztikájának büszke terméke, mely méltán foglalhat he-

lyet a nyugati országok megfelelő művei között, ahol hasonló mű ritka, jobb pedig nincsen.

Növénytársiszfematikai és növényföldrajzi munkák öszszes egyetemeinken, a Nemzeti Múzeumban, sőt a kutatóintézetekben is folytak. Tuzson János és munkatársai (Andreánszky Gábor, Palik Piroška stb.) kivették benne részüket. Külön ki akarom emelni Soó Rezső kutatásait, ki a geobotanikának hazánkban megalapítója és egyben legszorgalmasabb művelője; asszisztense, Zólyomi Bálint is ilyen irányban dolgozik.

Sziszfematikai, florisztikai kutatásokat végeztek a Nemzeti Múzeum tisztviselői, Filarszky Nándor, Moesz Gusztáv, Jávorka Sándor vezetésével Kümmerle Béla, Gombocz Endre, Szepesfalvy János és Gyelnik Vilmos, továbbá Rapács Raymund, a Vetőmagvizsgáló Állomás nagyhírű igazgatója Degen Árpád és munkatársai Lengyel Géza, Wagner János, Pénzes Antal. Dégennek nyomtatásban még nem jelent meg a Flora Velebitica-ja, megjelenése esetén világszerte feltűnést fog kelteni. Nem szabad megfedekznünk Hollós László munkásságáról, ki ma is bámulatos energiával kutatja hazánk gombafldróját. Egyes növénycsopottok monografiáját írták meg Lyka Károly, Gáyer Gyula, Filarszky Nándor. Floriszfikai tanulmányokat végeztek továbbá Boross Ádám, Polgár Sándor és számosan mások.

Biológiai, fiziológiai, sziszfematikai és florisztikai kutatásokat végeztek a tihanyi Kutatóintézet alkalmazottjai és vendégei, köztük Szemes Gábor is. Kiemelkedőnek tartom a szegedi egyetem kryptogam-laboratóriumának tanulmányait. Itt Györffy István és tanítványai mohákkal, sziszfematikai és ökológiai szempontból foglalkozott, Kohl Erzsébet pedig kryobiológiai tanulmányokat végzett.

Kövessi Ferenc növények, különösen fák növekedésének törvényszerűségeit kutatja exakt, matematikai és fizikai módszerekkel. Módszereinek alkalmazása és azok bírálata a legtöbb mai biológustól még távol áll; ez az oka annak, hogy hatalmas tanulmányai aránylag ritkán találunk visszhangra a biológusok körében, noha problémái a biológusokat legjobban érdeklő kérdésről szólnak. Eredményei pedig, minthogy kísérleteit nagyrészt fákön végezte, gyakorlatilag is nagyfotosságúak lehetnek.

Élettani munkássága van Haraszty Árpádnak és Augusztin Bélának, továbbá Greguss Pálnak.

A zoomorfológia köréből cytológia, hisztológia, makroszkopikus anatómia és embryológia azok a csoportok, amelyeknek akadt művelője. Előkelő helyet foglal el Lenhossék szövettana és anatómiája; itt említjük meg Zimmermann Fejlődéstanát és a Házinyúl anatómiájáról szóló nagy összefoglaló munkáját. Zimmermann az Állatorvosi Főiskolán összehasonlító anatómiával foglalkozó iskolát nevelt, amely iskola minden egyes tagjának, Balázsy L., Kovács Gy., Török J. és Zimmermann G. munkássága mestere alaposságának bélyegét hordja magán.

Cytológusok munkái közül Mihalik Péternek a csilangófejlődési tanulmányára utalok, de ilyenek Gelei munkái közül számosuk, ide sorolható továbbá Lenhosséknek a neurontanról szóló összefoglaló előadása is.

Schaffer Károlynak világszerte ismertek agyszövettani kutatásai. Mestere nyomdokain halad Miskolczy Dezső is.

Histológiával Ábrahám Ambrus, Mödlinger Gusztáv, Wolsky Sándor, Valter László, valamint Gelei és Apáthy többi tanítványai, Mátyás Jenő és Rotarides Mihály is foglalkoztak. Kiss Ferenc, az autonóm idegrendszer anatómiáját és szövettanát dolgozta fel nagy anyagon. Ezeken kívül a különböző egyetemek bonctani-, az Állatorvosi Főiskola bonctani- s a tudományegyetemek összehasonlító anatómiai intézeteiben történtek szövettani vizsgálatok.

Mikrokirurgiai kutatásokat végzett Tihanyban Rényi György. Szövettenyésztési kísérleteket végeztek Barta Ödön, Csaba Margit, Karczag László és Koller Pius.

Az örökléstani bűvárlatok között Csörsz Károly az Alföld magyarságán végzett alapos, lelkiismeretes és mélyreható tanulmányokat. A tihanyi Biológiai Kutatóintézet alkalmazottai közül Koller Pius itthon és Angliában, Csik Lajos Tihanyban és Berlinben végzett oly tanulmányokat, melyek az örökléstani irodalomban nyomokat hagynak. Ez irányban dolgoztak még Barra I., ki Szabó Zoltán, Németh L., aki Korányi és végül Csűrös Z., aki Wellmann tanítványa.

Körösy Kornél eredeti gondolatokon alapuló hatalmas elméleti örökléstani munkájával tűnt ki.

A fejlődési mechanikával a Speeman-Mangold iskolából ért el szép eredményeket Röhlich Károly, Tóth Zsigmond adjunktusa, Törő Imre debreceni adjunktus, kiknek számos dolgozata Roux Archivájában és egybeült jelent meg. Wolsky Sándor Tihanyban és Angliában dolgozott

ezirányban; egyik tanulmányát Huxley a Royal Societyben mutatta be. Ez irányban dolgoztak még Huzella tanítványai, köztük Lengyel Júlia.

Antropológiával, és pedig elsősorban a magyarság rassz-antropológiájával évtizedek óta nagy eredménnyel foglalkozik Bartucz Lajos. Hozzá csatlakoznak antropológiai kutatásaikkal Balogh Béla, Apor László, Malán Mihály.

Neuber Ede a debreceni iskolásgyermeken végzett nagystílű demografiai tanulmányokat.

A zoológiai irodalomban is öröndetes fellendülés tapasztalható. Méhely Lajos és munkatársai az összehasonlító anatómia, szisztematika, biológia és a zoológiának majdnem minden ágára kiterjedő munkásságot fejtettek ki. Méhelynek a Bükk, Bakony és Mecsek faunájáról, abaligeti felfedezéséről (*Stenasellus hungaricus*), a *Hyloniscus* nem monografiájáról, az Isopodák szövettanáról, helminthológiai tanulmányairól (*Opisthodiscus*) csak a tárgyuk megemlékezésével emlékezünk meg, mert hiszen Akadémiánk minden tagja előtt egyaránt ismeretes leírásának pontossága, gyönyörű rajzainak megbízhatósága, okfejtésének ellentmondást nem tűrő élessége és következtetéseinek biztonsága. Tanítványainak sorából Ábrahámról a szövettani, Mödlingerről a parazitológiai és ökológiai dolgozatok ismertetése alkalomával emlékeztünk meg, de kutatásaik anatómiai és chorológiai kérdéseket is felölelnek. Anatómiai kérdésekkel foglalkoztak tanítványai közül még Apor László, Borzsák Sándor, Homonnay Nándor, Koller Pius, Malán Mihály, Keselyák Adorján, Reinwaldt E., Solymossy L., Stolmár L. és Wolsky Sándor.

A tihanyi Biológiai Kutatóintézetben zoológiai kutatásokat az alkalmazottak közül Rotarides Mihály, Sebestyén Olga és Wolsky Sándor végeztek, továbbá sokan, akik az intézetet felkeresték.

A Madártani Intézet alkalmazottai közül Csörgey Titusz vezetése mellett Schenk Jakab, Vasváry Miklós és Warga Kálmán a madarak ökológiájára, szisztematikájára vonatkozó kutatásokat végeztek, valamint a Magyar Ornithológusok Szövetségének tagjai közül Nagy Jenő, Navratil Dezső, Greschik Jenő. Ilyen tevékenységet fejtettek még ki Keller Oszkár és Dorning Henrik.

A Halélettani és Szennyvíztisztító Intézetben Unger Emil publikált biológiai és szisztematikai dolgozatokat. Itt,

publikálta Maucha Rezső is a limnológiára oly fontos kémiai vizsgálatait és összefoglaló munkáját.

Méhészeti anatómiai és biológiai munkásságot végeztek Örösi Pál Zoltán, Szabó-Patay József és Koppán József.

A rovar-tani kutatásokat a Nemzeti Múzeum entomológusain kívül a Rovartani Állomás alkalmazottai Jablonovskv József és Bakó Gábor vezetésével, Kadocsa Gyula, Gvörffy Jenő, Bokor Elemér végezték.

Itt említjük meg, hogy állatpsychológiával itthon Schiller Pál foglalkozik psychophysiológiai alapon. E téren is dolgozik Kolozsváry Gábor.

Systematikai dolgozatok, amelyek sokszor az állatok regionális elterjedését is érintik, a Nemzeti Múzeum tisztviselői (Biró Lajos, Csiki Ernő, Dudich Endre, Éhik Gyula, Fejérváry Géza, Fejérváryné Láng Aranka, Greschik Jenő, Horváth Géza, Kolozsváry Gábor, Pongrácz Sándor, Schmidt Antal, Szalay László, Székessy Vilmos, Szilády Zoltán és Wagner János) tollából jelentek meg. Úgyiszlóván minden hazai egyetemen és főiskolán végeztek hasonló tanulmányokat (pl. Zilahi Sebess Géza, Szeged). A kutatóintézetekben is és egyes magántudósok is, pl. Bolkay István, Anghy Csaba Géza végeztek ilyen munkát. Hankó Béla értékes munkát írt Magyarország halairól. Tőle származik a magyar ló eredetének Besskó tanulmánya óta legbehatóbb ismertetése.

Lovassy Sándor Magyarország gerinceseinek összefoglaló rendszeres ismertetését közölte szerény kiállításban, de abban úgyiszlóván egy emberöltő összegyűjtött tudását publikálta.

Rotarides Mihály oekológiai, systematikai munkát is közölte. Egyik tanulmányában csonka hazánk löszfaunája puhatestűit ismerteti. Ugyancsak hazánk puhatestű faunájának kutatásával foglalkozott Wagner János és Soós Lajos. Soóstól legutóbb jelent meg hazánk zoogeografiájának vázlatata is. Szilády Zoltán már Soós előtt közölte hazánk zoogeografiájának vázlatát, dipterológiai tanulmányai pedig átfogó voltak miatt értékesek. Varga Lajos (Sopron) Rotatoria-tanulmányai systematikai, biológiai szempontból egyaránt értékes nyereségei irodalmainknak. Ökológiai dolgozatai vannak továbbá Kolozsváry Gábornak és Vásárhelyi Istvánnak és másoknak is.

Összehasonlító physiológiai kísérleteket végez Farkas Béla Szegeden, aki a Rockefeller-alap segítségével felhasználá-

lásával a halak hallószervének anatómiáját és működését kutatja.

Parazitológiai kutatások terén Manninger Rezső és Kotlán Sándor, továbbá Kotlán Sándor tanítványaival az Állatorvosi Főiskolán, Lőrincz Ferenc az Orsz. Közegészségügyi Intézetben, továbbá Mödlinger Gusztáv (Méhely-tanítvány) tűntek ki.

Planktonkutatásokat végeztek Gimesi Nándor, Varga Lajos (Sopron), továbbá a Biológiai Kutatóintézetben többen.

Biometrikai vizsgálatokkal foglalkozott Wagner János és Sebestyén Olga.

Általános biológiai kérdésekkel foglalkoztak Kövessi Ferenc (növekedés), Tóth László (symbiosis), Szabó István és Margit (öregedés), továbbá Jeney Endre és Karcag László (vitalis festések). Szabó István épúgy, mint Gebhardt Antal (barlangkutató) a Gorka Sándor vezetése alatt álló pécsi általános biológiai intézet kötelékében dolgoztak.

Ez irányban működtek továbbá Abonyi Sándor (Protoplasma-szerkezet), Rényi József (Protoplasma), Huzella Tivadar, aki az általános biológiáról összefoglaló művet is írt, tanítványaival pedig (Lengyel Júlia stb.) kutatómunkásságot is fejt ki. Ide volnának továbbá beosztandók az ú. n. általános anatómiával (cytológia, hisztológia stb.), továbbá az örökléstan és kérdéseivel foglalkozó bűvárok is.

Biológiai szempontból is nagyfontosságú, mert úgy a geobotanikának, mint a hydrobiológiának substratumát ismerteti Sigmond Elek »Talajtan« című művében, melyben nem az ismert adatokat csoportosítja, hanem a talajtant önálló kutatások alapján építi fel.

Palaeontológiai, illetőleg paleobiológiai kutatásokat végeztek Fejérváry Géza, Kubacska András, Mottl Mária és Vitalis István. Világszerte ismertek báró Nopcsa Ferenc paleobiológiai és származástani kutatásai. Paleontológiai irodalmunkat gazdagították Bogsch László, Gaál István, Földvári Aladár, Kadíc Ottokár, Kormos Tivadar, Kutassy Endre, Noszky Jenő, Rozlozsnik Pál, Soós Lajos, Szalay Tibor, Zalányi Béla.

Nagy műben foglalta össze Lambrecht Kálmán mindazt, amit a kihalt madarakról tudunk. Munkájáról a külföldi szakkritika is nagy elismeréssel nyilatkozott.

Bakteriológiai kutatások egyetemi orvosi, közegészségügyi intézményekben, sőt a biológiai kutatóintézetekben is

történtek. Darányi Gyula dolgozatát a Staphylococcusokról boldogult tagtársunk, Hutýra mutatta be Akadémiánkban. Haranghy László a Balaton balneológiai szempontból oly fontos bacteriumflóráját tanulmányozta és tanulmányozza. Fehér Dániel az erdőtalajok mikroflóráját kutatja; munkásságával oly területen halad, melyen vezetőként szerepel, amit kitűnő munkatársai, Bokor Rezső, vitéz Varga Lajos (Sopron) épúgy elősegítenek, mint mintaszerűen felszerelt és megszervezett intézete. Preisz Hugónak a bacteriophag-ról írt monografiája Gustáv Fischernél, a gyökérbakteriumokról szóló munkája a Nemzetközi Mikrobiológiai Kongresszus Munkálataiban jelent meg. A Pettenkoferiára vonatkozó vizsgálatai a Matematikai és Természettudományi Értesítőt díszítik. Itt említjük meg továbbá Gózon Lajos bakteriológiai és protozoológiai, vitéz Varga Lajos és Andai György, valamint Abonyi Sándor, Krepuska Gyula protozoológiai és Kanyó Béla szerológiai kutatásait.

Nyeresége irodalmunknak Verebély Tibor »Előadások a sebészet köréből« című munkája. E mű nem tankönyvszerű ismertetése a sebészeti problémáknak, hanem előadások sorozata, amely alkalmakkor a betegség sebészeti szempontból nyer tiszta megvilágítást és műtéti ismertetést.

Az élettan és vele oly szorosan kapcsolatos farmakológia és egyéb kísérleti fizikai és kémiai élettani dolgozatok nagy számban jelentek meg. Művelőik nagyrészt orvosok, akik a megfelelő elméleti és gyakorlati intézetekben működnek. Kikerülnek ilyen irányú dolgozatok a legkülönbözőbb klinikai intézményekből, valamint kutatóintézetekből is. A kutatóintézetek közül a tihanyi Biológiai Kutatóintézet munkásságát is megemlítjük.

Deseő Dezső fehérjékkel, elsősorban vérfehérjék fizikokémiájával foglalkozott.

A budapesti egyetemi Élettani Intézet Farkas Géza vezetésével nagy stílusban anyagforgalmi kísérleteket végzett a magyar nép vereségével kenyerét kereső munkásain. Ezzel határos területeken mozognak Weiser István kutatásai a háziállatok takarmányozásáról.

Farkas Géza munkásságához csatlakoznak Tangl Harald (a hormon), Mosonyi János (a szekréció) fiziológiai, Hári Pál és munkatársai (Aszódi Z.) biokémiai dolgozatai. E téren dolgozik továbbá Bodnár János és Doby Géza, Zechmeister László munkássága is átnyúlik e területre.

Szent-Györgyi Albert a sejtlélegzés kémiájára vonatkozólag és a C vitaminnal alkotott nagyot.

Veress Elemér izom- és ideg-physiológiával, érzékszervek élettánával, electrophysiológiával és sportolók élettánával foglalkozott.

Az élettan köréből talán a legnagyobb területet ölel fel Verzár Frigyesnek Debrecenben, Tihanyban és Baselben folytatott élettani munkássága. Fő munkaterületei az »Incretio és avitaminosis«, az ingerületi folyamat élettana, a bilirubin szerepe a vörös-vérsejtképzés szabályozásában. Ezen kívül nagyszámú munkatársával és tanítványával együtt (Beznák Aladár, Kokas Eszter, Kuthy Sándor, Ludány György, Zih Sándor és mások) a bel- és külföldi folyóiratokban nagyszámú publikációt közölt, melyek kongresszusokon is szerepeltek előadások formájában és így a Verzár-iskolának sok elismerést szereztek. Többen csatlakoznak hozzá más egyetemekről is, így Szarka Sándor és Péter Ferenc.

Onállóan dolgozik Jendrassik Lóránt, aki többek közt a túlélő szervek beidegzésének élettánával foglalkozott kiváló eredménnyel. Élettani munkásságot fejtett még ki mestere, Pekár Mihály mellett Klobusiczky Dénes.

Issekutz Béla és iskolája chemotheraphiai hatásmechanizmussal (Jancsó Miklós), thyroxin-hatás mechanizmusával, digitalis-, insulin-hatással, a digitalis-felszívódás és kumuláció kérdésével egész sor dolgozatban foglalkozott. Behatóan foglalkozott az anyarozzsal is. Az ő közreműködésének köszönhető több synthetikusán előállított kiváló gyógyszer is.

Mansfeld Géza és iskolája munkatársaival együtt a hőszabályozás fiziológiája, főleg a vegetatív idegrendszer szerepével a hőszabályozásban (Geiger Ernő) foglalkozott. További témáik a narkózis minden vagy semmi törvénye (számos közlemény kísérleti eredményével bizonyított teória), insulin-hatás, thyroxinhatás. Ezenkívül pedig számos gyógyszerhatástani, élettani és kórtani vizsgálata van e tudományoknak úgyszólván minden ágából.

Vámossy Zoltán és iskolája (Fritz Gusztáv, Simon Sándor és mások) az adrenalin érhatásával, a belső secretiós mirigyek hormontartalmával, illetőleg hatásával, valamint gyógyszerhatástani jelentőségével foglalkozott. Súlyos munkát végez ez az iskola a hazai gyáraink készítményeinek állandó farmakológiai ellenőrzésével is.

Méhes Gyula a tihanyi Kutatóintézetben, Bécsben és Angliában is drógoknak és tisztán előállított készítményeknek élettani és gyógyszerertani hatásával, valamint e probléma-körbe vágó fiziológiai kutatásokkal foglalkozott. Részt vett továbbá Verzár Frigyes számos vizsgálatában, mint annak munkatársa.

Dávid Lajos új eljárásokat dolgozott ki különböző drógok és gyógyszerkészítmények meghatározására; ugyan-ebben a tárgykörben dolgozott Mikó Gyula is.

A kórbonctan terén összefoglaló művek Buday Kálmán- és Entz Bélától jelentek meg. Orsós Ferenc a tüdő rugalmas rostrendszerét közölte magyar és német nyelven, mely e téren alapvető munka. Buday Kálmán a lymphogranuloma-sejtek szerkezetéről értekezik.

Ide csatlakoznak Entz Béla, Feldmann Ignác, Haranghy László, Huzella Tivadar, Jármay Károly, Karoliny Lajos, Krompecher Ödön és István, Puhr Lajos, Zalka Ödön és mások munkái.

A törvényszéki orvostan köréből jelentős munkája Orsósnek a »Halál után beálló vérzésekről« szól. Ugyancsak Orsós a sziklacsont anatómiájával és pathogeneticájával is foglalkozik.

Fenyvessy Béla az influenza epidemiológiájával s az anaphylaxis jelenségeivel, továbbá antigen kémiával (Trypanosomák anyagcseréje) komplementkötésekkel foglalkozik.

Önálló kutatásokat és évekre terjedő vizsgálatokat tárnak elénk Marek József és Wellmann Oszkár »Rachitis« című nagyszabású művükben. E munka kiválósága szakkörökben elismert. A szerzőknek itthon és a külföldön annyi elismerést szerzett, hogy a bíráló bizottság orvos-természettudományi irodalmunk ez újabb nyeresége alkalmával tisztelettel hajlik meg szerzői előtt.

Kórtani munkák közé számítható Baló József összefoglaló munkája a filtrálható vírusokról. Ugyancsak ő foglalkozott encephalitissal és egy új kórképet írt le. Balogh Ernő malleus-eseteket ismertetett, továbbá az intervertebralis ducok viselkedését tanulmányozta egyes megbetegedések alkalmával.

Jeney Endre a vérképző szervekkel foglalkozott és kutatatta ezeknek a májterápiával való összefüggését. Vitaminoknak a fertőző betegségekre való, a különböző sugaraknak pedig a baktériumokra való hatását is kutatta.

Vérátömlesztési kísérleteivel tűnt ki Kubányi Endre. Rákkutatásokat Putnoki Gyula és Karczag László végeztek. Az elektrokardiographia művelője Skrop Ferenc.

Igen jól felszerelt, világviszonylatban is nagystílú intézet a Johan Béla vezetése alatt álló Országos Közegészségügyi Intézet, amelyben az igazgató és munkatársai biológiai szempontból is értékes munkásságot fejtenek ki. Parazitológia, biológiai vízvizsgálat oly területek, amelyek munkássága épúgy érdekli a biológusokat, mint az orvosokat.

Hasonló irányban dolgozik Ströszner Ödön vezetésével a Székesfővárosi Bakteriológiai Intézet.

A jelentésből kitűnik, hogy a biológiai tudományoknak felsorolt és kis részben referált csoportjaiban nagyszámú, nyilván több száz szerzőtől írt több ezer cikk között jelent meg olyan mű vagy fejtett ki egy biológus olyan tudományos munkásságot, tett olyan felfedezést, amelyért a két jutalom egyikére ajánlható volna. Ezek a felsorolt csoportokban a következők:

- a bakterológiából: Preisz, Haranghy, Fehér
- a botanikából: Scherffel, Hollendonner, Kövessi, Degen, Jávorka
- a bonctanból: Zimmermann
- a gyógyszerтанból: Mannsfeld, Verzár, Szent-Györgyi
- a kórtanból: Marek és Wellmann
- a zoológiából: Dudich, Gelei, Méhelý.

Javaslatára indokolása okából kötelességének tartja a bizottság a Nagyjutalomra és a Marczibányi-mellékjutalomra beérkezett pályázók műveit részletesebb megbeszélés tárgyává tenni és vele igazolni eljárását, azt, hogy miért ajánlja épen a kiválasztott művet megkoszorúzásra.

A Nagyjutalomra, illetőleg a Marczibányi-mellékjutalomra beérkeztek a biológiai tudományokból Dudich Endre budapesti egyetemi ny. rk. tanár, akadémiai l. tag és Gelei József szegedi egyetemi ny. r. tanár, akadémiai l. tag, valamint Szabó Zoltán műegyetemi ny. r. tanár, akadémiai l. tag munkái. Szabó Zoltán műve tankönyv, ezért az akadémia szabályzata értelmében a két díj odaítélése alkalmával kevésbé vehető tekintetbe.

Dudich két munkáját jelölte meg olyanokként, amelyekkel a Nagydíj, illetőleg a Marczibányi-mellékdíj odaítélésénél a kiküldött bizottság figyelmét felhívja:

»Systematische und biologische Untersuchungen über die Kalkeinlagerungen des Crustaceenpanzers in polarisiertem Lichte«. Zoologica, Heft 80. Stuttgart, 1931. p. 1—154, 24 szövegrajz és 14 tábla. E munkájával Dudich W. J. Schmidt giesseni zoológusnak polarisációs mikroskóppal végzett kutatásaiba kapcsolódik bele. De míg Schmidtet — ki az ezirányú vizsgálatokat a zoológusok közt megindította és vizsgálatait összefoglaló műben ki is adta, s abban felhívja a zoológusok figyelmét erre a még kihasználatlan kutatási területre — elsősorban az érdeklő, milyen okra lehet visszavezetni a szervezetek felépítésében jelentkező kettős fénytörést (micelláris struktúra), tehát vizsgálatának célja az ultramikroszkópos szerkezetek felkutatása és okainak analysise, addig Dudich a polarisációs mikroskóppal egyénfejlődési és morfológiai problémákat akar megoldani. Műve széles alapon alaktani, rendszertani és biológiai szempontból foglalja össze önálló vizsgálati eredményeit. Dudichnak e műve kétségen kívül rendkívül értékes új tényeket állapít meg, melyek nemcsak a hazai, de általában a zoológiai ismeretet gazdagították.

Másik műve Dudichnak »Biologie der Aggteleker Tropfsteinhöhle Baradla in Ungarn« Späologische Monographien, XIII., Wien, 1932. p. 1—146, 22 szövegrajzzal és 19 táblával. Ez a mű tekintélyes és teljes barlangmonografia, mely önálló kutatásai alapján a barlangtan összes területeire kiterjeszkedve a barlang physiographiájának, környezettanának és élővilágának teljes képét nyújtja. Különösen fontosnak tartja a szerző a barlang táplálkozásbiológiájára vonatkozó eredményeit. Művében a barlangkutatás ma használt összes módszereit alkalmazta, minek következtében a Baradla ma spelaeobiológiai szempontból a legjobban, mintaszerűen feldolgozott barlangja Közép-Európának. Dudich e kutatásaival betetőzte azokat a vizsgálatokat, amelyekkel közel 100 év óta foglalkoztak magyar bűvárok. Dudich művének értékét fokozza, hogy biológusainkra serkentőleg hatott, mert Gebhardt Antal nyilván az ő kutatásain fellelkesülve végezte kutatását az Abaligeti barlangban. Munkája értékét az is növeli, hogy számosakat vont be szisztematikai kutatásába. Kétségen kívül áll, hogy Dudichnak mindkét tanulmánya abszolút tudományos értékű.

Az önálló búvárlatokon alapuló és az utóbbi kilenc évben megjelent valamennyi munka közül a bizottság munkálatai terjedelme, eredetisége és mélysége szempontjából Gelei Józsefnek a csillangósokra vonatkozó tanulmányait hozza a Marczibányi-mellékjutalommal való megkoszorúzásra javaslatba. Teszi ezt annál nyugodtabb lelkiismerettel, mert Gelei munkái közül a »Chromosomák hosszanti párosodása és e folyamat örökösödéstani jelentősége« c. 250 oldal terjedelmű, hat táblával díszített munkáját a bíráló bizottság 1925-ben már ugyane díjjal való megkoszorúzásra ajánlotta.

Gelei munkássága azóta sem lankadt. 1925—1934. között nyomtatásban már megjelent vagy megjelenőben levő munkáiról az alább következő táblázat nyújtson felvilágosítást. Megjelent ez idő alatt Geleinek 62 munkája több mint 1230 oldal terjedelemben. E munkákat maga Gelei a következő csoportokba osztja:

1. Mikrotechnika	7 mű	263 oldal
2. Idegtan	16 „	332 „
3. Csillók, érzőserték	9 „	81 „
4. Amoeba-kutatás	2 „	17 „
5. Kiválasztószervek	3 „	30 „
6. Általános biológia	13 „	272 „
7. Rendszertan	9 „	153 „
8. Környezettan	8 „	82 „

Minde munkát éppen olyan alapos elmélyedéssel végezte, mint *Dendrocoelum* tanulmányát. A bizottság azonban jön akkor, ha meg kell mondani, hogy a különféle tartalmú, jobbnál-jobb mű közül melyiket válassza ki, amelyt meg kíván koszorúztatni. A munkákban mikrotechnikai tudásunk kimélyítése, új és szellemes módszerek alkalmazása éppen olyan kiváló, mint a cytológiai részletek bámulatosan mélyreható elemzése. Munkásságát kiegészítik tanítványai és munkatársai: Horváth János és Horváth Péter, Mátyás Jenő, Lukács Dezső, Párducz Béla, Stiller Jolán, Szabó Mihály, akik mesterükkel azonos vagy legalább tőle kezdeményezett irányban haladnak.

Gelei vizsgálatainak legtetemesebb, mondhatnók orosz-lánrésze véglényekre, elsősorban csillangósokra vonatkozik. Harminchét munka közel 500 oldalnyi terjedelemmel,

rengeteg rajzzal és fényképmásolattal. Ezek a munkák a plasmának finom fibrilla vonulataira, a csillangók alakta-
nára, működésére, munkájuk lehetővé tevésére, összekötte-
téseikre — mint Gelei mondja — idegtanúkra vonatkoznak.
Munkálatának ezt a fejezetét is mélyreható analysis és
pompás technika teszi egyaránt kiválónvá. E munkáiban
Gelei mesteréhez Apáthyhoz méltó társként vált ismeretessé
széles e világon. Afölött, hogy a felderített finom részletek
valóban idegéletteni jelentőségű, ingervezető berendezé-
sek-e, még eltérő a bűvárok véleménye, de hogy e részle-
tek felderítése a csillangós véglények ismeretére vonatkozó
tudásunkat bámulatosan vitte előre, kétségtelen. Gelei
munkásságának eredményét nemcsak szorosabb értelemben
vett szakmunkatársai, de az összehasonlító nagyobb terje-
delmű művek, tan- és kézikönyvek egyaránt átvették.

1. Doflein-Reichenow: »Lehrbuch der Protozoenkunde«
1929. 100—104. oldalain túlnyomóan Gelei vizsgálatai alap-
ján ismerteti a csillangók alkatát, mozgását; 16 ábráját át-
veszi. A 106—107. oldalon a hullámozó hárttyákat szintén
Gelei leírása alapján ismerteti és egy ábráját veszi át. A
142. oldalon a Paramaecium garatját Gelei ábrái alapján
ismerteti és írja le.

2. Jordan: »Allgemeine vergleichende Physiologie der
Tiere«. A Paramaecium kiválasztó készülékét (316. o.),
Gelei két ábráját átvéve, az ő leírása szerint ismerteti,
mert Gelei vizsgálatainak eredményei tökéletesebbek, mint
Nassanow-é, akitől Gelei függetlenül végezte és közölte az
e tárgyra vonatkozó kutatásait.

3. Handström: »Vergleichende Anatomie des Nerven-
systems der wirbellosen Tiere«. Gelei három dolgozatára
hivatkozik (»Cilien Struktur und Cilien Bewegung«, »Zur
Kenntniss der Wimperapparate«, »Sind die Neurophanen
von Neresheimer neuroide Elemente?«), ismertette (51. o.)
a neuroplassmatikus rögöket, azok hálózatképzését, a csillan-
gókkal és trichocystákkal való összefüggését, mint annak
bizonyítékát, hogy neuroid elemekről van szó.

4. Kahl: »Urtiere oder Protozoa« in Dahl's »Tierwelt
Deutschlands« a nephridialis plasmát (4. o.), a csillangókat
és a neuroplassmatikus hálózatot (5. o.), neurophanokat
(21. o.), Paramaeciumokat (298. o.) és a Hypotrichidium
conicum Illowaiki = Spirophyllum tisiae Gelei (555. o.) Ge-
leire való vonatkozással ismerteti. Ez utóbbi esetben pálcát
tör Rossolino műve: »Über Spirophyllum tisiae Gelei und

Hypotrichium conicum Illowaiski» cikkében kifejtett azon nézete mellett, hogy a két szervezet azonos. Gelei Illowaiski állatát nem vizsgálta meg s így a kérdést el nem döntheti.

5. Kalmus: »Paramaecium das Pantoffeltierchen« Gelei 19 ábráját veszi át, a csillangókat és a Paramaecium általános alkatát (12—17. oldal), az Excretion fejezetében több helyütt a kiválasztószerv működését (58. o.) és a »Bewegungs- und Reizphysiologie« fejezetben a csillangók mozgását (72. o.-tól) Geleire hivatkozva ismerteti.

6. Bresslau: »Turbellaria« in »Handbuch der Zoologie« von Kükenthal-Krumbach átveszi Gelei két rajzát s a bélcsatornával, valamint az érzékszervek alkatával kapcsolatban többször hivatkozik Gelei vizsgálataira.

7. Péterfi: »Methodik der wissenschaftlichen Biologie«-ban Belar: »Die Technik der descriptiven Cytologie«, valamint »Untersuchung der Protozoen« című fejezetekben többször hivatkozik Gelei módszereire és a véglények csillangóinak, valamint subpellicularis vonalrendszereinek festése céljából részletesen ismerteti az osmium-toluidinkékes eljárást.

8. Romeis: »Taschenbuch der mikroskopischen Technik« 13. Aufl. ismerteti Gelei »pamatoló dobozkáját« és az azzal kapcsolatos szövettfestésekre kidolgozott osmium-gőzölési és azur-eosinos eljárást (275, 276. o.), valamint ismerteti a glykogen és zsír együttes rögzítésére és festésére kidolgozott eljárását is. (314. o.).

9. Hartmann: »Practicum der Protozoologie« 5. Aufl. Gelei osmium- és toluidinkékes eljárását veszi át (148. o.).

Az összefoglaló munkák közül a következőkben találunk hivatkozást Geleire:

Klein: »Das Ciliensystem in seiner Bedeutung für Locomotion etc.« című munkájában Geleinek összes, a Ciliataakra vonatkozó dolgozatait eredményében tárgyalja s a csillangók alkatát, valamint mozgástechnikáját Gelei vizsgálatai alapján ismerteti.

Koehler: »Beiträge zur Sinnesphysiologie der Süßwasserplanarien« c. nagy munkájában Geleinek régi Dendrocoelum tanulmányát, valamint újabb cikkét: »Echte freie Nervenendigungen« részletesen ismerteti, három ábráját közli s befejezésül megjegyzi: »Die rein morphologische Aufgabe erscheint, dank Gelei's bewundernswerter Technik, für sein Object gelöst...«

Beauchamp-nak most megjelent nagy összefoglaló művében a *Triclada subterranea* csoportról a *Dendrocoelides* Hankói-t önálló fajként ismeri el s néhány helyen ezen kívül is hivatkozik Geleire.

A Gelei adatait felemlítő kisebb kutató dolgozatok közül kiemelendők a következők:

Bresslau: »Die neue Mikro-Zeitlupe zur mikroskopischen Analyse schneller Bewegungsvorgänge« c. dolgozat megjegyzi, hogy az aktív csapásból visszahúzódó csillangók, a Gelei osmium-toluidinkékes eljárásával kiderített eredményének megfelelőleg, a pelliculára fekvé térnek vissza készenléti állapotukba (242. o.). Ezzel a megfigyéléssel igazolja, hogy Gelei rögzítő eljárása a mozgásállapotokat élethűen őrzi meg.

Lund: »A correlation of the silverline and neuromotor systems of Paramaecium« megjegyzi, hogy a Gelei-Horváth-féle ezüstöző eljárás sokkal tökéletesebben dolgozik, mint Klein száraz ezüstöző eljárása (40. o.). Egyébként Lundnak e dolgozata lépésről-lépésre megerősíti Geleinek a Paramaeciumokon elért vizsgálati eredményeit.

Gelei különböző módszereit illetőleg hasonlóan nyilatkozik a californiai iskolának egy másik tagja, Tunner, Euplotes dolgozataiban és I. Jacobson nagy Ciliata dolgozatában, mely utóbbi szerző a Reichenow-iskola hatására az összes fibrilláris kikülönülések neuroid jelentőségét elveti, csak azoknak a képződményeknek »kegyelmezve«, melyeket Gelei a Paramaeciumokban neuroplasztikus elemekként írt le.

Peshkowskaya: »On the biology and morphology of *Climacostomum virens*« dolgozatában Geleinek a *Stentor*ra vonatkozó munkásságáról így ír: »...and Gelei who has given an exceptionally minute description of the peristomal fibrils of *Stentor*«.

Dembowsky: Paramaecium dolgozatában elismeri, hogy a Gelei-féle formol-osmiumos keverék az egyetlen, mellyel a véglények alakját élettani hűségben lehet megörizni.

Geleit mint búvárt a külföldi szakkörök is igen nagyra becsülik, Akadémiánk az ő működését szintén magasra értékli, hiszen őt már 1925-ben ki akarta ismerésével tüntetni. A külföldi és hazai biológusok egyhangú véleménye szerint Gelei kutatói munkássága olyan, mely minden tekintetben megérdemli a Marczibányi-mellékjutalommal való kitüntetést.

A Magyar Tudományos Akadémia 1889-ben id. Entz Géza véglénytani munkáját tüntette ki e jutalommal, ma több mint 50 év múlva e tanszéken második utódját ajánlja ugyanerre a kitüntetésre. Midőn a bizottság Gelei József munkásságának kitüntetését hozza javaslatba, ezzel a lankadatlan kutató, ötletes módszerfelfedező, önállóan gondolkodó és saját lábán járó oly biológus munkáját akarja kitüntetni, kinek működésére bármelyik más még nagy kultúrnemzet is büszke lehetne.

Lenhossék Mihály

t. tag, másodelnök,
a bizottság elnöke

Entz Géza r. t. és *Mauritz Béla* r. t.
bizottsági előadók

Mágócsy-Dietz Sándor r. t.

Telegdi Róth Károly l. t.
bizottsági tagok.

b) Jelentés a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1934. évi kamatainak odaítéléséről.

Tekintetes Akadémia!

A dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1934. évi kamatainak odaítélésére kiküldött vegyes bizottság az alapítvány ügyrendjének 3. szakasza szerint megalakulván, folyó évi április hó 8-án tartott ülésében behatóan foglalkozott azokkal az irodalmi termékekkel, amelyek a díj odaítélésénél számbajöhetnek s javaslatát az alábbiakban bátorkodik a tek. Akadémia bölcs döntése alá bocsájtani.

1. A vegyes bizottság megállapítja, hogy a díj elnyerése és ezzel kapcsolatban bírálat céljából a tek. Főtitkári Hivatal útján a tek. Akadémia elé három munka terjesztetett és pedig:

a) *Balkányi Kálmán*: »Arcok, harcok, kudarcok«;

b) *Ujlaky Nagy Árpád*: »Tervgazdálkodás. Östermelésünk problémái« és

c) *Dr. Krausz István*: »Vámteher és áruforgalom« című művei.

2. A bizottság természetsszerűleg először a díj elnyerése céljából kifejezetten benyújtott munkákat vette bírálat alá, de egyben az 1934. év folyamán megjelent összes szakbavágó munkákat is gondos vizsgálat alá vette, eldöntendő azt, hogy jelentek-e meg a múlt év folyamán olyan művek, melyek a dr. Chorin Ferenc-féle díj odaítélésénél számbajöhetnek.

3. Figyelemmel arra a konkluzióra, amelyre a bizottság végeredményben jutott, szükségesnek látszik ideiktatni a dr. Chorin Ferenc-alapítvány ügyrendjének 2. szakaszát, melynek értelmében »a díj elsősorban a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körében írt mű jutalmazására fordítható, — amennyiben pedig a jutalomra érdemes ilyen közgazdasági mű az illető évben nincsen, olyan államtudományi munka jutalmazására, mely tudományos és irodalmi jelentőségénél fogva jutalomra méltó«.

4. Mondanunk sem kell, hogy a javaslatot előterjesztő bizottság tagjainak munkái, mint máskor — elvi szempontból —, ebben az évben sem jöhettek számba, aminthogy a Chorin Ferenc-alapítvány ügyrendjéből folyik az a másik megkötés is, hogy a Chorin-díjat bármelyik tudósunk csak egy ízben nyerheti el.

5. *Balkányi Kálmán*: »Arcok, harcok, kudarcok« című műve úgy jelent meg, hogy a szerző cikkeinek és beszédeinek javát — negyedszáz éves írói és érdekképviselési tevékenységének emlékére — kötetbe válogatta össze Hegedüs Lóránt tisztelt tagtársunk elnöklete alatt alakult jubileumi bizottság. A kötetben öt csoportba foglalva összesen 114, terjedelemre általában rövidebb lélekzetű, cikk foglaltatik, — sokszor politikai, máskor közgazdasági célkitűzéssel. Jószemű és nyugodt ítélőképesseégű, szorgalmas íróembernek többnyire a napi eseményekhez kapcsolódó gondolatfűzései, nem egyszer szikrái ezek a cikkek, melyek csokorba kötése méltó emlékeztetője a közélet színpadán sokat szereplő szakember érdemes munkásságának. A gyűjtemény anyagának összeállítása azonban inkább arra ösztönöz, hogy ezt a munkát, mint a hazai publicisztika becses termékét tartsuk nyilván. Ebből azonban az is következik, hogy a bizottság — ezzel a művel — sajnálatára, mint a Chorin-díj jelöltjével, közelebből nem foglalkozhatott.

6. *Dr. Krausz István*: »Vámteher és áruforgalom« című művében célul azt tűzte ki, hogy a vámpolitika hatásvizs-

gálatát végezze el; erre azért volna szükség, mert a vámhatásnak mélyreható vizsgálatára szerző szerint eddig alig történt kísérlet, — mely megállapítás mellesleg megjegyezve kissé elhamarkodott — viszont azonban megmaradtak a vámmal kapcsolatos előítéletek s nem tisztultak a vámhatásról kialakult nézetek. A könyv a vizsgálatokat statisztikai adatokra alapítja. Csakhogy az a statisztikai adattár, amelyet lathavet, meglehetősen kevesetmondó. Néhány államban a bevétel értékének és mennyiségének s külön az agrárbevételnek fejkvótája — árhanatlások kiküszöbölésével is —, az úgynevezett fogyasztói vámteher (az egy főre eső vámbevétel) s még egy-két számítás: nagyjában ez annak az eléggé szegényes statisztikai adattárnak a kerete, melyre a szerző támaszkodik. Arra az eredményre jut, hogy a vámok jelentőségét nem annyira a bevétel terjedelmére, mint inkább az áralakulásra gyakorolt hatásokban kell keresni. A bevétel elmaradásának tulajdonképeni okai között elválaszthatatlanul összekeverednek egymással a külkereskedelmi politika mechanikus eszközei (vámkontingens) és az ország gazdasági életének a bevétellel való organikus összefüggései (szükséglet, termékek fontossága, belső termelés stb.). Szerző szerint lehetséges, hogy magas vám, illetve vámteher csökkenti a bevételt, de ehhez nem kell feltétlenül vám. Ha t. i. a belső termelés mennyisége és minősége kielégítő — és ár szempontjából is megfelel a bevételi árszínvonalnak —, vám alkalmazása nélkül is elmaradhat a bevétel.

A tanulmány törekvő ember munkája, aki azonban művét mélyebben járó tudományos megalapozás nélkül építette fel. Vizsgálati eszközei egyszerűek s az eredmények is, melyekhez jut, több vonatkozásban vitathatók. Ez a magyarázata annak, hogy dr. Krausz István »Vámteher és áruforgalom« című művét a bizottság nem tekintette közgazdasági irodalmunk olyan termékének, melyet a Chorin-díjjal való kitüntetésre javaslatba hozhatna.

7. *Ujlaky Nagy Árpád*: »Tervgazdálkodás. Österme-lésünk problémái« című munkája tulajdonképen széles tagozású, bár nyilván nem minden részében jól átgondolt gazdaságpolitikai program, amelyről szerzője hangsúlyozza, hogy végeredményben kevés vadonatúj eszmét nyújt. Újszerűség t. i. — a szerző szerint — »legfeljebb az örök törvényszerűség meglátásában, felfogásában és al-

kalmazásában található». A gazdasági egyensúly-alaptörvény pl. szerző véleménye szerint épp annyira kézzelfogható ősrégi igazság, mint amennyire napjainkban elhanyagolják.

A nemzetgazdasági egyensúly a szerző fogalmazásában azt a berendezést jelenti, hogy minden munkás hozzájut a megfelelő produktív munkához s a munkástársadalmat csupán a természet rendje szerint improduktív személyek eltartása terheli. Ez a gazdasági egyensúly Magyarországon felborult; többszázezer ipari-, kereskedelmi- közlekedési- és főképen szellemi munkás lett feleslegessé, illetőleg eltarthatatlanná. A cél tehát, amelyet követni kell, az, hogy a gazdaság érdekében értékes produktív existenciákat, ne pedig szellemi kultúrjavakat termeljünk s így érijük el az általános gazdasági jólétet. A válság egyik főoka szerző szerint az, hogy az őstermelők és városi kategóriák létszáma, valamint teherviselő képességük között az arány világszerte kóros irányba tolódott el. A helyes arány 1:2 volna az őstermelők javára, ez a viszonylat azonban a kultúrállamokban megdőlt, annyira, hogy Európa teljes ipari foglalkoztatásának megfelelő iparcikk-feleslegét a legkedvezőbb esetben nem tudja elhelyezni. A világháború után jobb lett volna, úgymond, nem az ipari termelést, hanem az őstermelést racionalizálni. Ez azonban nem történt meg s Magyarország rövidesen kénytelen lesz gazdasági hatásait még jobban elzárni s a belső átalakulást mesterségesen szabályozni.

A jövőt szerző optimista módon ítéli meg. 50—60 évre vonatkozólag kíván terveket kovácsolni, amikor Csonka-Magyarország területén 15—16 millió magyar embernek kell majd gazdasági jólétben és testi-lelki egészségben élnie. Ahhoz, hogy ez megtörténhessék, egész gazdaságunkat racionalisan át kell szervezni s társadalmunkat is átrétegezni.

Szerző az élelmiszertermelés fejlesztését állítja vizsgálatának homlokterébe s meggyőződése, hogy Magyarország rosszul használja ki földjét. A földnek kalóriákban kifejezett nyers hozadékát legalább kétszeresére lehet felemelni. A külterjesen művelt földeknek öntözéssel való megjavítása után a közvetlen emberi táplálékot termő földterület kisebb parcellája is elegendő termést fog nyújtani egy ember eltartására és szerző nem látja utópiának azt

a fejlődést, mely mellett mezőgazdaságunk átszervezése esetén a magyar föld 25 millió embert is el tud tartani. Mezőgazdaságunk átszervezésénél szerző nagy súlyt helyez annak a kifejtésére, hogy őstermelésünkben tulajdonképen százezerszámra vannak ellátatlanok s azoknak munkáját a magyar föld nem kellőképen hasznosítja. S ott vannak az egyéb társadalmi rétegek munkanélküliei. A fölös munkaerőket a többtermelés szolgálatába kell állítani. A mezőgazdasági termelésben csökkenteni kell a termelési költségeket: azt legbiztosabban a termelésátlag növelésével lehet elérni. A törpebirtok egyes termelési ágakból kiakcsolandó; a szántóföld nagysága csökkentendő, viszont az erdők területét legalább kétszeresre kellene emelni 50 év alatt. A 9.6 millió holdról 6.8 millió holdra csökkent szántóföldön is a mai, megközelítőleg 233 millió q terméshozam helyett 510 millió q-t lehetne biztosítani.

Hatalmas, szinte hihetetlen lehetőségek ezek, mondja a szerző s aggályát osztanunk kell, már csak azért is, mert a nagy átszervezés alapját tevő öntözőgazdálkodás beruházási költségeit 50 év alatt szerző maga is 6—8, esetleg 10 milliárd pengőre becsüli. Az öntözőgazdálkodással szerző hosszasan foglalkozik s azt fejtegeti, hogy főleg vízrendszerünknek, elsősorban a Tisza vízrendszerének árhullámainak kell tárolnunk s a szükséghez képest megfelelően elosztanunk. A keresztülvitel módja a mechanikai vízemelés. Szerző a mai viszonyok mellett kétségtelenül aggasztóan magasösszegű tőkeszükséglet mérvét azzal igyekszik enyhíteni, hogy e beruházási összegek kb. $\frac{2}{5}$ része: munkabér volna és csak a többi ipari jellegű инвестиáció. Az előálló élelmiszer-többlet értékesítési nehézségeitől szerző nem tart: népünk fogyasztása a legtöbb élelmiszerben nyomorúságosan alacsony s a belföldi fogyasztás emelkedése könnyűszerrel felszívna az élelmiszer-többletet.

A belterjes gazdálkodás kérdéseit illetőleg szerző sürgeti a racionális gyümölcstermelést, nagy jövőt jósol a lentermelésnek s a hőforrásoknak üvegházi felhasználása esetén az üvegházi és melegágyi termelésnek. Nem látja felső határát a méz értékesítésének s a baromfitenyésztés körül is sokat vár a kisüzemek munkaterületének tágulásától.

Az őstermelés átállítása azonban csak úgy lesz sike-

res ezidőszerint, ha meg tudjuk oldani az őstermelési ágak szabályozásának problémáját is; szerző organikus őstermelői szervezet létesítését sürgeti, mely magába tömörítene az összes őstermelő rétegeket, irányítaná a termelést és az értékesítést; tárolná, konzerválná, piacra hozná és elosztaná a termelvényeket s a termelési költségeknek megfelelően szabná meg az árakat, ellátná az agrárhitel-igényeket, szabályozná a felgyülemelő tőkék felhasználását, stb.

A nyersanyagellátás ideáljaként a szerző az önellátás nagyvonalú, racionális megközelítését említi; importnyersanyagszükségletünket harmadára csökkenthetnők. Különös figyelmet szentel szerző a tüzelőanyagellátás, az erdősítés kérdésének, de pl. az erdősítési program nagy dimenziói miatt maga is megemlíti, hogy annak óriási költségei szinte fantasztikusan nagyok volnának.

Aligha kelt meglepetést az, hogy szerző a telepítéssel is foglalkozik: a 110 km. hosszú Duna-Tisza csatorna mindkét partján kiépülő műút mentén négy kilométer sávban teljesen felszerelt, 5—5 holdas belterjes gazdaságokat — próbaképen kb. 20—25 ezer egységet — kellene létesíteni s idővel a telepítendő terület nagyságát 1—2 millió holdra lehetne fokozni. Jellemző az az elgondolás, hogy a telepések munkája kezdetben teljes közösségen alapulna és csak idővel alakulna át az egyéni tulajdonon alapuló szövetkezeti gazdálkodássá.

Az egész program (öntözés, erdősítés, telepítés stb.) maradéknélküli megvalósításához szerző szerint is mérhetetlen nagy anyagi eszközök szükségeltetnének: még akkor is, ha az investíciós szükségletet 50 esztendőre osztjuk el, évenként több száz millió összeg. Ez a tény azután körülbelül el is intézi a könyv különben kétségtelenül jószándékú fejtegetéseinek bizottságunk által meg-ejtett vizsgálatok szempontjából való sorsát. Mert ha szerző véleménye szerint nemzetgazdaságunknak nem is kell a javasolt kultúrlétesítmények értékének teljes összegével eladósodnia, — mivel a létesítmények maguk is rövid idő múltán eredményükkel tevékeny részt fognak venni a további beruházások-szükségelte tőkék előteremtésében, — mégis azok a nagytömegű beruházási szükségletek, melyek a szerző munkájának szinte minden sorából elének merednek, egyelőre az utópiák birodalmába utalják a lelkes

magyar érzésű szerzőnek sok hittel megírt tanulmányát.

8. A dr. Chorin Ferenc-alapítvány kamatainak elnyerése céljából benyújtott munkák közül a bizottság ilyenformán egyiket sem találta jutalmazásra érdemesnek. A bizottság mindenesetre sajnálattal állapítja meg, hogy Balás Károly »Pénzügytan«-ának II. kötete, melynek I. kötetéről már a múlt évi jelentésünkben megemlékeztünk, nem jelenhetett meg az 1934., hanem csak a folyó évben. Ezért Balás Károly immár befejezett nagy monografiájának méltatására is csak a jövő évben kerülhet sor. A bizottság munkájának további folyamában tehát elsősorban közgazdasági irodalmunk múlt évi termését vette szemle alá.

9. A statisztikai irodalom köréből megemlítjük a Magyar Statisztikai Közlemények új sorozata 86. kötetének bevezető jelentését, melyet írója, dr. *Thirring Lajos*: »Csonka-Magyarország népességének foglalkozási megoszlása 1930-ban« címen külön is kiadott. E közlemény az 1930. évi népszámlálás foglalkozási adatainak főáttekintését nyújtja, a hozzá csatlakozó tanulmány azonban komolyabb, mintsem a korábbi népszámlálások hasonló köteteinek kommentárjai. Különös elismerést érdemel dr. Thirring Lajos munkája azért, mert amikor az 1930. évi népszámlálás foglalkozási statisztikai adatait magyarázza, a magyar statisztikában időközben mind jobban felszínre kerülő irányzatokhoz igazodva, igyekezett a foglalkozási statisztikában mutatkozó változásoknak gazdasági hátterét is feltárni. Mindenesetre élénk várakozásokat fűzhetünk azokhoz a fejtegetésekhez, melyekkel a szerző majd a népszámlálás részletesen feldolgozott foglalkozási statisztikai adatainak tanulságait vonja le.

10. A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal által szerkesztett Statisztikai Közlemények 4. kötete gyanánt jelent meg a fiatal magyar statisztikus generáció egyik izmos tehetségének, dr. *Bene Lajos*nak műve »A mérnökök szociális és gazdasági viszonyai Budapesten« címmel. Ez a monografia egyik értékes láncszeme azoknak az egymásután következő munkálatoknak, melyekben a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal jeles igazgatójának — Illyefalvi I. Lajosnak — intenciói szerint tervszerűen dolgoztatja fel Budapest székesfővárosunk különböző társadalmi rétegeinek szociografiáját. A szebbnél szebb köteteknek a sorában is méltán szép pozíciót tölt be Bene Lajos munkája, melynek

különös érdeme, hogy a mérnöktársadalom fejlődését történelmi perspektívába is beállítja s a mérnökség mainapság elég súlyos helyzetét jellemezve, más társadalmi rétegekkel is összehasonlításokat tesz.

11. A »Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez« (szerkeszti Domanovszky Sándor) című sorozat két becses kötetéről is megemlékezünk. Az egyik *Gerendás Ernő* műve: »Az esztergomi főkáptalan garamszentbenedeki birtoka a XVIII. század második felében«. Főként a gazdasági üzemek egyes ágaira vonatkozó kutatásai érdemelnék figyelmet s szépek azok a táblázatai, melyek a munkához csatlakozva, a gabonatermés nagyságát az aloldali úrbéri földeken dolgozzák fel, azonkívül a rétek jövedelméről, a bor, sör, pálinka stb. bevételeiről tájékoztatnak.

12. A második tanulmány *Tholt Judit* műve: »A sárvári uradalom majorgazdálkodása a XVII. század első felében«. Célkitűzése azonos az imént említett munkáéval s felépítésén is meglátszik, hogy a két komoly tanulmány ugyanannak a mesternek vezetése mellett készült. Tholt Judit művéhez csatlakozó statisztikai táblázatoknak érdeme, hogy a majorok élő állatállományáról tájékoztatnak s amellet a bevetett területekről, valamint a terméseredményekről is.

13. A tervgazdálkodás problémája Ujlaky Nagy Árpád művén kívül közgazdasági irodalmunknak egyéb termékeiben is felmerült: pl. *Fenyő Kornél* »Tervgazdaság« címen megjelent művében. Ez a könyv azonban még kevesebb igényű, mint a Chorin-pályázatra kifejezetten pályázó és fentebb részletesen bírált mű. Voltaképpen rövid beszámoló különböző országok tervgazdasági törekvéseiről. Kevésbé szerencsések azok a fejtegetései, amelyekben szerző azt kívánja kimutatni, hogy mely termékeknél valósítható meg a tervgazdaság és milyen előfeltételek mellett.

14. A szorosabb értelemben vett közgazdasági irodalom terméséből megemlékszünk dr. *Bozóky Ferenc* »Közgazdaságtan« című tankönyvéről, mely az elméleti kérdések rövid felvázolása után inkább a gazdaságpolitikai résznek konkrét adatok nyújtásával való kidolgozása révén kíván az egyetemi hallgatóságnak tanulmányaiban jó áttekintést nyújtani. A munka felépítésének rendszere erősen emlékeztet kitűnő tagtársunk, Földes Béla nagyon értékes

»Társadalomgazdaságtan« című nagy művének rendszerére s attól leginkább talán abban különbözik, hogy a munkás-ügyre vonatkozó fejtegetései az ipart illető fejezetben foglalvák.

15. Dr. *Makay Ernő* a Tébe-könyvtár 77. száma gyanánt »Pénz és hitel a világválság tükrében« című tanulmánya sok tudással megírt rajza a korunkat annyira érdeklő gazdasági problémáknak. Anglia, Franciaország és Amerika helyzetének gyakran frappáns színekkel megfestett képéből bontakoztatja ki szerző a nemzetközi pénzpiac új képét, majd áttér az aranyvaluta válságára, a Népszövetségnek az aranykérdés körül elfoglalt álláspontjára, az amerikai devalorizációs mozgalomra, hogy utóbb a nemzeti tőkemozgalom újabb problémáit és a valutaválság likvidálásának ügyét fejtegesse. Az egész mű, mint említettük, rendkívül élvezetes olvasmány, melyben szinte kaleidoszkopszerűleg vonulnak fel a közelmúlt évek anynyira jól ismert valutahullámozásai. A gyakorlati ember tagadhatatlanul érdeklődéssel olvashatja ennek a könyvnek a lapjait. A tudományos rendszerezés azonban nem erőssége s ezért kell, mint az eddig felsorolt műveket, ezt a könyvet is azok közé iktatni, melyekre szintén nem eshetik választásunk a Chorin-díj odaítélésénél.

16. A közgazdasági irodalom körébe vágó munkák közül kétségtől komoly nyereségét jelenti e tudományág magyar művelésének *Kadosa Pál* »Az áralakulás« című műve, mely a gazdasági bajok főokát az árkomponensek diszparitásában látja. A termelés és fogyasztás összhangjának biztosítása az a főcél, amelynek kutatását szerző maga elé tűzi s az arányosság törvényeinek helyes alkalmazása mellett kardoskodik, mert úgy véli, hogy az árák arányos leszállításával a fogyasztóképességet ugyanúgy kellene emelni, mint ahogy a gépek teljesítőképességének fokozásával a termelést is növelhetjük.

A világháború után azonban a kívánatos összhang megrendült s a túlbürokratizált közigazgatás, a rendkívüli haszonra berendezkedő nagyipari tőke és a kedvezményes nagyipari üzemek munkásai egyre azon munkálnak, hogy egyes árucsoportokban az áralakulás aránytalanul magasabb régiókba törjön, mint a többiekben. Az eredmény mégis csaknem mindenütt ugyanaz: a raktárakban sok árú marad eladatlanul s nagyra nő a nem foglalkoztatott mun-

kások tömege. A fogyasztókésztséggel nem arányosan növekszik a fogyasztóképesség, amiben nagy része van annak — szerző szerint —, hogy az őstermelés a kedvezményes nagyipari termeléssel szemben hátrányba kerül, vásárlóképessége csorbul, aláásódik. Az összes termelő tényezők arányosságának hangoztatása a szerző vezérgondolata. De, sajnos — úgymond —, a gyakorlatban ez az arányosság nem érvényesül s ha pl. a nagy gyárak termelése a fogyasztás visszaesése folytán erősebben csökken, a munkabérek számláján a változást azonnal keresztülvezetik, de nem az igazgatási és az adminisztrációs költségeikén. Nem a sokat korholt gépek okozták a fogyasztás csökkenését, hanem a hibák, az aránytalanságok: a cél érdekében az áralakulás útját és feltételeit kell megjavítani s az áralakulásban is az értékarány törvényét kell érvényesíteni.

Igy jut el szerző az árkomponensek vizsgálatához, melyek közül az ú. n. külső árkomponensek csoportjában az adókat, vámokat, szociális terheket és a politikát említi, a belső árkomponensek sorába pedig a munkabért, a telekjáradékot, a tőkekamatot, — valamint a vállalkozói nyereséget állítja, míg a kísérő árkomponensek közé az általános igazgatási, valamint a kereskedői költségeket. Az árkomponensek jelentőségét szerző a lehetőséghez mérten iparkodik statisztikai adattár felhasználásával is kidomborítani, bár ezek az adatok sokszor kissé tapszkodikusak, aminthogy azok a források is, melyeket szerző munkájának ebben a részében — és másutt is — felhasznál, gyakran nem eléggé egyensúlyozottan helyzetnek egymás mellé.

Szerző nagy súlyt helyez annak igazolására, hogy az árkomponensek között miért a munkabér legyen az értékarány-törvény alkalmazásának alapja. Azért, mert a munkabér a legjobb fogyasztó, a legmobilabb árkomponens, a legjobbban látható, fogható és mérhető is az árban. Ha a munkabér változik, az árú csak kis mértékben emelkedik, minthogy a munkabér az árnak csupán egyszer komponense. A munkabér magasságára vonatkozólag azt fejtegeti, hogy a munkabér tényleges vásárlóképessége a döntő; az árkomponenseknek arányban kell lenniök a munkabérrel és minden értéket úgy kell mérni, mint a munkabért. Szerző hangsúlyozza, hogy a meg nem fizetett adósságok

összege is árkomponens, melynek jelentősége van kedvező viszonyok között, de még fokozottabb kedvezőtlen viszonyok között. Védeni kell az adóst a hitelezővel, a hitelezőt az adóssal szemben, — de mindig úgy, hogy ezáltal improduktív költségek ne keletkezzenek.

A vállalkozói nyereségre vonatkozó elmfuttatás keretében ad kifejezést szerző annak a meggyőződésének, hogy a termelési kartelleknek át kell alakulniok fogyasztási kartellekké; a vállalkozónak olyan szervezetet kell létesíteni, mely maga biztosítja a termelés minden ágában az összetalálkozást abból a célból, hogy a fogyasztás érdekeit teljesen szolgálva, biztosítsák a maximális termelés lehetősége. A kísérő árkomponensek közül egymáshoz sokkal közelebb kellene jutniok az igazgatási költségeknek és a munkabéreknek: az előbbieket lényegesen le kell szállítani, — azért is, mert a tőke tartózkodását, a hitelrizikó emelkedését elsőrendűen szolgálja az általános igazgatás diszparitása. A kereskedői költségek sem lehetnének nagyobbak, mint ami kiadásuk a legnagyobb takarékoság mellett volna a fogyasztóknak, ha sokan összeállnának az árúknak közvetlenül való beszerzésére. Általában — mondja a szerző — szükséges volna oly kimutatások készítése, melyekből biztosan meg lehetne állapítani a kereskedői regie arányának elfogadható vagy túlzott mértékét.

Kadosa munkájának legfontosabb része az, melyben az árkomponensek arányait kutatja. Hangsúlyozza annak döntő fontosságát, hogy az állami igazgatás arányosan olcsó legyen. Ahol az államháztartás kiadásai a helyes arányt meghaladják, ott több adóra, több vámra van szükség, növekednek a szociális terhek és a politikai kiadások is. Két lépcsőjű diszparitás következik be az árban: az állam többet ad ki, mintsem amennyi szükséges volna, a másik oldalon pedig jelentkezik ennek a többkiadásnak emelő hatása a többi árkomponensre.

Több oldalról megvilágított példával iparkodik azután Kadosa kimutatni a diszparitás következményeit. Példája a cukor métermázsánkénti ára, mely a külső, belső és kísérő árkomponensekből tevődik össze. Az árkomponenseknek viszonyát az egész ár, valamint a többi ártényező százalékában fejezi ki. Figyeli, miképen tolódik el a komponensek aránya, ha az első, második vagy harmadik

csoportbeli komponensek magasságában változás történik s arra a megállapításra jut, hogy az improduktív munkának ne adjunk jutalmat akkor, mikor a munkásanyagot nem, vagy csak kisebb mértékben tudjuk igénybe venni. Mert ha a termelésnél foglalatostkodó emberek számában mind több és több az improduktív, a termelt árú ára akkora lesz, hogy sokan már nem tudják megvásárolni, csökken a termelés és kialakul a munkanélküliség.

És miképpen lehet megszüntetni valamely árkomponensnek vagy az árnak diszparitását? Úgy, hogy azt, amelyikről megállapítottuk, hogy aránylag magasabb, mint a másik, leszállítjuk, mérsékeljük, mert ezzel megszüntetjük az improduktív tételeket.

A súlyos diszparitásoknak, melyek az árak között mutatkoznak, oka elsősorban — szerző szerint — a szabad verseny hiánya; az ú. n. paritásos ár t. i. csak a szabad versenyben alakulhat ki. Csak a verseny adja meg azt a lendítőerőt, melyen át az ár az árkomponensek összegétől a kereslet és kínálatig fejlődhetik. Ha a szabad versenyben a használhatóság alapján biztosítjuk a kereslet és kínálat kialakulását minden változás után is és elkerüljük a külső zavaró okokat, a protekcionizmus minden nemét és állandóan keressük a kiegyenlítés eszközeit, akkor általában paritás lesz az árak között. Szerző néhány fontosabb cikknek, a búzának, lisztnek, kenyérnek, továbbá a szénnek, vasnak és gyufának békebeli és 1931—32. évi árait hasonlítja össze az árfejlődés megvilágítására s külföldi adatok mellett Magyarországtól külön is vizsgálat alá veszi néhány árucikk árváltozását. Kimutatni igyekszik, hogy az áremelkedés mennyiben hat a fogyasztásra s iparkodik bebizonyítani azt, hogy »paritásos« ár mellett a fogyasztás több mint kétszer annyi lesz, mint diszparitásos ár mellett. A helyes arányok alkalmazása segíti nemcsak a fogyasztást, hanem a produktivitást is; biztosítja a változások után is az árkomponenseknek a munkabér alapján való helyes alakulását, az egyensúlyt.

Szerző végül hangsúlyozza, hogy Európa elmulasztotta a tengerentúli, különösképpen az Egyesült Államokkal szemben a fizetési és kereskedelmi mérleg kérdését úgy rendezni, hogy a rendezés automatikusan maga után vonja ez államok őstermelésének új berendezését és mérséklését és saját ipari termelésük fokozását. Ha ez meg

fog történni s ha a külső zavarok enyhülnek, az iparcikkek ára aránylag tetemesen csökkenni fog, a fogyasztás emelkedése folytán bekövetkezik a hibás és átmeneti, vagy látszólagos túltermelés megszűnése.

Viszont — szerző szerint — az ipari termelés magas áraiban a termelés hibái is bűnösek, ezek az okai annak, hogy az árak sokszor magasabbak a termelési költségeknél, — sokszor pedig jóval alattuk maradnak. Ezt az aránytalanságot megszüntetni vagy mérsékelni az állami igazgatás feladata volna. Ez az állami beavatkozást jelentené. A politikába be kell venni az ökonómiát, de az ökonómiába nem szabad bevenni a politikát. Szerző nem kíván állást foglalni bármily termelési rendszer mellett sem. Az a meggyőződése, hogy nem a rendszerben, hanem az alkalmazásban van a hiba. Mindenekfelett azonban jobban meg kell becsülni a munkát, semmint a XX. század eddig tette.

Nem kétséges, hogy szerző fontos és érdekes témát ragadott meg munkájában és sok komolysággal igyekezett témáját kidolgozni. Ámde a legnagyobb elismerést tanúsítva bár szerzőnek az elméleti probléma megoldása körül kifejtett ügybuzgalmával s azzal a sokszor szerencsés tárgyalási módszerével szemben, hogy az elméleti kérdéseket a gyakorlati ember praktikus meglátásán keresztül szemléli, munkájának gondos áttanulmányozása mégsem kelti azt a meggyőződést, hogy a közgazdaságtudomány elméletében annyira előtérben álló ezt a kérdést minden vonatkozásban a tudomány mai nivóján állva tudta volna tárgyalni. A munka szerzőjének kétségkívül számottevő olvasottsága van, de mégsem egészen rendszeres. A vonatkozó irodalom eredményeinek nem kifogástalan ismerete és használata idézi azután elő azt, hogy az egész, különben jószándékú tanulmány csak zökkenőkkel, gyakori ismétlésekkel, nem egyszer túlságosan szétfolyóan halad a célja felé. Szerző közismert dolgokat szinte új tudományos eredményekként tárgyal, nehezebb részletproblémák mellett elcsúszlik, vagy látszólag könnyűszerrel napirendre tér feleltük. Meggyőződésünk, hogy szerzőtől a magyar közgazdasági irodalom még nagyon szép munkákat fog kapni, — tárgyalt művét azonban még nem tartjuk eléggé kiforrotttnak arra, hogy a Chorin-jutalommal együttjáró nagy kiüntetésben részesítsük.

17. Az egész szemlének tehát, melyet a közgazdasági irodalom termékei felett végeztünk, az az eredménye, hogy annak az elmúlt évben nem akadt olyan kimagasló terméke, melyet jutalmazásra javaslatba hozhatnánk. Egymagában a legjobbakaratú törekvés, ha nem párosul eredményeinek kialakításában a legkomolyabb tudományos készséggel, nem lehet az egyengetője e nagy akadémiai díj elnyerésének.

18. A bizottságra tehát az a feladat hárult, hogy az alapítványi ügyrendben foglalt azt a kivételes lehetőséget mérlegelje, mely szerint abban az esetben, ha Magyarország közgazdaságával összefüggő tudományok körében nem akadt jutalmazásra érdemes munka, a díj olyan államtudományi munka jutalmazására fordítandó, mely tudományos vagy irodalmi jelentősége folytán jutalmazásra méltó.

A Chorin-alapítvány kamatainak odaitéléséről szóló jelentések áttanulmányozása különben is azt bizonyítja, hogy egy alkalommal, 1929-ben, amikor a Chorin Ferenc-alapítvány 1928. évi kamatait osztatlanul néhai kitűnő tagtársunk, Concha Győző »Hatvan év tudományos mozgalmái« címen megjelent kitűnő munkája nyerte meg, már precedens is volt erre s ez a precedens azért is figyelmet érdemel, mert a bizottságnak az Akadémia összes ülése által elfogadott javaslata szerint az Akadémia e jutalomdíjjal Concha Győzőnek maradandó értékű egész munkásságát kívánta elismerni és a hála koszorújával övezni.

19. A múlt évben megjelent államtudományi munkák egész sorát végigvizsgálva, akadt meg a bizottság tekintete végül is *vitéz dr. Moór Gyula* tagtársunk »A természetjog problémája« című munkáján, melyet szerzője az Akadémia II. osztályának 1934. évi október 15-én tartott ülésén mutatott be. Széleskörű irodalmi tudással, szigorúan fegyelmezett, szinte vitathatatlan logikai erővel, szellemes, újra meg újra gondolatokat ébresztő fényes stílussal fejt ki *vitéz dr. Moór Gyula* problémájának jelentőségét, mutatja ki a természetjogi felfogás és a jogi pozitivizmus ellentétét és keresi a helytelen jog lehetőségének, illetve a jogalkotó hatalom korlátlanságának kérdését, boncolgatva a két felfogás ütközőpontját és azon át a megoldást.

A probléma megoldását kutatva jut el *vitéz dr. Moór Gyula* ahhoz a felfogáshoz, amely a jogalkotó társadalmi

hatalom számára általánosan, állandóan és megváltozhatatlanul fennálló logikai, fizikai, szociológiai és etikai korlátokra, a tételes jog megdönthetetlen határaitra vonatkozik s amelyet ő negatív vagy limitatív természetjogi felfogásnak nevez, minthogy véleménye szerint nincsen ellentétben a természetjog és különösen a skolasztikus természetjog legmélyebben fekvő, leglényegesebb és legértékesebb alapgondolatával. A finom disztinkciókat biztosan felismerő fejtegetések keretében magyarázza meg azután azt, hogy véleményét miért tartja összeegyeztethetőnek a mérsékelt jogi pozitivizmusával. Majd pedig alapgondolatát tovább részletezve bebizonyítja, hogy mind a természetjogból, mind a jogi pozitivizmusból kiindulva, a jogalkotó hatalom korlátainak ugyanazokhoz a csoportjaihoz jutunk el. És pedig: a logikai lehetetlenségekhez, a fizikai lehetetlenségekhez (más szóval a természeti adottságokhoz), a szociológiai lehetetlenségekhez (más szóval a társadalmi élet adottságaihoz) és végül az etikai lehetetlenségekhez. Az első és utolsó csoport a természetjogból, a másik kettő pedig a jogi pozitivizmusból vett kiindulópontokhoz áll különösen közel. Beható vizsgálat alá vonja ezeket a korlátokat, határokat s új meg új szempontokat felvetve, különösen a jogalkotó hatalom erkölcsi korlátainak tárgyalásán keresztül világítja meg a természetjogi tanítás és a jogi pozitivizmus ellentétét.

Moór fejtegetéseinek tengelyébe állítja azt a mélyertelmű tételt, hogy bizonyos minimális, de alapvető erkölcsi követelmények érvényesülése nélkül a társadalom reális fennállása azért nem lehetséges és az erkölcs azért alkalmas erre a társadalomfenntartó szerepre, mert az erkölcsi tartalom éppen a társasélet nélkülözhetetlen következményeit szegezi az individuum szolipszizmusával szemben.

A nagy tudományos felkészültséggel megírt munka végső eredménye az, hogy míg a jogi pozitivizmus a hatalomból indul ki, hogy aztán magában ebben a hatalomban felfedezze a hatalom korlátaikat, — vagy az erkölcsi szabadság terére korlátozza a hatalom tevékenységét — a skolasztikus természetjog a szellem világából, az etikából indul ki, hogy azután az erkölcsi világrendbe harmonikusan illessze be az ontológiai világrendet és ezzel a társadalmi hatalom faktumát is. A két elmélet kiinduló pontja más. Az egyiké a jogász nézőpontja, a másiké a morálteológus-

soké. De azért mind a két szembenálló felfogás magában foglalja — és tudatosan, vagy öntudatlanul elismeri — legalább másodlagos elvként a másíknak vezérelvét. Vitéz dr. Moór Gyula kutatásainak ez a legbecsesebb eredménye méltán ébreszti fel a tudományos körök osztatlan elismerését.

Mikor azonban vitéz dr. Moór Gyulának ezt a művét jelentésünkben magasrendű elismerésben részesítjük, önkénytelenül gondolnunk kell arra is, hogy tagtársunknak, aki Akadémiánaknak 1925 óta levelező tagja, munkássága szinte iskolapéldáját nyújtja a szünetlenül dolgozó, új meg új vizsgálati terrénumokat kereső, az elhivatottságát érző tudományos elme alkotó tevékenységének. Az a tíz év, mely vitéz dr. Moór Gyulának levelező taggá való választását javaslatunk előterjesztésének időpontjától elválasztja, szebbnél-szebb tudományos problémák megoldásának sikereitől ékes: mindmegannyi beszédes bizonyítéka annak is, mennyire méltó férfit szemeltek ki a magyar tudományos körök akkor, midőn a jogtudományok művelése szempontjából legfontosabb tudományok egyikének professzorául állíttatott oda az ország első egyetemén.

A tanítványi hála ritkán előforduló emléket szolgáltatta vitéz dr. Moór Gyula akkor, midőn egykori mesterének, Somló Bódognak posztumusz művét: »Gedanken zu einer ersten Philosophie« címen 1926-ban, a szerző tudományos jelentőségének megfelelő formák között nyilvánosságra hozta és előszavában méltó emlékkövet emelt a jeles tudós-nak. A Szegedi Tudományos Könyvtár számára lefordította és a szélesebbkörű magyar olvasóközönség számára hozzáférhetővé tette Kelsen Hans kutatásainak eddigi főbb megállapításait összefoglaló »Allgemeine Staatslehre« című nagy munkájának kivonatát. A nagy mű rövid összefoglalását Kelsen maga végezte el Moór Gyula felkérésére, viszont Moór Gyula közvetítette Kelsen gondolatait a magyar olvasóközönség számára az eredeti szövegnek minden finomságát visszaadó stílusban.

»A logikum a jogban« című szép tanulmányának, — mely különben »Das Logische im Recht« címen német nyelven is megjelent, — megírására az a körülmény ösztönözte, hogy míg a jogbölcselet lépten-nyomon vizsgálja a jog és etikum összefüggését, a jog és logikum kapcsolatát csak elvétve teszik — akkor is többnyire csak futólagosan — vizsgálat tárgyává. Ezzel szemben t. tagtársunk kimutatja, hogy a jogtudományban a logikum a legkiemelkedőbb

szerepet játssza, benne kizárólag a logikai eljárások ural-
kodnak és ha a jurisprudentia a rendszerbe foglalás logikai
célja, ezt logikai eszközök segítségével szolgálja. Viszont
a jogalkalmazásban a logikum bár elsődleges fontosságú,
abban nem logikai funkciók is másodlagos kiegészítő sze-
rephez jutnak. Magában a jogrendszerben pedig a logi-
kum: elsődleges jelentőségű nem-logikai tényezők mellett,
csak másodlagos, eszközi jelentőségű.

A következő évben, 1929-ben, Moór Gyula a metafizika
és jogbölcselet összefüggéseit kutatja és vizsgálja a jog-
filozófia kapcsolatát az általános filozófiához. Arra az ered-
ményre jut, hogy a metafizika és jogbölcselet között semmi-
féle közvetlen összeköttetés nincs. A jogfilozófia problémái
a logika, pszichológia és etika problémáival határosak, míg
az etika, pszichológia és logika területéről a metafizika bi-
rodalmába vezető utak a jogfilozófiát már kevésbé ér-
deklik.

»Az örökbéke és világjogrend« című szép tanulmányá-
ban meggyőző erővel azt fejt ki, hogy az emberiség jobb
jövőjében az állandó béke örökké tartó korszakában való
hit fényes ragyogása mellett mindig végighúzódik a joga-
sult kételkedés sötét árnyéka. Az emlékezetes Kellog-szer-
ződés margójára írt tanulmánya: »A pacifizmus útján« is
nagyjában ugyanebben a gondolatvilágban mozog, s tiszta
logikájú gondolatvezetése méltán fejezi ki szerzőjének azt
a meggyőződését, hogy a legragyogóbb, a tiszta eszmények
is az emberiség szíve-véréből nőnek fel, mint ahogy minden
nagy és szép alkotás ezen a földön az emberiség szenvedé-
sésébe és áldozatába kerül.

A most említett két tanulmányával összefügg vitéz dr.
Moór Gyulának »Zum ewigen Frieden« (Grundriss einer
Philosophie des Pazifismus und des Anarchismus) című
nagyszabású tanulmánya, melyben széles alapokon mutatja
ki, hogy a pacifizmus nem más, mint az államok anarchiz-
musa, államközi vonatkozásokra korlátozott anarchizmus.
A pacifizmus részleges, nem befejezett anarchizmus. Tes-
testől-lelkestől, mondja, csak az lehet pacifista, aki az
anarchizmus gondolkörében él. A külföld irányában öreg-
bítette a magyar jogfilozófia megbecsülését Moór Gyula
ebben a tanulmányában, mint ahogy abban a másik művében
is, mely 1931-ben, a Kelsen-émlékkönyvben »Reine Rechts-
lehre, Naturrecht und Rechtspositivismus« címen jelent meg.

Ugyancsak 1931-ben jelent meg a Magyar Tudományos

Akadémia jogtudományi bizottsága kiadványsorozatának 2. számaképen vitéz dr. Moór Gyulának eddigelé egyik legfőbb munkája: »A jogi személyek elmélete«, melyben a probléma jelentőségének kifejtése után a jogi személy mivoltának kérdését tárgyalja. Fölényes irodalmi tudással és e kérdés megoldására irányuló elméleteket rendre boncolva jut el a jogi személy mivoltának meghatározásához. Széles skálájú tudásának érdekes terméke az a tanulmány, melyet 1932-ben »A Nemzetek Szövetségének értéke az emberiség számára« címen írt meg és amelyben olyan eredményre jut, amelyet éppen mi magyarok fordíthatunk saját előnyünkre, mert kis nemzet lévén, nem engedhetjük meg magunknak azt a fényűzést, hogy azokat a bármilyen csekély jelentőségeket, melyeket a jövőnkért vívandó harc számára a Nemzetek Szövetsége nyújt, kihasználatlanul hagyjuk. A Nemzetek Szövetségének problémája foglalkoztatja abban a tanulmányában is, mely ugyancsak 1932-ben »Abänderung der Völkerbundssatzungen und Probleme des Pazifismus« címen jelenik meg és amelyben egyéb jelességei mellett meggyőzően látjuk azt a pompás polemikus erőt kidomborodni, mely Moór Gyula tudományos munkásságának egyébként is egyik legfőbb erőssége.

Ifjabbkori tanulmányainak köréhez hajlik vissza 1933-ban Moór Gyula az esküdtbíráóság kérdéséről írt tanulmányával, melynek nagyjelentőségű végső következtetése az, hogy szerző nem talál egyetlen oly momentumot sem, mely az esküdtbíráskodás intézményét kielégítő módon indokolná. A jogalkalmazás elméleti szempontjai szerint, úgymond, a laikus bírák legfeljebb a büntetés kimérésének funkciójában való közreműködést, politikai szempontok szerint pedig legfeljebb a politikai ügyekben való ítélkezéseket ruházhatják fel némileg a jogosultság látszatával.

A múlt évben, azon a tanulmányon kívül, melyet jelentésünkben a döntést kiérlelő fejezet homlokerébe emeltünk, sereg más tanulmánya is került Moór Gyulának a közönség elé. Olasz nyelven jelent meg a »Creazione e applicazione del diritto« című műve; németül a »Recht und Gewohnheitsrecht« című szép tanulmánya; Kuncz Jenő levelező tag emlékét nemesveretű emlékbeszédben örököltette meg Akadémiánkon. A magyar filozófia jelen mesterének állított gyönyörű emlékoszlopot abban a tanulmányában, mely »A filozófia mibenléte Pauler szerint« címet viseli és melyben azt mondja, hogy mint homályos üvegen az izzó-

lámpa fénye, akként világít át az ő (szerző) szerény jogfilozófiai rendszerén Pauler Ákos hatalmas filozófiai rendszerének alapgondolata és alapstrukturája. »Szociológia és jogbölcselet« címen azt a kérdést vetette fel, hogy tekintettel arra, hogy szellemtudományi szociológia alakult ki az idők során, jogos-e azon törekvése, hogy a jogtudományt és a jogfilozófiát a szociológiai elemektől megtisztítsuk. Ebben a művében is élvezzük azt a kritikai elmét és harcos erőt, megalkuvás nélküli tudományos meggyőződést, mely Moór Gyula munkásságának tulajdonsága.

* * *

20. Jelentésünknek végére jutottunk. Mint említettük, az 1934. évi közgazdaságtudományi irodalomnak termékei között, sajnálatunkra, egyet sem találtunk olyan kimagasló értékű művet, melyet a Chorin Ferenc-alapítvány ügyrendje értelmében jutalmazásra érdemesnek tarthattunk volna. De mivel az ügyrend módot nyújt arra, hogy a díjat jutalmazásra érdemes közgazdasági munka nemlétében olyan államtudományi munka jutalmazására fordíthassuk, mely tudományos, irodalmi jelentőségénél fogva arra méltó, örömteli érzéssel terjesztjük a tek. Akadémia döntése elé azt a javaslatunkat, hogy a Chorin Ferenc-alapítvány 1934. évi kamatait — 3041 P 55 fillért — vitéz *dr. Moór Gyula* »*A természetjog problémája*« című művének méltóztassék oda ítélni. Mert a magyar tudomány büszke lehet arra, hogy tiszta tudományosság terén mozgó képviselői között oly kutatói is vannak, mint amilyenek egyike vitéz *dr. Moór Gyula* tisztelt tagtársunk, aki fiatal kora óta a magyar tudományosságnak egyik legnagyobb ígérete volt és aki már eddigi munkásságával is a magyar tudomány legkitűnőbb képviselői közé méltán beérkezett.

Budapest, 1935. április 8.

Laky Dezső l. t. s. k.
előadó.

Heller Farkas r. t. s. k.
elnök.

Bláthy Ottó Titusz t. t. s. k.
Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.
Kaán Károly l. t. s. k.
Navratil Ákos l. t. s. k.
bizottsági tagok.

c) Jelentés a Weiss Fülöp-jutalomról

A Weiss Fülöp-jutalmat az idén az ügyrend értelmében valamely 1930. és 1934. között megjelent vagy előadott kiváló zeneműnek kell kiadnunk, vagy egyik kiváló zeneművészünk egész élete munkásságának jutalmazására fordítanunk.

A bizottság feladatát megnehezítette az a körülmény, hogy olyan világhírű művészek munkásságát kellett figyelembe vennie, mint Hubay Jenő, Dohnányi Ernő, Bartók Béla és Kodály Zoltán, kik közül bármelyik érdemes Akadémiánk koszorújára, nem is szólván még több jeles mesterrünkről.

Az a másik körülmény azonban megkönnyítette feladatunkat, hogy ott van közöttük a hetvenhét éves Hubay Jenő, zeneművészetünk Nestora, majdnem hét évtizedre terjedő sokoldalú és nagyértékű munkásságával.

Mikor a Weiss Fülöp-jutalmat először ítéljük oda zeneművésznek, szinte lehetetlen volna mást ajánlanunk, mint őt, bármily jeles versenytársai volnának is.

Hubay Jenő neve ma már fogalom. Nincs intelligens magyar ember, s a zene iránt érdeklődő külföldi, aki ne ismerné munkásságát.

Életéről és műveiről annyi ismertetést, méltatást írtak magyarul, s minden más művelt nemzet nyelvén, hogy szinte fölöslegesen látszik a bizottság javaslatának részletes indokolása éppen Akadémiánk tagjai előtt, kik őt már 1921-ben a tiszteleti tagsággal tüntették ki.

Mégis azt hisszük, hogy amikor őt ajánljuk erre a nagy kitüntetésre, kötelességünk fényes életpályájának jelentősebb mozzanataira és nagy érdemeire — ha futólag is — rámutatnunk.

Jelentésünkben természetesen nem törekszünk új adatok és megállapítások közlésére, csak a köztudatban élőknek rövid összefoglalására.

Hubay Jenő (szül. 1858. szept. 15-én) atyjának, Huber Károlynak, a jeles hegedűművésznek, zeneszerzőnek és zene-pedagógusnak felügyelete alatt nyerte első zenei kiképzését s első sikerét kilenc éves korában aratta mint hegedűs. Majd a berlini Königliche Hochschule für Musik hallgatója lett, hol a világhírű Joachim képezte ki hegedűművésszé, a zeneszerzést pedig Härtel professzortól tanulta. Tanulmányait 1873—1876-ig elvégezvén, két évet Pesten töltött, hol Volkmann és Liszt Ferenc hatottak rá. Liszttel sokszor játszott

együtt, ki atyai szeretettel figyelte a fiatal művész fejlődését. Egyénisége több évi párizsi tartózkodása idejében bontakozott ki egészen Vieuxtempsnak hatása alatt, ki a fiatal magyar hegedűst szinte családja tagjának tekintette. Párizsban számos hírneves íróval és művésszel kötött ismeretséget és barátságot. Első hangversenyét a Salle Érard-ban, 1879. elején adta Aggházy Károllyal, Liszt nagytehetségű tanítványával együtt. Párizsi, londoni, brüsszeli és algiri hangversenyei után a közönség és kritika már mint kiváló mestert ünnepli, s huszonhárom éves korában a brüsszeli konzervatorium, a párizsi mellett Európa legkiválóbb zenei főiskolája, hívja meg a hegedűtanszak katedrájára, melyen előtte Vieuxtemps és Wieniawsky működtek. Itt tanított 1886-ig, mikor fényes állásáról lemondva elfogadta a magyar kormány meghívását, s a budapesti Zeneakadémia tanára lett.

Ettől kezdve a magyar zenekultúrának fejlesztésére szentelte tehetségét, s bár többször fényes ajánlatokkal édesgeték külföldre, körünkől nem távozott többé. Így visszautasította a genfi konzervatorium igazgatói állását, valamint a londoni Royal Academy of Musik, majd a csikágói Musical College meghívását.

1886-ban megalapította a később világhírűvé vált Hubay-Popper vonósnégyes-társaságot, melynek működése (1903-ig) nagyjelentőségű volt kamarazenénk fejlesztése terén. Brahms-estéik pl. zenetörténeti fontosságúak, amennyiben a kiváló mesternek legértékesebb kamarazeneműveit ők adták elő legelőször.

Ez alatt az idő alatt Magyarországon kívül számtalan hangversenyen lépett föl mint előadóművész és mint karmester Angol-, Francia-, Német-, Olasz- és Finnországban, Belgiumban, Svájcban, Romániában és keleten dicsőséget szerezve magának és hazájának és elévülhetetlen érdemeket a magyar zene népszerűsítésével.

A háború után a Zeneművészeti Főiskola igazgatója lett; most nyugalomba vonulása után annak tiszteletbeli elnöke és a hegedűművész-képzőnek még mindig aktív mestere.

Életében tömérdek kitüntetésben volt része, melyek közül a nagyobbakat Almanachunk is felsorolja.

Hubay Jenő egyaránt kiváló mint előadóművész, mint zeneszerző és mint zenepedagógus.

Mint hegedűművészt abszolút technikai készség, a tolmácsolt legkülönbözőbb zeneművekben való teljes elmélyedés, s e mellett eredeti egyéniség jellemzi. Játékában Joachim

klasszikus stílusa és Vieuxtemps franciás eleganciája párosul a maga erős líraiságával, szárnyaló zenei fantáziájával és forró magyar temperamentumával.

Mint kamaraművész is ideális, mert kitűnő stílusérzékkel, egyéniségének letompításával igazán érvényre tudja juttatni a legkülönbözőbb kamaraművek szépségét és eredetiségét művésztársaival együtt.

Bátran mondhatjuk, hogy ő az első igazán nagy hegedűművészünk.

Mint karmester szintén kiváló, aki nem egyszer dirigált angol, német, belga és orosz filharmóniai zenekarokat.

Mint zeneszerzőnek hegedűdarabjai, dalai, szimfóniai és operái a legjelentősebbek.

Hegedűre írt művei a nagy mesterek ideje óta meglehetősen elhanyagolt hegedűirodalmat újra föllendítették. Első nyomtatásban megjelent darabja a *Suite sur des motifs de „Le roi de Lahore“ de Massenet* (1876), melynek zenekari kíséretét maga Massenet szerzte. Óriási sikert aratott vele Párizsban, s ezzel alapította meg világhírét. Ugyanilyen hatást tett Carmen-fantáziája, mely ma is kedvelt versenymű. A sok közül még megemlítjük négy hegedűversenyét, melyek közül a harmadik (g-moll) a legmesteribb, *Atair-* és *Scenes d'enfant*-ciklusait, finom notturnóit, capriccióit, mazurkáit, lehelletszerűen bájos *Zephyr*-jét (a világ minden hegedűművésze játssza) és híres csárdajeleneteit. Az utóbbiak magyar nép- és műdalokból felépített, ragyogó technikájú és magyarországi eredeti darabok. Liszt magyar rapszódiai mellett ezek népszerűsítették legjobban külföldön a magyar zenét.

Mint dalszerző is igen jelentős. Tizenkilenc éves korában kiadott 18 Petőfi-dalát (Munkácsy, Zichy Mihály s mások rajzaival jelentek meg) a mai napig még 76 követte. Elődeit és kortársait fölülmulva zenei tudásban és dallambeli invencióban a magyar modern műdalnak egyik legnagyobb mesterevé vált. *Ereszkedik le a felhő, Temetésre szól az ének, Rózsabokor a domboldalon, Szeretném itthagyni* (Petőfi-dalok), *Oh mért oly későn, Minek turbékoltok* és megannyi más a magyar dalirodalom kiváló értékei.

Szimfonikus művei közül kiemelkedik a *Háborús szimfónia*, utóbb „1914“ (1915), az országos Dante-ünnepélyre írt *Vita Nuova* (1921), melyet Dante *Vita Nuova*-ja öt szonettjének alapján tenórszólóra, három női hangra, vegyes- és gyermekkarra, orgonára és nagy zenekarra írt (a szerző legművészebb partitúrája), és végül Petőfi születésének századik

évfordulójára írt *Petőfi-szimfóniája* (1923). Ötszáz előadót kívánó monumentális munka, mely a szimfónia rendes formakeretein túlnőve inkább a kantáta és a színpad drámai zenéje felé közeledik.

Operairódamunkát eddig nyolc operával gazdagította. Ezek: *Alienor*, *A cremonai hegedűs*, *A falu rossza*, *Moharózsza*, *Lavotta szerelme*, *Karenina Anna*, *Az álarc* és *A milói Vénusz*.

A cremonai hegedűs (1894) az első magyar opera, mely világhírűvé vált (több mint hetven színpadon került színre). A hegedűművész Hubaynak legegységibb operája. Híres, magyaros hegedűszólója külön is világhírű hegedűdarabbá vált.

Karenina Annájának (1923) meleg lírája hatalmas drámai akkcentusokkal váltakozik. *Álarca* csillogó modern hangszerezésű komor tragikus zene. Nemrég bemutatott *Milói Vénusza* (1935) az ősz mester fiatalos, töretlen alkotóerejére vall.

Mint hegedűpedagógus a világon a legelsőek egyike. Tanítványainak egyéniségét nem nyomja el, hanem fejleszti. Rendkívüli tudásán és gyakorlatán kívül szeretetreméltó és kiváló egyéniségének varázsával hat rájuk.

Öt évtizedes tanári pályája alatt nemcsak magyar, hanem német, francia, angol, amerikai, görög, hollandi, belga, orosz, svájci és lengyel tanítványai is voltak. A mai kiváló hegedűművészek közül körülbelül másfélszázan az ő tanítványai. A legjelesebbek közül elég Geyer Stefániát, Kerékgyártó Gyulát, Koncz Jánost, Szigeti Józsefet, Telmányi Emilt, Vecsey Ferencet és Waldbauer Imrét, továbbá a jeles hegedűtanárok közül Kemény Rezsőt, Mambriny Gyulát, Szerémi Gusztávot, Gabriel Ferencet, Studer Oszkárt és Zsolt Nándort említenünk.

Hubay Jenőnek igen sokat köszönhet zeneművészetünk, mint ebből a futólagos kis vázlatból is kitűnik. Jól mondja magáról: „Íránytűm, mágnesem egész életemen át a magyar zene volt“. Valóban egész életét a magyar zene ügyének szentelte, minden igyekezetét annak felvirágoztatására fordította. Az ő munkássága nélkül hasonlíthatatlanul szegényebb lenne zenetörténetünk.

Mindezek alapján a bizottság tisztelettel azt javasolja a tekintetes Akadémiának, hogy az idei Weiss Fülöp-jutalmat Hubay Jenőnek méltóztassék kiadni.

Gombocz Zoltán ig. és r. t. s. k.
elnök.

Szinnyei Ferenc r. t. s. k.
előadó.

Förster Aurél l. t. s. k.
bizottsági tag.

d) Báró Kornfeld Zsigmond-jutalom.

Jelentés a Lotz Károly életrajzára hirdetett pályázatról.

A pályázatra két szerző küldte be megírandó művének tervét és néhány végleges formában szövegezett fejezetét.

Az egyiknek szerzője Balás Piri László, a másiké Ybl Ervin.

Mind a két pályázó elismerést érdemel azért a komoly tudományos törekvésért és szorgalomért, amellyel a Lotz Károly életére és szokatlanul nagyszámú alkotására vonatkozó adatokat kinyomozták és ezzel évtizedek műlasztását pótolták. A két mű adatainak s a kutatások eddig nyilvánosságra került, sokfelé szétszórta adatainak egybevetése igazolja mind a két pályamű adatainak helyességét. Mind a két műnek gondosan összeállított, bőséges bibliográfiája megkönnyíti az ellenőrzést és egyben hasznos útmutatás későbbi kutatók számára.

Ezeknek az adatoknak bősége biztos pillér gyanánt szolgál a feladat másik fontos részének, Lotz Károly művészeti méltatásának felépítésére.

Ebben a tekintetben a két pályamű jelentékenyen eltér egymástól. Mert míg Balás Piri László csak két véglegesen megfogalmazott fejezetet ad, addig Ybl Ervin pályaművében huszontét készen megírt fejezetet találunk. A két munkának ez a Lotz művészetét méltató része nehezen mérhető össze, mert Balás művének két fejezete csak a mester gyermekkorát, bécsi tanulóéveit, magyar tájképeit s alföldi útjainak művészeti eredményeit tárgyalja, azokat, amelyek által Lotz azzá lett, akinek általában ismerjük. Nincs módunkban megtudni, mint vélekedik a szerző Lotz Károly nagyszabású falfestményeiről, aktképeiről, képmásairól, holott, kivált falfestményei döntő jelentőségűek.

A másik, Ybl Ervintől eredő pályamű huszontét fejezete, amelyek mindegyike külön tanulmányszámba megy, bőséges, sokszor talán túlságosan is részletezett történetét, elemzését, művészettörténeti és esztétikai méltatását adja Lotz csaknem minden hozzáférhető munkájának. E sok fejezet alapos tanulmány eredményének látszik, szempontjai a mai művészettörténet színvonalán állnak és Lotz fokozatos stílusbeli fejlődésének megnyugtató képét ad-

ják. Ezeknek az előnyöknek híján van a másik pályamű, amelynek fejezetei csak Lotz tanulóéveiről és alföldi, első-sorban magyar tájképeiről szólnak s így nincs módunkban megismerni Lotz főműveivel és monumentális stílusával szemben elfoglalt álláspontjával.

Úgy, ahogy a két pályamű előttünk fekszik, megnyugtatóbbnak látszik a mű végleges megírását Ybl Ervinre bízni azzal a kikötéssel, hogy a sok fejezetet szervezesebben fűzze össze és a szövegbe beolvasztott igen nagyszámú adatot inkább jegyzetek formájában tegye közzé.

Budapest, 1935. március 26.

Lyka Károly s. k.

Egyetértően hozzájárulok.

Eger, 1935. április 10.

Szmrecsányi Miklós s. k.

A fenti javaslatához hozzájárulunk azzal, hogy a bírálati jelentésből következőleg is, Balás Piri László pályázati művét a Tekintetes Akadémia dícséretben részesíteni méltóztassék. A fenti jelentés írója, Lyka Károly e javaslatához szóbelileg hozzájárult.

Budapest, 1935. május 11-én.

Hekler Antal r. tag.

Gerevich Tibor r. tag.

e) *Jelentés a Sámuel-Kölber-jutalomról.*

A kiküldött bizottság egyhangúlag abban állapodott meg, hogy az idei Sámuel-Kölber-jutalommal való kitüntetésre *Szabó T. Attila* »*A helynévgyűjtés jelentősége és módszere*« (megjelent a MNy. 1934. évi folyamában 160—180) c. értekezését ajánlja. Szabó T. Attila zilahi tanár évek óta gyűjti Erdély északi részének földrajzi neveit, így a szoros értelemben vett helyneveket stb. s gyűjtéséből időről-időre szemelvényeket, értékes fejtegetéseket közöl. Ilyen közlései: *Közép-Szamos-vidéki határnevek* (MNy. XXVIII), *Bosznia és Hercegovina Marosujváron* (MNy. Erge) (MNy. XXIX), *Fagus Káld* (MNy. XXX), *Sulyom: solyom* (MNy. XXX). A kitüntetésre ajánlott értekezés három részre oszlik: az első rész a helynévgyűjtés jelentőségét, a második a gyűjtés módszerét, a harmadik a magyar helynévkutatás és gyűjtés történetét írja le. Az első

és a második részben a szerző gondosan figyelembe vette az idevágó külföldi irodalmat is, értekezésének azonban főleg az adja meg a kiváló nagy értéket, hogy saját tapasztalati felhasználásával világítja meg a kérdéseket. A szerző rámutat azokra a nyelvészeti és történelmi tanulságokra, amelyek a földrajzi nevek tanulmányozásából levonhatók, egyúttal nyolc pontban megállapítja azokat a legfontosabb szempontokat, amelyeket a helynévgyűjtésben figyelembe kell venni. Ugyancsak egyhangú határozattal: dicsérettel való kitüntetésre ajánlja a Bizottság *Weidlein János* »Elpusztult falvak Tolnában és Baranyában« (Századok. 1934. Pótfüzet) c. dolgozatát. A szerző a két megye s függelékül néhány adatban Komárom megye mai községeinek dülőnevei alapján kimutatja, hogy sok esetben elpusztult falvak neve mai napig él az újonnan keletkezett községek határ-, illetőleg dülőneveiben. E dülőnév-vizsgálattal sikerült a szerzőnek azt a, különben egész Tolna megyében elterjedt felfogást megcáfolni, mintha a vármegye legrégebb lakói rácok lettek volna. A dülőnevek vizsgálatából kiderült, hogy az elpusztult rác faluk is korábban elpusztult magyar faluk helyén keletkeztek.

Budapesten, 1935. április 1-én.

Szinnyei József ig. és r. t., s. k.
elnök.

Melich János ig. és r. t., előadó
Petz Gedeon t. tag, s. k.

Gombocz Zoltán ig. és r. t., s. k.
biz. tagok.

f) Jelentés a Kónyi Manó-jutalom odaítélése tárgyában.

Tekintetes Akadémia!

A Kónyi Manó-alapítvány ügyrendje szerint a Magyar Tudományos Akadémia az alapítványi tőke kamatait a legutóbbi három, illetve ez idő szerint a legutóbbi négy esztendő folyamán megjelent publicisztikai, legújabbkori történelmi, esetleg közjogi munka jutalmazására fordítja. A jutalmazásnál elsősorban annak a művét kell tekintetbe venni, aki legeredményesebben működik közre Magyarország területi épségének békés úton való visszaállításában.

Tekintettel arra, hogy a hirdetményben kiszabott határ-

idő alatt pályamunka nem érkezett be, — a bizottság szemlét tartott a legutóbbi *négy esztendő* folyamán megjelent közjogi, legújabbkori történelmi és publicisztikai munkák felett s a következő jelentéssel járul a tekintetes Akadémia elé.

* * *

A közigazgatási jog anyagának rendkívül nagy terjedelme a magyarázata annak, hogy nálunk a közigazgatási jogot rendszerint, mint egyszerű jogismét dolgozták fel. Minthogy a jogisme a törvények és rendeletek puszta szövegét foglalja rendszerbe, — az ilyen munkában önálló szellemi alkotásnak csak a *rendszer* lehet tekinteni. Ezzel a tudományos szempontból teljesen értéktelen irányzattal szakított Tomcsányi Móric, aki a magyar közigazgatási jog általános részét »A magyar közigazgatási jog alapintézményei« címen 1926-ban, a különös részt pedig »Magyar közigazgatási és pénzügyi jog« címen 1933-ban közzétett munkáiban dolgozta fel. Tomcsányi Móric a közigazgatási jog szabályainak szinte át sem tekinthető rengetegében elvi alapokon, az anyagnak jogászai tárgyalása útján tájékoztatja az olvasót s műve nemcsak a szorosabb értelemben vett közigazgatási jogot, hanem a vele sok tekintetben azonos természetű pénzügyi jogot is felöleli. Munkájából, amely nagy értékkel gazdagította közjogi irodalmunkat, — különösen kiemeljük azt a részt, amely a rendészet jogát dolgozza fel.

* * *

Ami a legújabbkor történelmét illeti, — a Nagy-jutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról szóló 1934-i jelentés behatóan méltatta úgy Berzeviczy Albertnek, mint Károlyi Árpádnak és Szekfü Gyulának a legutóbbi négy esztendő folyamán megjelent munkáit. A mi feladatunk ennél fogva csak az lehet, hogy fentemlített három történetírónkat illetőleg, a múlt évi jelentésre hivatkozva, — Gratz Gusztávnak 1934. vége felé közzétett s következőképp az Akadémia bizottságai által eddig még nem ismertetett munkáját méltassuk.

Gratz Gusztáv »A dualizmus kora Magyarország története 1867—1918« című két kötetes munkájában *más utakon jár*, mint az abszolutizmus és a kiegyezés korának két nagynevű történetírója.

Akár Berzeviczy Albert, akár Szekfü Gyula munkáit tekintsük, — mindkét történetírónk nagy súlyt helyez arra, hogy ne csak a politikai élet eseményeinek előadása közben mutassanak rá azoknak gazdasági, kulturális és társadalmi okaira, — hanem a műveltségtörténelmi háttérrel külön fejezetekben, mint *összefüggő egészet is megfessék*. Berzeviczy Albert az ő eddig közzétett s közel 1500 oldalra terjedő három kötetes munkájában 180 oldalon át vázolja a gazdasági és a társadalmi életet s az ötvenes évek irodalmát és művészetét. Szekfü Gyula még tovább megy, ő már teljesen ugyanakkora fontosságot tulajdonít a művelődéstörténelmi háttér megfestésének, mint a politikai események feldolgozásának; — innen van, hogy munkájában a kiegyezési korszak szellemi képét festő második fejezet terjedelemben miben sem marad mögötte a kiegyezési korszak politikai történelmét feldolgozó I. és III. fejezetnek.

Gratz Gusztáv, aki ugyanazzal a korral foglalkozik, mint a Magyar történet VII. kötetének IV. részében Szekfü Gyula, — forrásainak felsorolásakor megállapítja, hogy »Szekfü Gyula munkája a dualizmus korabeli Magyarország fejlődése főirányainak oknyomozó ismertetésében felülmúlhatatlan«. S talán épen ezért nem azt a célt tűzi ki maga elé, hogy a fejlődésnek csak a főbb irányait vázolja s a politikai események háttére gyanánt a kor szellemi képét is megfesse; — hanem mintegy kiegészítve Szekfü Gyula munkásságát, — a dualizmus korának a részletekre is kiterjedő politikai történetét írja meg. A politikai események előadása közben ott, ahol szükséges, ő is rámutat a gazdasági kulturális és szociális okokra; — de összefüggő képet a társadalmi és kulturális fejlődésről egyáltalán nem ad; — munkájának 14. és 32. fejezeteiben mindössze a gazdasági fejlődés képét rajzolja meg s e két fejezetben sem a fejlődés főirányait írja le, hanem a részletekre, az egyes nagy vállalatok kialakulására s a gazdasági élet vezéregyeniségeinek a jellemzésére fekteti a súlyt.

De hogy mennyire háttérbe szorul nála a politikai történet mellett még a gazdaságtörténelmi adatok feldolgozása is, — világosan kitűnik abból, hogy a gazdasági fejlődés történetére a munkának alig egy huszadrésze jut.

Gratz Gusztáv munkája bevezetésében t. i. A kiegyezés és megalkotói című I. fejezetben részletesen ismerteti azokat az érveket, amelyeket a kiegyezés hívei az uralkodóház-

zal való kibékülés és az osztrák néppel való együttműködés mellett felhoztak. Ezekből az érvekből világosan kitűnik, hogy a kiegyezés megalkotói nemcsak a politikai, hanem a szociális, kulturális és gazdasági tényezőket is gondos mérlegelés tárgyaivá tették. Figyelembe vették pl. hogy az osztrák ház uralma alatt álló országok a nyugati nagy nemzetek és Oroszország közé ékelve ott terülnek el, ahol a különböző nyelvű és kulturájú népek egész sokasága él; figyelembe vették, hogy a magyar állam lakosságának többsége olyan nemzetiségekből áll, amelyekre nagy vonzóerőt gyakorolnak dél felől a török birodalom feloszlása következtében önállósult balkánállamok, — északról pedig az Oroszországból kisugárzó pánszlávizmus eszméje; — megállapították, hogy e veszélyek közül mindegyik külön-külön is rendkívül súlyos helyzet elé állítja a magyarságot — több ilyen veszély egyesülése esetén pedig jóformán lehetetlennek tartották, hogy a magyar nemzet az ő területi épségét, sőt esetleg önállóságát is meg tudja védelmezni.

Levonták tehát a következtetést, melyszerint Magyarország szövetségest kell keresnie s arra az álláspontra helyezkedtek, hogy ilyen szövetséges gyanánt csak Ausztria jöhet tekintetbe, amely elég erős arra, hogy Magyarországgal együtt nagyhatalmat alkosson, de nem elég nagy arra, hogy Magyarországot állandóan elnyomja.

Gratz Gusztáv az ilyen megfontolások eredményeképp létrejött kiegyezési törvénnyel *behatóbban* nem foglalkozik. Őt, mint *történetírót* nem a törvény jogi tartalma, hanem csakis a benne megnyilvánuló *alapgondolat* érdekli. Szerinte a kiegyezési törvény azon az alapgondolaton épül fel, hogy a monarchia egységességéből annyit kell megőrizni, amennyi szükséges ahhoz, hogy a monarchia nagyhatalmi állása érintetlen és kifelé való fellépése erőteljes maradjon; — ezen a határon túl azonban Magyarország önállóságát érinteni nem szabad. Ebből az alapgondolatból Gratz Gusztáv szerint az uralkodónak és a nemzetnek egyaránt sorsdöntően fontos következtetéseket kellett levonniok. Az uralkodónak tartózkodnia kellett attól, hogy a magyar nemzetet politikai téren a szabad fejlődésben akadályozza; — a magyar nemzetnek pedig le kellett mondania arról, hogy teljes nemzeti önállóságát kiépítse. Gratz Gusztáv megállapítása szerint az uralkodó páratlan szívósággal és következetességgel tartotta be a megállapodást

s id. gróf Andrássy Gyula lángelméje segítségével a német birodalommal kötött szövetség révén külpolitikailag is alátámasztotta a monarchia dualisztikus szerkezetét. A nemzet egy része azonban nem tudott ellenállni a teljes nemzeti önállóság vágyának.

Minthogy ez a rész a kiegyezés ellen fordult, — Gratz Gusztáv szerint sorsdöntő problémává lett, hogy az osztrák-magyar monarchiának a kiegyezési törvényben megállapított dualisztikus és paritásos szerkezetét fenn lehet-e tartani vagy sem? A dualisztikus és paritásos szerkezetet az osztrák-magyar monarchián belül az uralkodó s a bizalmából hatalomra jutott politikai pártok védelmezték; — s *támadták* a teljes nemzeti önállóságért, vagy pedig a kiegyezés fejlesztéséért harcoló magyar pártok, — a foederalizmusra törekvő magyarországi és osztrák nemzetiségek, a trializmus eszméiért lelkesülő horvátországi pártok s azok a nagybefolyású politikusok és katonák, akik vezérük, Ferenc Ferdinánd trónörökös személye körül csoportosultak. Az osztrák-magyar monarchián kívül a dualisztikus szerkezetet, illetve a monarchia nagyhatalmi állását az egyetlen Németbirodalom védelmezte s még ez az egyetlen igazi szövetségesünk is az erdélyi románokért szállt síkra, mikor a Romániával való szerződést kellett felújítani; — s a Németbirodalommal ellentétben a dualisztikus szerkezet szétrombolását s Magyarország és a monarchia feldarabolását tűzték ki céljukul, Szerbia az ő protektora Oroszország és ennek a szövetségesei s a későbbi fejlődés folyamán a saját szövetségeseink közül Románia és Olaszország. *Gratz Gusztáv az ő kétkötetes munkájában voltaképp a monarchia dualisztikus és paritásos szerkezete s a monarchia nagyhatalmi állása körül lefolyt küzdelmeket, a dualizmus védelmezőinek és támadóinak egymással vívott harcait s ezen a révén Magyarország belpolitikájának s Magyarország és az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikájának a történetét írja meg.*

Munkájának legjellemzőbb vonását abban látjuk, hogy a rendelkezésére álló óriási forrásanyagból csak azt dolgozza fel, ami az ő munkája tulajdonképeni és legfőbb problémájával a dualizmussal s annak sorsával logikai összefüggésben áll s csak oly mértékben dolgozza fel, amint ezt a logikai összefüggés megkívánja. Minthogy parlamenti kormányrendszer mellett a dualizmus sorsa belpolitikailag elsősorban és legfőképpen a parlamenttől és a politikai pártoktól

függött, — megírja pl. a legnagyobb részletességgel a magyar paralamentarizmus és a magyar politikai pártok történetét; — élesen kiemeli a magyar parlamentarizmusnak azt a fogyatékoságát, hogy nálunk a pártok a dualizmus tekintetében elfoglalt álláspontjuk szerint, tehát *közjogi* alapon szervezkedtek; — s gyökerében mutatja ki a közjogi alapon való pártalakulás hátrányait, midőn ismereti azt az álláspontot, amelyet a dualizmusnak azt mondhatnánk a mézes hetei alatt Ghyczy Kálmán fejtett ki s amely irányadó maradt a dualizmusnak mind az ötvenegy esztendején át. Ghyczy szerint amíg a kormánynak tartania kell attól, hogy az ellenzék az ország jövőjének alapjául szolgáló kiegyezést megdöntheti, — radikális reformokkal fellépni nem lehet. Lényegileg véve tehát a közjogi alapért való örökös rettegés volt az oka annak, hogy a magyar törvényhozás a dualizmussal bármily távolról összefüggő kérdésekben nagyszabású reformokra képtelen volt; — hogy örökösen kompromisszimukkal és formulákkal dolgozott; — s hogy Magyarország és a monarchia államférfiai egyaránt félrendszabályokat alkalmaztak akkor is, amikor sorsdöntően fontos kérdésekben, pl. a nemzetiségi kérdésben, vagy külpolitikai téren a Szerbia és Olaszország elleni preventív háború tárgyában kellett döntenie. De bármily részletesen foglalkozik Gratz Gusztáv a parlamentarizmus történetével, — s bármennyire igaz, hogy a politika történetébe nemcsak a pártok küzdelmei, hanem a parlament alkotásai is beletartoznak, — a pártok sorsa szempontjából közömbös alkotásokat vagy egyáltalán meg sem említi, vagy éppen csak érinti.

Wekerle Sándor egyenes adótörvényeinek pl. korszakalkotó jelentőségük volt azért, mert az abszolutizmus korából ránkmaradt s teljesen elavult egyenes adótörvényeket eltörölték s egy minden ízében modern adórendszerrel helyettesítették. S ugyanily korszakalkotó jelentőségük volt azon törvényeknek is, amelyekkel Wekerle a főváros munkássága részére 10.000 család elhelyezésére alkalmas külföldi munkás-várost építtetett s Budapestnek mint világvárosnak az alapjait lerakta. Bármily fontosak voltak Wekerlének ezek az alkotásai az adózók milliói s a fővárosnak világvárossá való fejlődése szempontjából, — mivel a pártok közt politikai ellentéteket *nem* váltottak ki s következőkép *a pártok sorsát s a pártok révén a dualizmust nem érintették*, — Gratz Gusztáv ezekről az alkotásokról

meg sem emlékezik. A munkásbiztosításnak 1907-i reformját pedig felemlíti ugyan, de csak német mintára készült s a mi viszonyaink közt be nem vált szervezetét ítéli el, — azt ellenben, hogy a balesetbiztosítás mily mértékben könnyítette meg a gyáralapítást s a betegség és a balesetbiztosítás egyaránt mily mértékben csökkentették a munkásosztály nyomorát s mennyire letompították az osztályok közötti ellentéteket, — nem fejti ki.

Munkájának tehát vannak az ő politikai szemléletéből származó hiányai; de ezekért bőségesen kárpótol az a körülmény, hogy a dualizmus körül annyi oldalról folytatott küzdelmek Gratz Gusztáv munkájában szervesen összefüggő egészzé fonódnak össze; — a munka egységét semmiféle eltérés a főgondolat-menettől meg nem zavarja; s az olvasó lankadatlan érdeklődéssel járhatja be azt az utat, amelyen nemzetünk félszázadon át haladva csodálatos fel lendülés után eljutott a kettős monarchia összeomlásáig. Államférfi és történetíró egy személyben az, aki az olvasót ezen az úton kalauzolja. S mivel Gratz Gusztávnak már módjában áll nagy nemzeti tragédiánkból a tanulmányokat levonni, — erős logikával, nagy emberismerettel s a sokat tapasztalt politikus biztonságával tárja elénk a pártok hibáit, diplomáciánk és hadvezetőségünk félrendszabályait, az európai politikának ráknézve katasztrófális alakulását, el lenségeink nagyszabású előkészületeit, ugyanezen idő alatt a mi kicsinyes és meddő küzdelmeinket a kardbojtok színeiért, a zászlók ábráiért, a vezényleti nyelvért: a hadsereg *belső* erősítése helyett csupa külsőségekért. S leírva a dualizmus körül folytatott küzdelmeket, élesen kiemeli e küzdelmek indító okait, az őket kirobbantó nagy történelmi erőket, t. i. egyrészt vezető politikusaink egyéni tulajdonságait s másrészt a nemzet gondolkozásában beállott változásokat. Jellemezni pompásan tud akkor is, mikor parlamenti beszédek, emlékiratok és mások feljegyzései alapján kell kiválogatni és feldolgozni a politikusaink és államférfiaink egyéniségére rávilágító adatokat. De mennél közelebb jut ahhoz a korhoz, amelynek politikai életében eredetileg mint publicista, később mint külügyminisztériumi osztályfőnök s végül IV. Károly bizalmi embere gyanánt mint az Esterházy-kormány pénzügyminisztere maga is résztvett, — jellemzése annál találóbb és erőteljesebb s a személyes megfigyelés révén annál közvetlenebb és hatásosabb lesz.

‘ Azok az arcképek, amelyeket Gratz Gusztáv a dualizmus félévszázada alatt szerepelt politikusokról és államférfiakról megrajzolt, egytől-egyig elsőrendű művészre vallanak; számos arcképe valóságos remekmű; — s galériája oly gazdag és változatos, mint kevés történetírónké.

De nemcsak az egyes vezető politikusokat, — az egész nemzet gondolkozását is megdöbbenő realizmussal jellemzi. Szerinte a magyarságot valósággal elkápráztatták a kiegyezés utáni negyedszázad nagy eredményei. Az a józan politikai bölcsesség s az a csodálatosan éles előrelátás, amely a hatvanhetes kiegyezést létrehozta s amelyet a világtörténelem oly rettenetes következetességgel igazolt — 1900. után mindinkább eltűnt. S az illúziók világában élő nemzet bizalmából döntő szerephez jutottak olyan politikai pártok és vezető egyéniségek, akik a nemzetiségek külföldi propagandáját semmibe sem vették; mozgalmakat rémlátásokká minősítették, — Magyarország feldarabolását lehetetlenségnek tartották; — a szerbeket államalkotásra teljességgel képtelen faj gyanánt tüntették fel; — s a monarchia nagyhatalmi állását a magyar állam jövője szempontjából közömbösnek tekintették.

Gratz Gusztáv munkája méltóan egészíti ki elődjének: Berzeviczy Albertnek és Szekfű Gyulának a műveit s mint a magyar politikai történetírásnak egyik nagyon értékes alkotása, elsőrendű forrásmunka lesz mindazok részére, akik a dualizmus korát illetőleg akár Magyarország vagy Ausztria, akár a nagyhatalmi állásuk által érdekelt többi európai államok történetét akarják feldolgozni.

* * *

Mielőtt beszámolnánk arról, hogy a legutóbbi négy esztendő alatt ki fejtette ki a revízió szempontjából is legértékesebb publicisztikai munkásságot, egy, a publicisztika fejlődése szempontjából rendkívül jellemző változásra kell felhívunk a figyelmet. Régebben elsősorban és legfőképpen írók és a kiválóbb, hivatásos újságírók szerepeltek, mint publicisták, s ritka kivétel volt, hogy az újságok hasábjain politikusok és államférfiak is megszólaltak. Ma ellenben minden nagyobbszabású hírlap munkatársai között látunk politikusokat és államférfiakat s az íróból, vagy újságíróból lett régi típusú publiciszta mellett mind

nagyobb jelentőségre tesz szert az új típus, t. i. a politikusból, az államfériből lett publicista.

Nálunk úgy az egyik, mint a másik típust a kiválóbbnál kiválóbb publicisták egész sorozata képviseli; — olyan publicisták, akik mint pl. Herczeg Ferenc, Vészi József, Milotay István, Pethő Sándor, Gratz Gusztáv, Kádár Lehel, Nagy Emil, Ajtay József, Ottlik György, Lengyel Ernő, avagy a politikusok és államférfiak sorából Berzeviczy Albert, gr. Bethlen István, gr. Klebelsberg Kunó, Hegedüs Lóránt, Bud János, Földes Béla, Friedrich István, Turi Béla bármely nagy nemzet publicisztikai irodalmának is díszai lehetnének.

A nagy magyar publicistáknak ebből a koránt sem teljes sorozatából kiválva szinte egyedülálló jelenség volt gr. Klebelsberg Kunó. Nem azért, mert államférfiúból, hanem azért, mert hatalomra jutása után mint miniszter lett publicista. Gróf Klebelsberg Kunó ugyanis valósággal rendszerre fejlesztette azt, amit más miniszterek csak ritka kivételkép tettek meg, hogy t. i. terveiről a nagy közönséget a hírlapok útján tájékoztatta, eszméinek terjesztése érdekében agitált s szinte kikényszerítette a vitatkozást. Ezt pedig azért tette, mert az ő meggyőződése szerint kulturális reformokat csak akkor szabad megvalósítani, ha szükséges voltukról sikerült a közvéleményt meggyőzni. Csakis így lehet elérni, hogy a nagy kulturális reformok ne mint a miniszter alkotásai, hanem az ő saját szavai szerint mint »a nemzet kollektív alkotó erejének a megnyilvánulásai« jöjjenek létre.

Ez a sajátságos álláspont adott az ő publicisztikai munkásságának egyéni színezetet s ez az oka annak, hogy írói működésében két korszakot kell megkülönböztetnünk. Az első korszak addig tartott, amíg gr. Klebelsberg Kunó, mint miniszter, maga is részese volt a magyar állam hatalmának. A második korszak a miniszterségről való lemondásával kezdődött s addig tartott, míg a toll a Mindenható kifürkészhetetlen akaratából kihullott a kezéből.

Gróf Klebelsberg Kunó, — aki — mint látni fogjuk minden probléma fejtegetésénél a történelmi fejlődést fogadta el alapul, — *az államférfi és a publicista hivatásának a megítélésénél is a multból indult ki.* Mint államférfi gr. Széchenyi Istvánban látta az ideált, s az ő jelszavát: »A mult elesett hatalmunkból, a jövőnek urai vagyunk« — iparkodott tettekre váltani.

Mint publicista, Rákosi Jenő életének sommájából vonta le azt a következtetést, hogy kit tart ő klasszikus publicistának? Klasszikus magaslatra szerinte csak az a publicista emelkedhetik, aki a lelke mélyén ösztönösen megérzi, hogy a nemzet történetének egy adott korszakában mi a sorsdöntő lényeg, aki világosan meglátja, melyik a célhoz vezető irány és annak *egészen* a szolgálatába tud állani. Kossuth Lajos, br. Kemény Zsigmond és Rákosi Jenő nyomdokaiba lépve, ő is ilyen klasszikus publicista akart lenni.

»Világválságban« című munkája bevezetésében a sorsdöntően lényeges célt a revízióban, illetve abban látja, hogy a trianoni békekötés következtében legyengült magyarság a világválságból kiemelkedjék; — s fanatikus meggyőződéssel hirdeti, hogy valamint a római világbirodalom bukása után a népvándorlás borzalmaiból, ugyanúgy a világháború után a mostani gazdasági világháborúból is csak a kultúra segítségével lehet kiemelkedni, mert szerinte a kultúra az *egyetlen* varázsszer, amely haldokló nemzetekben és társadalmakban is új életet tud fakasztani, a kultúra az *egyetlen* biztos záloga a jövődönék.

Hogy a kultúra nemzetképző és nemzetmentő erejét igazolja, Oroszország és az orosz ortodox egyház példájára hivatkozik.

Az orosz összeomlás az egész óriási birodalomra kiterjedt; — de délen és keleten török és szibériai viszonylatban Oroszország területi épsége fennmaradt, mert ezeken a területeken az orosz elemé volt a művelődésbeli felsőbb-ség. Ellenben teljes lett a bomlás ott, ahol az orosz önma-gánál műveltebb népek felett uralkodott, t. i. nyugaton Lengyelországban s északon a mi testvérnemzeteink orszá-gaiban. S ugyanezt láthatjuk az orosz ortodox egyháznál is. Míg a katolikus és a protestáns egyházak a lelkeszkedésre s a tömegek és az intelligencia belső értékének a fokozására fektették a súlyt, — az orosz ortodox egyház ezt elhanyagolta s minden jóvedelmét barbár fény és pompa kifejtésére, drága külsőségekre pazarolta. S az eredmény az lett, hogy a lengyel, finn, eszt stb. területeken az egyházak győzedelmeskedtek a bolsevizmus felett; — az orosz ortodox egyházat ellenben a bolsevisták által szervezett atheizmus teljesen és tökéletesen elseperte.

Gróf Klebelsberg Kunó ezekből a történelmi tények-ből egy rendkívül fontos következtetést von le. Szerinte

a napi politikában igaz lehet az a bismarcki mondás, hogy »a hatalom megelőzi a jogot«; — de világtörténelmi távlatból nézve az eseményeket, kétségtelen, hogy a műveletlen nyers hatalmi túlsúly a műveltebb népet csak ideiglenesen nyomhatja el, »a hatalom tehát a műveltséget állandóan meg nem előzheti«. S ennek a szerinte sorsdöntően nagy igazságnak a tudatában hirdeti, hogy kulturális fölényünket keleti szomszédainkkal szemben feltétlenül és minden áron fenn kell tartanunk, mert ha fenn nem tartjuk, akkor üttött az utolsó óránk; — s ennek az igazságnak tudatában hirdeti Stockholmban, hogy az ő vezetése alatt álló kultuszminisztérium magát a magyar állam honvédelmi minisztériumának tekinti.

A stockholmi beszédből világosan kitűnik, hogy gr. Klebelsberg Kunó publicisztikai tevékenysége két részre vált szét: az egyik a magyar nemzetnek szólt s a kulturális *belpolitika* céljait, — a másik a külföldnek szólt s a kulturális *külpolitika* céljait szolgálta.

A belpolitikában nagyszabású nemzetmentő és nemzetépítő kulturális munkát gr. Klebelsberg Kunó csak akkor tudott elképzelni, ha az ország területi megoszlásának s társadalmi tagozódásának beható elemzése útján felismerjük azokat a főpilléreket, amelyeken a magyar művelődés nyugszik s ezeket a főpilléreket erősbbítjük. Szerinte két ilyen főpillér van: a város és az értelmi középosztály.

A városokat illetőleg arra az álláspontra helyezkedik, hogy Budapestet csak intenzíve vagyis akképen szabad fejleszteni, hogy az idegenforgalmat amily nagy mértékben csak lehet, Budapestre tereljük; — Budapest extenzív fejlődését ellenben vagyis azt, hogy a megyék népességbeli feleslegének jelentékeny része Budapest külvárosaiban telepdjék le, — megkockáztatnunk nem szabad. Hiszen a történelem tanúsága szerint minden forradalom a nagy városok külvárosaiból indult ki s ha csak *egy* nagy városunk van, akkor nagyon könnyen megeshetik, hogy Budapest elégedetlen külvárosi lakossága dönt az egész ország sorsa felett. Központosítás helyett decentralizációra, vagyis nagy vidéki kulturális és gazdasági gócpontok kifejlesztésére, a vérszegény vidék erősítésére kell törekednünk.

Ami művelődésünknek második helyen említett főpillérét, t. i. az értelmi középosztályt illeti, — gr. Klebelsberg Kunó cikkeiből egy páratlanul nagyszabású kulturális politikai program bontakozik ki. Klebelsberg e prog-

ramm talapzatával, t. i. az *elemi oktatással* publicisztikai munkáiban feltűnően keveset foglalkozik. De mivel az elemi oktatás fejlesztése miatt is támadták, még pedig azon a címen, hogy mennél inkább elterjesztjük a műveltség megszerzéséhez szükséges elemi ismereteket, annál hajlamosabbá tesszük a népet a forradalomra, — ennek a kultúr-ellenes álláspontnak a megdöntésére, bizonyítékul egy történelmi tényre hivatkozik. Szerinte azoknak a szempontjából, akik a forradalmak lehetőségére való tekintettel még az elemi ismeretek terjesztését is ellenzik, — ideálisabb országot elképzelni sem lehetett, mint Oroszországot. S mégis itt tört ki a világtörténelem legborzalmasabb, legvérengzőbb és eszmékben legszegényebb forradalma. Világos tehát, hogy a műveletlenség és a tudatlanság nem védenek meg a forradalomtól, sőt ellenkezőleg, mennél nagyobb a tudatlanság, annál brutálisabb és primitívebb lesz a forradalom. Ép ezért, ha a forradalmak megelőzését vesszük irányadóul, — akkor Klebelsberg szerint nincs gyümölcsözőbb befektetés, mint amit a nép értelmi szintjének az emelésére fordítunk; mert nagystílusú népámításra nincs alkalmasabb médium, mint a tudatan tömeg.

Míg az elemi iskolákkal feltűnően keveset foglalkozik, — a cikkek egész sorozatát szenteli a közép- és főiskoláknak. A nagyközönség a kétféle iskola szempontjából a túlszufolttságot tartja a legsúlyosabb problémának. Klebelsberg, hogy a saját álláspontját kifejthesse, párhuzamot von a lengyel és a magyar viszonyok között. A cári Oroszország teljességgel lehetetlenné tette, hogy a lengyel középosztály gyermekei a belpolitikai szolgálat terén állami hivatalokban helyezkedjenek el. Ezzel ellentétben Magyarország valóságos Eldorádója lett azon szülőknek, akik gyermekeiket hivatalokban akarják elhelyezni. Az ellentétes irányú fejlődésnek az lett az eredménye, hogy míg a lengyel szülők a hivatalokban való elhelyezkedés lehetlensége ellenére is taníttatták gyermekeiket, s egy az államtól független középosztályt hoztak létre, — addig nálunk a taníttatás végcéljává a hivatal lett s középosztályunk teljesen az államtól függ. Ha ez a különleges magyar álláspont helyes volna, — akkor tényleg nem lehetne más megoldás, mint középiskoláink egy részét bezárni, az egyetemen pedig a numerus clausust még inkább leszorítani. Az ilyen koncepció azonban Klebelsberg szerint a magyar értelmi középosztály elsorvadását idézné elő s szembe he-

lyezkednék az egész világgal, mert sehol sem fogadják el azt az álláspontot, hogy a nagyobb tudás a létért való küzdelmet megnehezítené. A reformnak tehát nem arra kell irányulnia, hogy az értelmi középosztályt a középiskolák egy részének bezárása s a numerus clausus leszállítása révén elsorvasszuk, hanem arra, hogy intelligenciánk gyermekeit ne a hivatalra, hanem az életre neveljük. Az életre való nevelést pedig gr. Klebelsberg Kunó szerint akkor érhetjük el, ha a középiskola legfontosabb típusa gyanánt a *reálgimnáziumot* építjük ki; — ha főiskoláinkon nem csak kiváló teológusokat, jogászokat, orvosokat, mérnököket, tanárokat, hanem kiváló *közgazdákat* is nevelünk; — ha az elméleti ismeretek terjesztésén kívül a közép- és a főiskolákon egyaránt nagy súlyt helyezünk arra, hogy ifjúságunk az élet küzdelmeire testben és lélekben megedződ-jék, vagyis ha nagy súlyt helyezünk a testnevelésre és a jellemképzésre; — s végül ha megakadályozzuk az ifjúság tódulását azon fakultásokra, amelyeknek a diplomái, mint egy belépti jegyek a közhivatalokba, — t. i. ha megakadályozzuk az ifjúság tódulását a jogi karokra.

Az ily értelemben vett reform azonban gr. Klebelsberg Kunó szerint nem elegendő; — ki kell egészíteni a 'külföldi Collegium Hungaricumok és a 'külföldi ösztöndíjak egész rendszerével, mert csak így érhetjük el, hogy a magyar művelődés az egyoldalú német hatás alól felszabaduljon s ezen a révén gazdagabbá és tartalmasabbá legyen.

E reformok megvalósításának van azonban egy leküzdhetetlennek látszó nagy akadálya. A világháború lezajlása óta általánossá lett az elszegényedés s nemcsak nálunk, mindenütt elterjedt az a felfogás, hogy a magasabb, a finomabb kultúra ápolása fényűzés. Klebelsberg ezt az irányzatot kulturális defaitismus-nak nevezi s vele szemben kétféleképp védekezik. A defaitismus gyökere a szegénység. Ezt a bajt szerinte egyelőre nem lehet eltüntetni, de lehet enyhíteni celszerű vagyis olyan szervezkedés révén, — mely a megmaradt tudományos erőket összefogja, költséges intézeteket egyesít, a párhuzamosságokat kiküszöböli s a kultúra területéről minden káros, főleg *politikai befolyást* távol tart. Ezért agítált a tudományos munka megszervezése mellett s ezért biztosított az általa tervezett s részben életbe léptetett tanácsok részére autonómiát. Ami pedig magát a defaitismust illeti, szerinte ez ellen a kultúra iránti szeretet terjesztésével, a sajtóban és a népgyűléseken kifejtett

agitáció révén, vagy ahogy ő mondja, a kultúrapostolság útján kell védekezni.

Ha gr. Klebelsberg Kunó hírlapi cikkeinek a fentebbiekben vázolt gondolatmenetén végigtekintünk, — lehetetlen el nem ismerni, hogy egy kivételesen nagy elmének az alkotása áll előttünk. Cikkeiből a teremő államfinak sokoldalú tudása, nagy műveltsége, páratlanul erős logikája, izzó hazaszeretete, a magyar kultúra jövőjéért való aggodása s olyan lelkesedés lobog felénk, amelyet az ő saját szavával élve joggal nevezhetnénk kultúrapostolságnak.

S ugyanilyen nagyszabásúak azok az előadásai, illetve cikkei is, amelyekben az ő kulturális külpolitikája valószínű volt ránk nézve, hogy a külföld nagy nemzeteit a világháború előtt a nemzetiségi kérdésben fel nem világosítottuk; — a nemzetiségek magyarellenes rágalomhadjárata s a magyar ellenpropaganda teljes hiánya nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy államunk területét szétarabolták. Bármennyire elkéstünk a külföld felvilágosításával, — a revízió miatt feltétlenül szükség van magyar kultúrpropagandára. Ezért tartott előadásokat a külföld részére a berlini, a római, a helsingforsi és dorpati egyetemeken, a bécsi és a varsói tudományos akadémiákon, a stockholmi közönség előtt s a budapesti nemzetközi orvosi kongresszuson. Ezen francia és német nyelven tartott, de magyar nyelven is közzétett előadásai közül különösen kettőt, t. i. stockholmi és varsói beszédeit kell kiemelnünk. Stockholmban és Varsóban egyaránt hangsúlyozva a magyar katolikus egyház nemzetépítő és fenntartó munkájának a jelentőségét, — a protestáns Svédország rokonszenvét a protestáns Erdély multjának s az erdélyi és svéd politikai összeköttetéseknek a kiemelésével, — a katolikus Lengyelország rokonszenvét pedig a magyar és a lengyel államok s a magyar és a lengyel katolikus egyházak fejlődésének a párhuzamba állításával iparkodik megnyerni. E cikkeiben nemcsak mint diplomata hat az ő káprázatos ügyességével s az emberekkel és tömegekkel való bántudásával, hanem megkap gondolatainak nagysága, mélysége és sokoldalúsága s kifejezéseinek az erőteljessége is. Varsói beszédében pl. kiemeli, hogy mindazok a szellemi és művészeti áramlatok, amelyek Európa civilizált életének belső tartalmát alkották, ugyanegy időben jutottak el Lengyelországba és Magyarországra, de akképen, hogy Magyarország déli, s

Magyar- és Lengyelország keleti határait át nem lépték. A nyugati civilizációnak e két végvára területén egyformán építettünk román és gót székesegyházakat és kastélyokat; — egyformán elért hozzánk a humanizmus és a renaissance, a reformáció és ellenreformáció s az ő különös stílusuk, a barok. Egyformán ismertük a XVIII. századbeli udvarok főúri életét és fényűzését a pompázatos rokokóval. S megvolt mindkettőnknek a klasszicizmusunk és romanticizmusunk. Dinasztiáink összeházasodása következtében rendkívül sűrű volt az érintkezés a krakkói és a visegrádi udvarok között s a két várost összekötő úton építette Lokietek Ulászló leánya, a mi Nagy Lajosunk anyja a kassai székesegyházat, mintegy az ég áldását kérve a két uralkodóház s a két nemzet szövettségére.

* * *

Amint az eddig előadottakból kitűnik, gr. Klebelsberg Kunó publicisztikai munkásságának a kulturális propagandán kívül az volt a tulajdonképeni és legfőbb célja, hogy az általa tervezett reformok elfogadását előkészítse. Klebelsberg azonban akkor is folytatta publicisztikai munkásságát, amikor reformok alkotására módja többé már nem volt, mert miniszteri működése véget ért. A minisztersége után írt cikkeiben, melyeket már nem ő maga, hanem elhalálózása után az ő hűséges barátja, gr. Bethlen István gyűjtött össze és tett közzé Utolsó Akkordok cím alatt, egy egészen más publicista lép elénk, mint akit a Világ-válságban című munka révén ismertünk meg. Mások a témái s más a szempont, amelyből témáit feldolgozza. Kivétekelépen a minisztersége után írt cikkek közt is találunk egy párat a városokról és az értelmi középosztályt érintő kulturális kérdésekről. De témáit nem az alkotásra és kulturális propagandára hivatott *cselekvő*, hanem a tapasztalatai alapján *elmélkedő* államférfi szemével nézi s mint ilyen állapítja meg, hogy új helyzetében mit tart a nemzet szempontjából sorsdöntően lényegesnek? S ilyen gyanánt a magyar nemzetnek politikai szempontból legnagyobb fogyatkozását, t. i. azt állapítja meg, hogy minden problémát a magunk szűk hazai látóköre alapján bírálunk el. Mint publicisza tehát egy egészen új célt tűz ki maga elé, t. i. azt a célt, hogy a hazai problémákat a világpolitika távlatába beállítva tárgyalja

s külpolitikai kérdésekben nemzetének tanító mestere legyen.

Ha Budapest városrendezéséhez szól hozzá, — akkor a Mussolini által tervezett csodálatosan nagyszabású római s az ugyancsak nagyszabású párizsi városrendezést tárja elénk; — ha az Alföld érdekében, illetve a Duna-Tisza-csatorna megépítése mellett agít, — akkor kimutatja, hogy miért és hogyan építik meg a németek a Majna-dunai csatornát? — az Unio és Kanada pedig a Szent Lőrinc folyó csatornázásával hogyan teszik lehetővé mély járatú nagy tengeri hajók számára a manitobai búza hazájáig való eljutást? — hogyan verheti tönkre e vízhálózat segítségével a manitobai búza a mi legdrágább kincsünket, a tiszavidéki búzát? s hogyan lehet és kell ezzel a veszéllyel szemben a Duna-Tisza-csatorna útján védekeznünk?

Cikkeinek legnagyobb része azonban nem hazai, hanem világpolitikai és világ gazdasági problémákkal, pl. a német-lengyel s az olasz-francia ellentétel, az olasz és a francia gyarmatosítással, Japánnal, mint terjeszkedő nagyhatalommal, a német és a porosz alkotmányok váltságával, a világ elszegényedésével, a gazdasági vezetők problémájával foglalkozik. S mivel cikkeit egytől-egyig abban a meggyőződésben írja, hogy a külpolitika és a világ gazdaság nagy problémáit csak a történelmi és kulturális előzmények alapján érthetjük meg, Utolsó Akkordjaiban a világpolitikai és világ gazdasági összefüggések keresésén kívül a világtörténelmi háttérnek a megrajzolása s a természettudományok és a technika politikai és gazdasági jelentőségének kiemelése az, ami az olvasót leginkább lepi meg. Gr. Klebelsberg Kunó szerint ugyanis az egész világpolitikai és világ gazdasági válságot a természettudományok és a technika fejlődése idézte elő, mert a távolságokat legyőzve, előbb kovácsolta össze a földgolyó népeit népszövetséggé és szervesen összefüggő világ gazdasággá, mintsem a politikai és köz gazdasági tudományok fejlődése képesekké tette volna az államférfiakat és köz gazdaszókat arra, hogy a világpolitika és a világ gazdaság nagy problémáit megoldják.

* * *

Gróf Klebelsberg Kunót, mint publicistát gondolatainak mélysége és gazdagsága, — írásainak hatalmas meggyőző ereje, — a kultúránk fenntartásáért és kiépítéséért

folytatott agitációjának páratlanul magas színvonala, — a kultúrpropagandát s vele a revíziót szolgáló cikkeinek diplomáciai művészete és finomsága, — a világgazdaság és a világpolitika szempontjából a természettudományok és a technika óriási nagy jelentőségének az éles kiemelése, — a világpolitikai és világgazdasági válság közepette a magyarság és az emberiség jövőjébe vetett mély-séges hite — s a cikkeiben megnyilvánuló sokoldalú tudás, lelkesedés és hazaszeretet jellemzik. A bizottság kiemelve Gratz Gusztávnak a politikai történetírás terén szerzett nagy érdemeit, — *a Kónyi Manó-jutalomra gr. Klebelsberg Kunó Világválságban és Utolsó Akkordok című munkáit ajánlja.*

Kornis Gyula
biz. elnök.

Erekly István
biz. előadó.

g) Jelentés a Molnár Kálmán-jutalomról.

I.

A Molnár Kálmán-jutalomra, amint az a kitűzött idő rövidsége miatt nem volt másképp várható, csak egy pályamunka érkezett be: »A lélek gyümölcse... békeesség« jelíggel. Ez a munka sem új azonban, hanem az egy évvel ezelőtt befutott pályamunkák egyikének, a »Justitia et Pax« jelíggel ellátottnak rövidített s a bírálók kifogásait méltányló szellemben javított leírása. Sajnos, meg kell állapítanom, hogy a legfőbb kifogások, amelyek a munka ellen felhozhatók voltak, az új alakban leírt művel szemben is fennállanak.

A 163 kis oktávlapon kézzel írott munka három részre oszlik. A bevezetésben szól arról, hogy a főkegyúri jog kifejtésében milyen szempontok vezetnek. Ismertette a pályakérdést, amely szerint a jutalom csak abszolút becsű munkának adatik ki, megjegyzi, hogy munkája »szerény tanulmány, illetve emberi alkotás, tehát nem abszolút becsű, mert az abszolút érték csupán Istennél van«. Már itt az idézetek fárasztó tömegével találkozunk, amelyek nem is mindig megfelelő helyen alkalmaztatnak. Folytatódik ez »A főkegyúri jog tartalmára vonatkozó szellemi és anyagi javak különbségéről« szóló második §-ban, ahol az egyházi és állami törvények közötti harmóniáról értekezik.

Fejtegetései abban sűrűsödnek össze, hogy a »főkegyúri jog tartalmában rejlő szellemi és anyagi vonatkozású javak közötti különbségnek benne harmonikus kiegyenlítésre kell találnia«. (21. l.) A módszer, amelyet a tárgyalásban követ, szerinte az »általános érvényű módszer a jogi, vallási, történeti irodalmi kérdések terén«... »A tartalom formába öntésének módszere.«

A következő rész a »főkegyúri jog jogalapjával« foglalkozik. Helyesli Molnár Kálmán felfogását, amely szerint »A főkegyúri jog nem az állam révén illeti az uralkodót, hanem az apostoli király révén az államot. Csak ily értelemben mondhatjuk, hogy a főkegyúri jog a szent korona tartozéka. A főkegyúri jog egyházhatalmi jogosítvány s mint ilyen, nem lehet ellentétben az egyházi jog legfontosabb forrásával, a Szentírással. Egybeveti Szent Péter egyik levelének (I. Pét. 5:1—4) és Szent István intelmeinek egy helyét, mely szerint: »akik hamisan hisznek, vagy a hitet jó tettekkel be nem töltik és jó cselekedetekkel nem ékesítik, sem nem uralkodnak tisztességesen, sem az örök életnek, vagy a koronának részesei nem lesznek«. Mindkét helyen a megdicsőültek koszorúját jelenti a »corona«, de szerzőnk ezt összeköttetésbe hozza »a magyar jogélet nyugvópontjának tanával, a Szent Korona tanával«. Ilyen és hasonló céltalan elmélgedések után megállapítja, hogy a »főkegyúri jog egyházhatalmi jogosítvány, amelynek jogalapja Szent István idejében az apostoli követtség, Szent István után pedig: az apostoli követségen alapuló szokás«. (46. l.) »Tartalmi jogalap« a pogány magyarok keresztény hitre térítése volt. (48. l.) A szokás a főkegyúri jognak tartalmilag »bizonyos fenntartott felségjogi színezetet ad«. A pápa, mint a magyar katolikusok egyházi feje, adja ezt a privilégiumot a magyar királynak. A király azonban a róm. kat. egyháznak nemcsak legfőbb kegyura, hanem legfőbb felügyelője is, tehát a kat. egyház körül államhatalmi jogosítványt is gyakorol. E két jogosítvány a történelem folyamán többször összeütközött s ez összeütközés »egyoldalú államhatalmi úton való rendezése céljából állott elő a tetszényjog.« (64. l.)

A II. részben a »főkegyúri jog közjogi szabályait« tárgyalja. Elsorolja a Hármaskönyvnek és a Corpus Jurisnak összes idevágó és részben ide nem is tartozó szabályait minden rendszer nélkül. Utóbbi szól a magánkegyuraságról, és a történeti bizonyítékokkal ellenkező módon

úgy tartja, hogy eredetileg minden kegyúri jog a királyé volt, aki később a kisebb kegyúri jogokat másokra ruházta. Így létesültek hazánkban magánkegyuraságok. (96. l.)

A főkegyúri jog vagyoni jogi vonatkozásainak tárgyalásánál megelégszik néhány összefüggéstelen adat felsorolásával.

A pályatétel megkívánja a történeti fejlődés anyagának ismertetését Mária Terézia korától kezdve, mert a régebbi anyag Fraknói Vilmos munkáiból ismeretes. Szerzőnk a harmadik részben függelékben adja »A főkegyúri jog történelmi anyagának a kérdés kifejtéséhez szükséges mértékben való összegyűjtését és ismertetését»; aminek azonban nagyobb része Mária Terézia előtti korra vonatkozik. A későbbi részt, 1848-ig, bírálónak egy értekezéséből írta ki, amint azt különben állandóan idézi, 1848. után pedig úgyszólván semmit sem mond.

Szerző maga is elismeri, hogy a főkegyúri jog a történelem folyamán szokás útján alakult ki (10.), tehát a történelmi szempont figyelembevétele elsőrendűen fontos. Mivel ez a jog különböző időben különböző tartalmú volt, nézetem szerint csak a történelmi anyagból vonható le tartalma, amely sok tekintetben megegyezik más országok uralkodóinak kegyúri jogaival, valamint szükséges volna e változások szellemi hátterét is kimutatni. Elég itt a természeti jog hatására rámutatnom Mária Terézia és II. József korában. Hogy a magyar királyi kegyúri jog különleges jellegét, amennyiben van ilyen, megismerjük, feltétlenül szükséges az összehasonlítás más uralkodók-gyakorolta jogokkal. Az egyházjogi irodalom ép e kérdésben számos jeles munkát tud felmutatni az utolsó tíz esztendőben, amelyek azonban szerzőnk előtt teljesen ismeretlenek. Bölcselkedésekkel, elmefuttatásokkal a kitzűzött kérdés megoldását nézetem szerint egy lépéssel sem vitte előre, erre sem megfelelő egyházjogi, sem történelmi előképzettsége nincs. Ennélfogva nem ajánlom, hogy a Tek. Akadémia szerzőnek a pályadíjat kiadja.

Budapest, 1935. március 14.

Eckhart Ferenc

r. tag.

II.

*Bírálat a Molnár Kálmán-féle jutalomra
érkezett pályamű felett.*

Eckhart Ferenc bírálótársam véleményével mindenben egyetértek. A magam részéről pedig még a következő megjegyzéseket teszem:

A kitűzött pályatétel egy vallási közösség szervezetében, a r. kat. egyházban egy államhatalmi szerv, a magyar király részéről gyakorolt jogosítvány mibenlétének, jogalapjának, tartalmának s történelmi fejlődésének kérdését kívánja tárgyalni s lehetőleg megoldani. Jogviszonyról, jogalapról s ezeknek történelmi fejlődéséről lévén szó, a kérdés csupán a jogtudományban és történettudományban elfogadott alapokon és szempontok szerint ítéltető és oldható meg. A pályázó ez alapoknak és szempontoknak igen kevés teret ad s ő a kérdést elsősorban és túlnyomólag teológiai alapon és szempontok szerint tárgyalja, amennyiben a jelzett jogviszonynak mibenlétét s következményeit a Szentírás szavaira igyekszik visszavezetni és azokból levonni. Az igyekezet lehet teológiai szempontból igen helyes és dícséretre méltó, azonban azzal a kitűzött pályakérdést megoldani nem lehet.

A pályamunkának, ettől az elhibázott kiinduló ponttól el is tekintve, lényeges hibái vannak. Alkalmazott logikai alapfogalmai zavarosak s rendes elfogadott értelmüktől eltérők; az általa igen fontosnak jelzett módszer teljesen elfogadhatatlan és jelentőségnélküli; következtetései ki nem elégítők, egyoldalúak és hiányosak; a megvizsgált néhány jogszabály jelentősége fel nem ismert és alábecsült.

A munka bevezetésből és három részből áll. A bevezetésben három §-ban szól a pályatétel kifejtésének külső kereteiről, a főkegyúri jog tartalmára vonatkozó szellemi és anyagi javak különbségéről s a főkegyúri jog tartalmának formába-öntéséről mint módszerről.

E bevezetés tulajdonkép a tárgyhoz nem tartozó felesleges elmefuttatás, s a fent jelzett hibák — alapfogalmak zavarossága, elfogadhatatlansága — épen benne észlelhetők különösen. Alig van értelme a »főkegyúri jog tartalmára vonatkozó szellemi vonatkozású javak«-nak, ha az erre vonatkozó »anyagi vonatkozású javak«-ként a fő-

kegyúri jog gyakorlásának tárgyát képező javadalomadó-mányozással nyert birtokok valóban szerepelhetnek is. A módszer tekintetében mondottak pedig különösen kifogásolhatók. Szerinte mint újonnan feltalált módszer jelentkezik a tartalom formába öntésének a módszere. Azt hiszi, a jogszabály, amit a §-al azonosít, forma és amit a jogszabály megállapít, az a tartalom, pedig a jogszabály nem forma, hanem épen az a tartalom s amit a jogszabály szabályoz, az annak a tárgya. A jogszabály formája a törvénytörvény, vagy a rendelet törvény, vagy a szóbeli kihirdetés stb.

Valamely tartalmat valóban sokféleképpen lehet formába önteni. A tartalomnak formába öntése — hogy a közönséges példákat mellőzzem — p. o. ha gondolatainkat szóval előadjuk, kézírással leírjuk, írógéppel lekopogtatjuk, könyvben kinyomatjuk. ha a színész szerepét eljátsza stb.; de hogy minden tartalomnak leírása vagy kinyomtatása valamely tudományos kérdés megoldására vezető különleges módszer volna, azt valóban nem lehet állítani.

A bevezetésnek van egy része, mely nem volna felesleges. Ez a jegyzetben adott irodalmi áttekintés; azonban ez hiányos, amennyiben az újabb időben megjelent azokat a fejtegetéseket mellőzi hallgatással, amelyek talán a kérdés kitűzésére is alkalmat szolgáltatottak, de amelyek a pályázó nézetével ellentétesek.

A pályatétel kérdésével érdemlegesen az I. és II. rész foglalkozik; amaz három §-ban 35, emez is három §-ban 43 kézzel írott kis negyedréte oldalon. A III. rész mint független a főkegyúri jog történelmi kifejlődésének vázlatát tartalmazza, amelynek értéke tekintetében utalok bírálótársam véleményében mondottakra. Rendszer tekintetében helyesebb lett volna a történelmi fejlődés ismertetését előre bocsátani, mert a mai »főkegyúri jog« alapjai és tartalma csakis a történelmi fejlődés alapján ismertethetők és állapíthatók meg. Persze e történelmi fejlődés ismertetése az egyes adatok egyszerű felsorolásával jogi jelentőségük méltatása és megállapítása nélkül, úgy amint ezt a pályamunka teszi, a jogi megítélés szempontjából alig bír valami értékkel.

A munka I. részének tárgya a főkegyúri jog jogalapja és a jogalap következményei.

A jogalapot *nem* a történelmi fejlődés vizsgálatának és jogászai elemzésének segélyével s az eltérő nézetek mér-

legelésével és cáfolásával, hanem saját nézetének megfelelő indokolásával állapítja meg. E tekintetben megelégszik egy eltérő nézetnek, Kollányi néhai tagtársunké-
nak felemlítésével és egyszerű tagadásával és azután teológiai évekre való hivatkozással mintegy dogmaszerűen kimondja, hogy »a főkegyúri jog egyházhatalmi jogosítvány, melynek jogalapja Szent István idejében az apostoli követség; Szent István után pedig az apostoli követségen alapuló szokás«.

Szent István apostoli követségének elmélete ma már nem megrendíthetetlen. Hogy annak ténye és lehetősége meg volt-e, azt csupán az akkori európai és hazai, egyházi és állami viszonyok pontos és alapos vizsgálata és megismerése után lehet megállapítani. Ezt pályázó elmulasztotta. De ha meg is volt ez az apostoli követség, mit jelent az »apostoli követségen alapuló szokás?« Pályázó szerint Szent István utódai nem voltak felruházva az apostoli követséggel, de az abban feltételezett jogokat mégis gyakorolták s ezt a Szentszék megengedte és elismerte, habár bizonyos irányú gyakorlása ellen tiltakozott is. Ez azonban nem az apostoli követségen alapuló szokás, hanem, ha egyáltalán volt ilyen szokás, az alapult a két hatalmi tényezőnek hosszabb idő alatt állandóan tanúsított magatartásán, amelyben hallgatólagos akarategyezés nyilvánul. Ez minden szokásnak az alapja s ha a főkegyúri jog szokás útján fejlődött ki, akkor annak is ez volt az alapja s nem az apostoli követség. Legfeljebb azt lehet mondani, hogy a magyar királyok a feltételezett apostoli követségben foglalt jogokat azon az alapon gyakorolták, mert abban a felfogásban voltak, hogy a Szent Istvánra ruházott apostoli követség nemcsak személyileg ő rá szállott, hanem utódaira is. Ez értelemben lehetne beszélni Szent István apostoli követségéhez kapcsolódó, de nem azon alapuló szokásról.

De vajjon volt-e ilyen szokás? Pályázó abban a nézetben van, hogy igen, de azt még a történeti vázlatban is elmulasztotta kifejteni, hogy e nézetét mire alapítja, amit, tekintettel arra, hogy ezt a tételt csak következtetés útján lehet megállapítani, szükséges lett volna megtennie. (A történeti vázlatban pályázó is átveszi Fraknóinak a magyar királyi kegyúri jog történetét előadó munkájában a 19. lapon előforduló azt a sajtóhibát, amely 1169-ben II. Istvánról beszél, aki 1116-tól 1131-ig uralkodott, míg

az 1169-ben uralkodó Istvánt történetünk III.-ként ismeri.)

Azt is figyelmen kívül hagyja a pályázó, hogy a XIII. és XIV. században az előbbi szokás, ha megvult, megváltozott, amennyiben a főpapi székeknek királyi megerősítés melletti káptalani választás útján való betöltése jött szokásba, és hogy azon jogok gyakorlásának állandó szokása, amelyeket jelenleg a főkegyúri jog tartalmának tekintenek, tulajdonkép csak Zsigmond király intézkedésével kezdődik és a kérdésre ebből vonható következtetéseket is mellőzi.

Nagyon sommásan végez a pályázó azzal a ténnyel és az abból vonható jogi következtetéssel, hogy Hunyadi János mint kormányzó a főkegyúri jogot gyakorolta és hogy e jog miként való gyakorlására az 1446. évi országgyűlés szabályokat állított fel. Arról pedig, hogy az 1445. évi országgyűlés jogosultnak tartotta önmagát egy püspök-ség adományozására,¹ egészen hallgat.

Hasonlóképp sommásan és csak mellékesen végez az 1848: III. tc. ama rendelkezésének a mi közjogunk szempontjából fontos jelentőségével, amely 7. §-ában az érsekek, püspökök, prépostok, apátok kinevezésére kifejezetten is megállapítja a miniszteri ellenjegyzés szükségességét. E rendelkezést röviden elintézi egyik egyházjogi íronknak napilapban megjelent cikkéből vett emez idézettel (60. lap): »a kiváltságot kapott király ezt a jogot a szt. koronához kapcsolta, amikor a pápa az »apostoli«-nak, Szt. Istvánnak kiváltsággépen adományozta a sok részükben egészen egyházi, lelki jellegű jogosítványokat, amilyeneket a népnek, nemzetnek adni alig lehet«.

Téves magyarázatokat fűz a pályázó az 1920: I. tc. 13. §-ának ama rendelkezéséhez is, amely kimondja, hogy a kormányzó a főkegyúri jogot nem gyakorolhatja. E rendelkezést a pályázó így értelmezi: »e törvényben kifejezésre jutó negatívumnak megfelelő pozitívum itt annyi, hogy tudatosan és hallgatólag a szokásjognak engedte át a főkegyúri jog alakulását« (55. lap), továbbá: »1920-ban nyilvánvaló volt, hogy az általános kánonjogi szabályok fognak érvényesülni« (u. o.). Majd valamivel később (56. lap): »Az 1920: I. tc. által hallgatólag elismerve a főkegyúri jogot, érvényesülnek az általános kánonjogi szabá-

¹ *Fraknoi V.*: Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez. Budapest, 1899. IV.—IX. lap.

lyok, amelyek szerint — pl. — a püspököket szabadon nevezi ki a római pápa (329. kánon 2. §-a)».

Mielőtt a pályázó e bizonyos mértékig egymásnak ellenmondó tételeket leírta, nem ártott volna, ha a szóbanforgó törvényes rendelkezés szándékát és célzatát kutatva megnézte volna a törvény alapjául szolgáló törvényjavaslat indokolását. Ez az indokolás a kormányzói hatáskörrel kapcsolatban azt mondja:

»Tekintettel az ország mai súlyos és kivételes helyzetére és a nemzetgyűlés rendkívüli feladataira, a törvényjavaslat részint kétségek elhárítása végett, részint a nemzet jogainak biztosítása érdekében bizonyos korlátokat állapít meg.

A javaslat a nemességadományozás és a főkegyúri jog gyakorlását kiveszi a kormányzó hatásköréből, minthogy ezek a jogok régebbi törvényeink szerint is annyira a király személyéhez vannak kötve, hogy a kormányzóság átmeneti idejére ezeket a jogokat az államfőre reáruházni *nem szükséges*. Önként érthető, hogy a főkegyúri jog gyakorlása tekintetében tett ez a rendelkezés *nem jelenti azt, mintha a magyar állam ezt a szent koronával szorosan egybefoglalt jogot a kormányzóság ideje alatt érvényesíteni nem kívánná.*» (1920. február 16-ra összehívott Nemzetgyűlés Irományai. I. k. 23. lap.)

Azt hiszem, nyilvánvaló, hogy ebből az indokolásból nem lehet a törvény nemleges rendelkezésének azt a pozitív tartalmat tulajdonítani, amit abba a pályázó belema-gyaráz.

Pályázó megemlíti (59. lap), hogy: »a pápa egyház-házi jogosítványával szemben, melyszerint a főpapi állásokat betöltheti, fel szokták hozni azt, hogy esetleg nem magyar állampolgárt nevez ki ilyen méltóságra«. E kifogást ezzel a két mondattal intézi el: »a Szt. Írással nincs ellentétben az a követelmény, hogy a magyar területen levő papi állások magyar állampolgárokkal töltsenek be« és: »a magyar állam törvényhozása is a történelem folyamán többször hangsúlyozta ezt«. (59/60. lap.)

Ama kifogással azonban, amely a pápai kinevezéssel kapcsolatban szintén felhozható, hogy a róm. kat. főpapok a magyar állam törvényhozó testületének, a felsőháznak tagjai, egyáltalán nem foglalkozik és természetesen ezzel kapcsolatban azzal a jogilag fontos kérdéssel sem, hogy mi a jelentősége és következménye a felsőházi törvény

(1926:XXII. tc.) 4. §-a ama rendelkezésének, amely csak a javadalmukba beiktatott római katolikus egyháznagyoknak adja meg a felsőházi tagságot.

A munka III. részében a pályázó a főkegyúri jog közjogi szabályait közli és tartalmát ismerteti. A közjogi szabályoknál pusztán a szóban forgó nyers joganyag közlésére szorítkozik jogászai elemzésük és rendszerezésük nélkül. Ide vonatkozó közléseinek végén visszatér az 1920:I. tc. idézett rendelkezésére s arra az eredményre jut, hogy az azért alkottatott meg, mert az állami főhatalom gyakorlása az alkotmány rendes formái között lehetetlenné vált s ezért benne találja a legfőbb kegyúri jog gyakorlásának ideiglenes formáját is (85/86. lap). A pályázó megint téved, mert az egész törvény valóban e lehetetlenség folytán alkottatott meg, de e lehetetlenség következtében az alkotmány rendes formáitól való eltérés lényege abban állott, hogy az országgyűlés helyébe nemzetgyűlés jött s a királyi hatalomban foglalt jogosítványok gyakorlására a törvény a kormányzói állást szervezte. Hogy azután az ilykép felállított kormányzói szervekre ruházott királyi jogosítványok összeségéből egyeseket a törvény kivett, annak oka már nem az volt, mintha azokat lehetetlen lett volna a kormányzóra bízni, hanem, mint az előbb idézett indokolásból látszik, pusztán a célszerűség és óvatosság szempontja, amit azután az is mutat, hogy e visszatartott jogok közül többet utólag már is ráruházott a kormányzóra a későbbi törvényhozás, noha az állami hatalom gyakorlása az alkotmány rendes formái között még mindig nem tartatik lehetségesnek.

A legfőbb kegyúri jog gyakorlásának kivétele pedig nem ideiglenes formája e jog gyakorlásának, mint a szerző hiszi (89. lap), hanem oly rendelkezés, mely alkotmányjogunkban még mindig betöltésre váró hézagot hagyott.

A főkegyúri jog tartalmával foglalkozva pályázó helyesen állapítja meg, hogy abba nem tartozik bele a királynak főfelügyeleti joga, s hogy a tetszvényjog is ilyen főfelügyeleti jogosítvány (63, 64. lap). E tetszvényjogra vonatkozólag az a felfogása, hogy annak nagyobb jelentősége nincs (94. lap) és hogy »előállása nem volt indokolt, mert jogos érdekösszeütközéseknek egyoldalú államhatalmi úton való elintézési módja sohasem lehet megnyugtató (64. lap).

A tetszvényjog indokoltsága vagy indokolatlansága egyéni megítélés dolga s a megítélés szempontjától is függ. De ha nem tartalma a főkegyúri jognak, akkor tárgyalása nem is tartozik a pályakérdés keretébe. Mindenesetre alig érthető meg pályázónak az a tétele, hogy: »a tetszvényjog gyakorlásánál a főkegyúri jog rovására az a sérelem áll elő, hogy a király államhatalmi jogosítványként kezeli az egyházhatalmi jogosítványt tartalmazó főkegyúri jogot« (64/65. lap), mert e tétel a kétféle jogot teljesen összekeveri.

Munkája érdemleges részének utolsó §-ában (99—109. lap) foglalkozik a pályázó a főkegyúri jog vagyoni jogi vonatkozásaival, és abban a vallás-, tanulmányi- és egyetemi-alapokra, az alapítványok és iskolák feletti felügyeletre vonatkozólag többé-kevésbbé közismert dolgokat ad elő; de azzal a kérdéssel, hogy tulajdonképpen ez a felügyeleti jog csakugyan tartalma-e a főkegyúri jognak, vagy hogy azzal milyen kapcsolatban van, egyáltalán nem terjeszkedik ki és nem méltatja figyelemre az általa is hivatkozott, e kérdésekkel alaposan foglalkozó egyik írónknak (*Csorba Ferencnek*) azon igen finom megkülönböztetését, melyet ez író törvényeink nyomán a »király kegyúri joga«, a »legfőbb kegyúri jog« és a »főkegyúri jog« között tesz.

Az előadottakból kitűnik, hogy a pályamű nem abszolút becsű munka, amilyent a pályázat kíván. Pályázó ugyan kijelenti, hogy az emberi mű, így tehát az övé is, abszolút becsű nem lehet, mert az abszolút érték csupán Istennél van (4. lap). A tek. Akadémia kétségtelenül tudatában van annak, hogy isteni mértékkel mért abszolút becsű emberi munka nincs, de midőn pályázatában mégis abszolút becsű munkát ír elő, emberi mértékkel kívánja a pályamunkákat megbírálni. Miután nézetem szerint a szóban forgó munka ilyen mértékkel mérve nem abszolút becsű, csatlakozom bíráló társamnak ahhoz a javaslatához, hogy a tek. Akadémia a szerzőnek a pályadíjat ne adja ki.

Szeged, 1935. április 22-én.

Dr. Polner Ödön

r. tag.

h) Jelentés Budapest székesfővárosnak „A budapesti melegforrások” című természettudományi jutalomtételére beérkezett két pályázatról.

A két pályázó: Dr. Máдай Lajos és dr. Papp Ferenc.

Máдай néhány megjelent dolgozatát küldötte be, új fejezetet nem dolgozott ki. Rövid tervrajzában egyszerűen hivatkozik arra, hogy a melegforrásokat »A császárfürdő monografiája« című csatolt dolgozatának beosztása szerint tárgyalná. E dolgozatban a császárfürdő történetének rövid vázlata után (4—9. lap) a geológiai, majd a hidrogeológiai viszonyokat tárgyalja főként Szabó, Hofmann és Schafarik munkáinak összefoglalása alakjában. Sajnos, néhány olyan súlyos hibát közölt, hogy önkéntelenül az a gondolat merül fel, hogy minden jóakarata mellett sem képes megbirkózni a feladattal. Így a hegyszerkezetről szólva, azt mondja, hogy »a miocénban feltörő vulkáni erupciók ... a hegységet alkotó tömegeket két irányban szakították szét és eme repedési vonalak hosszában azután a hegytömeg vagy feltolódott, vagy lesüllyedt, szóval a *paleozoikum rétegeire rátolódtak a mezozoikum rétegei* a hasadékok mentén« (11. lap). Később (14. lap) a következőket olvassuk: »az ezen időben fellépő vulkánok és tektonikus zavargások a geológiaiilag régebbi képződésű vizet átbocsátó kőzeteket a geológiaiilag fiatalabb korú, de vízzáró kőzetekre mintegy rátolták, szóval a sorrendet megforgatták«. Ilyen tévedések a budai hegyek szerkezetének nemismeréséből s az irodalom félreértéséből származhattak. Szerző egyik helyen jól mondja, hogy a meleg források milyen kőzetből fakadnak közvetlenül (15. lap), másik helyen pedig azt írja, hogy a »Duna a védőburkot az alaphegység dolomitjáig elhordta«.

Ezután (22—39. lap) a fürdő forrásainak leírása következik, a forrásfűlkék, aknák keresztmetszetét s legtöbbször alaprajzát is közli. A források átlagos vízhozamát, hőmérsékletét, Hankó Vilmosnak a Császárfürdő számára készített kémiai elemzéseit s Weszelszky régebben közölt rádiumemanáció-adatait is csatolta a szerző. Majd a források vizének kémiai összetételéből közli a Weszelszky-féle táblázatot (kár, hogy a táblázat néhány értékét tévesen összekeverte) és Weszelszky következtetéseit. Úgy látszik azonban, hogy a rádiumemanációra vonatkozó következtetéseket nem értelmezte egészen helyesen. Weszelszky a következőt

írta: »A rádiumsulfát s egyéb alkotórészek azonban fokozatosan kiválnak, de a kiválott üledéket a szűkebb repedésekbe haladó víz magával ragadja, s csak ott fogja lerakni, hol a víz útja a barlangszerű kiszélesedésekben lassabbá válik«. Mádaí szerint »...az oldott alkatrészek lassan-lassan kiválnak és lerakódnak a barlangszerű helyeken, ahol a víz lassabban mozog, míg a szűk hasadékokon gyorsabban mozgó víz az oldott anyagot magával ragadja«. Nemcsak az oldott anyagot, hanem — miként Weszelszky írta — a kiválott üledéket is.

A következő fejezet (40—51. lap) a forrásvizeknek hőmérséklete, a vízhozam, a Duna vízállása, a levegő hőmérséklete és nyomása közt keres összefüggést. Erre a célra felhasználta az 1923. január 1-től 1926. augusztus végéig terjedő észleléseit: hat forrás hőmérsékletét naponként, a Nádor-forrásét havonként négy-ötször észlelte, az összes források szolgáltatta vízmennyiséget havonként négyhat ízben állapította meg.

Kétségtelen, hogy ezek a mérési adatok a dolgozatban a legbecsesebbek. Ezek segítségével kimutatta, hogy a Duna vízállásának emelkedése a Források vízhozamát növeli, még pedig azért, — miként már 1869-ben Molnár János is kimondotta — mert a Duna vízállásának emelkedése gátat emel a hévforrásokból elszökő forrásvíznek, mintegy visszaszorítja a forrásvizet a fakadási hely közepébe. A források vízhozamának, a budapesti csapadék mennyiségének változása és a légnyomás ingadozása közt nem mutatható ki összefüggés. A források hőmérséklete csak igen kissé ingadozik; a hőmérsékletet a Duna vízállása nem befolyásolja, miként már Molnár is megállapította.

Ezután Budapest éghajlatáról szól néhány szót (52—53. lap), majd a védőterület rövid leírása következik Tegledi Roth Lajos nyomán (54—55. lap). Megemlékezik még a gépészeti berendezésekről s a fürdő berendezéséről, majd az irodalmat közli (61—63. lap). Végül a 40—51. lapon tárgyalat részhez tartozó táblázatok és grafikonok zárják be (64—89. lap) a dolgozatot.

Szerző mellékelt kisebb cikkeiről a következőket jelentjük: »Über die Beziehungen zwischen Temperatur und Wasserquantum der Thermalquellen des Kaiserbades in Budapest und dem Donauwasserstand, dem Niederschlag, der Lufttemperatur und dem Luftdruck«. (Internationale Mineralquellen-Zeitung, 1929.) Ez a három oldalra terjedő

kis közlemény előbbi értekezésének egyik részletét foglalta össze főként az 1924. évi adatok alapján. Feltűnő, hogy az 1924. évre vonatkozó adatok a diagrammban és a táblázatban azonosak ugyan mind a két közleményben, mégis a német cikk szövege szerint a hőmérséklet-ingadozások kisebbek, mint a magyar dolgozat szerint. (A német szöveg adatai természetesen kedvezőbbek volnának annak igazolására, hogy a források hőmérséklete csak igen kevésbé ingadozik.) Az ilyen eltérések azonban szerző adatainak megbízhatóságát esetleg kétségessé tehetik.

»A budapesti termák genezise infiltrációs kísérleteim szemszögéből nézve« (Hidrológiai Közlöny, 1931. 11. lapon) című cikk lényegében eszmefuttatás arról, hogy mennyi idő alatt jutna le a felszínre hullott csapadék 2000 m. mélységre akkor, ha a budai hegyek ugyanolyan összetételű és ugyanakkora kőzetszemcsék ugyanolyan irányú vastag rétegeiből állnának, mint amilyenekkel szerző a beszivárgást üvegcsövekbe helyezett kőzettörmelékben megfigyelte. Ebből a természetes állapotnak meg nem felelő vízszivárgási sebességből bizonyos számításokat végez arra vonatkozólag, hogy mennyi víznek kellene tárolva lennie egy 2000 m. mélyen feltételezett, 80 C° hőmérsékletű víz-tartóban. Mindezek természetesen a melegforrások származására semmi felvilágosítást sem nyújtanak.

»Hydrologische Studien am Mühlteich des St. Lukasbades in Budapest.« (Internationale Mineralquellen-Zeitung, 1930.) (3 oldalra terjedő cikk.)

Már 1819-ben észlelték a Malomtó lecsapolásakor, hogy a tó vize összefügg a Lukács- és a Császárfürdővel és hogy a tóba két érből fakad a melegvíz. Szerző is lényegében ezt észlelte, de egyúttal rámutat arra, hogy a karsztvízszintje magasan van s a kétféle víz keveredése folytán lesz a víz hőmérséklete 24—31 C°. A vízhozamot is megmérte, s eredménye közel van az 1859-ben és az 1869-ben megállapított adatokhoz.

»Der artesische Brunnen der Margareteninsel« című cikke a Margitszigeti Fürdő Rt. kiadványaként megjelent propaganda-füzet egyik része. Sajnos, ebben a cikkben is nagy tévedéseket találunk. Így szerző szerint: a levantei időszakban az Alföldet tenger borította, a Schafarzik-féle szelvényen a paleocén a bryozoás mészkő és az alsó oligocén közé került, a kiscelli anyag még alsó-oligocén (a füzet

1929-ben jelent meg), a Józsefhegy és Várhegy lábánál a Duna a budai márgát egészen a dolomitig elmosta, stb.

Az artézi forrás szelvényét Zsigmondy Vilmos nyomán, a víz kémiai összetételét Emszt elemzése alapján ügyesen tárgyalja. A vízhozamot szerző is mérte, akkor is, mikor a Malomtavat lecsapolták. Kitűnt, hogy a kettő között nincs összefüggés. (Dr. Finály István [Hidrológiai Közlöny XI. 1931.] azonban azt igyekszik bizonyítani, hogy szerző mérései nem lettek volna elég pontosak.) Majd a fürdő-prospektusoknak megfelelően — egészen röviden a sziget vízvezetéki vízellátásáról, talajvízéről, éghajlatáról és végül védőterületéről ír.

Papp Ferenc munkájának tervrajzát sokkal tágabb látókörrrel állította össze. A tervezet szerint a munka öt főfejezetre tagolódnék. Az első fejezet általános áttekintést nyújtana a források jelentőségéről és tárgyalná a forrásokra vonatkozó irodalmat a következő csoportosításban: történelmi, hidrogeológiai, vegytani és természettani, gyógyászati, szépirodalmi s külföldi vonatkozású munkák. A második főfejezet a régi melegforrások nyomait tárgyalná. Ezt a részt szerző részletesen kidolgozta. A harmadik főfejezet a mai melegforrásokkal foglalkoznék. Ez a fejezet lényegében mindegyik forrást, vagy forráscsoportot olyan részletesen ismertetné, mint Máday a Császárfürdőt. Papp azonban a melegforrásokat jellegzetes sajátágaik alapján más hazai és külföldi forrásokkal is párhuzamba öhajtja állítani, ami nagyon kíváncsatos volna. A negyedik fejezet a megismert adatok alapján a meleg források közeli jövőjéről szólna az ismertetendő, érvényben levő intézkedések alapján. Majd a források távoli jövőjét vázolná geológiai szempontból. Végül az utolsó fejezet összefoglalásokat és tágabbkörű egybevetéseket hazai és külföldi példákkal tartalmazna.

Papp részletesen kidolgozta az egyik legnehezebb és igen sok helyszíni megfigyelésen alapuló részt, a »Régi melegforrások nyomai a főváros területén« című fejezetet 84 gépelt lapon, 43 eredeti fényképpel.

A Budai hegységben a geológiai multban működött melegforrásokból képződött ásványokból és a melegforrások-okozta kőzetelváltozásokból indul ki. Ezeket annakidején Schafarzik foglalta össze rendszeresen. Hozzáveszi ezekhez még a melegforrások egykori működését jelző jellegzetes felszíni formákat is.

A budapesti melegforrásokban megállapított elemek felsorolása után szerző a melegforrásokkal kapcsolatban képződött ásványok előfordulását és magukat az ásványokat ismerteti. Az eddig ismert előfordulásokból indul ki, de igen sok ásványról saját megfigyelésein alapuló új adatokat is közöl. A következő ásványokat tárgyalja, mint jellemző hidrotermális termékeket: kvarc, opál, hialit, pirit, markazit, barit, fluorit, dolomit, kalcit, aragonit, gipsz, vasopál, kaolinit, sztilpnosziderit, halloysit. Ezek közül általános szempontból igen fontos a hialit megállapítása és annak kimutatása, hogy a gipsz melegforrásokból itt is kiválik. A budai hegységben előforduló gipszet eddig általában hideg vízből származónak gondoltuk. A legtöbb ásványról újonnan felfedezett előfordulásokat állapított meg. Bizonyos ásványok jelenlétéből, illetőleg hiányából szerző a melegforrások vize kémiai összetételének megváltozására mutat rá.

A következő szakaszban a melegforrások működésére jellegzetes kőzeteket tárgyalja a szerző, nevezetesen 1. a meglevő kőzetek melegforrások hatása folytán előállt utólagos elváltozásait és 2. a források révén képződött új kőzeteket. Helyesen hangsúlyozza, hogy a laza üledékek kivételével a »budai hegység felépítésében résztvevő kőzetek mind őrzik az egykori melegforrások tevékenységének nyomait«. Különválasztja a fizikai és kémiai hatásokat és azután összefoglalóan leírja az ide vonatkozó megfigyeléseket kiegészítve saját megállapításaival. Nagyon érdekes s egészen új a kőkapuhegyi nummulinás mészkőben és a szarmatamészkőben észlelt hévforrásnyomok megállapítása. A hárshegyi homokkővön előforduló hévforrásnyomokat a Petneházy-réteken, a Kecsehegyen, a Hármashatárhegy gerincén szerző mutatta ki.

A hárshegyi homokkővön végzett mikroszkópos vizsgálata megállapította az alapanyagban s a kisebb kvarc-szemek közt az opál, rostos kalcedon és kvarcin jelenlétét s ezzel kimutatni az egykori kovasavas források szerepét a homokkő képződésében.

A következő fejezet a melegforrásokra jellemző felszíni formákat tárgyalja. Rövid áttekintésben felhívja a figyelmet e formák legszembeütőbb sajátosságaira s azután területenként sorra veszi a melegforrás-nyomokat eláruló felszíni formákat.

Az Aranyhegy és Ürömhegy területén — saját vizsgálatai alapján — rámutat a porló dolomitra, mint a hévforrások-előidézte egyik változásra; részletesen foglalkozik a mésztufa kifejlődésével, kimutatja két kalcedonos réteg jelenlétét. Ez a terület a pleisztocén időben »a mai római fürdő forrásainak fakadási helye lehetett, egy melegforrástól táplált tó volt«.

A következő részlet a Kiscelli-fensík és a Táborhegy területét tárgyalja. Bár ezen a területen már igen régóta ismertek a mésztufa felszíni formái, szerzőnek mégis sikerült ismereteinket e területről néhány új adattal kiegészíteni.

A Mátyáshegy-Hármashatárhegy csoportjában szerző új baritolőfordulást fedezett fel a Mátyáshegy északi oldalán. A mátyáshegyi déli kőfejtő rétegsorát már Hofmann Károly leírása óta ismerjük; a melegforrások-termelte ásványok sorrendjét véglegesen szerző állapította meg. A Mátyáshegy nyugati oldalában levő kőfejtőben előforduló ércesedés-nyomokat a felismert apró piritszemcsék érthetővé teszik. A Homokhegyen az egykori melegforrások termékeként szerző hialitot és kalcedont is kimutatott. Az ásványok képződésének sorrendje itt Papp megállapítása szerint: kalcedon, hialit, kalcit, limonit.

A Rózsadombon, Szemlőhegyen és Ferenchegyen a terület beépített volta miatt a régi források üledékeinek alakja ma nehezen állapítható meg. Szerző gondos helyszíni vizsgálatai közben azonban még itt is több ponton megfigyelte a források nyomait. Tovább a Hűvösvölgy és Remetékertváros felé elterülő részeken is sok érdekes nyomot talált meg, pl. a Gárdonyi Géza-út környékén, a Balogh Ádám-út legfelső szakaszán, a Kőkapuhegy forrástölcsérében, a Páfrány-utcában, Fazekas-hegyen, Modori-utca táján, stb. A Feketefejek-Petneházy-rét területén is néhány újabb nyomot állapított meg.

Az orbánhegyi melegforrások is új megállapítások. A Jánoshegy, Széchenyi-hegy környékén megkísérelte szerző a legmagasabban fekvő elváltozott dolomitot nyomozni, s mintegy 480—490 m-re teszi a felső határt, ameddig — felfelé — a melegforrások nyomai észlelhetők.

A Hárshégy, Ferenchalom, Kakukhegy, Rozalinka, Rupphegy, Sashegy, Várhegy, Gellérthegy területén előforduló meleg forrásnyomok tárgyalása a kidolgozott fejezet utolsó negyede. Ebben a részben is sok teljesen új eredmény tárul elénk. Pl. a kvarckristályok a Sashegy VII.

rögén, kalcedon- és opállarakodás a melegforrásokból a Sashegyi, Zólyomi- és Miasszonyunk-út kereszteződésén, a Gellérhegy dunai lejtőjén a kalcedon, kvarc, limonitpszeuomorfoza pirit után stb. A gellérhegykörnyéki melegforrásokból kivált ásványok sorrendjét a következőnek állapította meg: pirit, kalkopirit, fluorit, kalcedon, barit, kvarc.

Igen részletesen tárgyalja a kiscellérhegyi régi forrásnyomok felszíni formáit saját aprólékos felvételei alapján.

A fejezetet igen nagy gonddal, sok részletmegfigyélés alapján valóban igen sikerülten írta meg s értékes új eredményei lényegesen gyarapítják ismereteinket. A fejezethez tartozó eredeti fényképek a munkának nagyértékű és vonzó kiegészítései.

A munkához mellékelt négy darab 1:12.500 méretű térképlapon a mai melegforrásokon kívül az egykori melegforrások nyomait is feltüntette szerző és azért ezek a térképek lényegesen megkönnyítik e fejezet áttekintését.

Ezen a részletesen kidolgozott fejezeten kívül Papp még két kisebb terjedelmű kidolgozott részletet is mellékel.

Az egyik a gellérhegyi szökevényforrások előfordulását és hőmérsékletét közli szerző egyik megjelent cikke nyomán. A szökevényforrások vizének kémiai összetételéről eddig semmit se tudtunk. A két forrás vizének itt először közölt kémiai elemzése tehát hëzagpótló. Három eredeti fénykép mutatja meg a két forrás fakadási helyét.

A másik a kerékcárdai forrás vízmennyiségének mérését és a víz új kémiai elemzésének eredményeit tartalmazza egy fénykép kíséretében.

Ugy látjuk, hogy Papp készségé, szorgalma és kritikai készsége biztosíték arra, hogy a kitűzött feladatot sikerrel oldaná meg. Ezért tisztelettel javasoljuk, méltóztassék »A budapesti melegforrások« című munka megírásával dr. Papp Ferencet megbízni és a munka beadásának határidejéül 1936. december 31-ét kitűzni.

Budapesten, 1935. március 4-én.

Vendl Aladár r. t.

Varga József l. t.

Vámossy Zoltán l. t.

**i) Jelentés a „József Nádor és a Szépítő Bizottság hatása
Pest város fejlődésére” címen hirdetett pályázatról.**

A pályázatra dr. Rados Jenő pályaműve érkezett be, amelyben a szerző tizenhat fejezetben a megírandó mű vázlatát, az okmányok és forrásmunkák jegyzékét állította össze, a III. fejezetet, amely József nádor városfejlesztő munkájának alapvetését és annak körülményeit tárgyalja, kidolgozta, s jórészt kiadatlan, értékes illusztratív anyagot csatolt.

A munka vázlata gondos, alapos és kiterjed a pályázat tárgyának minden fontos mozzanatára. A készen benyújtott fejezet alapján mégsem lehet kielégítő képet alkotni az egész munkáról. Tisztelettel javasoljuk, hogy dr. Rados Jenő a munka megírásával megbízzassék, a mű ki nyomtatása előtt azonban a kész kéziratot a tekintetes Akadémia bíráltassa meg, s a szerző köteleztessék a bírálat szempontjainak figyelembevételére és az esetleges javítások eszközzésére.

Budapest, 1935. május 11.

Hekler Antal r. tag.

Gerevich Tibor r. tag.

VI/a.

A M. Tud. Akadémia pótköltségvetése

az 1935. év április—június hónapjaira.*

A)

a) I. osztály.

1. <i>Alszegehy Zsolt</i> I. t.: A XVII. század magyar lírai költészete
c. székfoglalója különnyomatának költségeire	500 P
2. <i>A Körösi Csoma-Archivum</i> segélye	500 „

b) A Nyelvtudományi Bizottság rovatában:

1. <i>Gróf Zichy István</i> I. t. magyar őstörténeti munkájának ki-
nyomatására	800 P
2. <i>Zsirai Miklós</i> I. t.: Nyelvrokonságunk c. munkájának
nyomdai költségeire és szerzői t.-díjára	4.000 „

* A félévi költségvetést közölte az Ak. Értesítő XLIV. kötet 346—351. l.

c) A Nyelvművelő Bizottság rovatában :

A Nyelvművelő Füzetek 1. és 2. füzetének

Színnyei József : Jó magyarság és

Zolnai Gyula : Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására ? c. művek nyomdai kiállítására 1.080 P

d) A Classica-philologiai Bizottság rovatában :

Módi Mihály tanárnak néhai Vértessy Dezső : „Görög bukolicusok“ c. fordítása bevezetéséért és jegyzeteiért 500 P

e) A Képzőművészeti Bizottság rovatában :

Fleischer Gyula : A bécsi Képzőművészeti Akadémia magyar származású növendékei c. munkájára 1.162 P

f) Az Irodalomtörténeti Bizottság rovatában :

Egyik kiadvány számára tartalékolva 800 P

Az I. osztály és bizottságai 9.342 P

B)

a) II. osztály.

1. A *Scriptores Rerum Hungaricarum Saec. XI—XIII.* c. kiadvány számára segély 2.000 P
2. Nagy Lajos 1. t. székfoglalójának nyomdai kiállítására 500 „

b) A Jogtudományi Bizottság rovatában :

A Jogtudományi Bizottság kiadvány-sorozatának következő kötetekre :

- a) Concha Győző ig. és t. t. összegyűjtött tanulmányai (60 év tudományos mozgalmi között) II. kötetének nyomdai kiállítására 1.400 P
- b) Polner Ödön r. t. : Az államélet néhány főbb kérdéséről c. székfoglalójának nyomdai kiállítására 600 „
- c) Finkey Ferenc r. t. : Büntetőtörténeti problémák c. művének szerzői tiszteletdíjára 500 „

c) A Történettudományi Bizottság rovatában :

1. Emlékkönyv Szent István királyunk halálának 900. évfordulója alkalmából c. munkára 3.000 P
2. Szentpétery Imre r. t. : Árpád-kori regeszták c. műve II. kötetére (első részletül tartalékolva) 1.000 „
17*

3. *Gombos Ferenc Albin* 1. t.: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Árpád descenduntium* c. munkájának kinyomatására tartalékoltva (első részlet) 1.000 „
4. *Barabás Samu* 1. t.: *Székely Oklevéltár* c. munkájának szerzői tiszteletdíjára 1.000 „

d) Az Archaeologiai Bizottság rovatában :

1. *Archaeologiai ásatásokra* 3.000 P
2. *Alföldi András* 1. t.: *A sisciai érmek corpora* c. munkájának segélyére 1.000 „
3. *Pauliny Oszkár* : *A körmöci érem* c. munkája segélyére 1.000 „
- A II. osztály és bizottságai* 16.000 P

C)

III. osztály.

A Matematikai és Természettudományi Bizottság rovatában :

1. *Gelei József* 1. t.: *A végvények kiválasztószerve* c. munkájának nyomdai költségeire 1.000 P
2. *A 'Sigmond Elek* r. t.-nak és *Hankóczy Jenő*nek 1928-ban adott megbízás alapján a búza nemesítésének befolyása a liszt minőségére c. jutalomtételtől készülő pályamunka tiszteletdíjára tartalékoltva 1.000 „

A Néptudományi Bizottság rovatában :

1. *A népzenei gyűjtés befejezésére* 500 P
2. *Dr. Bartha Dénes* : *A XVIII. század magyar dallamai* c. m. kinyomatására 2.000 „
- *Végösszeg kb.* 29.842 P

VI/b.

Költségvetés

az 1935. év július – december hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> július—decemberi füzetének írói és szerkesztői tiszteletdíjaira	6.000 P
II. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> július—decemberi füzetének nyomdai kiállításához	1.000 „
II. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetére	1.500 „
IV. A <i>Magyar Etymologiai Szótár</i> következő kötetére	8.000 „
Összesen :	16.500 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Brisits Frigyes I. t.: <i>Vörösmarty és az Akadémia</i> c. értékelésének kinyomatására	800 P
2. Moravcsik Gyula I. t. székfoglalójának különnyomatára	500 „
3. Az <i>Egyetemes Philologiai Közlöny</i> kiadására	1.500 „
4. Bírálati díjakra	200 „
Összesen :	3.000 P

b) Nyelvtudományi Bizottság.

1. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> következő kötetének kiállítására és tiszteletdíjára	4.200 P
2. A <i>M. Nyelvtudomány Kézikönyvének</i> következő füzetére	800 „
3. A <i>Kőrösi Csoma-Archívum</i> segélye	500 „
4. Néhai Pápay József I. t. osztják kéziratgyűjteményének megvételére (utolsó részlet)	500 „
5. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
6. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	6.250 P

c) Nyelvművelő Bizottság.

1. A <i>Magyarosan</i> c. folyóirat kiadására	2.000 P
2. A <i>Nyelvművelő Füzetek</i> folytatására	500 „
3. Az előadó úr tiszteletdíjára	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	2.750 P

d) Classica-Philologiai Bizottság.

1. Egyik kiadványra tartalékolva	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	50 „
Összesen :	1.250 P

e) Irodalomtörténeti Bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára	2.500 P
2. Egyik kiadvány számára tartalékolva	400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen :	3.140 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 16.390 P

B)**A II. osztály és bizottságai.****a) II. osztály.**

1. Székfoglalók kinyomatására és szerzői tiszteletdíjára	1.000 P
2. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen :	1.100 P

b) Filozófiai Bizottság.

1. Az <i>Athenaeum</i> folyóirat segélyére	1.000 „
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen :	1.240 P

c) Jogtudományi Bizottság.

1. Finkey Ferenc r. t.: <i>Büntetéstan</i> c. mű szerzői tiszteletdíjára	1.000 P
2. Ereky István r. t.: <i>A közigazgatási jog intézményei</i> c. mű kiadására	2.000 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen :	3.040 P

d) Történettudományi Bizottság.

1. Az <i>Archivum Rákócianum</i> következő kötetének (Lukinich Imre r. t.: <i>II. Rákóczi Ferenc felségárulási pere</i> c. műve) nyomdai költségeire és szerzői tiszteletdíjára	5.000 P
2. Gróf Teleki József: <i>Hunyadiak kora Magyarországon</i> c. m. folytatása gyanánt Csánki Dezső: <i>Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában</i> c. m. következő kötetére	3.000 „
3. <i>Emlékkönyv Szent István királyunk halálának 900. évfordulója alkalmából</i> c. munkára	5.000 „
Összesen :	13.000 P

e) Hadtörténeti Bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> nyomdai kiállítására és tiszteletdíjára	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	2.250 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. A <i>Nemzetgazdasági Értekezések</i> következő kötetére	1.600 P
2. A <i>Közigazdasági Szemle</i> segélye	2.400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb kiadásokra	50 „
Összesen :	4.250 P

g) Archaeologiai Bizottság.

1. Az <i>Archaeologiai Értesítő</i> következő kötetének nyomdai kiállítására	1.000 P
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen :	1.240 P

A II. osztály és bizottságai összesen 26.120 P

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) III. osztály.

1. A Matematikai és Természettudományi Értesítő következő kötetének nyomdai kiállítására és az ebből készített különnyomatokra és írói tiszteletdíjakra	15.000 P
2. Emlékbeszédekre és ezek írói tiszteletdíjára	400 „
3. Schaffer Károly r. tagnak agyszövetési kutatásokra	500 „
4. Egyéb természettudományi kutatásokra	10.000 „
5. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen:	26.000 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. Degen Árpád r. t.: <i>A Velebit flórája</i> c. mű kiadására	5.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	5.200 P

A III. osztály és bizottsága összesen 31.200 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai összesen 73.710 P

Néptudományi Bizottság.

1. A <i>Monumenta Hungariae Ethnographica</i> c. kiadványsorozat új kötetének (Bartók Béla és Kodály Zoltán népzenei gyűjtésének első része) közzétételére	5.000 P
2. Bartha Dénes: <i>A XVIII. század magyar dallamai</i> c. m. kinyomatására és tiszteletdíjára	2.000 „
3. A <i>Néprajzi Társaság</i> segélyére	500 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja és bizottsági apróbb kiadásokra	240 „
Összesen:	7.740 P

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadásokra	400 P
2. Adatgyűjtésre	300 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	900 P

Vállalati kötet.

Papp Ferenc: <i>Gyulai Pál életrajza</i> c. m. nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára	4.000 P
--	---------

A Gróf Klebelsberg Kunó Történetkutató Intézet Évkönyvének
V. kötetére 3.000 P

A Revue des Études Hongroises és az Ungarische Jahrbücher
segélye 5.000 P

A Középkori Latinság Szótárának előkészítésére 2.000 P

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, legszükségesebb kötések költségeire
és egyéb kiadásokra 2.000 P

A Történettudományi Bizottság másolatgyűjtésének elhelyezési
költségeire 200 P

Az Akadémia kiadványainak szétküldési költségeire kb. 2.000 „

A Coopération Intellectuelle költségeire 1.000 „

Összesen: 3.200 P

Tudományos kiadásokra összesen 118.050 P

Kegyeleti kiadásokra 2.000 P

Személyzeti kiadások.

A főkönyvtárnak úr fizetése, valamint a főtitkári iroda és a
könyvtár személyzetének illetményei 9.800 P

Tiszteletdíjak félévre.

A három osztálytitkár úrnak egyenként 1.000 P 3.000 P

Dudás Kálmán építésznek 800 „

Voit Lajosnak könyvelésért 800 „

Összesen: 4.600 P

Személyzeti kiadások összesen 14.400 P

Nyugdíjak.

Az Akadémia régi alkalmazottainak nyugdíjára és az időnként
előterjesztett kérelmek alapján rendkívüli segélyekre 12.000 P

Újévkor szokásos ajándékokra (az iroda és könyvtár alkal-
mazottai, altisztek, póstások, kézbesítők stb.) 2.000 „

Összesen: 14.000 P

Rendes dologi kiadások félévre.

Fűtőanyagra	3.600 P
Villanyvilágításra (palota és bérház)	1.800 „
Vizdíj a palotában és bérházban együtt	800 „
Kéményseprőnek	309 „
Ülési meghívók előállítására és borítékokra	250 „
Telefondíj	400 „
Póstadíjakra	350 „
Irodai kiadásokra	500 „
Kézbesítő altisztek villamos költségeire	200 „
Adókra *	
Illeték-egyenértékre	200 „
Adó nélkül összesen:	8.409 P

A beruházásokra felvett kölcsön tőketörlesztésére és kamataira	4.000 P
Az 1934. évi tatarozási munkálatok költségeinek visszatartott óvadékai kifizetésére	631.06 P
A félévben szükséges dologi kiadásokra és beruházásokra	1.000— P
Az összes kiadásokra körülbelül (adó nélkül)*	162.490.06 P

Bevételek.

Államsegélyből várható kb.	33.000— P
Házbérfjövedelemből várható kb.	31.110— „
A gróf Vigyázó-vagyon jövedelméből felhasználandó lenne legalább	79.000— „
A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon nemzeti célra fordítható jövedelméből felhasználható	8.000— „
Korábban tartalékolt tőkéből felhasználható	1.800— „
Könyvek eladásából remélhető kb.	2.000— „
A Magyarosan c. folyóirat jövedelméből	1.500— „
Várható adomány a boldogult Degen Árpád r. tag:	
A Velebit flórája c. m. kiadására	5.000— „
Egyéb esetleges adomány körülbelül	750— „
Összesen:	162.490.06 P

* Ugyancsak a gróf Vigyázó-vagyon jövedelméből kell majd igénybevenni az adókra szükséges összeget is.

Ad $\frac{3880.}{V. 1935.}$

VII.

A KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KÖLTSÉGVETÉSI ELŐIRÁNYZATA

AZ 1935. ÉV MÁSODIK FELÉRE.

3880/V. 1935.

Elő-

a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon bevételeiről

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
a) Haszonbérletileg kezelt földbirtokok.			
1.	Abony-Bolháspartpuszta (572·45 q) búzahaszonb., à 14—	8.014·30	
2.	Abonyi kisbérletek (részben búza, részben pénzbére)	1.405·67	
3.	Bátyai kishaszonbérletek (búza 652·5 q) à 14—	9.135—	
4.	Bátyai zátony pénzhaszonbére	3.000—	
5.	Csabonyi kishaszonbérletek (búzahaszonbér)	1.307·88	
6.	Harta-Bojár (365 q búzahaszonbér)	5.110—	
7.	Nagyberki-Mosdós (pénzhaszonbér)	9.204·98	
8.	Rákoskeresztúr-Nagyréti (pénzhaszonbér)	3.000—	
9.	Szalkszentmárton (pénzhaszonbér)	40.000—	
10.	Tószeg-Paládics (búzahaszonbér 325·5 q)	4.557—	
11.	Tószeg-Szántóhalom (pénzhaszonbér)	2.500—	
12.	Uszód-Nánapuszta (115·94 q búzahaszonbér)	1.623·16	
13.	Uszódi kisbérletek	990·64	89.848·63
b) Vadászati és halászati bérek.			
14.	Bátya vadászati bére	300—	
15.	Csabony vadászati bére	300—	
16.	Kötöny vadászati bére	200—	
17.	Bátya halászati bére	250—	
18.	Csabony halászati bére	200—	1.250—
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
19.	Bátya	16.600—	
20.	Prónayfalva-Kötönypuszta	14.620—	31.220—
d) Erdőgazdaság.			
21.	Abony	2.000—	
22.	Bátya	2.000—	
23.	Csabony	16.500—	
24.	Harta-Bojár	1.500—	
25.	Nagyberki	14.000—	
26.	Prónayfalva-Kötönypuszta	12.000—	
27.	Szalkszentmárton	2.000—	50.000—
e) Bérházak.			
28.	Budapest, VII., Károly-körút 1.	43.145·24	
29.	Bátyai Központi Szálloda	150—	
30.	Bátyai ispánlak	210—	
31.	Bátyai szegényház	40—	
32.	Csabonyi révkorcsma	150—	
33.	Csabonyi ügynöklak	75—	
34.	Kisberki korcsma (kiadatlan)	—	43.770·24
f) Tőkejövedelem.			
35.	Harta-Mikla vételára után kamatjövedelem	20.000—	
36.	Értékpapírhozátétel és folyószámlakamatok	3.000—	23.000—
g) Különféle bevételek.			
37.	Abonyi bérhátralék	1.000—	
38.	Szalkszentmárton térítés (Feketealmi istálló kártérítés)	555·56	
39.	Szalkszentmártoni bérhátralék	1.233·66	
40.	Előre nem látottak	300—	
41.	Schweighardt-féle bérhátralék	5.000—	8.089·22
A bevételek végösszege:			247.178·09

irányzat

és kiadásairól 1935. július 1-től december 31-ig.

B) Kiadások.		Pengő	Pengő
a) Személyi kiadások.			
1.	A központi igazgatási költségekből a vagyonra eső rész	15.389-56	
2.	Régi alkalmazottak kegydíjai	770-—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	2.500-—	18.659-56
b) Dologi kiadások.			
4.	Az abonyi park fenntartása	210-—	
5.	Bátyai számtartói lak és melléképületei tatarozása	3.000-—	
6.	Bátyai majorbeli nagy istálló tatarozási költsége	1.680-—	
7.	Kötönyi dohánysimító, kocsiszín és gépszín építése	4.700-—	
8.	A Feketehalom-pusztai iskola részére folyósítandó segélyek	300-—	
9.	A gazdasági iroda fűtése, világítása	250-—	
10.	Bankköltségek	500-—	
11.	Tűzkárbiztosítások	1.449-41	
12.	Előre nem látott kiadások	1.500-—	13.589-41
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
13.	Bátya (gazdasági kiadások)	7.200-—	
14.	Prónayfalva-Kötönypuszta	13.600-—	20.800-—
d) Az erdőgazdaság kiadásai.			
15.	Az erdőszemélyzet készpénzjárandósága	3.270-—	
16.	Az erdőszemélyzet nyugdíja	1.240-—	
17.	Erdőoltási költségekre és csemetekertek fenntartására	3.500-—	
18.	Erdőőri lakások karbantartására	300-—	8.310-—
e) Bérház.			
19.	Budapest, VII., Károly-körút 1. sz. ház karbantartása		1.500-—
f) Közterhek.			
20.	Károly-körúti ház	19.321-—	
21.	Bátya	3.800-—	
22.	Csabony	900-—	
23.	Nagyberki erdő	445-—	
24.	Prónayfalva-Kötönypuszta	1.100-—	
25.	Rákoskeresztúr	1.979-—	
26.	Úszód	700-—	28.245-—
g) Végrendeleti teher.			
27.	Életjáradék		12.000-—
h) Kamatterhek.			
28.	A M. N. Bank nyugdíjalapjának, a Pesti M. Ker. Bank- nak „Hitelszámla” után és egyéb folyószámláknak		44.000-—
A kiadások végösszege:			147.103-97
Összesítés:			
Összes bevétel		247.178-09 P	
Összes kiadás		147.103-97 P	
Bevételi többlet		100.074-12 P	

3880/V. 1935.

Elő-

a gróf Vigyázó Sándorné sz. báró Podmaniczky Zsuzsanna-vagyon

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
<i>a) Haszonbérbe adott földbirtokok.</i>			
1.	A rákoskeresztúri kishaszonbérletek	16.438'28	
2.	Vecsés-Ferihegy (467 mm. rozs, à 10'— P) .	4.670'—	
3.	Pesti rétek (pénzbér)	8.483'50	29.591'78
<i>b) Erdőgazdaság.</i>			
4.	Rákoskeresztúr		3.000'—
<i>c) Tőkejövedelem.</i>			
5.	Értékpapírszelvényhozadék és folyószámla-kamat	4.800'—	
6.	Penc eladásából kamatjövedelem	600'—	5.400'—
<i>d) Különféle bevételek.</i>			
7.	Rákoskeresztúri vadászati bér	500'—	
8.	Rákoskeresztúri parcellák kamatjövedelme .	3.000'—	3.500'—
A bevételek végösszege :			41.491'78

irányzat

bevételeiről és kiadásairól 1935. július 1-től december 31-ig.

	Pengő	Pengő
B) Kiadások.		
<i>a) Személyi kiadások.</i>		
1. A központi igazgatási költségeknek a gr. Vigyázó Sándorné-vagyonra eső része	5.983·77	
2. A rákoskeresztúri ispán illetménye	1.440·—	
3. Az alkalmazottak készkiadásai	800·—	
4. Kertmunkás és téli csősz	480·—	8.703·77
<i>b) Dologi kiadások.</i>		
5. Rákoskeresztúri régi kerítés tatarozása	300·—	
6. Rákoskeresztúri parkfenntartás	300·—	
7. Bankköltségek	50·—	
8. Tűzkárbiztosítások	102·90	
9. Előre nem látottak	500·—	1.252·90
<i>c) Erdőgazdasági kiadások.</i>		
10. Erdőőri illetmények	840·—	
11. Csemetekert és erdősítési költségek	500·—	1.340·—
<i>d) Közterhek.</i>		
12. Rákoskeresztúr	3.227·—	
13. Pesti rétek	786·—	4.013·—
<i>e) Kamattartozás.</i>		
14. Kölcsönvett kisebb tőkék kamatai		1.500·—
A kiadások végösszege :		16.809·67
Összesítés.		
Összes bevétel	41.491·78 P	
Összes kiadás	16.809·67 P	
Bevételi többlet	24.682·11 P	

VIII.

Kivonatok az Akadémián bemutatott előadásokból.

A lipthói kuruc hadjárat 1709. augusztusában.

(Markó Árpád I. tag székfoglaló értekezése.)

A szerencsétlen trencsényi csata után (1708. augusztus 3.) II. Rákóczi Ferenc fennhatósága alól kicsúszott a Felvidék nyugati, nagyobb része s a császári sereg elérte a Garam alsó szakaszát, megszállotta a bányavárosokat és előőrsi vonalait Zólyomon, Breznóbányán, Liptószentmiklósön keresztül az Árva folyóig toltá előre. A csata után elszéledt kuruc sereg nagyobb hadműveletekre egyelőre nem volt képes. Rákóczinak igen fontos volt Szepes megyének és a keleti Felvidéknek birtoka, mert szeretne volna az északon hadakozó oroszok és svédek közül a győztes fél segítségét megnyerni. Ezt pedig csak úgy tehetette, ha a Szepességen keresztül összeköttetésben marad Lengyelországgal.

Ezért egyelőre defenzívára határozta magát s minden erejét a császári sereg további előrehaladásának megakadályozására használta fel. Amikor azonban 1709. tavaszán megtudta azt, hogy a császári seregben harcoló dán ezredek hazahívták, tehát ezáltal a császáriak arcvonala gyengül, tervet változtatott és utasítást adott Bercsényi főtábornoknak egy, Liptó megye felé irányuló támadó hadművelet végrehajtására. Bercsényi a Gömör, Nógrád és Szepes megyékben gyülekező kuruc hadakat Gömör északi vidékén, Telgárt közelében gyülekeztette gróf Csáky Mihály altábornagy parancsnoksága alatt és úgy intézkedett, hogy ez a kuruc hadtest, amely kb. 6500—7000 emberből állt, a Liptó és Szepes megyék határán, Vavrísó község közelében épített erős császári sáncrendszerrel támadja meg.

Murány vára alatti táborában 1709. július 27-én adta ki részletes intézkedéseit. Rendkívül körültekintő, nagyon alaposan kidolgozott támadási terv volt ez, amit annál nagyobb reménnyel lehetett végrehajtani, mert néhány, a lipthói sáncokból a kurucokhoz átszökött császári altiszt, pontosan leírta és lerajzolta az egész sáncrendszer fekvését s annak részleteit.

Rákóczi fejedelem tervei szerint Csáky altábornagy a telgárti táborból két menetoszlopban indította el seregét július 31-én. A főtámadó csoportot ő maga vezette a mellé beosztott Andrássy Pál báró tábornokkal. Ez a támadó csoport Hranovnicán magáhozvette a Szepességből odairányított ezredeket, azután Sunyaván-Hibbén át augusztus 3-án érkezett a lipthói sáncok közelébe. A második hadoszlop nagyobb átkaroló mozdulattal az Alacsony-Tátra hágóin át haladt és aznap este Lipthóújvár közelében, a császári sáncrendszer oldala melletti sűrű erdőben elrejtve letelepedett. Csáky a támadást megelőző napon erősebb elővédet küldött egészen a sáncok lábáig. Ezzel ment de la Rivière, francia kuruc hadmérnök-tüzérezredes, aki azután részletesen megtekintette az első sáncvonalat és gondoskodott a tüzérség helyes harcbevételéről.

A támadási terv szerint Csáky főoszlopának kellett a támadást megkezdeni arcból s ha az ellenséget ő már lekötötte, akkor került volna sor a lipthóújvári hegyekben készen álló átkaroló hadoszlop beavatkozására, amelyet Csajághy János brigadéros vezetett.

A lipthói sáncrendszerben Tollet Antal gróf császári tábornok volt a csapatok parancsnoka. Rendelkezésére mindössze egy dragonyos ezred (a Wolfskehl dragonyosok), kb. 400 fő és 900 fő egyéb csapatokból (lovasság, gyalogság) összeállított különítmény állott. A császári hadvezetőség a Liptó megyét elzáró sáncrendszert Lipthóújvár mellett a Béla-patak völgyében építtette. Keresztben zárta el a Vág völgyét a Magas- és az Alacsony-Tátra között. Három védelmi vonalból állott. Az első és harmadik a Béla-patakot szegélyező magaslatok tetején húzódott végig, a második, a tulajdonképeni főellenállás vonala, pedig a völgyben a patak partján lévő és sáncokkal megerősített községek vonalában. Csupán a hradeki várkastély és a szentpéterei temető voltak kőfallal bíró erősebb támpontok. A sáncrendszer többi részei fenyőfából és földből készült erődítési vonalak voltak, helyenként erősebb csillag-sáncokkal vagy négyszögletű kisebb támpontokkal.

Csáky gróf a főtámadó csoportot három oszlopra tagolta. A jobbszárnyon a lovasság támadott Szemere és Babocsay brigadérosok vezetésével. A másik két gyalogos támadóoszlopot Nyáray és Czelder brigadérosok vezették. A támadás augusztus 4-én, reggel 7 órakor kezdődött. A lovasoknak sikerült egy, a patakon átvezető fontos gázlót

elfoglalni. Ezalatt a gyalogos hadoszlopok igen nagy fáradtsággal törtek maguknak utat a meredek, erdős, szinte járhatatlan lejtőn a Béla-patak völgye felé. A sáncrendszer első vonalában Dovalló község körül csak gyenge császári őrségek tartózkodtak, úgyhogy a kurucoknak sikerült ez az első vonalat minden nagyobb küzdelem nélkül két helyen áttörni.

Tollet tábornok a lovasság előnyomulásának láttára a Wolfskehl dragonyos ezreddel a veszélyeztetett pont felé vágatott, amikor azonban látta azt, hogy a kurucok gyalogos oszlopai már a Béla-patak völgyébe érkeztek, csak gyengébb erőket hagyott a kuruc lovasság előtt, ő maga pedig az ezreddel Vavrisó felé sietett. A kurucok tehát nagyobb harc nélkül elértek a császári főellenállási vonal elé. Csáky altábornagy azonban ahelyett, hogy előnyös helyzetét kihasználva, azonnal megrohanta volna a sáncrendszer közepén fekvő Vavrisó községet, csapataival megállt, mert nem akart addig támadni, amíg Csajághy brigadéros átkaroló oszlopa a helyszínére nem ér. Csajághy nem volt kellően tájékozva Csáky hadoszlopának harcbalépéséről és eddigi sikereiről s csak délelőtt 10 óra tájban közeledett harccsoportjával Szent-Péter felé. Tollet tábornok, amikor azt látta, hogy jóval erősebb kuruc erők már a Béla-patak völgyében vannak és Vavrisó felé közelednek, eleinte a faluba vonult, hogy annak sáncai között védekezzék. Ezalatt azonban Szemere lovasai már átkeltek a patakon és Rivièrre ágyuival és a gyalogság egy részével helyet foglalt a Vavrisó falu feletti dombokon. Így tehát a gyűrű mindig szűkebbre szorult a kis császári csapat körül. Ezért Tolletnek az volt az érzése, hogy a faluban már nem lesz képes magát tartani. Azt felgyújtotta és lovasaival behúzódtott a Vavrisó falu északi kijáratánál épített erősebb csillagsáncba.

A győzelem már majdnem a kurucok kezében volt. A csapatok parancsnokai, Babocsay brigadérost kivéve, mind sürgették Csákyt, hogy rohammal vegye be a kis vavrisói sánct. A támadás feltétlenül sikerült volna, mert ekkor már Csajághy is harcrafejlődve elérte az említett községet. De Csáky támadásában őt is feltartóztatta. Bercsényihez küldött jelentésében ezeket az intézkedéseit azzal magyarázza, hogy a sánc igen erős, tehát ő, — jobbára újoncokból álló, — seregét nem akarja nagyobb harcnak

kitenni és inkább bevárja azt, amíg a sánchaszorult őrség megadja magát.

Még aznap délután érkezett Csáky főhadiszállására Bercsényi generalissimusnak egy levele, amelyben figyelmezteti Csákyt arra, hogy a bányavárosok felől úgylátszik Pálffy János gróf császári tábornagy és Viard Péter gróf tábornok a lipthói sáncok felmentésére indultak. Ez a hír Csákyt megfélemlítette. Augusztus 5-én reggel kivonta a harcvonalból Czelder brigadéros ezredeit és huszárosztályokkal megerősítve a Vág völgyének biztosítására előre küldte. Majd amikor értesült arról, hogy Ebergényi báró császári altábornagy Árva megyéből szintén Liptó felé indul, a lovasságot ellene küldte, Czeldernek pedig megparancsolta azt, hogy sürgősen foglalja el a Besztercebányáról a Vág völgyébe vezető út legfontosabb pontját, a sturec-sztarahorai hágót, még a bányavárosokból odaírányított császáriak beérkezése előtt. Czelder ezt a feladatot csak részben tudta megoldani, mert Viard elővédje egy különítményét Revucánál széjjelverte, főcsapata pedig az éj leple alatt 9-én éjjel rejtett hegyi utakon elmellőzte Czeldert s 10-én Rózsahegyre érkezett. Mivel Czeldernek az volt az utasítása Csákytól, hogy ha az ellenség átkelését nem tudja megakadályozni, térjen vissza, 10-én az Alacsony-Tátra gerincén átkelve, a Garam forrásvidékére vonult vissza.

Vavrisónál ezalatt Tollet kis csapata már az utolsó válság óráit élte. Rivière ágyúí éjjel-nappal bombázták a szűk sáncba beszorult lovasokat s minden menekülési útvonal el volt zárva. Csáky altábornagy azonban érthetetlen módon 7-én hajnalban Rivière ágyúit és a dombon táborozó gyalogságát is visszavonta a Béla-patak völgyébe és előkészítette egész harccsoportjának visszavonulását, bár erre sem akkor, sem később nem volt oka. Harciasabb alvázerei állandóan sürgették őt, sőt erőlyesen követelték a vavrisói sánc megrohanását, de a gyenge Csáky, Babocsay brigadéros rossz tanácsaira hallgatva ezt nem engedte meg, hanem továbbra is a kiéheztetés útján való megadásban reménykedett. Amikor 9-én értesült arról, hogy Viard erősebb oszloppal közeledik Rózsahegy felé, kiadta a visszavonulási parancsot, egész haderejét aznap éjjel elvitte a vavrisói sáncrendszer alól és visszarendelte azt Gömör megyébe.

Félelme teljesen alaptalan volt, s ha még 24 óráig helyben marad, Tollet feltétlenül feladja a sáncot. Ő maga már az ütközet első napján, augusztus 4-én, súlyosan megsebesült, állkapcsát lőtték keresztül. Csakis rendkívüli erélyének és csapatai fegyelmezettségének köszönhetette azt, hogy a vavrisói sánc őrsege még napokig bírta az ellenállást. Lövészeit, élelmiszereit már teljesen elhasználta az első napok alatt. A zsúfolt sáncban az elesettek hullái és az elpusztult lovak tetemei megfertőzték a levegőt s csapata már a végső elkeseredéssel várta vagy a felszabadítást, vagy azt a pillanatot, amikor Tollet kitűzi a fehér zászlót. Így azonban Csáky altábornagy lanyha hadvezetése miatt a kurucok elestek ettől a győzelemtől. Visszavonulása semmiképpen sem volt indokolt, mert az ellenségnek az a hadereje, amelynek beérkeztét Csáky nem merte bevárni (Viard és Ebergényi), együttvéve sem volt 2000 embernél erősebb és 10-én még több mint 30 kilométernyire volt a sáncoktól.

Rákóczi nagyon lehangolta hadvezérének semmivel sem menthető lanyhasága. Megparancsolta Bercsényinek, hogy szigorú vizsgálatot indítson ellene. A főgenerális az összes szerepet-vitt brigadérosoktól és ezredparancsnokoktól részletes írásbeli jelentéseket követelt. Csáky és Babocsay Czelder brigadérosra akarták tolni a felelősséget, azt állítva, hogy ha ő feltartóztatja Viardot Revucánál, akkor nem kellett volna visszavonulni. A kuruc tisztek többsége azonban egybehangzóan azt vallotta, hogy a visszavonulást Csáky főleg Babocsay brigadéros sürgető tanácsaira hallgatva rendelte el, minden kényszerítő ok nélkül. Hogy Babocsay miért ellenezte a feltétlenül sikerrel kecsegtető rohamot és miért bírta Csákyt a küzdelem abbahagyására, arra adatokat nem találunk. Vezetársai árulással is vádolták. Ez a vád azonban nem volt indokolt, mert Babocsay továbbra is megmaradt Rákóczi hűségében és a következő évben a romhányi csatában hősi halált halt.

A vizsgálat eredményeképpen mind Rákóczi, mind Bercsényi megállapították azt, hogy rosszakaratot, tehát szándékosságot a kudarc előidézésében sem Csákyban, sem Andrásyban nem lehet találni. A kudarc oka kizárólag Csáky gyengeségében, tapasztalatlanságában, szóval hadvezéri elégtelenségében kereshető. Ezért mindkettőjüket elmozdították parancsnoki állásaikból és a felkelés utolsó éveiben sem bíztak már csapatokat kezeikre.

IX.

Ünnepi beszéd.

Kornis Gyula ig. és r. t. osztályelnök megnyitó beszéde a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1935. április 8-án tartott ülésén: II. Rákóczi Ferenc történeti hivatása.¹

X.

Üdvözlő beszédek.

a) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök üdvözlő beszéde Gerevich Tibor rendes tagga avatásán.

Tisztelt tagtársunk mai székfoglaló értekezésével rendes tagsági jogai teljességének birtokába lépett és ennek megfelelően ki fogjuk neki szolgáltatni a rendes-tagsági oklevelet. Ebből az alkalomból a gyakorlat szerint a II. osztály elnöke volna illetékes őt ismert ékesszólásával üdvözölni és felavatni, de miután a székfoglaló előadás véletlenül egy összes ülésen hangzott el, nekem jutott az üdvözlés és felavatás feladata.

Ez a véletlen ezúttal logikus; mert tisztelt tagtársam tudományos irodalmi pályája sokszor érintkezésbe hozta őt velem. Az Akadémia történelmi bizottságának megbízásából a fiatal Gerevich Tibor még mielőtt akadémikus lett volna, 1914-ben Jakubovics Emil társunkkal együtt közreműködött a szerkesztésében, a Monumenták sorozatában megjelent Beatrix-Okmánytár összeállításában. Később, számos olaszországi utamon volt utitársam és munkatársam; elmondhatom, hogy én vezettem be tisztelt barátomat abba az Olaszországba, amelyben ő most már otthonosabb, mint én magam.

Mint időzését, úgy tudományos munkásságának anyagát is tisztelt társunk megosztotta Magyar- és Olaszország között. A Bologna- és Ferrara-i festőiskola fejlődésének megismerésére nézve az olasz művészettörténet is elismeri kutatói és felfedezői érdemeit. A magyar művészettörté-

¹ Közölte a Budapesti Szemle 1935. májusi füzetének 129—140. lapjain.

net körében főkép a középkori egyházi festészet és az ötvösség foglalkoztatták, de újabban a barokk művészetnek is értékes tanulmányokat szentelt. Neki köszönhetjük az első magyar oltárképfestő, Kolosváry Tamás műveinek, az apostoli kereszt mesterének s a körmőcbányai pénzverde kiváló éremvésője, Abondio munkásságának földerítését.

Ureвич társunk irodalmi hatását szélesebb körre terjesztette ki az, hogy magyaron kívül olasz, német és francia nyelven is közleményeket tett közzé. Sikeresen képviselte művészettörténetünket és művészeti törekvéseinket számos külföldi szakösszejevetelen és kiállításon; de legemlékezetesebb az, amit a magyar-olasz kultúrkapcsolatok mélyítése terén tett, mint szervezője annak a római magyar akadémiának, melynek ma is kurátora. Az olasz kormány tudvavölve felajánlotta neki a római egyetemen szervezett magyar kultúrtörténeti tanszéket; ő azonban kitért a megbízás elől és hű maradt budapesti egyetemünkhöz, melynek tanszékén és szemináriumában derék műtörténész-nemzedéket nevel.

Örömmel üdvözljük tisztelt társunkat rendes tagsági minőségében és nagy reményeket fűzünk további akadémiai s általában tudományos munkásságához.

**b) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök üdvözlő beszéde
Sir Denison Ross-hoz, a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén.**

Öszinte örömmel üdvözlöm mint vendégünket és előadónkat, Sir Denison Ross londoni egyetemi tanár urat, úgy Akadémiánknak a nemzetközi szellemi együttműködés céljára szervezett Magyar Nemzeti Bizottság, mind a velünk a mai összejövetelre egyesült Körösi Csoma-Társaság és a Magyar Keleti Társaság nevében. Annál nagyobb örömmel üdvözljük, mert Sir Denison Ross, ki Akadémiánknak 25 év óta külső tagja, immár másodszer tisztel meg bennünket látogatásával és előadásával s tufajdonképen Akadémiánknak egy kegyeletes kötelessége teljesítésében siet segítségére.

Akadémiánk ugyanis a néhai tagtársunk, Duka Tivadar alapítványának megfelelően koronként és pedig mindig április hóban, mely Körösi Csoma Sándornak születési és egyúttal elhalálozási hónapja volt, tartozik az ő

emlékére egy, a keleti tanulmányok köréből merített előadást tartani. Ezúttal is, mint már egyszer, tisztelt vendégünk és tagtársunk rója le ezt a kötelezettségünket.

Sir Denison Ross, mint világszerte elismert jeles orientalista, ezúttal a régi és jelenlegi Perzsiát választotta tárggyául s biztosíthatom őt, hogy e körben előadása, melynek nyelvét a németet választotta, élénk figyelemre és érdeklődésre számíthat.

Fölkérem tisztelt vendégünket előadása megtartására.

A beszéd angol szövege.

It is with sincere pleasure that, in the name of the Hungarian National Committee entrusted with the direction of matters affecting the work of International Intellectual Cooperation as well as in the name of the Körösi Csoma Society and of the Hungarian Oriental Society united with us on to-day's meeting, I welcome Sir Denison Ross, professor of the University of London, as our guest and lecturer.

The pleasure we welcome him will be so much the greater, as Sir Denison Ross, who has been Associate Member of our Academy these 25 years, is now honouring us for the second time with his visit and address and on the present occasion he is assisting our Academy in the fulfilment of a pious duty.

Our Academy is required, in terms of the bye-laws governing the management of the Endowment made by the late Theodore Duka, former Member of the Academy, to give from time to time addresses on subjects connected with oriental science, in commemoration of Alexander Körösi Csoma. These addresses are to be held during the month of April, that being the month in which the great explorer was born and died. This time it is once more our honoured guest and fellow-member who helps us to fulfil this duty imposed on us.

Sir Denison Ross, the eminent orientalist renowned all over the world, has now chosen for his subject Persia of the ancient and the present time, and I can assure him that his address, which he will deliver in German, will be followed with the greatest attention and interest.

I beg now to call upon our distinguished guest to deliver his address.

c) Mattyasovszky Miklós I. tag üdvözlő beszéde
Bernát István jubileumi ünnepélyén, 1935. jan. 3-án.

A Magyar Tudományos Akadémia nevében tisztelettel és szeretettel üdvözlöm Bernát Istvánt. Az Akadémia Bernát Istvánt 52 éves korában választotta levelező tagjává és 21 évvel később rendes tagjává. Az *első* választás volt a fontosabb. Mert *abban az időben* az agrárpolitikával szemben úgy a nemzetgazdaságtan hivatott képviselői, mint a közvélemény nagy része és a napi sajtó is idegenül, értetlenül, sőt ellenséges érzülettel állott. Az *akkori* liberális gazdasági politika nem látta értelmét a gyengék védelmének, hiszen szerinte törvényszerűség volt az, hogy az erős győzzön a gazdasági harcban s a gyengét kiszorítsa. Bernát István, mint agrárpolitikus tudta, hogy a helyhez és időhöz kötött földműves és gazda a pénz- és hitelgazdálkodás mellett gyengébb, mint a másfoglalkozásúak. A gazda, mint kezdő láncszeme a nyerstermeléstől a fogyasztásig terjedő körnek, aránylag legnehezebben jut pénzhez és hitelhez. Ezt a gyengeséget csak a felkészültség, az összefogás fokozása ellensúlyozhatja. Ezért Bernát István az embernek, a falu népének és természetes vezetőinek: a középosztálynak erősítésére törekedett. Nem látta a haladás biztos jelét kizárólag a bankbetétek emelkedésében, a behozatal és kivitel növekedésében. Az agrár rétegek színvonalának emelkedésében és abban látta a haladás zálogát, ha minden gazda megkapja a maga illető részét a nemzeti jövedelemből. Ezért az eladósodás és főleg az uzsora elleni küzdelmet, a szövetkezést, mint a gyengék védelmének eszközét s általában a társadalmi és erkölcsi tevékenységet sürgette. Emellett az agrár lakosság öntudatát igyekezett életre kelteni, hogy az ne legyen kiszolgáltatott, szenvedő alanya az erősebb, hatalmasabb más foglalkozásúaknak. Azért alapított agrárirányú napilapot is, hogy a gazdák összefogását munkálja, hogy agrár közvéleményt teremtsen. — Bernát István zászlóbonntása óta nagyot fordult a világ. A liberális gazdaságpolitika elvesztette kizárólagos vezető szerepét. Ma mindenütt nem az anyagra, hanem az emberre, a népre építenek, de nem az egyénre, hanem az egyének szerves összefogására, korporációjára, szövetkezésére. Bernát István a modern magyar agrárpolitika *irodalmi* megalapítója. Az agrárpolitika talán még ma is mostohagyermek a közgazdaságtan

népes családjában, de él, létezik és ehhez való jogát ma már az ellenfél is elismeri. Bernát István pályája igazolja azt, hogy a siker és az eredményesség két különböző dolog. A férfikora delén álló Bernát István könnyű sikereket nem igen könnyelhetett el, de az élte alkonyán álló Bernát István megelégedetten tekinthet pályája eredményességére. Működésével, különösen a Magyar Gazdák Szemléjével új, friss, fiatal agrárpolitikai nemzedéket nevelt, amely — ha részben más utakon is halad — lelkesen követi Bernát István zászlaját.

d) Petz Gedeon t. t. üdvözlő szavai Tolnai Vilmos r. t. beiktatásán.

Tisztelt Tagtársunk!

Örömmel hallgattuk értékes székfoglaló értekezéset, mely méltón sorakozik azokhoz az eddig közzétett kisebb-nagyobb dolgozataidhoz és könyveidhez, amelyekben magyar nyelvünk és irodalmunk különböző kérdéseit fejtegetted szigorú módszerességgel és elmeéllel. A magyar nyelvvel és irodalommal foglalkozva, voltaképp családonak régi hagyományait ápolod: ebben a körben működött már korán elhunyt édesatyád, *Lőrinczi Lehr Zsigmond*, aki mind eredeti költői munkáival, mind sikerült műfordításaival jól megérdemelt hírnevet szerzett, — majd később egykori akadémikus társunk, nagybátyád, *Lehr Albert* is, aki nagybecsű nyelvészeti dolgozataival, főleg Arany-magyarázataival és Akadémiánk körében végzett értékes munkásságával tűnt ki. A családi hagyományokat követte tudományos munkásságában unokatestvéred, *Gombocz Zoltán* is, akinek ereiben ugyancsak a Lehr-nemzetség vére folyt s akinek elhunytát most gyászoljuk szívünk mélyéből. Ezeket a nemes hagyományokat ápolod Te is a *magyar nyelvtudomány és irodalomtörténetírás* terén nagyobb műveidben és nagyszámú kisebb, mindig talpraesett és gondolatébresztő cikkeidben. Akadémiánk megbízásából adtad ki *Magyarító szótárod*at, a *Nyelvújításról* szóló művedet és az akadémiai *helyesírás* szabályait, újabban pedig ugyancsak az Akadémia megbízásából vezeted nagy gondossággal a készülő *Nagy Szótár* munkálatait. Nagy figyelemben részesült annakidején *Irodalomtudomány* című műved is.

Az imént előadott székfoglalóban az említett készülő teljes szótár munkálataiba engedtel bepillantást s ennek alapján bizvást remélhetjük, hogy e fontos mű meg fog felelni a kitűzött célnak. Ezzel a székfoglaló értekezéssel megfeleltél az Alapszabályok 20. §-ában foglalt követelménynek s ennek alapján igaz örömmel iktatlak az akadémiai rendes **tagsággal járó** jogokba és melegen üdvözöllek mint rendes tagtársunkat, — egyben átadom rendes tagsági okleveledet.

**e) Petz Gedeon t. t. üdvözlő szavai Moravcsik Gyula
1. tag beiktatásán.**

Tisztelt tagtársunk!

Miképen Tolnai Vilmos barátunkról mondtam, úgy Terólad is mondhatom, hogy Téged is régibb családi hagyományok fűznek Akademiánkhoz. Nagybátyád: *Moravcsik Ernő Emil*, az elmekórtan kiváló művelője, aki egyetemünk orvosi karán áldásosan működött, nagyrabecsült tagja volt Akademiánknek, s most Tebenned üdvözölhetjük e nagyérdemű családnak egy fiatal jeles tagját mint akadémikus társunkat. Értékes tudományos munkásságod főképp a bizantinológia körébe esik; ebben mind az egyetemen, mind a tudományos irodalomban egykori társunknak, néhai Petz Vilmosnak hivatott utóda vagy és ezzel a munkásságoddal nemcsak magát a bizantinológiát, hanem — a mireánk nézve fontosabb — hazai magyar *történettudományunkat* is sikeresen szolgálod. Te munkásságoddal már régibb idő óta méltónak mutattad magadat az akadémiai tagságra s midőn most megfeleltél az akadémiai *Alapszabályok* 20. szakaszában kifejezett követelménynek és szaktudományod körébe eső értekezéssel *széket foglaltál*, örömmel iktatlak *levelező tagsági jogaidba*, melegen üdvözöllek s egyben átnyújtom levelező tagsági okleveledet.

XI.

Nekrológok.

a) Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök gyászbeszéde
Fináczy Ernő ig. és r. t., osztálytitkár ravatalánál.

Minden jelentős, a környezetére nagy hatást kisugárzó életnek van egy belső hajtóereje, egy láthatatlan, de folyton munkálkodó *telos*-a, amely az életmunka egyes szakaszait belsőleg összetartja s az egész életpályának zárt egységet kölcsönöz. Ha kutatom, mi volt Fináczy Ernő több mint egy félszázados nagyértékű munkásságának ez a belső lelki rugója, mely fényes tehetségeit növekvő erővel kibontakoztatta, az igazság önzetlen szeretetében, a kutatás és tanítás útján megnyilvánuló kultuszában találom meg. Hosszú életén át mindig ódaadóan, minden mellékteljesítet nélkül, az élet egyéb örömeiről lemondva, kutatta és terjesztette az általa látott igazságokat. Pályáját nem hiába kezdte a görög világ kultúrájának tanulmányozásával, mert hisz egész életét áthatotta Aristoteles életesménye, a *bios theoretikos*, mely szerint a tudományban, az igazság önzetlen vizsgálatában rejlik az embernek saját-szerű tökéletessége és boldogsága; egyéb javai az életnek: egészség, vagyon, gazdagság, szépség, barátság csak bevezetők ehhez, mint az inszcenírozás a tragédiához. A tudományos elméleti tevékenység a legmagasabbrendű életforma, az emberi kultúra tetőpontja.

Fináczy Ernő ifjú korától kezdve ehhez az aristotelesi életesményhez törhetetlenül ragaszkodva, nemzetét a nagyhatású tudományos munkák egész sorozatával ajándékozta meg. A magyar közoktatásügy egyik legfontosabb korszakának, a Mária Terézia korának, majd a nevelés egyetememes történetének őt kötetben megjelent klasszikus megírása örök hálára kötelezte a magyar tudományosságot. Fináczy Ernő a nevelés multjának legnagyobb magyar bűvára. Az egyes korok lelki alkatát, tipikus szellemi tulajdonságait, gondolatáramlatait, nevelési intézményeit és elméleteit a kor saját-szerű belső történeti feltételeiből tudta megérteni, az immanens történeti értékelés alapján elfogulatlanul méltányolni, nagy történeti összefüggések keretébe állítani. Munkáinak minden részletéből a kor

szellemi strukturáját a lelkiismeretesen felkutatott források óriási tömegén keresztül átélő tudósrak megbízható ténymegállapítása és tárgyilagos értékelése szól hozzánk. Az egyes korok lelkébe való nagy beleélő képessége a titka stílusa plasztikus szemléletességének, magávalragadó művészi lendületének, megkapó eleganciájának. A magyar tudományos próza legkiválóbb művészei közé emelkedett.

Fináczy elsősorban történész volt. Történeti felfogásának hátterében gondosan kimunkált elvi álláspont, rendszeres világnézet húzódott meg, amelynek szilárd érték-mérői, átélt eszményei képesítették arra, hogy a történeti jelenségek tarka változatosságában fejlődési fokozatokat, haladást állapítson meg. De ugyancsak ez a komoly erkölcsi életfelfogás, nemes idealizmus nagy történeti távlatlaltal és mély gyakorlati valóságérzéssel párosulva, teszi érthetővé nagyszámú didaktikai, iskolaszervezeti és közoktatáspolitikai tanulmányainak döntő jelentőségű hatását. Elméleti gondolkodásának leszűrt eredményei állandóan formálták gyakorlatilag is évtizedeken keresztül a magyar köznevelésügyet az Országos Köznevelési Tanácsban, amelynek hosszú időn át lelke és vezére volt. A Magyar Pedagógiai Társaságot az elnöki székhelyben újjászervezte, sokoldalúvá szélesítette és magas színvonalra emelte.

Az egyetemen, a Magyar Tudományos Akadémiában és az életben személyi hatásának legfőbb forrása egyéniségének biztos kiegyensúlyozottsága, világfelfogásának nemes emelkedettsége, puritán szigora és erkölcsi komolysága, jellemének hiánytalan korrektsége és tiszteletet parancsoló öntudatossága, rendkívül érzékeny felelősségtudata, teljes megbízható tárgyilagossága, szinte példás lelkiismeretessége, minden szélsőségtől és egyoldalúságtól való mentessége volt. Ha fiataalkori munkásságából élénktáruul lelki alkatát egybevetjük öregkori tevékenységéből kisugárzó szellemével, meglep bennünket személyiségének zárt egysége, önnönmagával való állandó azonossága: tartalmilag élte fogytáig folyton gazdagodott, gondolatjárásának formai elemei azonban mindig ugyanazok maradtak. Konzervatív lélek volt: a kornak egy-egy éppen felbukkanó gondolatsodra sohasem ragadta magával. Az erjedő korszellem sokféle új nevelési jelszava, szuggesztív mozgalma ki nem érlelt reformtörekvése fölé szinte szuverén módon tudott emelkedni, mert mindezeknek kitűnően ismerte a történeti akusztikáját. Ezek az esz-

még legtöbbször nem voltak újak számára, csak újszerű ruházatban, újszerű hangzatos szó-szimbolumba takarva jelentek meg előtte, amelyből nagy történeti ismerete hamar kivetkőztette őket, viszont fogékony volt minden komoly haladási, észszerű fejlődési indíték iránt.

Tanítványait elsősorban a nevelési erkölcsi eszményeinek tisztelőtére és szeretetére sugalmazta. Igyekezett bennük azt a hitet meggyökereztetni, hogy — mint 70-ik születésnapján oly szépen mondotta — »gyermekeinknek nem akkor teszünk legjobb szolgálatot, ha őket holmi ügyességekre, készségekre, nyomban aprópénzre felváltható ismeretekre tanítjuk, hanem akkor, ha megtanítjuk őket, hogyan kell örökéletű eszmények szolgálatában akarataink teljes megfeszítésével dolgozni, küzdeni, esetleg lemondani és szenvedni, mindezekért az evangélium szavai szerint semmit sem várván: *nihil inde sperantes*». Fináczy Ernő elsősorban ideáloktól ihletett, tiszta és tevékeny életre akart nevelni. Nevelési eszményének célját és érték-mérőjét — mint maga vallja — az isteni tökéletességből, eszközeit pedig az egyetemes emberszeretetből, elsősorban a gyermek szeretetéből merítette.

Szeretve tisztelt társunk, barátunk, sokunknak mesterrünk, Fináczy Ernő! Fájdalomtól sajgó szívvel búcsúzom Tőled a Magyar Tudományos Akadémiának, a kir. Pázmány Péter-Tudományegyetemnek s bölcsészettudományi karának, az Országos Közoktatási Tanácsnak és a Magyar Pedagógiai Társaságnak nevében. Te a nevelő ösztönrel megáldott Sokrates fajtájából való ember voltál: ember, aki másokért éltél és dolgoztál, családotért és tanítványaidért, mert szeretted őket, fájdalomuk a Te fájdalmaid volt, örömük és sikerük a Te örömid és büszkeséged. Valódi jó ember voltál, mert mindenkinek mindenkor csak javát akartad. Boldog ember voltál, mert lelkiismereted mindig fehéren tiszta volt. A Te nemesen összhangzó hosszú pályád biográfiáját szomorúan egészíti ki élted utolsó három esztendejének thanatografiája: a lassú elmúlás hosszas szenvedéseitől, amelyeket erős lélekkel, igaz keresztény türelemmel viseltél, most megszabadított a halál. A Te istenhívó, transzcendens világnézeted számára ez nem a végső enyészet, az életnek mindenkorra való megszűnése, hanem az örökélet kapujának átlépése. Emléked köztünk mindig élni fog. Isten Veled!

**b) Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök gyászbeszéde
Gombocz Zoltán ig. és r. t., osztályelnök ravatalánál
1935. május 3-án a Pázmány Péter-Tudományegyetem
oszlopcsarnokában.**

A királyi magyar Pázmány Péter-Tudományegyetemnek és Bölcsészeti Karának, a Magyar Tudományos Akadémiának s a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak nevében fájdalomtól remegő szívvel mondok utolsó búcsúszót Hozzád kedves társunk és felejtethetlen barátunk, szeretett dékánunk és osztályelnökünk, Gombocz Zoltán!

Amikor most tavasszal a természet a maga csodálatosan gazdag energiáit pazarul kibontakoztatja, mindent felszülő életerővel duzzaszt, ugyanakkor a magyar szellem világát a Te éltednek javakorban való hirtelen elhervasztásával a legsúlyosabb gyászba borította. Mint jó katona a csatamezőn néztél szembe a halállal: kötelességed teljesítése közben hagytál itt bennünket. Halálod szép halál volt, de kegyetlenül meggátolta, hogy csodálatosan alkotó szellemed a maga egész mivoltában kiteljesüljön: sok szellemi kincset magaddal vinni kényszerülsz a sírba, mielőtt fényük a magyar és a nemzetközi tudományba sugározhatott volna. Elhúnytad annál súlyosabb és fájdalmasabb csapás, mert Te a tudománynak nem szorgalmas napszámosa, egyszerű *amouso*s *anér*-e voltál, hanem mindent elvszerűen néző, valóban lényeglátó vezérszellem; nem pusztán az egyes adatokat gyűjtő és szürkén elemző ész, hanem a nagy összefüggéseket rögtön megpillantó fölényes szintétikus elme; nem merőben a részletekhez tapadó szakbúvár élt Benned, aki bámulatbaejtő egyetemességgel uralkodtál a finnugor, török s indogermán nyelvészet egész anyagán, hanem valódi filozófus is voltál, aki szaktudományodnak kábító sokoldalúsággal birtokolt tartalmát mindig magasabb elvek és kategóriák szögéből nézted. A szaktudományi és a filozófiai gondolkodásnak ez a benső szerves kapcsolata fényes elmédnek alapvető természete volt: mindjárt első munkáidban *A jelenkori nyelvészet alapelvei*-t (1898.) s a *Nyelvtörténet és lélektan* (1902.) viszonyának elvi kérdéseit vizsgáltad s Hermann Paulnak és Wundtnak nyelvpszichológiai gondolatait a magyar nyelvanyagra először alkalmaztad.

Már zsenge fiatalságodban egészen világosan és ha-

tározottan tört fel lelkedben hivatásodnak tudata, az az életfeladat, amely a magyar nyelvtudomány fejlődésében a Te szellemedre várt. Küldetésed tudatából fakadó céltudatos, programszerű tudományos munkásságod életednek belső zárt egységet kölcsönzött. Tudományos fejlődésed vonala nem szeszélyes, cikk-cakk, váltakozó irányban futott, hanem egyenesen, problémáid természetes tárgyi-logikai fonalán, amelytől nem tudott eltéríteni semmiféle divatszerű irányzat vagy szubjektív önkény. Majdnem négy évtizedet betöltő tudományos munkásságodnak ilyen alapvető iránya a nyelvtörténeti kutatás. De Te nem az öncélú, hanem a szellem, a kultúra fejlődését a nyelv tényein keresztül vizsgáló termékeny hisztorizmusnak híve voltál. A legapróbb részletekig ismerted a magyar nyelv multját az Árpád-kori nyelvemlékek szórványaitól nyelvünk legújabb költői és prózai klasszikusaiig s mindennek háttérében bámulatatosan átfogó elmédnek az összehasonlító módszer számára rendelkezésére állott az európai és ázsiai nyelvek egész légiójának anyaga és fejlődése. Nagyszerű kombináló képzeleted a nyelvi változások mögött mindjárt meg tudta pillantani a művelődési mozzanatokat s igazoltan rekonstruálta a magyar őskultúra képét és fejlődését. A magyarságnak Tőled újraserkesztett őstörténete egyben nemzeti öntudatunknak a messze multba való kimunkálása. Te adtad a magyar nyelvtudománynak a legszebb példát arra, hogyan siethet a nyelvtudomány a történettudomány segítségére éppen a legnehezebb őstörténeti kérdések megoldásában, ahol az emlékek hiánya miatt a pusztá történelmi kutatás csődöt mond. *Magyar történeti nyelvtan*-od, mely — fájdalom — csak egyetemi előadásaidban van megrögzítve, élted főművének készült. Végleges kidolgozásában a *Mors Imperator* megakadályozott: de ha ez az iránytszabó klasszikus műved torzóban maradt is ránk, a magyar nyelvtudománynak felbecsülhetetlen értékű öröksége.

Nyelvtörténeti munkásságodnak, melyben a történeti és a szisztematikus szempontokat oly szerencsésen egyesítetted, legmonumentálisabb alkotása a *Magyar Etymologiai Szótár*, amelyet rokonlelkű tudós társaddal, Melich Jánossal, a tudományos együttműködés, a szellemi symbiosis remek példájaként együtt írtál. Ez a nagyszabású mű a maga hatalmas arányaival és a legkisebb részletekbe ható elemzésével a magyar tudományosságának minden

időkre egyik legnagyobb nemzetközi büszkesége. Szóelemzéseidben bámulattal érezzük, hogyan tudtál egy-egy szó mikroszkopikus elemzése alapján a nagy nyelvi és művelődési összefüggések és távlatok makroszkópiájába átlendülni; mikép tudta a Te egyetemes lelked meglátni egy-egy szó kis világában a népek lelkének titokzatosan bontakozó erőit, a nemzetek és kultúrájuk sohasem sejtett találkozásait. A szavak jelentésárnyalatának legkisebb változásában a kultúra egészének átalakulását pillantottad meg. Leibnizi szellemed igazolta a nyelvtudomány terén is a metafizikai gondolatot: *Tota in minimis existit natura*. A magyar és rokonnyelvi szavak elemzése alapján, amelyet alapvető tanulmányod: *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache* nyitott meg, a honfoglalás előtti magyarság legjelentősebb nyelvi és művelődési érintkezéseinek ködös kérdésére egészen új világot vetettél: az őshaza és az ősmagyar vándorút világos történeti látását Neked köszönhetjük.

Minderre a nagy kezdeményező, eredeti kutatásra a helyes kérdéseket mintegy megérző s aztán mind világosabban látó titokzatos ösztönöd: mély problémaérzéked képesített. Lényeglátó szellem voltál: a legkisebb jelenség is a kérdések egész seregét indította meg elmédben. Ezt a szellemi problémalátást csillogó szemeid fizikailag is tükrözték: okos szemeid fényében mindig valami csodálkozás rezgett, a platoni *thaumazein*, amely a görög bölcs szerint minden tudományos gondolkodás eredő forrása. A Te kivételesen érdekes szemeid mindent belső szemléletességgel, nem elvontan, hanem plasztikusan láttak: Nálad *látni* és *tudni* egyet jelentett a görög *oida* értelmében. Lényedben a hűvös logikai gondolatmenet volt az uralkodó, első pillanatra hideg, klasszikus típusú gondolkodóként állottál előttünk, de azért nem hiányzott Belőled a belső hév és a sugalmazó erő, a személyes melegség és közvetlen inspiráció, sőt sokszor a magával ragadó nemes pátosz sem. Örökös szellemi mozgékonyságban éltél, elméd gyorsan cikázott, termékeny gondolataid rajban röptek, de rendszeres eszed mindjárt megfogta s logikai fonálra fűzte őket. A fegyelmezett gondolkozásnak mintaképeként ragyogtál előttünk.

Nagy nevelő és tudományszervező voltál: személyiségedből rendkívüli sugalmazó erő áradt ki. A magyar nyelvészek nemzedékeit neveltetd hatalmas tudásoddal, ta-

nítványaidnak gondolatfájást okozó problémaérzékeddel, előadásmódod franciás eleganciájával, a tanítványaidtól közvetlenül megérzett szeretetteddel és odaadásoddal. Személyes kérdésekben is mindig tárgyyszerű gondolkodásod, feltétlen igazságérzésed, társas lelki finomságod, egész lényed önzetlen mívolta, személyiséged lebilincselő kedvessége az oka annak, hogy csak barátaid voltak és soha el-lenségeid: mindenki mélyen tisztelt és őszintén szeretett.

S most, kedves társunk és szeretett barátunk, Gom-bocz Zoltán, elindulsz örök utadra. Összeszorul a szívünk, ha arra gondolunk, hogy nem nézhetünk többé ragyogó szemeidbe; nem élvezzük többé mindig bölcs szavad halk fonetikáját; nem szoríthatjuk meg többé szerető baráti kezedet; nem hallhatjuk ezentúl mélyenjáró s fölényes szel-lemlő előadásaidat. Kiegyensúlyozott lelkű, harmonikus ember voltál, sőt viszonylag boldog ember voltál. Boldog, mert a Gondviselés megadta Neked, hogy ifjú korodtól kezdve teljesen szabadon bontakoztathattad ki sajátyszerű szellemi erőidet: mindig azzal foglalkozhattál, amire a gondolkodás szenvedélye, a tudomány Erosa hajtotta lel-kedet. Mindig összhang uralkodott belső szellemi hajla-maid és külső munkaköröd között. Most a szellemi mun-kának ez a boldogsága és étosza lényeddel eltűnik. De csak látszólag, mert tevékenységed eredményeiben tovább él közöttünk. A nap csak földi szemeink előtt hanyatlik le este a sötétségbe, igazában nem áldozik le soha, hanem továbbragyog. Te is így tündökölsz tovább a magyar tudo-mány egén. Isten Veled!

c) Hóman Bálint ig. és r. t., vallás- és közoktatásügyi miniszter gyászbeszéde Popovics Sándor ig. és t. t., volt másodelnök ravatalánál, az Akadémia oszlopcsar-nokában 1935. április 17-én.

Halott búcsúztatása rendszerint a „jelen“ tisztesség-adása a „mult“ előtt, a virágjában levő nemzedék hálás, néha elnéző elismerése előző generációk tagjainak tisztas munká-jáért. S a búcsúztatónak ez a színe még élesebb napjaink-ban, hiszen a körünkben sorra távozó öregek világalkító időket megélve, más szemléletek, más felfogások, más mód-szerek képviselőiként, régi világ, régi idők részeseiként ma-radtak és élnek közöttünk.

Popovics Sándor ravatalánál búcsúztatónknak még sincs ez a színe. Popovics Sándor a millenáris korszaknak fia és századunk első évtizedeinek nagy és hatalmas egyénisége; kortársaival együtt a multból maradt közöttünk. De egyéniségének mérete, az idő-határokat áttörő nagysága a mi korunknak, új világunknak is irányító tényezői közé emelte. Egyike lett a trianoni magyarságot tévelygések napjai után ismét helyes útra, biztos rév felé vezető elméknek.

A maga működésének terrénumán történetünk folytonosságának, a magyar mult és magyar jelen szerves összefüggésének megtestesülése volt. Egyike a keveseknek, akiket öreg és fiatal, kortársak épp úgy mint előttük és utánok járó nemzedékek egyaránt tisztelnek, megbecsülnek, elismernek és — ez a legritkább, legszokatlanabb elismerés — hivatali és társadalmi pozíciójára méltónak ítélnék.

E kivételesen egyértelmű tiszteletnek és elismerésnek egyik indítóoka kétségtelenül Popovics Sándor nagyszerű szaktudása, a pénz- és hitelélet szövevényes útjain, a gazdasági élet minden útvesztőjében biztosan tájékozódó szakértelme volt.

A szaktudás és szakértelem azonban önmagukban senkinek sem szerezhetik meg azt az általános elismerést, amiben Popovics Sándor részesült. Ennek eléréséhez másra is szükség volt: az önsúlya következtében kimagasló egyéniség hatalmas tehetségére, a szakműveltség egész körét is felölelő, széleskörű tudományos műveltségre, a halkszavú és finom megjelenésű öregúr egész lényét átható művészi érzékre, a hivatásnak etikusan emelkedett szemléletére, a kötelességtudás és közéleti etika nemes tisztaságú értelmezésére, az európai magyar államférfiú látókörére, mindazokra a kivételes tulajdonokra és erényekre, melyek Popovics Sándor személyében tökéletes harmóniában egyesültek és együttesen adták meg egyéniségének jellemét.

Ezek a jellemvonások avatták Popovics Sándort Nagymagyarország egyik legkiválóbb vezetőegyeniségévé és ezek avatták a háború utáni csonkaország egyik vezérlő elméjévé is. Halálával nagy és nemes eszményekből táplálkozó, a nemzeti sors alakításában nagyfontosságú hivatásnak szentelt, eredményekben gazdag és szépségekben bővelkedő földi élet jutott végső állomásához. Illő, hogy távozásakor az egész magyarság fájó tisztelettel hódoljon nagy szellemének és a nemzettörténeti fejlődésben, bár időszerű, mégis örökös értéket képviselő munkásságának.

A magyar királyi kormány kegyeletes tisztelettel hajlik meg Popovics Sándor emléke előtt. Nagy halottunk, Isten Veled!

d) Hültl Dezső l. t. gyászbeszéde Zelovich Kornél l. t. ravatalánál 1935. április 12-én.

Tisztelt Gyászoló Közönség!

Április 8-án volt épen 75 éve, hogy a feltámadás ünnepe előtt, a ragyogó tavasz és fakadó virágnyílás idején »egy szó nyílalott a hazán keresztül, egy röpke szóban annyi fájdalom«; Széchenyi meghalt!

Mily véletlen szeszélye a sorsnak, hogy ép háromnegyed évszázad után ugyancsak ragyogó tavasz és virágnyíláskor az ő leglángolóbb szívű bámulója, a legnagyobb magyar működésének hívatott tudós kutatója és kiváló méltatója ejti ki kezéből oly váratlanul a tollat és megdöböntve terjed a hír: Zelovich Kornél meghalt!

Itt e ravatal mellett nem kell megmondanom ki volt a magyar mérnökségnek, a Műegyetemnek és a magyar tudománynak, kartársaknak és barátoknak Zelovich Kornél, egy rövid búcsúztató keretében nem is lehetséges erről számotadni.

Mérnök volt, aki szakmáját kiváló képzettséggel, tudománnyal és lelkesedéssel művelte. Nem volt építő, nagy technikai alkotások nem maradtak utána, de elméletben, szóval és írásban művelte és terjesztette a mérnöki tudományt. Kiváló adminisztrátor és szervező. A vasúti és közlekedési politika kitűnő ismerője és hívatott ismertetője.

Lelkesen védte a vasút elsőbbségét minden más forgalmi eszközzel szemben.

Mint a magyar államvasút igazgató-helyettese kapta a meghívást a műegyetem második vasútépítési tanszékére, ahol a vasúti felépítménnyel és az üzemmel foglalkozott előadásaiiban, később a műegyetemi közgazdasági osztály felállítása után a vasúti és közlekedési politikával is.

Kitűnő *tanár*, kinek ékesen kidolgozott előadásait a hallgatóság élvezettel hallgatja. Az ifjúság nagy barátja, kit forró szeretet övez minden oldalról; szeretetteljes kolléga, kinek nagy egyéni kvalitásait a kartársak mindenkor elismerik.

A közgazdasági osztálynak kétízben 3—3 évre megválasztott dékánja, 1921—22. és 1922—23. tanévekben a

Műegyetem rektor magnifikusa és az újonnan alakult m. kir. József Nádor-Műszaki- és Gazdaságtudományi Egyetem mérnöki és építész karának ezidén első dékánja.

A sokszor emlegetett műegyetemi szellemnek valóságos inkarnációja volt ő.

Minden megválasztásánál a legnehezebb időkben veszi át a vezetést, mert reá hárul a szervezés nehéz munkája. Ő az 1913-ban felállított közgazdasági osztály első dékánja, az összeomlás után rendezkedő Műegyetem első rektora és most az új szervezetben megalakuló mérnöki és építész kar első dékánja.

És mindezen munkákban a legnagyobb mértékben kiveszi részét. Most legutóbb készült el a József Nádor-Műszaki- és Gazdaságtudományi Egyetem tanulmányi és szigorlati rendjének szabályzatával.

Mint rektor, a háború és a kommün pusztításai után mindent megtesz a műegyetem leromlott anyagi helyzetének megjavítása érdekében. Előadást tart a Magyar Gyár-iparosok Országos Szövetségében: *A magyar tudományos munka válsága* címen, ahol segítséget kér a magyar tudomány talpraállítására.

Megállapítja, hogy: *»Nyilvánvaló, hogy a nemzet szellemi gazdaságának is van kereskedelmi mérlege és ha a nemzet élni és fejlődni akar, annak a kereskedelmi mérlegnek nem szabad passzívnak lennie. A nemzeti kultúra terén is termelni kell és ha nem produkálunk eleget és megfelelőt, itt is bekövetkezik a válság. És ez a válság az anyagi téren még súlyosabbat von maga után«.*

Megalkotja a Műegyetem Barátainak Szövetségét, mely tényleg segít a Műegyetem momentán bajain.

»Nem jó magyar — mondja — az, aki a dicső multnak tetteiben nem lát utánzásra méltó példát, aki a sivár jelenben a köz érdekében nem talál teendőt és aki a feltámadást jelentő jövőendőért nem akar áldozatot hozni«.

Együtt érez a hallgatósággal, melyet dicsér és korhol érdeme szerint. Súlyos rektori évei alatt több sztrájk zavarta meg az ország nyugalalmát. A műegyetemi ifjúság nagyszerű hazafias szelleme mindig résen áll és a megszerzett nemzeti munkavédelmi csoport rögtön szolgálatba lép. A nyomdász-sztrájknál technikus hallgatók végzik az újságok szedését, hogy az ország hírlap nélkül ne maradjon és a vasúti mozdonyvezetők lelkiismeretlen izgatóktól szított sztrájkakor technikusok szállnak a moz-

donyokra. Zelovich lelkesíti az ifjúságot és végtelenül jól esik neki és boldog, mikor a sztrájk megszűnésekor a Magyar kir. Vasúti- és Hajózási Főfelügyelőség a legmelegebb köszönet hangján fejezi ki elismerését és háláját a műegyetemi szellem által vezetett ifjúság nagy szolgálataiért.

Kötelességtudás és az elvállalt munkának tökéletes elvégzése volt az ő elve.

Példát kívánt adni az ifjúságnak, hogy a hazafiság egy a kötelességtudással. »*A brit főváros legforgalmasabb terén, a Trafalgár square-en áll Nelson admirális hatalmas emléke. A magas oszlopon messziről olvasható Nelsonnak a trafalgári tengeri csatában kiadott híres parancsa: „Anglia elvárja, hogy mindenki megtegye kötelességét.”*«

»*Az angol főváros nagy forgatagában naponként ezrek és ezrek olvassák ezeket a szavakat, amelyek nevelő hatással vannak Anglia népének kötelességtudására és munkaszeretetére.*«

Ezt a példát nemcsak ajánlja az ifjúságnak, hanem maga is követi.

Még ma is emlékünkből van az a fényes ünnepség, amellyel az ő rektorsága alatt Műegyetemünk 50-ik évfordulóját ünnepelte annak, hogy egyetemi rangra emeltetett. A kormányzó ő főméltósága, szeretett patrónusunk, József kir. herceg ő fensége és magas családja, a kormány, a testvér-egyetemek, hatóságok és testületek képviselőinek jelenlétében. Ez alkalomból megírja a Magyar kir. József-Műegyetem és a hazai technikai felsőoktatás történetét, amely kitűnő munkájával örök hálára kötelezte a Műegyetemet és a magyar felsőoktatást.

Ennek a művének egyes részleteit olvassa fel az ünnepélyen, szintúgy az Institutum Geometricum alapításának 150 éves évfordulójának alkalmából három év előtt tartott műegyetemi ünnepi közgyűlésen.

Mint tudós és tudományos író, munkássága óriási. Művei részben szakmájabeli tudományos, alapvető művek, melyek a vasúti felépítményekkel, a vasúti üzemmel és a vasúti tarifákkal, továbbá közlekedéspolitikával foglalkoznak, részben pedig műszaki tartalmú történelmi munkák, másrészt műszaki tudományterjesztő ismertetések. Címeiket felsorolni itt nem lehetséges, pedig ezek mindegyike megérdemelné a felemlítést, hiszen némelyike valóban hégzagpótló tudományos irodalmunkban. Számos cikke jelent

meg a Budapesti Szemlében és a Magyar Természettudományi Közlönyben, ahol nagy veszteséget fog jelenteni ragyogó tollának hiánya. Bennük valósággal a mérnöki tudomány és foglalkozás apoteozisát írja meg.

Síkraszáll az ellen az oktan szálloige ellen, hogy a mai válságnak a gép az oka.

Rendkívül olvasottságával bizonyítja annak ellenkezőjét a gyáriparból vett példákkal.

Mint nagyműveltségű ember, szeret foglalkozni a mult történetével. Írásaiban, beszédeiben vissza-vissza tér a történelemre való hivatkozás: *»A szárnyas időnek fonalas rokáján a jövőnek szövete a multnak szálaiból készül. A multat ismerve, bízunk a jövőben«* — mondja.

Történeti kutatásainak legfőbb alakja, valóságos ideálja a Legnagyobb Magyar. *»A budapesti lánchíd«, »Széchenyi mérnöki alkotásai«, »Széchenyi és a magyar közlekedésügy«* stb. című munkái foglalkoznak az ő személyével, kinek összes írásait pontosan ismeri és gyakran szereti citálni.

Tudományos működését a Magyar Tudományos Akadémia levelező, később rendes tagságával jutalmazza. Akadémiai székfoglalója a vasúti üzemi költségekről szólt és a nagy magyar elektrotechnikusról, Kandó Kálmánról ő tartott emlékbeszédet.

Az Országos Középítési Tanács az ő előadmánya alapján tárgyalta a fővárosi pályaudvarok, a gyorsvasút ügyét és egyéb vasúti kérdéseket és alapos előterjesztései, meggyőző okadatolásai alapján hozott a tanács ez ügyekben nagyjelentőségű határozatokat.

Az Országos Ösztöndíj Tanácsban mint a mérnöki albizottság elnöke lelkiismeretes, de jóakarató vizsgálatot tette meg az ösztöndíjak adományozására vonatkozó javaslatokat.

Tudományos és tanári működésének elismerése volt a Műegyetem, majd az új Egyetem Mérnöki és Építész karának határozata, amellyel a felsőházba őt küldte képviselőjéül. Rövid felsőházi tagsága alatt négy nagy beszédet mondott, melyben a költségvetésekkel kapcsolatban főleg a vasúti és közlekedésüggyel foglalkozott. Nagy beszédet mondott a középiskolai reform-törvényjavaslat tárgyalásánál, hiszen az egységes középiskola rendszere mellett szállt lelkesen síkra évtizedeken át. *»Humaniorák mellett helyet kell teremteni a természettudományoknak és a*

matematikának», volt az elve, de viszont lándzsát tört a gimnáziumi tanterv mellett, mert a klasszikus műveltséget nagyon nagyra becsülte.

Legutóbbi nagy beszédét a József Nádor-Műegyetem újjászervezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmából tartotta a felsőházban, ahol kiemelte a régi műegyetemi szellemet, melynek az új intézményt is át kell hatnia.

Beszédei nagy szónoki sikert arattak, hiszen azok tartalmilag úgy, mint alakilag és előadás tekintetében is kiválóak voltak.

Mint *ember*, abból a fajtából való volt, amelyből nagyon sokra volna szüksége a szegény Magyarországnak.

A nagy *tudós* vidám, kedves, közvetlen, melegszívű, őszinte ember volt, ki csak barátokat tudott magának szerezni, de ellenséget soha. Irigye is alig volt.

Széchenyit idézte, Vásárhelyit bámulta, de nem követte Széchenyinek Vásárhelyihez intézett figyelmeztetését, mikor Vásárhelyit az aldunai munkálatok folyamán intette, hogy kímélje egészségét: *»A magyart, ha hazafi, nem arra kell inteni, hogy kötelességét teljesítse, hanem arra, hogy lelkiismeretes munkálkodásával túlságba ne menjen!«*

Vásárhelyi hirtelen halála épúgy megrendítette Széchenyit, mint ahogyan Zelovich Kornél halála megrendítette a Magyar Műszaki kart.

Elköltöztetésével a Magyar Pantheon új lakót kapott!

Felsőházi utolsó beszédét is az antik korból vett hasonlattal zárta be, ahol visszaemlékezik Lucretius Clarus nyomán azokra a görög pályafutásokra, melyeket az ókori Athenae-ben ünnepnapokon szoktak tartani. A pályafutó ilyenkor az oltártűznél meggyújtott fáklyával meghatározott helyig futott és ott e szavakkal: *»te neked adom most«*, égve adta át a fáklyát a másodiknak, ez a harmadiknak és így tovább. Lucretius erre a görög szokásra gondolva mondja: *»Et quasi cursores vitae lampade tradunt«*. (És a futók úgyszólván az élet fáklyáját adják át.)

Zelovich Kornél az ő fáklyáját a magyar hazafiság és tudomány oltárán gyújtotta meg. Lobogó lánggal vitte ezt a fáklyát előre, míg azt a könyörtelen sors oly hirtelen el nem ragadta tőle. De a fáklya, melyet ő meggyújtott, ég! Gyujtsák meg sokan e fáklyáról szövétneküket! Ahogy ő mondta: *»Lobogjon magasan a Magyar Művelődésnek ez az egyesített fáklyája. Világítson be az elszakított magyarságra. Sokasodjék fénye alatt a szeretet vetése!«*

Zelovich Kornél, a Te példaadásod ragyogjon, mint a Magyar Ifjúság fátylaja!

A Magyar kir. József Nádor-Műszaki- és Gazdaságtudományi Egyetem, a Magyar Tudományos Akadémia, az Országos Középítési Tanács és a Magyar kir. Természettudományi Társulat nevében mondok Neked hálás kegyelettel utolsó »Isten Hozzád«-ot.

Kedves és szeretett, régi iskolatársam, barátom, fegyvertársam és kollégám, Kornél, »Isten Veled!«

e) Megemlékezés Rozwadowski János Mihály k. tag elhúnytáról.

Rozwadowski János Mihály a lengyel tudományos Akadémia elnöke, a krakkói egyetemen az indogermán összehasonlító nyelvészet tanára volt.

Gazdag tudományos munkásságát főleg a szláv, a litván, továbbá a latin-kelta nyelvek hangtana, alaktana és jelentéstana körében fejtette ki; ezenfelül kutatta a lengyel nyelv szókészletének történeti fejlődését.

A magyarság iránti barátságának élénk tanújelét adta, mikor Akadémiánk fennállásának százéves ünnepélyén megjelenve, a krakkói Akadémia képviselőtében tartott latin nyelvű üdvözlő beszédében (Akad. Ért. XXXVI. köt. 293—5. l.) meleg szavakkal utalt a magyar és lengyel régi tudományos kapcsolatokra.

**f) Kéky Lajos l. t. beszéde Négyesy László t. t. sír-
emlékének felavatásakor 1934. november 18-án.**

A Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság kegyeletes együttérzésének jeléül helyezem el ezeket a koszorúkat felejtethetetlen kedves társunk síremlékére. A gyorsan rohanó időnek az évek forgását mutató kereke immár második fordulóját is hamarosan bevégez, mióta elvesztettük drága Barátunkat, de szívünkben sem veszteségünk fájdalma, sem nemes és szép emlékezetét őrző hűségünk és szeretetünk nem fogyatkozott meg. Tiszteletet keltő s meleg szeretetet sugárzó egyéniséged itt él még szíveinkben minden becses értékével s ha szeplőtelen és szilárd erkölcsre, ha puritán és elvhű férfiasságra s ha a magánéletben és az irodalom kérdéseiben megalkuvást nem ismerő lelkiismeretességre gondolunk: nevedet sóhajtjuk.

Szeretteidnek, barátaidnak, tisztelőidnek, a társaságoknak koszorúi és virágai mellett méltán ékesíti síremlékedet a becsülettel megharcolt, nemes életharcnak minden koszorúja: a tisztalelkű, szeretettelteljes, gyöngéd és hű embert megillető virágkoszorú, a közért önzetlenül és áldozatosan fáradozó jó polgár halántékát övező cserlomb s a tudós homlokát díszítő babérág. A mi koszorúink hamar elhervadnak, de ezek hervadatlanul fonják körül drága nevedet. Áldásunk reá!

XII.

A Magyar Tudományos Akadémia jutalomtétellei 1935-ben.

1.

A M. Tud. Akadémia saját bevételeiből id. báró Wodianer Albert alapítványtevő emlékére fejenként 500—500 pengő jutalmat tűz ki Magyarország bármely népiskolájában működő legérdemesebb néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafenntartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia 1936. márciusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához kérvényt nem lehet beadni, mert csak a tanfelügyelőkől a közoktatásügyi minisztérium útján beérkezett jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

2.

Kazinczy Gábor nyug. kúriai bíró és neje Várady Szabó Anna alapítványának évi kamatait (kerek összegben 400 pengő) az Akadémia olyan érdemes tudós, illetőleg író, vagy művész megjutalmazására tűzi ki, akinek hosszabb időn át kifejtett tudományos, irodalmi vagy művészi munkássága révén elért jövedelme nincs arányban végzett szellemi munkájának belső értékével.

Az Akadémia a jutalmat a nagygyűlés második napján ítéli oda.

A jutalomra jelentkezés a folyamodó munkásságának feltüntetésével 1935. december 31-ig küldendő be a Főtitkári Hivatalba. Ha a jutalomra érdemes író vagy művész a kitűzött határidő előtt jelentkeznek e jutalom elnyerése végett, az Akadémia sürgősség esetén összes ülésében is kiadhatja a jutalmat.

Az I. osztályból.

Új jutalomtétellek.

3.

Weiss Fülöp-jutalom.

A Weiss Fülöp-alapítvány (10.000 dollár) 1935. évi osztaléka az 1930—35. években megjelent kiváló magyar *szépirodalmi* munka írójának lesz odaitélandó.

A M. Tud. Akadémia felhívja a magyar szépirodalomnak azokat a munkásait, akik ezt a jutalmat elnyerni óhajtják, hogy műveiket 1935. december 31-ig azzal a megjegyzéssel küldjék be a Főtitkári Hivatalba, hogy a Weiss Fülöp-jutalomra pályáznak.

4.

Az *özv. Vojnits Tivadarné*-jutalomra (a M. Tud. Akadémia Vojnits-érme) az 1935. szept. 1-től 1936. augusztus 31-ig Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, vígjátékok és népszínművek pályáznak. Bármely más jutalmat nyert színmű nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1936. évi októberi összes ülésen fog odaitéltetni.

5.

Az 1935-ben megjelent *nyelvtudományi értekezések* legjelesebbike a M. Tud. Akadémia bevételeiből és a *Sámuel Alajos* (Kölber)-alapítvány kamatainak felhasználásával 200 pengő jutalomban fog részesülni. A jutalom odaitéltése az 1936. évi nagygyűlésen fog kihirdettetni.

E pályázatban résztvesznek az összes 1935-ben megjelent értekezések, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

A II. osztályból.

Új jutalomtétellek.

6.

A Salgótarjáni Köszénbánya R. T. által elhunyt elnökének *dr. Chorin Ferencnek* emlékére tett 40.000 P-s alapítvány részvényeinek 1935. évi osztaléka a jövő évi nagygyűlésen a magyar *közgazdasággal* kapcsolatos tudományágak körében 1935-ben megjelent munkának, amennyiben pedig a kiküldött bizottság jutalomra érdemes ilyen közgazdasági művet nem találna, olyan *államtudományi* munkának jutalmazására lesz felhasználható, amely tudományos jelentőségénél fogva erre a jutalmazásra méltó.

Énnélfogva az Akadémia felszólítja mindazokat, akik a Chorin Ferenc-jutalomra igényt tartanak, hogy munkájukat 1935. december 31-ig a főtitkári hivatalhoz címezve küldjék be. Ez a figyelmeztetés azonban

nem zárja ki azt, hogy olyan be nem küldött munka, melyről a kiküldendő bíráló-bizottság tagjainak tudomásuk lesz, szintén pályázhassék.

A jutalmat az 1936. év május havában tartandó nagygyűlés fogja odaítélni.

7.

A Wahrmann Mór-érem.

Az 1936. évi nagygyűlés alkalmából az utolsó hat évben (1930—1935.) a kereskedelem terén akár a tudomány előbbrevitele, akár a gyakorlati tudományok, szervezetek, vagy szervezetek és intézmények fejlesztése és felvirágoztatása szempontjából az illető évkörben *legnagyobb érdemeket szerzett* magyar állampolgárnak lévén odaítélendő: felszólíttatnak mindazok, akik a jutalomra igényt tartanak, hogy az említett ciklusba tartozó munkájukat vagy tanulmányuk leírását, vagy egyéb érdemeiket stb. ez év végéig (1935. december 31-ig) a főtitkári hivatalhoz küldjék be. E figyelmeztetés azonban korántsem zárja ki azt, hogy az e téren szerzett érdem, amelyről az akadémiai tagoknak tudomásuk van, ne jutalmaztassék.

8.

A Székesfőváros történelmi jutalomtételle.

A M. Tud. Akadémia az 1936. évi május havában tartandó nagygyűlésén a Székesfőváros adományából P 800, azaz nyolcszáz pengőt fog odaítélni az 1934—35. években megjelent, *II. Rákóczi Ferenc személyével és korával foglalkozó*, eredeti forrástanulmányokon alapuló értekezés jutalmazására, amely jelentőségénél fogva a jutalmazásra méltó.

Ennélfogva az Akadémia felszólítja mindazokat a szerzőket, akiknek értekezésük megjelent, hogy munkájukat 1935. december 31-ig a főtitkári hivatalhoz címezve küldjék be. Ez a figyelmeztetés azonban korántsem zárja ki azt, hogy olyan be nem küldött értekezés, amelyről a bíráló-bizottság tagjainak tudomásuk lesz, szintén figyelembevehető legyen.

Már hirdetett jutalomtételek.

9.

A magyar földbirtokjog alapelvei történeti kialakulásukban és különös figyelemmel a legújabb törvényhozási eredményekre.

Jutalma Győr sz. kir. város alapítványa kamatainak felhasználásával s ezeket kiegészítve a M. Tud. Akadémia bevételeiből 2000 P.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1935 szeptember 30-ig küldendő be a főtitkári hivatalba.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

A III. osztályból.

10.

Új jutalomtétel.

Az 1936. évi akadémiai *Nagyjutalom* (2000 P) és a *Marczibányi-mellékjutalom* (800 P) az 1927—35. évkörben megjelent *matematikai és technikai* munkák legjobbjának lévén odaitélandó, az Akadémia figyelmezteti az ily munkák szerzőit, hogy műveiket 1935. évi december 31-ig a főtítkári hivatalba küldjék be, feljegyezvén röviden azt, amit munkájuk kiválóságának tartanak.

Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, melyről a tagoknak tudomásuk van, nem pályázhatnék, sőt ha az Akadémia kiadásában jelent meg, vagy könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző pályázni kíván vele.

11.

A Wellisch Alfréd-jutalom.

A Vágvecsei Wellisch Alfréd-alapítvány kamatait (500 P) a Magyar Tudományos Akadémia az 1936. május havában tartandó nagygyűlésen olyan az 1931—1935. években nyomtatásban megjelent *építészeti* tárgyú munka vagy értekezés szerzőjének fogja odaitélni, amely tudományos jelentőségénél fogva erre a jutalomra méltó. Ennélfogva az Akadémia felszólítja mindazokat a szerzőket, akiknek ilyen értekezésük megjelent, hogy munkájukat 1935. december 31-ig a főtítkári hivatalhoz címezve küldjék be. Ez a figyelmeztetés azonban nem zárja ki azt, hogy olyan be nem küldött értekezés, amelyről a bíráló-bizottság tagjainak tudomásuk lesz, szintén figyelembevehető legyen.

XIII.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke.

(Az előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLV. köt. 130. l.)

Jankovich Béla ig. és t. t.: visszaajándékozott bíráló biz. tiszteletdíj	100— P
Teleszky János ig. t.: visszaajándékozott bíráló biz. t.-díj	100— "
TÉBE a gróf Klebelsberg Kunó Történetkutató Intézet	
Évkönyve V. kötetének kinyomatására	400— "

XIV.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLV. köt. 130. l.)

- Akadémiai Értesítő.* Szerkeszti: Balogh Jenő. XLV. köt. 459. füz.
1935. január—március. 132 l. 2.— P.
- Archaeologiai Értesítő.* Szerkeszti: Hekler Antal. 1935. XLVII. köt. Új
folyam 212 plus XV. l. 14.— P.
- Buday László emlékezete.* Irta Kovács Alajos. (Emlékbeszédek XXII. k.
12. sz.) 22 l. —50 P.
- Concha Győző ig. és t. tag emlékezete.* (Emlékbeszédek XXII. köt. 10. sz.)
1. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megnyitó beszéde.
2. Ereky István: Emlékbeszéd Concha Győző ig. és t. tagról.
3. Hegedüs Loránt: Concha Győző Politikája. 97 l. —50 P.
- Emlékbeszédek* XXII. köt. 10. sz. Berzeviczy Albert — Ereky István —
Hegedüs Loránt: Concha Győző ig. és t. tag emlé-
kezete. 97 l. —50 P.
- XXII. köt. 12. sz. Kovács Alajos: Buday László emléke-
zete. 22 l. —50 P.
- Ereky István:* Emlékbeszéd Concha Győző ig. és t. tagról. (Emlék-
beszédek XXII. k. 10. sz.) 74 l. —50 P.
- Hegedüs Loránt:* Concha Győző politikája. (Emlékbeszédek XXII. köt.
10. sz.) 75—97 l. —50 P.
- Irodalomtörténeti Közlemények.* Szerkeszti: Császár Elemér.
1935. 45. évf. 2. füzet, 113—334 l. 3.— P.
- Jogtudományi Bizottság* kiadványsorozata 6. sz. Polner Ödön: Az állam-
élet néhány főbb kérdése. 73 l. 1-50 P.
- Kovács Alajos:* Buday László emlékezete. (Emlékbeszédek XXII. köt.
12. sz.) 22 l. —50 P.
- Lukinich Imre:* A M. T. Akadémia Történettudományi Bizottsága máso-
lat- és kéziratgyűjteményének ismertetése. (Különnyomat
az Ak. Értesítő XLV. k. 459. füzetéből) 121 l. 2.— P.
- II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története. 1701.
(Különnyomat az Archivum Rakocianum II. osztályának IV.,
most sajtó alatt levő kötetéből.) 143 l. 2.— P.
- Magyarosan.* Szerkeszti: Zsirai Miklós. 1935. IV. évf. 3—4. sz., március—
április. 34—64 l. —20 P.
- Matematikai és Természettudományi Értesítő.* Szerkeszti: Mauritz Béla.
LIII. köt. II. rész. 279—570. l. 8.— P.
- Polner Ödön:* Az államélet néhány főbb kérdése. (A M. T. Akadémia
jogtudományi bizottságának kiadványsorozata, 6. szám)
73 l. 1-50 P.
- Szidarovszky János:* A görög és latin nyelv hang- és alaktana. (A
classica-philologia kézikönyve II. l. A.) 249—467 l. 6.— P.

INHALT.

	Seite
I. Präsident Albert von Berzeviczy: Eröffnungsrede in der XCV. feierlichen Generalversammlung der Akademie den 19. Mai 1935.:	
a) — Erinnerung an Franz Rákóczi II. ¹	133
b) — Erinnerung gelegentlich der 75. Wiederkehr des Todes des Grafen Stephan Széchenyi	140
c) — Erinnerung an d. M. und o. M., Klassensekretär Ernst Fináczy	142
d) — Erinnerung an d. M. und o. M. Alexander Popovics, weil. Vizepräsidenten und d. M. und o. M. Zoltán Gombocz Klassenpräsidenten ²	144
e) — Rede zur Eröffnung des Baron Podmaniczky-Graf Vigyázó-Museums, den 24. Mai 1935.	144
II. Die XCV. Generalversammlung der Akademie den 15—19. Mai 1935.	146
III. Beiträge zur Tätigkeit der Akademie im Jahre 1934.:	
a) Bericht des Ausschusses für Kriegsgeschichte	155
b) Bericht des Wörterbuchausschusses	156
c) Sitzungen der Akademie im Jahre 1934.	158
IV. Die im Jahre 1934 verstorbenen Mitglieder der Akademie	162
V. Ausschüsse zur Erteilung der gelegentlich der feierlichen Generalversammlung 1935. verteilbaren Preise	163
Berichte dieser Ausschüsse:	
a) Über den Gross-Preis und den Marczibányi-Preis	165
b) Über den Franz Chorin-Preis	188
c) Über den Philipp Weiss-Preis	207
d) Über den Sigmund Kornfeld-Preis (Leben und Kunst Karl Lotz's)	211
e) Über den Samuel-Kölber-Preis	212
f) Über den Emanuel-Kónyi-Preis	213
g) Über den Koloman Molnár-Preis	229
h) Über den von der Residenzhauptstadt Budapest gespendeten naturwissenschaftlichen Preis	239
i) Über den von der Residenzhauptstadt Budapest gespendeten stadtgeschichtlichen Preis	246
VI/a) Nachtrag zu dem Kostenvorschlag für die Monate April—Juni 1935.	246
VI/b) Kostenvorschlag der Ung. Akademie der Wissenschaften für die Monate Juli—December 1935.	249

¹ Der Vortrag von o. M. David Angyal „Franz Rákóczi II. zum Gedächtnis“ wird wegen seines grösseren Umfanges besonders veröffentlicht.

² Siehe das Protokoll der Generalversammlung vom 15. Mai 1935.

<i>Inhalt</i>	291
	Seite
VII. Kostenvorschlag der beiden Graf Vigyázó-Vermögen für die zweite Jahreshälfte 1935.	255
VIII. Auszüge aus den in der Akademie gehaltenen Vorlesungen: k. M. Árpád Markó: Der Liptauer Kuruzenfeldzug im August 1709.	260
IX. Festrede:	
d. M. und o. M. Klassenpräsident Julius Kornis: Eröffnungsrede in der Sitzung der Ung. Akademie der Wissenschaften den 8. April 1935. (Die geschichtliche Sendung Franz Rákóczi's II.) ¹	265
X. Begrüßungsreden:	
a) Begrüßungsworte von d. M. und e. M. Präsidenten Albert von Berzeviczy, gelegentlich der Antrittsvorlesung des o. M. Tibor Gerevich	265
b) Begrüßungsworte von d. M. und e. M. Albert von Berzeviczy an a. M. Denison Ross in der Sitzung der I. de C. I. (in ungarischer und englischer Sprache)	266
c) Begrüßungsrede des k. M. Nikolaus Mattyasovszky in der Jubiläumsfeier für Stephan Bernát den 3. Januar 1935.	268
d) Begrüßungsworte von e. M. Gideon Petz bei den Antrittsvorlesungen des o. M. Wilhelm Tolnai und des k. M. Julius Moravcsik	269
XI. Nekrologe:	
a) Rede des d. M. und o. M. Klassenpräsidenten Julius Kornis an der Bahre des d. M. und o. M. Klassensekretärs Ernst Fináczy den 28-ten Februar 1935.	271
b) Rede des d. M. und o. M. Klassenpräsidenten Julius Kornis an der Bahre des d. M. und o. M. Klassenpräsidenten Zoltán Gombocz den 3. Mai 1935.	274
c) Rede des K. Ung. Kultus- und Unterrichtsministers d. M. und o. M. Valentin Hóman an der Bahre des d. M. und e. M. weil. Vizepräsidenten Alexander Popovics den 17. April 1935.	277
d) Rede des k. M. Desider Hülftl an der Bahre des o. M. Kornel Zelovich den 12. April 1935.	279
e) Nachruf an a. M. Johann Michael Rozwadowski	284
f) Rede des k. M. Ludwig Kéky gelegentlich der Enthüllung des Grabmahls für e. M. Ladislaus Négyesy den 18. November 1934.	284
XII. Neue Preissätsze der Akademie	285

¹ Mitgeteilt in „Budapesti Szemle“ 1935. Mai S. 129–140.

XIII. Neuere Spenden	288
XIV. Neuere Veröffentlichungen der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	289
XV. Deutsche, französische und englische Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses	290

SOMMAIRE.

	Page
I. Discours prononcés par M. le prés. Albert de Berze- viczy : discours d'ouverture à la XCV. séance solennelle de l'Académie le 19 mai 1935. :	
a) — commémoration de François Rákóczi II. ¹ . . .	133
b) — commémoration du comte Étienne Széchenyi à l'occasion du 75-ème anniversaire de sa mort . . .	140
c) commémoration de feu Ernő Fináczy secr. de section, m. o. et m. du cons. de dir.	142
d) commémoration de feu Alexandre Popovics vice- président, m. h. et m. du cons. de dir. et de feu Zoltán Gombocz prés. de section m. o. et m. du cons. de dir. ²	144
e) discours d'inauguration au Musée Podmaniczky- Vigyázó de Rákoskeresztur le 24 mai 1935. . .	144
II. XCV. séance solennelle de l'Académie du 15—19 mai 1935.	146
III. L'activité de l'Académie en 1934. :	
a) Rapport du Comité d'Histoire Militaire	155
b) Rapport du Comité du Dictionnaire	156
c) Séances de l'Académie en 1934.	158
IV. Membres de l'Académie, morts en 1934.	162
V. Comités chargés des rapports au sujet des prix à décerner en 1935.	163
Rapports des susdits comités :	
a) le Grand Prix et le prix Marczibányi	165
b) le prix François Chorin	188
c) le prix Philippe Weiss	207
d) le prix baron Sigismond Kornfeld (La vie et l'art de Charles Lotz)	211
e) le prix Sámuel-Kölber	212
f) le prix Manó Kónyi	213
g) le prix Kálmán Molnár	229

¹ L'étendue du discours de Dávid Angyal m. o. sur François Rákóczi II. nous oblige à en faire une publication à part (Paru aussi dans le „Budapesti Szemle“ du mois de juin.)

² Voir le procès-verbal du premier jour de la séance plénière du 15 mai 1935.

<i>Sommaire</i>	293
	Page
h) le prix de la ville de Budapest pour sciences physiques et naturelles	239
i) le prix de la ville de Budapest pour l'histoire urbaine	246
VI/a. Budget supplémentaire pour les mois avril—juin 1935.	246
VI/b. Budget de l'Académie pour la seconde moitié de l'exercice 1935.	249
VII. Budget des deux fonds Vigyázó pour la seconde moitié de l'exercice 1935.	255
VIII. Extraits des conférences tenues dans les séances de l'Académie: Árpád Markó: La campagne des „Kuruc“ en août 1709.	260
IX. Discours solennel: discours d'ouverture de Jules Kornis de l'Académie prononcé à la séance de la II. section le 8. avril 1935. : Vocation historique de François Rákóczi II. ¹	265
X. Discours de félicitation :	
a) félicitation de Tibor Gerevich à l'occasion de sa réception pour membre ord. par M. le prés. Albert de Berzeviczy	265
b) salutation adressée à M. Denison Ross m. e. dans la séance du Com. Nat. Hong. de C. I. par M. le prés. Albert de Berzeviczy (en langue hongroise et anglaise)	266
c) félicitation de Étienne Bernát à l'occasion de son jubilé le 3. janvier 1935. par Nicolas Mattyasovszky m. c.	268
d) félicitation de Guillaume Tolnai et Jules Morav- csik à l'occasion de leurs discours d'entrée par Gedeon Petz m. h.	269
XI. Nécrologie :	
a) discours de Jules Kornis de l'Académie aux funé- railles de Ernő Finácsy le 28 février 1935.	271
b) discours de Jules Kornis de l'Académie aux funé- railles de Zoltán Gombocz le 3 mai 1935.	274
c) discours du ministre de l'instruction publique: Valentin Hóman de l'Académie aux funérai- lles de Alexandre Popovics le 17 avril 1935.	277
d) discours de Désire Hüttl de l'Académie aux funé- railles de C. Zelovich le 12 avril 1935.	279
e) commémoration de feu Jean Michel Rozwadowski m. e.	284
f) discours de Louis Kéky m. c. à l'inauguration du tombeau de feu Ladislás Négyesy le 18 novembre 1934.	284

¹ Paru dans le „Budapesti Szemle“ du mois de mai p. 129—140.

	Page
XII. Nouveaux prix de l'Académie	285
XIII. Nouveaux dons	288
XIV. Publications récentes de l'Académie	289
XV. Traductions allemande, française et anglaise du sommaire	290

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. President Dr. Albert de Berzeviczy's opening speech at the XCV. official meeting of the Academy, on May 19, 1935. :	
a) the President's speech commemorating Francis de Rákóczi II. ¹	133
b) — commemorative speech on the occasion of the 75th anniversary of the death of Count Stephen Széchenyi	140
c) — speech held in memory of the late Ernest Fináczy, director and ord. member, secretary of section	142
d) — speech commemorating the late Alexander Popovics, director and hon. member, some- time deputy president and the late Zoltán Gombocz, director and ord. member, secre- tary of section ²	144
e) — address delivered at the opening of the Baron Podmaniczky-Cont Vigyázó muséum at Rákos- keresztúr, on May 24, 1935.	144
II. XCV. general meeting of the Academy, 15th to 19th May, 1935.	146
III. Particulars about the work of the Hungarian Academy of Sciences in the year 1934. :	
a) Report of the Military History Committee	155
b) Report of the Dictionary Committee	156
c) Academy meetings in the year 1934.	158
IV. The deceased of the Academy in the year 1934.	162
V. Data concerning the committees appointed to report on the subject of the awarding of prizes at the general meeting in 1935.	163

¹ Owing to its length, Mr. David Angyal, ord. member's lecture „In memoriam Francis Rákóczi“ has been published separately.

² See the report of the proceedings of the general meeting, first day, May 15, 1935.

	Page
Reports of these committees:	
a) on the Grand Prix and the Marczibányi secondary prize	165
b) on the Francis Chorin prize	188
c) on the Philip Weiss prize	207
d) on the prize offered by Baron Sigismund Kornfeld for the best work on the life and art of Charles Lotz	211
e) on the Sámuel-Kölber prize	212
f) on the Emmanuel Kónyi prize	213
g) on the Calman Molnár prize	229
h) on the natural science prize offered by the Municipality of Budapest	239
i) on the town history prize offered by the Municipality of Budapest	246
VI/a. The Academy's supplementary budget for the months April to June 1935.	246
VI/b. Budget estimates of the Academy for the months July to December 1938.	249
VII. Budget estimates of the two Count Vigyázó properties for the second half of the year 1935.	255
VIII. Extract from lecture delivered at the Academy: Mr. Árpád Markó: The campaign in Liptó of the Kuruc insurgents in August 1709.	260
IX. Official speech: Prof. Julius Kornis, director and ord. member, president of section's opening speech at the meeting held by Section II. of the Hungarian Academy of Sciences, on April 8, 1935.: „The historic mission of Francis de Rákóczi II.“ ¹	265
X. Addresses of welcome:	
a) President Dr. Albert de Berzeviczy's complimentary speech on the occasion of Prof. Tibor Gerevich's election to ordinary membership of the Academy	265
b) President Dr. Albert de Berzeviczy's speech of welcome to Mr. Denison Ross, hon. fellow of the Academy, at the meeting of the C. I. de C. I. (in Hungarian and English)	266
c) Mr. Nicholas Mattyasovszky, corr. member's congratulatory speech at the festival to celebrate the jubilee of Mr. Stephen Bernát, on January 3, 1935.	268
d) Mr. Gideon Petz, hon. member's address of welcome on the occasion of the delivery of inaugural addresses by Mr. William Tolnai, and Mr. Julius Moravcsik	269

¹ Reported in the May number of „Budapesti Szemle“, pp. 129–140.

	Page
XI. Necrologies :	
a) Prof. Julius Kornis, director and ord. member, president of section's funeral speech at the bier of Ernest Fináczy, director and. ord. member, secretary of section, on February 28, 1935.	271
b) Prof. Julius Kornis, director and ord. member, president of section's funeral speech at the bier of Zoltán Gombocz, director and ord. member, president of section, on May 3, 1935.	274
c) Mr. Valentine Hóman, director and ord. member, Minister of public education's funeral speech at the bier of Alexander Popovics, director and hon. member, formerly deputy president, on April 17, 1935.	277
d) Mr. Desiderius Hüttl, corr. member's funeral speech at the bier of Cornelius Zelovich, ord. member, on April 12, 1935.	279
e) Speech commemorating the decease of John Mi- chael Rozwadowski, hon fellow of the Academy	284
f) Mr. Louis Kéky, corr. member's speech at the unveiling of the monument to Ladislav Né- gyesy, hon. member, on November 18, 1934.	284
XII. New awards of the Academy	285
XIII. New donations	288
XIV. New publications of the Academy	289
XV. German, French and English translation of the table of contents	290

Tagválasztások a M. Tud. Akadémiában.

Az 1935. évi XCV. nagygyűlésen (május hó 16-án)
megválasztottak:

Osztályelnökök:

az I. osztályba: Melich János r. t.

Osztálytitkárnak:

a II. osztályba: Lukinich Imre r. t.

Igazgató tagnak:

Hegedüs Loránt t. t.,
Lukinich Imre r. t.,
Mauritz Béla r. t. osztálytitkár,
Tangl Károly r. t. osztályelnök.

Az I. osztályba:

Rendes tagnak az A. alosztályba:

Németh Gyula l. t.

Levelező tagnak az A. alosztályba:

Laziciusz Gyula egyet. m. tanár, nyelvtudós,
Szidarovszky János egyet. előadó, klasszikus filológus.

Levelező tagnak a B. alosztályba:

Bartók Béla, a Zeneművészeti Főiskola tanára,
Mitrovics Gyula egyet. tanár, esztétikus.

Külső tagnak:

Brockelmann Károly boroszlói egyet. tanár, orientalista,
Toivonen György helsinki egyet. tanár, finnugor nyelvész.

A II. osztályba:

Levelező tagnak az A. alosztályba:

Surányi-Unger Tivadar egyet. tanár, közgazdász.

Rendes tagnak a B. alosztályba:

Pilch Jenő l. t.

Levelező tagnak a B. alosztályba :

Révész Imre egyet. tanár, történetíró,
Tompai Ferenc egyet. m. tanár, régész.

Külső tagnak :

Msgr. Giovanni Mercati pápai prelátus, egyháztörténész.

A III. osztályba :**Tiszteleti tagnak :**

Korányi Sándor báró, egyet. tanár, belgyógyász.

Levelező tagnak az A. alosztályba :

Szent-Györgyi Albert egyet. tanár, vegyész.
Wälder Gyula egyet. tanár, építész.

Rendes tagnak a B. alosztályba :

Kenyeres Balázs l. t.,
Verebely Tibor l. t.,
Zimmermann Ágoston l. t.

Levelező tagnak a B. alosztályba :

Prinz Gyula egyet. tanár, geográfus.

Külső tagnak :

Tschermak-Seysenegg Erich bécsi mezőgazd. főisk. tanár.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: VOINOVICH GÉZA.

XLV. KÖTET.

1935.

OKTÓBER—DECEMBER

I.

Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök beszédei.

**1. Megemlékezés Pázmány Péterről
és a Budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem
300 éves fennállásának ünnepélyéről,
az Akadémiának 1935. október 7-én tartott összes ülésén.**

Tekintetes Akadémia!

A Budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem a közel-múlt napokban ünnepelte fennállásának háromszázados évfordulóját, ez alkalommal különös súllyal és melegséggel emlékezőn meg nagy alapítójáról, Pázmány Péterről.

Habár ez alkalommal tisztelt elnöktársam tolmácsolta már méltón Akadémiánk üdvözlétét, midőn munkaévünk megnyitásaképen a mai napon összes ülésre gyűltünk össze, azt hiszem, elvárják tőlem akadémiai tisztelt tagtársaim, hogy üdvözlő és megnyitó szövegemben amaz ünnepélyvel való együttérzésünknek újabb kifejezést adjak.

Az ünneplő 300 éves egyetem és Akadémiánk között oly sok és oly szoros a kapocs, hogy szinte indítva érezhetjük magunkat az egyetemnek ezt a nagy emléknapiját a mi ünnepünknek is tekinteni.

Akadémiánk megszervezése és munkásságának megindulása, tehát 105 év óta a budapesti egyetem tanárai valóban dúsán vették ki részüket a mi tudományos működésünkben.

Nagynevű elnök-elődöm a budapesti egyetem fizikai tanszékét foglalta el egy emberöltőn át és szerzett rajta világhírt magának, az egyetemnek és Akadémiánknak is. A váltakozó másodelnökök hosszú sorában nyolc oly kitűnőséggel

találkozunk, ki a Pázmány Péter-Tudományegyetem tanára volt, s most működésben levő másodelnökünket is e minőségében érte a választás. Három kiváló főtitkárunk működött megelőzőleg budapesti egyetemi katedrán; az ünneplő egyetem jelenlegi kitűnő rector magnificusa Akadémiánk osztályelnöke, s a legfontosabb tisztségek igen gyakran jutottak olyanok kezébe, kik személyökben első egyetemünknek és Akadémiánknak kapcsolatát képviselték.

Annak a tudományos munkának, amely Akadémiánk keretében lát napvilágot, műhelye, az eseteknek majdnem túlnyomó többségében a budapesti egyetem munkaszervezete volt, annál inkább, mert tisztelt Tagtársaink sok esetben hozzák tanszéki munkatársaik kísérleteinek és kutatásainak eredményeit is Akadémiánk felolvasó asztalára.

Midőn ez alkalomból hálával, tisztelettel és szeretettel emlékezem meg arról az évszázados munkaközösségről, mely bennünket hazánk első egyeteméhez csatol, ezzel természetesen nem akarom kisebbiteni a jelentőségét annak a részesedésnek, melyet más főiskoláink és tudományos intézeteink biztosítottak maguknak az Akadémia évlapjain. És itt különösen hangsúlyoznom kell az újabban József nádorról elnevezett műszaki és gazdasági egyetem munkaerőinek kiváló érdemeit, nemkülönben azt az Akadémiánkkal kapcsolatos tudományos munkát, mely múzeumainkban és Országos Levéltárunkban gyökerezik és nagy elismerésre méltó az a közreműködés is, amelyet Akadémiánk a Ferenc Józsefről nevezett — előbb kolozsvári, most szegedi — egyetem részéről talál, s amelyhez nemes becsvággyal csatlakoznak újabban keletkezett debreceni és pécsi egyetemeink is.

A nemrég lezajlott emlékünnepegy azonban, amelyben a nemzetközi tudományos világ is oly fényes részt vett, méltán állította a közérdeklődés homlokterébe budapesti Alma Materünket, amelyet tisztos korára és nagy hagyományaira való tekintettel valóban Akadémiánk is ilyenként tisztelhet.

Az emlékezetes ünnepély a maga legnagyobb fényét mindenesetre a Pázmány Péter nevéől és alakjától nyerte. Első egyetemünk méltán fel is vette az ő nevét, mint alapítóét és így a háromszázados emlékünnepegy egyúttal a Pázmány dicsősége iránti hódolat tényévé is lett.

Pázmány nagy volt mint főpap, mint tudós, mint író, diplomata és államférfiú. És mindenekfelett erős magyar nemzeti érzés lelkesítette őt oly korban, amikor az uralkodóház iránti hűséget és a birtokállapotában megtámadott katolikus

egyház védelmi harcát valóban gyakran nehéz volt a nemzeti érdekekkel összeegyeztetni. Ő tudott eléggé elfogulatlan lenni, hogy például felismerje Erdély önállóságának fontosságát, a magyar alkotmányos függetlenség megóvása szempontjából. Élete művének talán legnagyobb és legtartósabb hatása az volt, amelyet a magyar irodalomra gyakorolt. Mi itt az Akadémiában főleg ebből a szempontból fonunk neki babért.

A hosszú török hódoltság hozta magával, hogy Pázmány primási működésének egész ideje alatt tulajdonképeni székhelyéről, Esztergomból száműzve volt; nagyszombati székhelyét is gyakran megszállotta Bethlen Gábor. Ez okozta, hogy ő a magyar katolikus papképzés céljaira 1623-ban Bécsben alapított egy ma is fennálló és róla nevezett fontos képzőintézetet. Csak két évvel halála előtt, 1635-ben, volt végre módjában Nagyszombatban, ahol már régebben nemes ifjak részére nevelőintézetet létesített, százezer forint alapítvánnyal magyar egyetemet hívni életre. Szerény kezdet volt ez, mert a tanítás csak a teológiára és filozófiára szorítkozott és kizárólag a Jézus-Társaság tagjaira volt bízva. De ennek az alapításnak megvolt az a nagy jelentősége, hogy annyi rövidéletű kísérlet után most végre sikerült maradandót alkotni. A Nagy Lajos, Zsigmond, Mátyás egyetem-alapítási kísérletei hamar dugábadóltak. Gróf Esterházy Károly püspök egri egyeteme is mulandónak bizonyult, ellenben a Pázmány Péter egyeteme megmaradt, hatalmassá fejlődött és virágzik immár 300 éve. Az ő közvetlen utódai Lósy és Lippay primások 30.000 forintnyi alapítványt szántak a jogi kar céljaira. A fejlesztés leghatalmasabb ténye az lett, amelyet egyetemünk Mária Terézia királynőnknek köszönhetett. Ő 1775-ben közel másfél millió forint vagyonnal ajándékozta meg az egyetemet, melyet áthelyezett Nagyszombatról Budára, s melynek céljaira királyi várakát rendelkezésre bocsátotta s az egyetemet orvosi karral is kibővítette. Mária Terézia e tényét joggal ünnepeljük úgy, mint az egyetem újjászületését. A magyar királlyá meg nem koronázott József császár intézkedett az egyetemnek Budáról Pestre való áthelyezése iránt.

Az alkotmány helyreállítása 1867-ben lehetővé tette, hogy akkor egyetlen egyetemünk, melynek jelentőségét már az 1848-i törvényhozás is elismerte, most már az ország gondoskodásából emelkedjék a fejlettségnek arra a fokára, melyen a külföld modern egyetemei állanak. Különösen emlékeztetes volt egyetemünk fejlődése szempontjából a Trefort Ágoston miniszteri működése; de emlékeztetéssé vált a

Wlassics Gyula 9 éves minisztersége is; és azok közül, kik a kormányzatnak az egyetem fejlesztésére irányuló tevékenységét érvényesítették, megérdemlik a megemlékezést Markovszky Lajos és Tóth Lajos.

Most már három ifjabb testvér versenyez régi Alma Materünkkel, a tudományfejlesztés és terjesztés áldásos munkájában, elismerve mindig a budapestinek elsőségét, korában, hagyományaiban, érdemeiben kifejezésre jutó, példaadó díszét, mely előtt Akadémiánk is tisztelettel hajtja meg zászlóját, dicső jövőre irányuló hő kívánságai kíséretében.

2. Megemlékezés a Liszt-évfordulóról,

a M. Tud. Akadémia 1935. okt. 28-án tartott összes ülésén.

A közeledő évben Magyarország Liszt Ferenc születésének 125-ik és halálának 50-ik évfordulóját fogja ünnepelni. Az ünneplések sorozata máris kezdetét vette és azt hiszem, Akadémiánk nem mulaszthatja el ezt az alkalmat a nélkül, hogy maga is le ne rója kegyelete adóját annak a magyar lángésznek emléke iránt, akit ma az egész világ elismer és ünnepel.

Bármily fényes sikerek kísérték Liszt Ferencet művészi és zeneköltői pályáján, elmondhatjuk, hogy az elismerés, mely őt halála után emlékében környezi, még fokozza azt a nagyságát, amelyet kortársai is elismertek. Őt soká csak bámulatos zeneművésznek tekintették, zeneköltői jelentősége lassabban és későbbben érvényesült a maga teljességében. Ő mindezekon kívül mint író is jelentőséggel bír, mert hátrahagyott néhány műve a zenetörténet terén valóban nagyjelentőségű.

Örömmel tapasztaljuk, hogy azzal a törekvéssel szemben, mely Liszt Ferenc magyarságát egészen elfeledtetni, vagy legalább elhomályosítani igyekezett, újabban mind általánosabban elismerésre talál az az igazság, hogy Liszt Ferenc nemcsak magyarországi származású, hanem mint művész és zeneszerző is magyar volt. Csodálatos alkotásai sokszorosan magukon viselik a magyar nemzeti jeleget.

Viszonya nemzetünkhöz hosszú élete folyamán többször változott: nem az ő részéről, hanem inkább nemzetünk részéről. Sokan rossz néven vették neki, hogy a magyar nyelvet nem bírta és hogy hazájában nem élt; egy műve pedig már éppenséggel ellenségeket szerzett neki magyar földön, mert abban a magyar népies zenét mint nem a ma-

gyar népből eredettet, hanem tisztán mint a cigányok alkotását látszott feltüntetni.

Ma mindezek az ellentétek, amelyek közte és nemzetünk között fennforogtak, eloszlatoznak tekinthetők; ma mindnyájan tudjuk, hogy Liszt magát testestül-lelkestül magyarnak érezte és mindnyájan büszkék vagyunk rá, mint a magyar művészi génusz egyik legmagasztosabb megnyilatkozására.

Liszt Ferenc a maga magyar hazafiságát már kitüntette akkor, amikor az 1838-i budapesti árvíz alkalmából idejött honfitársai javára hangversenyeket rendezni s úgyszólván ezzel indította meg annyira ünnevelt zeneművészi pályáját. Azóta többszörösen tanúsított érdeklődést a magyar zeneköltési tárgyak és indítékok iránt, így Szent Erzsébet legendájának zenei feldolgozásával, az esztergomi bazilika felavatására s utóbb a koronázás alkalmára készült nagyszerű egyházi zeneszerzeményeivel. Talán még szélesebb körben hatottak azok a rapszódiai és fantáziák, amelyekben Liszt népies magyar indítékokat dolgozott fel s amelyekben az egyszerű magyar népdalokat szinte monumentális hatással tudta felruházni.

Rajongó ünneplések tárgya volt ő nálunk már az ötvenes években is, s annál fájdalmasabban érintette a magyar lelkeket 1859-ben Párisban megjelent már említett könyve a cigánykérdésről. A sajtóban heves támadások indultak meg ellene, könyvét cáfolatok követték, melyekkel szemben ő védekezett, de egyúttal enyhíteni igyekezett azt, ami magyar nemzeti szempontból abban bántó volt. Mondják, hogy a könyvnek a magyarokra nézve legbántóbb pontja nem is annyira neki, mint inkább akkori munka- és élettársának, egy főrangú hölgynek tulajdonítandó. Ebben a hangulatban új erőre kapott a vád, hogy Liszt nem tud magyarul; feledték, hogy abban a korban, amelybe az ő fiatalkori működése esett, voltak magyar hazafiak, akik életüket és vérüket áldozták fel a hazának, anélkül, hogy magyarul beszéltek volna.

A hatvanas évek elején újra közeledés mutatkozik a nagy mester és nemzete között. Kutatásaim közben szinte véletlenül bukkantam rá Liszt Ferencnek egy, báró Prónay Gáborhoz intézett levelére, melyben a „hangászati zenede” elnökének meghívására válaszol, s amelyet a Pesti Napló magyar fordításban 1862. novemberében közölt. Ebben a levélben azt írja, hogy a közelmúltban egy sajnos esemény észrevételte vele, hogy nálunk a közvélemény az ő ártalmára tévedésbe jutott és őt számosan félreértették, gyanúsítva nem-

csak nemes szándékát, hanem, — ami több — valódi és rendületlen hazaszeretetét is. Ez volt a legnyomasztóbb minden visszás helyzet között, mely őt életében érte. Nem volt rá elkészülve, mert szíve közelben és távolban mindig kedves hazájáért dobogott! De hogyan is lehetne ez másképp? Azon köteléken kívül, mely mindenkit hazájához fűz, mennyivel tartozik ő az övének! Nem hazájától származott-e nagyrészen az a csekély erő, melyet magában érez? Kik juttatták atyját abba a helyzetbe, hogy őt Bécsbe, Párisba küldhesse kiképzés végett? Hivatkozik a számos magyar főúrra is, kiknek bőkezűsége ránézve gyümölcsöző volt, Amadéra, Szapáryra, Erdődyre, Esterházyra, Apponyira és Kissre. Később, a negyvenes években, mikor hazájába visszatérhetett, honfitársainak rokonszenve emelte fel őt alacsony sorsából. Scitovszkynak, a hercegprimásnak köszönheti, hogy Esztergomi Miséje egy nagyszerű vallásos és nemzeti ünnepélyhez kapcsolódjék, mert a primás nem hallgatott az ellene irányuló vádakra. Magasztalja levelében hazáját és vágyik hazájába, de körülményei — úgymond — most még nem engedik, hogy vágyát kövesse. Azonban Dantéval reméli, hogy „ahol megkereszteltetett, ott fog a szemfedél is reá borulni“.

Tudjuk, hogy később, a hetvenes években Lisztnek a létesített Zeneakadémia élén oly helyet biztosítottak, amely neki lehetővé tette, hogy munkája székhelyéül hazája fővárosát válassza. Ő, aki bármely európai nagy zenei központban viselhetett volna vezető állást, örömmel fogadta a szerény, de szeretetteljes ajánlatot, mellyel hazája megkínálta. Lelkesedéssel szentelte magát az év nagyrésztében a magyar zenei képzés föllendítésének.

Halála váratlanul következett be Bayreuthban, ahol a Wagner Richard családjánál az ünnepi játékok alatt tartózkodott. Ott is temették el; nem tudjuk, vajjon ez az ő saját kívánságának megfelelően történt-e? Előbb idézett levele inkább az ellenkezőt látszik bizonyítani.

A Liszt Ferenc dicsősége messze halálán túl még mindig növekvőben van az egész világon, s mi magyarok jogosítva vagyunk reá büszkének lenni, mint ahogy ő maga is büszke volt nemzetére.

3. Néhai Kozma Andor t. t. síremlékének felavatása alkalmából,

1935. október 13-án a Kerepesi-temetőben.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Alig harmadfél év választ el bennünket attól a gyászos naptól, amelyen Kozma Andort elvesztettük s földi maradványait bensőségteljes búcsúszavak után az Akadémia oszlopcsarnokából az örök nyugalomnak erre a helyére elkísértük. Családjának rajongó kegyelete egyesülve az Akadémia, a Kisfaludy-Társaság és több más testület igyekezetével, immár megteremtette azt az emlékművet, jeles szobrászművésznünk Pátzay Pál alkotását, mely a nemes költő emlékéit hirdetni van hivatva, s melyet mai összejövetelünkkel kívántunk felavatni.

Midőn a megjelenteket mindazok nevében, akik e kegyeletes tartozás lerovásában közreműködtek, de különösen az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság képviselőiben s az együttérzés teljes tudatában melegen üdvözlöm s a síremléket rendeltetésének ezennel átadom, még átérzem azt a megrendülést, azt a fájdalmat és gyászt, melyet a mindnyájunknak oly kedves költő és jóbarát elhúnytakor rebegő szavakban kifejeztünk.

Nemcsak az elvesztése óta eltelt harmadfél év, sokkal hosszabb idő lefolyása sem fogja enyhíteni azt a fájdalmat s a veszteségnek azt az érzését, amely Kozma Andor költői és írói jelentőségében s nemes emberi tulajdonaiban lelte forrását.

Sőt, a haladó idővel mindinkább tisztul, kialakul és kiteljesedik az ő élete művének értéke, mely oly gazdag és változatos, amely a maga teljességében egy egészen páratlan írói egyéniségnek képével gazdagította irodalomtörténetünket.

Meddő volna minden vitatkozás a fölött, hogy írói munkásságának mely része számíthat maradandóbb értékelésre nemzetünk szellemi életében. A faja iránti rajongó szeretet, melynek csak egyik megnyilvánulása a hibák kérlelhetetlen ostromozása, áthevíté egész költői és írói egyéniségét s biztosítja neki a magyar szívek szeretetét, amíg magyar szívek fognak dobogni a földön.

Költészetének nagy része a szatíra körében mozog, tehát inkább értelmi, mint érzelmi jellegűnek látszik, de mennyi mély fájdalom, mily buzgó és lelkes törekvés a megjavításra

hatja át az ő szatíráját is! Hangja líraibb lesz a legendában és balladában, ahol kis remekeket sikerült alkotnia. A nemzetünk nagy megpróbáltatásához fűzött remények csalódása, a bekövetkezett összeomlás, a meg nem érdemelt nemzeti balsors koronként elkeseredett hangokat csal ki belőle, de meg nem törhette lelki erejét és meg nem ingathatta nemzete jövőjébe vetett hitét. Mindvégig nem hanyatló, nem ingadozó lendülettel dolgozott és alkotott. Arany János óta úgyszólván ő volt az első, ki távolabbi és közelebbi multunkból eposzokat mert formálni. S e közben irodalmunkat nemcsak költői művekkel gazdagította, emlékbeszédei valódi remekművei az irodalmi méltatásnak s a szónoki prózának. És mindezek mellett egészen kivételes helyet foglal el Kozma Andor mint költői műfordító, aki az idegen remekművek mély átérzésével s páratlan verselési készségével egyes világgraszoló műveknek nyelvünkbe való átültetése terén a legjelesebb műfordítók versenyében győztesnek bizonyult.

A Kisfaludy-Társaság negyven, az Akadémia harminckét évig vallotta őt magáénak; a Kisfaludy-Társaság Vargha Gyula halála után másodelnöki székébe, az Akadémia tiszteleti tagjai sorába emelte. Úgy halt meg az irodalmi munka mezején, mint katona a harcmezőn. Egy, az Akadémia termében tartott hosszú és fárasztó felolvasása után egyszerre láttuk őt összeomlani. Akkori szomorúságunkat a viruló tavasz reményei enyhítették; mostani fájdalmas visszaemlékezésünk teljes összhangban van az őszi levélhullás méla napjaival. De az ős szomorúsága s a tél közeledő fagya nem foszthat meg bennünket a mindig újraébredő élet biztató tudatától; melyet megerősít annak, ki e sírban nyugszik, élettől és erőből áthatott s ép ezért az idők múlásával is dacolni tudó költészete.

Legyen áldott és éljen közöttünk tovább az ő emlékezete!

4. Megemlékezés Székely Bertalanról, az Akadémia 1935. november 25-i összes ülésén.

Tekintetes Akadémia!

Hálával tartozunk nagyérdemű társunknak, Pétrovics Eleknek azért, hogy ő, mint erre különösen illetékes, vállalkozott Akadémiánkban előadást tartani Székely Bertalanról ebben az évben, amelyben az ő születésének 100-ik évfordulóját ünnepelhetjük. Az évforduló tulajdonképpen május 8-án volt, tisztelt t. társunk betegsége miatt halasztódott el a megemlékezés későbbre, de ez alkalmat legyen

szabad nekem is felhasználnom, hogy néhány szóval méltassam Székely Bertalan művészi jelentőséget. Megtettük ezt máskor is, így nemcsak a Benczur Gyula halála után, aki tagtársunk volt, — hanem a Lotz Károly s legutóbb a Liszt Ferenc évfordulója alkalmával is.

Ha a mai kor dicsőítve emlékezik még Székely Bertalanról, ebben kétszeres méltatása nyilvánul meg az ő művészetének, mert az ő művészete majdnem kizárólag a történelmi festészet körében mozog, már pedig a képírás legmodernebb irányai a történelmi ábrázolásokat úgyszólván egészen kiküszöbölni igyekeznek a festőművészet köréből, mint olyanokat, amelyek a festészet igazi rendeltetésével és természetével meg nem egyeznek, mert inkább gondolati tartalmúak s a művész önkényes elgondolását akarják a valóság képe gyanánt elénkbe varázsolni.

Ezzel az iránnyal szemben megállapíthatjuk, hogy a Székely Bertalan történelmi festményei nemcsak keletkezésük kora lelki szükségletének feleltek meg, hanem hogy azokat a mai nemzedék is teljes értékük szerint megbecsüli.

Elmondhatjuk, hogy Székely Bertalan nálunk a leg-sajátabb értelemben vett történelmi festő, mert néhány arcképen és néhány inkább vázlatban maradt életképen kívül úgyszólván semmi egyebet nem festett, mint történelmi és pedig a hazai történetből merített képeket.

Művei között van sok, mely mindig legnépszerűbb történelmi képeink közé fog tartozni, mint pl. V. László, II. Lajos holttestének fölfedezése, Dobozy, Zrinyi, Az egri nők stb. s hátrahagyott számtalan vázlata és rajza tanúsítja, hogy mily sok történelmi ábrázolással akarta ő még művészi hirtokunkat gyarapítani.

Művészi pályájának két korszaka közül ő az elsőben volt legnépszerűbb, amikor több táblás képet festett, történelmi eseményeket, drámai jellegű cselekményeket választott tárgyául. A második korszakban nála a falfestmény lett uralkodóvá, amely kompozícióit jobban megköti, a dekoratív irányba tereli s inkább a regék birodalmában teszi otthonossá.

A Székely Bertalan művészi fejlődése nem mutat éppen rendkívüli vonásokat; egyéniségében rejlenek azok az erők, amelyek jelentőségét rendkívülivé teszik.

Erdélyből származott, ahol koronként cégtáblák festésével is kellett kenyerét megkeresnie. Csehországból nősült, Bécsben és Münchenben tanult; ha fő mestereinek

Rahlt és Pilotyt tekinthetjük is, bizonyos, hogy kolorizmusával túlszárnyalta mind a kettőt. Tanulói évei hozták őt össze Lenbachhal, Makarttal és Wagnerrel s kétségkívül a korán elhunyt lengyel festővel, Grottgerrel is, kihez való viszonya eddig nincs tisztázva, de kinek hatása különösen életképein szembetűnő. Nála különben minden hatás egyéniségének olvasztó kemencéjén ment keresztül. Így lett ő legképzettebb, legtöbb oldalú, legműveltebb festőművésznünk, aki mint művész-pedagógus valamennyi pályatársa fölött állt, aki rengeteg tanulmányanyagot hagyott hátra az utókor számára is, nemcsak kész és közismert képeiben, hanem talán méginkább azokban a tanulmányaiban, amelyek eszméinek vajúdását mutatják s ma többnyire magángyűjteményekben találhatók és amelyek mind igazolják, mennyire jogosult volt ő élete utolsó éveiben legmagasabb művészeti iskolánk vezető állását foglalni el.

Székely Bertalan életének műve nagy kincsünk és büszkeségünk lesz mindig; de e mellett örök forrása marad a művészi tanulmánynak és okulásnak is.

II.

Lenhossék Mihály ig. és t. t., másodelnök beszéde a Budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem 300 éves jubileumi ünnepén.

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Magnifice Rector!

Tisztelt Ünneplő Közönség!

A Magyar Tudományos Akadémia meleg üdvözlétét tolmácsolom a kir. m. Pázmány Péter-Tudományegyetemnek, alapításának háromszázados ünnepén. Ebben az üdvözlésben két nagy név, a magyar nemzeti művelődés két egyforma lánglelkű apostolának neve, Pázmány Péteré és gróf Széchenyi Istváné találkozik. Mindkét nagy hazafi lelkes és tevékeny munkása volt a magyar szellemi élet emelésének, de mindkettőnek a lelkében még egy másik oltár lángja is lobogott: a nagy esztergomi érsekében a katolicizmusé, a legnagyobb magyaréban egy nagy, szent átfogó gondolaté és elhatározásé: előbbrevinni az elmaradt nemzetet nemcsak a szellemi művelődés terén, hanem az anyagi, gazdasági élet minden területén is.

Az egyetem és az Akadémia közt számtalan kapcsolat

van, útjaik találkoznak és egybefolynak. Az Akadémiának csak egy célkitűzése van: a magyar tudományos munka elősegítése; az egyetem rendeltetése kettős: egyik feladata a gyakorlati életre való előkészítés, a másik a magasabbrendű tudományos munka kultusza. Tévesen ítélik meg az egyetem hivatását, akik azt hiszik, hogy az egyetem és az egyetemi tanár eleget tesz feladatának, ha az államnak és társadalomnak jó és képzett papokat, tisztviselőket, orvosokat, tanárokat nevel; magasabb rendeltetése is van: a tudomány önálló művelése, előbbrevitele, s az egyetemi karoknak szent kötelességük, hogy a tanszékek betöltésére vonatkozó javaslataikban választásuk lehetőleg olyanra essék, akitől ebben az irányban is számottevő munkát lehet várni.

A Pázmány Péter-Egyetem büszkeséggel tekinthet vissza három évszázados multjára, különösen annak utolsó századára, melynek során számos kiváló tudóst termelt ki, akik munkájukkal előbbrevítették a tudományt és ezzel nemcsak itthon arattak sikert, hanem részben világviszonylatban is fényt árasztottak a magyar névre. A Pázmány-Egyetemet fennállásának negyedik századába az a hő óhajításunk kíséri, hogy minél számosabban akadjanak tanárai sorában kiváltságos tehetséggel megáldott és a tudományos kutatás önzetlen szeretetétől áthatott egyének, akik tanári hivatásuk teljesítése mellett értékes, tartalmas munkával járulnak hozzá a tudás gyarapításához. Hogy a magyarban megvan a tehetség a tudományos munkára, annak bizonyítékát máris megadta ez a nemzet a tudomány sok fejezetében. De, hogy — valljuk be, — a magyarság ezen a téren mégsem tett eddig annyit, mint amennyit tehetett volna, ezért elsősorban a külső körülmények kedvezőtlen alakulását okolhatjuk. A tudomány haladása kettőt kíván: először is anyagi erőt, jólétet, másodszor pedig a politikában, a közviszonyokban szélcsendet, nyugalmat. Csak akkor fordul feléje érdeklődésének teljességével, szeretetének rügyetfakasztó, kalásztérlelő melegével a közszellem. Ezt a szélcsendet a magyar még nem érte meg, sőt most, szomorú megcsonkításunkban, nehéz gazdasági viszonyaink közt távolabb állunk tőle, mint valaha. De nem szabad csüggednünk; remélnünk kell, hogy a jövő meghozza a magyarnak azt a várva-várt boldogabb időt, amikor energiájának teljességét, lelkesedésének tűzét egészen a nemzet génuszában rejlő szellemi erők zavartalan kifejtésének szentelheti. Ennek a reménynek kifejezésével üdvözlöm a Magyar Tudományos Akadémia emlékünnepe alkalmával Pázmány Péter ősi alma materét!

III.

A M. Tud. Akadémia munkássága.

a) Jelentés

a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának
1934. évi állapotáról.

I.

Az 1934. évben tovább folyt a könyvtár állományának rendezése és felvétele. Ezenkívül és az akadémiai könyvtár házi rendeltetéséből folyó könyvészeti összeállításokon kívül (könyvészet az egyes akadémiai díjakra számbavehető munkákról) elkészítettük az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ folyóiratjegyzéke számára az 1934-ben beérkezett és 1935. évben előreláthatólag beérkező folyóiratok és időszakai nyomtatványok címjegyzékét. Elkészültünk a régi magyar irodalomba tartozó művek újabb felülvizsgálásával és az újabb szerzemények felvételével is. Ennek eredményeképpen a Ráth-könyvtár állományát nem számítva, a Szabó Károly I. kötetének anyagából 1000, a II. kötet anyagából 654, a III. kötet anyagából 1157 munka van az akadémiai könyvtár őrzetében. Joggal mondhatjuk tehát, hogy könyvtárunk a régi magyar nyomtatványok tekintetében is, mind mennyiség, mind minőség szempontjából, a legelőkelőbb helyek egyikét foglalja el a hazai könyvtárak között. A külföldön megjelent idegennyelvű magyar vonatkozású nyomtatványok (Szabó K. IV.) és a Vigyázó-hagyatékból származó ősnymtatványok feldolgozása még folyik.

Az elmúlt évben a könyvtár, figyelembevée az általános gazdasági helyzetet, rendszeresítette az egy alkalomra szóló 10 filléres olvasójegyeket. Már a bevezetés első hónapjaiban (áprilistól kezdve) 110 látogató olvasott ilyen jeggyel.

Az elmúlt évben a könyvtár 281, a Széchenyi-múzeum 160, a Vörösmarty-szoba 365, a Goethe-szoba 153 napon volt nyitva.

II.

A könyvtár kiadásai.

	<i>P</i>	<i>f</i>
Irodaszerek	501	70
Könyvkötés	2323	81
Könyvbeszerzés	681	44
Asztalosmunkák	167	50
Altisztek délutáni szolgálata és a ruhatár kezelése	689	—
Összesen :	4363	45

III.

A könyvtár gyarapodása.

A gyarapodás módja	1934	1933
Nyomdai köteles-példány	2938	2848
Hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, stb. kiadványai	1765	1933
A főtitkári hivatal útján	337	64
Magánosok ajándéka	239	404
Vétel útján	92	67
Vigyázó Ferenc-könyvtár	3133*	3412*
Összesen :	8504	8728

* A feldolgozott kötetek száma.

A *kézirattárban* 87 köteget katalogizáltunk.

A *Széchenyi-múzeum* gyarapodása: 9 könyv, 32 folyóirat és ujságszám, 1 levél, 15 fénykép, 5 emléktárgy.

A *Goethe-gyűjtemény* 4 darabbal gyarapodott.

Kötelespéldányokat a következő nyomdavállalatok küldtek be:

a) *Budapestiek*: Arany János-nyomda; Athenaeum; Attila; Bethánia; Bethlen Gábor; Bichler és Büchler; Budapesti Hírlap; Centrum; Elbert és társa; Élet; Európa; Fébe; Földes Árpád; Fővárosi; Franklin-Társulat; Globus; Hedvig I.; Heinrich J.; Hollóssy J.; Hornyánszky; Hungária; Jupiter; ifj. Kellner Ernő; Kir. magyar egyetemi nyomda; Kovács J.; Kunossy; Ladányi Jánosné; Légrády Testvérek; Madách; Magyar Földrajzi Intézet; M. kir. állami nyomda; M. kir. állami térképészet; M. kir. József-műegyetem mechanikai-technológiai intézete; Magyar Nemzeti Bank; Magyar Távirati Iroda; May J.; Medika; Merkantil; Mérnökök nyomdája; Némethy A. és társai; Neuwald Illés utódai; Orsz. központi községi nyomda; Pallas; Pápai Ernő; Pátia; Pesti Lloyd; Radó István; Révai Testvérek; Róna Ferenc; Sárkány; Stádium; Stephaneum; Sylvester; Székesfővárosi házinyomda; Tipográfiai műintézet; Tolnai; Uránia; Vallásos iratok nemzetközi kiadóhivatala nyomdája; Viktória; Világosság; Weinberger G.; Wodianer.

b) *Vidékiek*: *Baja*: Rózsa Dezső; *Békés*: Petőfi-nyomda; *Cegléd*: Sárík Gy.; *Csongrád*: »Szilber«-könyvnyomda; *Debrecen*: Nagy Károly és társai; *Tisza István*-tudományegyetem nyomda; *Városi Nyomda*; *Eger*: Egri érseki liceumi könyvnyomda; Egri nyomda; *Esztergom*: Buzárovits G.; Laiszky János; *Gyoma*: Kner Izidor; *Győr*: Egyházmegyei alap könyvsajtója; Győri Hírlap nyomda; *Gyula*: Dobay János; *Kultura*-nyomda; *Kalocsa*: Árpád Rt.; *Kaposvár*: Fenyvesi Béla és Fia nyomda; *Kultura*-nyomda; Szabó Lipót nyomda; »Új Somogy« nyomda; *Karcag*: Kertész József; *Kecskemét*: Első kecskeméti hírlapkiadó és nyomda rt.; *Hungária*-nyomda; *Kiskunfélegyháza*: Feuer-nyomda; *Kiskunmajsa*: Schwarz Artur; *Kispest*: Faragó Imre; Fischel Henrik; Paulovits-nyomda; *Magyaróvár*: »Mosonmegye«-nyomda; *Mátészalka*: »Szatmár és Bereg«-nyomda; *Mezőtúr*: Borbély Gyula; *Miskolc*: Ifj. Ludvig I.; Miskolci könyvnyomda; *Nagykőrös*: Dajka Lajos; *Pápa*: Ref. főiskolai nyomda; *Pécs*: Dunántúl-nyomda; Engel I.; *Kultúra*-nyomda; *Pestszenterzsébet*: Rajkai-ny.; *Rákospalota*: Don Bosco-nyomda; *Sárospatak*: Fischer Lajos; Kisfaludy László; *Siklós*: Cserni »Drávavölgyi« ny.;

Sopron: Székely és társa; *Szeged:* Ablaka György; »Dél-magyarország«-nyomda; Erdélyi L.; Endrényi L.; Traub B. és társa; Városi nyomda; *Székesfehérvár:* Debreczeni I.; Számmer I. utóda »Pannónia« nyomdavállalata; Vörösmarty-nomda; *Szekszárd:* Molnár-féle nyomda; *Szentgotthárd:* Németh Vilmos; *Szolnok:* Roth Dezső; *Szombathely:* Dunántúli nyomdavállalat; Kereskedelmi és hírlapnyomda rt.; *Tata:* Turul-nomda; *Újpest:* Wéber Gusztáv »Grafika« nyomdavállalata; *Vác:* Kapisztrán-nomda; M. kir. fegy-intézeti nyomda; Pestvidéki nyomda; *Veszprém:* Egyházmegyei könyvnyomda; Fodor F.-nyomda.

Kiadványaikat megküldték a következő hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, egyesületek, múzeumok, könyvtárak és szerkesztőségek:

a) *Hazaiak:* *Budapest:* Budapest székesfőváros; Budapest székesfőváros statisztikai hivatala; Budapesti építőmesteri ipartestületek; Kir. magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem bölcsészeti karjának dékánai hivatala; Kir. magyar Pázmány Péter-tudományegyetemi növénykert; Lengyel követség; M. kir. kereskedelemügyi minisztérium; M. kir. központi mértékügyi intézet; M. kir. központi statisztikai hivatal; M. kir. mezőgazdasági múzeum könyvtára; M. kir. postavezérigazgatóság; Magyar külügyi társaság; Magyar mérnök- és építészegylet; Orsz. Gárdonyi Géza irodalmi társaság; Országos társadalombiztosító intézet; Pénzügyintézet központ; *Debrecen:* Tisza István-tudományegyetemi könyvtár; Tisza István-tudományegyetemi matematikai szeminárium; *Pécs:* Erzsébet-tudományegyetemi könyvtár; *Sopron:* Bánya- és erdőmérnöki főiskola könyvtára; *Tihany:* Magyar biológiai kutató intézet; *Zirc:* Ciszterci rend apátja.

b) *Elcsatolt területiek és külföldiek:* *Adelaide:* University; *Allahabad:* Academy of Sciences of the United Provinces of Agra and Oudh; *Amsterdam:* Kon. Akademie van Wetenschappen; *Société Néerlandaise de Zoologie;* *Arad:* Vasárnap szerk.; *Athén:* Academia Athenon; Görög külügyminisztérium; *Augsburg:* Historischer Verein für Schwaben und Neuburg; *Baltimore:* American Mathematical Society; The Johns Hopkins University; Linguistic Society of America; *Barcelona:* Academia de medicina; *Batavia:* Kon. magnetisch en meteorologisch observatorium; *Natuurwetenschappelijke raad voor Nederlandsch-Indië;* *Bázel:* Naturforschende Gesellschaft; *Bécs:* Akademie der Wissenschaften; Österreichisches Institut für Geschichtsforschung;

Belgrád: Szerb kir. akadémia; *Bergen*: Bergens Museum; Chr. Michelsens Institutt for Videnskap og åndsfrihet; *Berkeley*: University of California; *Berlin*: Berliner Monatshefte szerk.; Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte; Forschungen und Fortschritte szerk.; Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums; Physikalisch-technische Reichsanstalt; Preussische Akademie der Wissenschaften; Seminar f. orientalische Sprachen an der Friedrich Wilhelms-Universität; Ungarisches Institut; Yach Turkestan szerk.; *Bern*: Schweizerische Naturforschende Gesellschaft; *Bloemfontein*: Nasionale Museum; *Bonn*: Verein von Altertumsfreunden im Rheinlande; *Boroszló*: Verein für Geschichte Schlesiens; *Boston*: American Academy of Arts and Sciences; *Brüsszel*: Académie Royale de Belgique; Bureau intern. de statistique commerciale; Revue de Chirurgie plastique szerk.; Union academique intern.; *Buenos Aires*: Sociedad Científica Argentina; Universidad; *Bukarest*: L'école polytechnique »Roi Carol«; Université, Faculté des lettres; Laboratoire de phonétique expérimentale; *Cagliari*: Seminario della facoltà di scienze della R. Università; *Calcutta*: Asiatic Society of Bengal; Government of India, Meteorological Department; *Cambridge* (Engl.): Cambridge Philosophical Society; *Cambridge* (USA): Museum of Comparative Zoology; *Catania*: R. Istituto superiore di scienze economiche e commerciali; Società di storia patria per la Sicilia Orientale; *Chemnitz*: Naturwissenschaftliche Gesellschaft; *Chicago*: The Chicago Academy of Sciences; *Colombo* (Ceylon): Colombo Museum; *Columbia*: University of Missouri; *Csernovic*: Egyetem, természettudományi kar; *Darmstadt*: Historischer Verein für Hessen; *Delhi*: Archaeological Survey of India; *Dijon*: Académie des Sciences, arts et belles-lettres; *Dublin*: R. Dublin Society; R. Irish Academy; *Durham* N. C.: Duke University; *Edinburg*: R. Society of Edinburgh; *Erlangen*: Universitätsbibliothek; *Fiume*: Società di studi Fiumani; *Fokváros*: Capetown Observatory; *Formosa*: Taihoku Imp. University; *Frankfurt* a. M.: Physikalischer Verein; Senckenbergische Naturforschende Gesellschaft; *Fukuoka*: Imp. Kyushu University; *Genf*: Internationales Arbeitsamt; Société de physique et d'histoire naturelle de Genève; Société des Nations; *Génua*: Società Entomologica Italiana; *Giessen*: Universität; *Göttinga*: Gesellschaft der Wissenschaften; *Grác*: Karl-Franzens-

Universität; *Groningen*: Neophilologus szerk.; *Hága*: Bibliothèque Carnegie du Palais de la Paix; Cour permanente de justice internationale; Bijdragen voor vaderlandsche Geschiedenis en Oudh. szerk.; Institut international de statistique; Koninklijke Bibliotheek; Kon. Nederlandsch Meteorologisch Institut; Laboratoire psycho-physique; Musée Teyler. *Hamburg*: Mathematisches Seminar der Hamburger Universität. *Harlem*: Société Hollandaise des Sciences; Teyler's Godgeleerd Genootschap. *Helsinki*: Academia Scientiarum Fennica; Finska Fornminnesföreningen; Finnisch-ugrische Forschungen szerk.; Bureau Central de Statistique de Finlande; Eurasia septentrionalis antiqua szerk.; Merentutkimuslaitos; Societas Geographica Fenniae; Societas pro fauna et flora Fennica; Societas Scientiarum Fennica; Suomen Geologinen Toimikunta; Suomen Historiallinen Seura; Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. *Hiroshima*: Hiroshima University. *Jassy*: Université. *Jéna*: Thüringische Landesuniversität; Verein für Thüringische Geschichte. *Jeruzsálem*: Library of the Hebrew University. *Katowice*: Musée Silésien. *Késmárk*: Karpáthy-verein. *Kharkow*: Société mathématique. *Kiev*: Ukrán akadémia. *Kolozsvár*: Egyetem; Matematikai szeminárium; Erdélyi Múzeum-Egyesület. *Koppenhága*: Dán tudományos akadémia. *Krakkó*: Lengyel tudományos akadémia. *Kyoto*: Universitas Imperialis. *La Plata*: Universidad Nacional. *Laibach*: Association du Musée de Slovénie. *Lancaster (USA)*: The Marine Biological Laboratory. *Leiden*: Bibliotheca Academiae Lugduno-Bataviae; Mnemosyne szerk.; Rijksmuseum van Oudheden. *Lemberg*: Institut de géophysique et de météorologie de l'Université; Kopernik term. tud. társaság; La revue agronomique Ukrainienne. *Leningrad*: Birodalmi egyetem, Könyvtár; Institut de Biologie de Peterhof; Orosz tudományos akadémia. *Lipcse*: Deutsche Morgenländische Gesellschaft; Deutsche Rundschau szerk.; Szász tudományos akadémia. *Lisszabon*: Instituto de medicina legal de Lisboa. *London*: The British Academy; Department of Scientific and Industrial Research; Geological Survey of Great Britain; International Society of Medical Hydrology; The National Physical Laboratory; Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland; Royal Central Asian Society; Royal Society. *Lund*: Egyetemi könyvtár; Kungl. Fysiografiska Sällskapet. *Madison*: Wisconsin Academy of Sciences, Arts and Letters. *Madrid*:

Centro de investigaciones e especiales o laboratorio de estadística; Dirección General del Instituto Geográfico, Catastral y de Estadística. *Marosvásárhely*: Magyar nép-egészségügyi szemle szerk.; *Menasha*: American Mathematical Society. *Milánó*: Academia pro interlingua. *Montevideo*: Museo de historia natural. *Moszkva*: Zoologičeskij Journal szerk. *München*: Bayerische Akademie der Wissenschaften; Deutsche Akademie; Geographische Gesellschaft; Historischer Verein von Oberbayern; Schiller-Akademie; Centralverlag der NSDAP. *Münster*: Landesmuseum der Provinz Westfalen; Verein für Geschichte u. Altertumskunde Westfalens; Westfälisches Provinzialmuseum für Naturkunde. *Nagoya*: Nagoya Imp. Academy. *Nanking*: Metropolitan Museum of Natural History; Academia Sinica. *Nápoly*: Società Reale. *New-York*: Institute of international education; The New-York Academy of Sciences; The New-York Public Library. *Osaka*: Osaka Imp. University. *Oslo*: Institutet for sammenlignende kulturforskning; Kgl. Frederiks-Universitet; Norvég tudományos akadémia. *Ottawa*: Dominion bureau of statistics, Canada. *Pádua*: R. Commissione Geodetica Italiana; Seminario matematico della R. Università. *Párizs*: Association internationale d'hydrologie scientifique; Bibliothèque de l'école nationale des langues orientales vivantes; Comité national français de géodésie et géophysique; Institut de France; Académie des beaux-arts, Académie des inscriptions et belles-lettres; Académie de sciences; Le Monde Slave szerk.; Revue des études hongroises szerk.; Société de l'histoire de la guerre. *Perm*: Biológiai intézet. *Philadelphia*: The Academy of Natural Sciences; American Philosophical Society. *Pozsony*: Komenský-egyetem; Společnost Šafařík. *Prága*: Cseh tudományos akadémia; Deutsche Universität; Historický Klub; L'Institut Kondakov; Prágai fővárosi levéltár; Slovenský Prehľad szerk.; Société royale des lettres et des sciences de Bohême. *Reichenberg*: Anstalt für Sudeten-deutsche Heimatforschung. *Rio de Janeiro*: Instituto Oswaldo Cruz; Ministério da agricultura. *Roma*: Institut internationale d'agriculture; Istituto di architettura militare; Istituto di studi legislativi; Ministère des corporations; R. Accademia dei Lincei; R. Accademia d'Italia. *Rostock*: Verein der Freunde der Naturgeschichte in Mecklenburg. *San Diego* (Calif.): San Diego Society of Natural History. *San Ildefonso*: Instituto Mexicano de investigaciones lingüi-

sticas. *Sapporo*: Hokkaido Imp. University. *Schwerin*: Verein für mecklenburgische Geschichte u. Altertumskunde. *Sendai*: Anatomisches Institut der kaiserlich-japanischen Universität; The Saito Gratitude Foundation; Saito Ho-on Kai Museum; The Tôhoku Imp. University. *Shanghai*: Chinese National Committee on Intellectual Cooperation. *Sidney*: University. *Stanford*: Stanford University. *Stavanger*: Stavanger Museum. *Stockholm*: Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt; Sveriges Geologiska Undersökning; Sveriges offentliga bibliotek. *Szarajevó*: Zemalskij Museum. *Szaratov*: Birodalmi egyetem. *Székelyudvarhely*: »Székelység« szerk. *Szófia*: Bulgár akadémia; Woenen Journal szerk. *Sztambul*: Azerbaycan neşriyat yurdu; Université, Institut de Turcologie. *Tartu*: Gelehrte Esthnische Gesellschaft; Universitas Tartuensis. *Taskend*: Université de l'Asie Centrale. *Teplitz*: Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschecho-Slowakei. *Tokio*: Chemical Society of Japan; Imp. Academy; Institut of Physical and Chemical Research of Japan; Japanische Chirurgische Gesellschaft; National Research Council of Japan; Physico-mathematical Society of Japan; Society of mechanical engineers of Japan; Tokyo Geographical Society; University of Literature and Science; Waseda University. *Trieszt*: Società Adriatica di Scienze naturali. *Turku*: Turun Yliopisto. *Turócszentmárton*: Matica Slovenská; Muzeálna Slovenská Spoločnosť. *Uccle*: L'observatoire royale de Belgique. *Ujvidék*: Istoričeski Društvo. *Uppsala*: Egyetemi könyvtár; Ekonomisk Tidskrift szerk.; The geological institution of the university; Kungl. humanistiska vetenskaps-samfundet. *Urbana*: State of Illinois, Division of State Geological Survey; University of Illinois. *Varsó*: Akademia Nauk Technicznych; Fédération des sociétés historiques de l'Europe Orientale; Fundamenta Mathematicae szerk.; Institut scientifique Ukrainien; Museum Zoologicum Polonicum; Societas Botanicorum Poloniae; Societas Scientiarum Varsoviensis. *Vatikánváros*: Observatorio Vaticano. *Velence*: R. Istituto Veneto. *Vilna*: Towarzystwo przyjaciół nauk. *Washington*: American Council of Learned Societies; Bureau of American Ethnology; National Academy of Sciences of the USA; National Research Council; Smithsonian Institution; Smithsonian Institution: Freer Gallery of Art.; U. S. Department of Agriculture; U. S. Geological Survey; U. S. National Museum; U. S. Naval Observatory. *Welling-*

ton: R. Society of New Zealand. Wiesbaden: Verein für nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung. Zág-ráb: Jugoszláv akadémia.

Adományaikkal a következő magánosok gyarapítottak a könyvtár állományát:

Alszeghy Zsolt, Ambrózy A., Antezana P. F. (Párizs), Araldo G. B. (La Spezia), Balogh Emil (5 drb.), Bányai J. (Székelyudvarhely), Barna J., Beets-Damsté H. A. (Leiden), Berze J. (Pécs), Berzeviczy Albert (7 drb.), Bettelheim S. (Pozsony), Bonomi Jenő, Bröndal V. (Koppenhága), Caferoglu Ahmet (Sztambul), Collins J. W. (Menasha), Croce B. (Nápoly), Császár Elemér, Dabkowski P. (Lemberg), Daday András, Dernai Jenő, Diaballa M., Divéky Adorján (Varsó), Dutoit D. (Lausanne), Egyed István, Endreffy J. (Pozsony), Fábri C. L. (Leiden), Ferenczi Sándor (Székelyudvarhely), Fleischer Gy. (Bécs), Fossati E. (Róma), Földes Béla, Földessy Gyula, Gatterer Ferenc, Gergely Pál, Goldziher Károly, Goldziher Károlyné, György Lajos (Kolozsvár), Győry Tibor, Haltenberger Mihály, Hegedüs Lóránd (44 drb.), Horna R. (Pozsony), Horváth L., Juristowski Miklós, Kertész J., Kiss G., Klier E. (Versec), Klug Lipót, Köszegi László, Kubányi Endre (10 drb.), Kuriack D., Leffler Béla (Stockholm), Leszlényi Imre, Lewi E. (San Sebastian), Lósy-Schmidt E., Löw Immanuel (Szeged), Lukinich Imre, Maileffer A. (Lausanne), Markó Árpád, Mező Ferenc, Meylen Ch. (Lausanne), Mikola Sándor, Mladiáta J., Muika J. (Brassó), Nagy D. (Detroit), Olay Ferenc, Osztern Salamon Pál, Ósz J. (Szombathely), Palóczy Edgár (11 drb.), Perthes-Justus cég (Gótha), Pókapiorny Aladár, Rada T., Radó Antal, Rásonyi László, Refet I. (Ankara), Réthly A., Riza A. (Ankara), Rusztek Károly (Baja), Saareste A. (Tartu, 18 drb.), Schaffer Károly, Schirmann J. (Berlin), Schroeder A., Shah S. (Allahabad), Spiess O. (Bázel), Stein Aurél (Oxford), Strasser A., B. Szabó László, Szentkereszty T. (Gyula), Szinnyei József, Tanka János (Aba), Tiboldi J., Tragor Ignác (Vác), Vanino M. (Szarajevo), Varga Bálint, Varga Sándor, Vargha László, Verebély Tibor, Veress Endre, Vikár Béla, Wilczek E. (Lausanne), The H. W. Wilson Company (New-York 5 drb.), Zala György, Zimányi Károly, Zoltai L. (Debrecen), Zübeyr Hamid (Ankara).

IV.

Az olvasóterem forgalma volt:

Év	Rendes látogatók száma	Hány ízben ?	Használt kötetek száma
1934	187	3504	15.858
1933	218	3420	16.667

A könyvkölcsönzési forgalom:

Év	Kölcsönzők száma	Kivett kötetek száma
1934	2655	8265
1933	2183	7732

(L. a jelentéshez csatolt részletező táblázatokat.)

Az ősnymtatványok, a régi magyar irodalomba és a Kauffmann-könyvtárba tartozó művek közül 39 kutató 82 ízben 250 munkát használt, a kéziratár anyagából 75 kutató 263 köteget 705 ízben.

A Széchenyi-múzeumot 2390, a Vörösmarty-szobát 3270, a Goethe-szobát 1928 látogató nézte meg.

1934-ben a könyvtár a következő könyvtárakkal és intézetekkel érintkezett könyvek és kéziratok kölcsönzése ügyében:

a) *Hazaiak:* Budapest: Fővárosi könyvtár; M. Kir. József-műegyetem könyvtára; Országos Levéltár; Országos Széchenyi-Könyvtár. *Csurgó:* Ref. reálgimnázium igazgatósága. *Debrecen:* Tisza István-tudományegyetemi könyvtár. *Eger:* Főegyházmegyei könyvtár. *Győr:* Városi könyvtár. *Kecskemét:* Ref. Gróf Tisza István-reálgimnázium igazgatósága. *Nyiregyháza:* Városi felső kereskedelmi iskola igazgatósága. *Pannonhalma:* A Szent Benedek-rend főkönyvtára. *Sárospatak:* Ref. főiskola nagykönyvtára. *Szeghalom:* Ref. reálgimnázium igazgatósága. *Szeged:* Ferenc-

József-tudományegyetemi könyvtár. Szombathely: Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesülete.

b) Elcsatolt területiek és külföldiek:

Amszterdam: Egyetemi könyvtár. *Bécs*: Staatsarchiv. *Berlin*: Preussische Staatsbibliothek; Musikabteilung; Orientalische Abteilung. *Helsinki*: Egyetemi könyvtár orosz osztálya. *Kolozsvár*: Unitárius kollégium könyvtára. *München*: Bayerische Akademie der Wissenschaften. *Pozsony*: Comenius-egyetem könyvtára.

Budapest, 1935. március 23.

Szinnyei József

ig. és r. t., főkönyvtárnok.

I. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az olvasóterem rendes látogatóinak foglalkozásáról.

	1934	1933
Építész	—	3
Főiskolai hallgató	100	107
Földbirtokos	1	1
Gyáros	—	2
Hírlapíró	1	2
Író	2	1
Katonatiszt	2	2
Középiskolai tanuló	28	29
Köztisztviselő	10	18
Lelkész	4	3
Magántisztviselő	8	11
Magánzó és háztartásbeli	2	1
Mérnök	3	5
Orvos	—	4
Tanár	22	24
Tanító	1	—
Ügyvéd	3	5
Összesen :	187	218

II. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az akadémiai könyvtár olvasótermének forgalmáról.

Hónap	Olvasók száma		Használt kötetek száma	
	1934	1933	1934	1933
Január	470	389	2236	1820
Február	503	392	2467	1683
Március	460	320	2352	1810
Április	409	278	2141	1380
Május	312	359	1377	1652
Június	190	195	837	1085
Július	67	61	115	124
Augusztus	121	58	303	324
Szeptember	235	193	820	675
Október	265	352	967	2370
November	297	498	1220	1743
December	175	325	1023	2001
Összesen :	3504	3420	15858	16667

III. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az akadémiai könyvtár kölcsönzési forgalmáról.

Hónap	Kölcsönzők száma		Kivett kötetek száma	
	1934	1933	1934	1933
Január	222	180	763	630
Február	219	173	766	604
Március	210	206	735	821
Április	200	130	693	448
Május	185	180	462	630
Június	309	182	772	637
Július	92	175	219	612
Augusztus	141	115	320	418
Szeptember	260	210	900	735
Október	195	220	458	765
November	300	224	1050	784
December	322	188	1127	648
Összesen :	2655	2183	8265	7732

b) Jelentés a Történettudományi Bizottság 1934—35. évi működéséről.

Amidőn 1934. elején a M. Tud. Akadémia Történettudományi Bizottságának 1933. évi működéséről jelentésemet előterjesztettem, egy nagyobb arányú munkaprogramm előkészületeiről volt alkalmam számot adni. A Bizottság nagyérdemű elnökének, *Csánki Dezső*nek halála ugyanis időszerűvé tette a »Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában« című monumentális vállalkozás befejezésének kérdését; Rákóczi Ferenc halálának 1935-re eső 200-ik évfordulója az évtizedek óta szünetelő Archivum Rákóczianum folytatásának gondolatát vetette felszínre; *Szent István király* halálának 19338-ban bekövetkező kilencszázados és *Mátyás király* születésének 1940-ben ránk virradó ötszázados évfordulója pedig azokra a feladatokra figyelmeztették Bizottságunkat, melyeket mint a magyar történetírás irányító szervének, nyolc évtizedes működésének természetes hagyományaként a kérdéses jubileumokkal kapcsolatosan meg kell oldania. S most, hála a főtitkári tisztjétől mindnyájunk őszinte sajnálatára megvált főtitkárunk és az Igazgató-Tanács megértésének, abban a helyzetben vagyok, hogy minden vonalon újból meginduló erőteljes és tervszerű munkáról, részben pedig már kész eredményekről adhatok számot.

Csánki Dezső nagy művének befejezésére az Országos Levéltár tisztviselőkara vállalkozott. A munkát *Herzog József* levéltári főigazgató irányítja s ő is, munkatársai is egységes elgondolás szerint kezdték meg az Országos Levéltár és a rendelkezésre álló egyéb levéltárak anyagának rendszeres feldolgozását. Minthogy e munka közben mind nyilvánvalóbbá vált, hogy az északnyugati felföld vármegyéinek történeti földrajza az itt rendelkezésre álló levéltári anyag alapján csak hiányosan és hézagosan állítható össze, s ennek következtében felette szükséges volna a kérdéses megyék hatósági és magánlevéltárait is átkutatni, 1935. nyarán Kossányi Béla levéltárnok, Fekete Nagy Antal al-levéltárnok és Ila Bálint segédőr a cseh-szlovák kormány előzetes engedélyével 2 megyei, 2 városi és 10 hiteles helyi és családi levéltárat kutattak át és kutatásaik eredményeképen 2255 drb. fényképmásolatot készítettek. Erről a minden elismerésünket megérdemlő fáradságos munkáról Herzog József főigazgató jelentése részletesen tájé-

koztat. Az ekként összegyűjtött levéltári anyag birtokában most már valószínűnek látszik, hogy az északnyugati felföld kisebb vármegyéinek történeti földrajza belátható időn belül elkészül és a munka kiadása esetleg már vármegyéenként megindulhat. Ennek a vállalkozásnak tudományos és nemzeti jelentőségére nem kell külön felhívnom a figyelmet.

De jelenthetem azt is, hogy a Bizottság azon óhajátának megfelelően, amely annakidején az Archivum Rákócziánium folytatása mellett nyilvánult meg, amelyet az Akadémia összesege is méltányolt, a közeli napokban megjelent e sorozat új köteteiként a *Rákóczi felségárulási perének története és okirattára* c. kiadvány első kötete az előadótól; a II. kötet most van sajtó alatt és az év vége előtt szintén meg fog jelenni. Az Akadémia Történettudományi Bizottsága ezzel a kiadvánnyal jelét kívánta adni az utolsó magyar nemzeti fejedelem emléke iránt érzett kegyeletének, amiben a régi akadémiai hagyományokat követi.

Ismeretes, hogy 1931-ben Bizottságunk készségesen csatlakozott a krakkói tudományos akadémia azon gondolatához, mely szerint a *Báthory István* születésének 1933-ban esedékes 400-ik évfordulójára a lengyel és a magyar tudományos akadémia egy francianyelvű, közösen kiadandó emlékkönyvben áldozzon Báthory István lengyel király és erdélyi fejedelem emlékének. Ez az *emlékkönyv*, melyben a tárgy természeténél fogva több magyar munkatárs is szerepel, megjelent, s az Akadémia határozata értelmében meg fog küldetni a nagyobb külföldi könyvtáraknak, tudományos intézeteknek és a nemzetközi tudományos életben szerepet játszó történetíróknak. Természetes, hogy mihelyt az Akadémia megfelelő példányokkal rendelkezik, azok a Bizottság tagjainak, nemkülönben az Akadémia azon tagjainak is meg fognak küldetni, akik az emlékkönyv iránt érdeklődnek.

Jelenthetem, hogy ez év tavaszán megjelent *Barabás Samu* tagtársunk gondos szerkesztésében a *Székely Oklevéltár* c. bizottsági kiadvány 490 lapon; továbbá, hogy az *Anjoukori Okmánytár* még Nagy Gyula által összegyűjtött VIII. kötete anyagának sajtó alá készítése Szentpétery Imre és Eckhart Ferenc bizottsági tagok által annyira előrehaladt, hogy a kötet sajtó alá adása már a következő esztendőben esedékessé válik. Ezzel a ténnyel kapcsolatosan legyen szabad felvetnem a kérdést: lehet-e megelégednünk azzal, hogy az Anjoukori Okmánytár VIII. kötetét kiadjuk és nem

kellene-e foglalkoznunk azzal a kérdéssel, *miképen volna lehetséges biztosítani is az Anjoukori Okmánytár folytatását és ezzel esetleg párhuzamosan megkezdeni a Zsigmondkori Okmánytár közzétételét is*, melynek anyaga tudvalevőleg jórészt együtt van. Oly kérdések ezek, melyek mellett nem haladhatunk el közömbösen, melyekkel idejében foglalkoznunk kell.

Jelenthetem, hogy ez év májusában megalakult Akadémiánk kebelében a hercegprímás úr elnöklété alatt a *Szent István király-Emlékbizottság*, melynek feladata egy olyan nagyszabású és szigorúan tudományos jellegű emlékkönyv szerkesztése, mely méltó az első magyar király emlékéhez. A Bizottság már megkezdte munkáját a hercegprímás úr legközvetlenebb irányítása mellett, és minden remény megvan ahhoz, hogy 1938. tavaszára az Emlékkönyv, melynek anyagi feltételei már biztosítva vannak, meg fog jelenni.

Csánki Dezső történelmi földrajzának befejező kötete is tulajdonképpen jubileumi célokat szolgál. *Mátyás király születésének félezeréves évfordulóját* alig is ünnepelhetnénk meg méltóbban, mint annak a nagy tudományos vállalatnak befejezésével, melyet 100 esztendővel ezelőtt Akadémiánk első elnöke, gróf Teleki József kezdeményezett. Gróf Teleki Józsefnek »*Hunyadiak kora Magyarországon*« című műve egységes terv szerint épült fel s Csánki Dezsőnek monumentális történeti földrajza tulajdonképpen a gróf Teleki József által kidolgozott program kereteit volt hivatva kitölteni. Csánki művének befejezése tehát a Teleki-féle program tervszerű megvalósulását jelenti. Már volt alkalom azonban arra is rámutatni, hogy ezzel még nem tettünk eleget Akadémiánk első elnöke intencióinak, mert hiszen *jolytatnunk kellene a Hunyadiak korára vonatkozó okleveles anyagnak tervszerű közzétételét és azonfelül gondoskodni kellene arról is, ami gróf Teleki Józsefnek talán a legnagyobb szeretettel ápoltt elgondolása volt: megíratni Magyarország XV. századi gazdasági, társadalmi és művelődési történetét*. Legyen szabad a Bizottságot arra kérnem, foglalkozzék ezzel a két indítvánnyal és amennyiben azokat a maga részéről is megvalósítandóknak tartja, intézzen ebben az ügyben megkeresést az osztály útján az összes ülés elé, hogy az Akadémiának ideje és módja legyen a megfelelő anyagi feltételekről gondoskodni.

A felsorolt adatok, melyekhez még hozzá kell vennünk

azt, hogy a Bizottság javaslatára az Akadémia anyagilag támogatta a *Szentpétery Imre* rendes tag szerkesztésében megjelenő *Scriptores Rerum Hungaricarum* című hézagpótló forráskiadvány megjelenését és hogy *Gombos F. Albin*nek a Bizottság egy régibb határozata alapján készülő nagyszabású *középkori forráskiadványa* is közeledik a befejezés felé, nemkülönben előkészítés alatt áll ugyancsak Szentpétery Imrétől az Árpádházi királyok oklevelei kritikai jegyzékeinek második kötete is, mindezek meggyőzően bizonyítják, hogy a Történettudományi Bizottság kebelében nemcsak tervszerű munka folyik, hanem egyúttal megvan benne az a törekvés is, hogy a maga tudományos jellegének szigorú megőrzésével, az időnként esedékes évfordulók révén belekapcsolódjék a magyar társadalom kollektív életébe is. S itt legyen szabad mindnyájunk nevében *leghálásabb köszönetünket nyilvánítani volt főtitkárunknak, aki a Történettudományi Bizottság körében jelmerült gondolatokat és terveket mindenkor készségesen támogatta és létesülésük anyagi feltételeit biztosította. Ha most bizonyos önérzettel hivatkozhatunk arra, hogy a Történettudományi Bizottságban élet volt és munka folyt, akkor abban döntő súlya volt a főtitkár úr megértésének és magasabb tudományos szempontok szerint igazodó együttérzésének.*

Legyen szabad végül jelentést tennem arról a hosszadalmas munkáról is, amely arra irányult, hogy a Bizottság tulajdonát képező nagytömegű *másolatgyűjteményt a kutatók számára használhatóvá tegye.*

Az Akadémia érdeklődése a külföldi levéltárak magyar vonatkozású anyaga iránt működésének első éveitől kezdve megállapítható. Igaz ugyan, hogy eleinte csak az olaszországi levéltárakban végeztetett, részben állami támogatással, rendszeres másoltatásokat, ami a szoros középkori olasz-magyar kapcsolatok révén remélt gazdag forrásanyagra való tekintettel történt, de utóbb programjába vette mindazon európai levéltárak anyagának magyar történeti szempontból való átvizsgálását is, amelyekből magyar vonatkozásokat várt. Ennek tulajdonítható, hogy a Bizottság másolatgyűjteményében ma már a svéd, orosz, lengyel, német, osztrák, holland, belga, francia, spanyol és török levéltárak magyar történeti vonatkozásai is képviselve vannak.

Az a kérdés, hogyan lehetne ezt az évtizedek folya-

mán nagy tömegűvé vált és állandóan gyarapodó másolati anyagot a kutatók számára hozzáférhetővé tenni, már a hetvenes évek végén foglalkoztatta a Bizottságot. A Bizottság *Pauler Gyula* javaslatára eleinte »egy ismertető kimutatás« összeállítását vette tervbe; akkor az volt az elgondolás, hogy a másolati gyűjtemény okleveleinek jegyzékét a Tört. Tárbán fogják közzétenni. *Óváry Lipót* évek múlva (1888.) meg is kezdte az olaszországi másolati anyag regesztáinak a Tört. Tárbán való közzétételét, a folytatására azonban nem került sor, mert a Bizottság a közlésre váró anyag nagy terjedelmére való tekintettel külön kiadványban szándékozott közzétenni az egész másolatgyűjtemény regesztáit és pedig egyszerű időrendi sorrendben. Így jelent meg ugyancsak *Óváry Lipót* összeállításában *A M. Tud. Akadémia Tört. Bizottságának oklevélmásolatai* c. kiadvány 1890—91-ben és 1901-ben három füzetben, mely kiadvány közel 5000 oklevél tartalmi ismertetését adja. Ez a mű annak idején lézagot pótol, ma is hasznos segítő eszköz, de ma már mégis meg kell állapítani, hogy az *Óváry-féle* jegyzékek alapján a közben állandóan gyarapodó másolatgyűjtemény állományáról alig van módunk helyesen tájékozódni. A másolatgyűjtemény az időközben többször megismétlődő helyváltoztatások és a meg nem felelő kezelés miatt lassanként hasznavehetetlenné lett s bár a gyűjtemény újból való rendezésének és megfelelő elhelyezésének kérdése állandóan foglalkoztatta a Bizottságot, csak az 1934. és 1935. évek folyamán vált lehetségessé — az Akadémia főtitkárának és Igazgató-Tanácsának támogatásával — a másolatgyűjtemény megfelelő elhelyezése és rendezése. A másolatgyűjtemény használhatóságát van hivatva szolgálni az az *ismertető kimutatás* is, — hogy *Pauler Gyula*nak annakidején használt kifejezését ismétljem, — mely az *Akadémiai Értesítőben* és különnyomatban is megjelent,¹ mely ismeretetés útbaigazítást nyújt a másolatgyűjtemény egyes részei létrejöttének körülményeiről és most már 175 dobozban elhelyezett állományának legalább általános tartalmáról.

Már *Óváry Lipót* megjegyezte regeszta-gyűjteményének megindításakor, hogy a Történettudományi Bizottság másolatgyűjteményének »csak igen csekély része került nap-

¹ Dr. Lukinich Imre: A M. Tud. Akadémia Tört.-tud. Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése. 121 l.

világra» az Akadémia eddigi forráskiadványaiban. Valóban, ha figyelembe vesszük, hogy sok-sok ezer oldalnyi másolati anyagról: egy teljes század gyűjtőmunkásságának eredményéről van szó és ezzel összehasonlítjuk a kiadott vagy felhasznált anyag mennyiségét, el kell ismernünk, hogy Óváry megállapításai helytállóak. A Bizottság másolatgyűjteményét sem nem ismertük, sem nem használtuk eléggé. Megtörténhetett, — amire *Tagányi Károly* is reámutatott, — hogy a Bizottság kutattatott és másoltatott oly levéltárban, melynek anyaga jó másolatban már a Bizottság másolatgyűjteményében kiadásra vagy feldolgozásra várt, de senki sem tudott róla. Ha azonban arra gondolunk, hogy az *Akadémia forráskiadó tevékenységében* az utolsó évtizedek folyamán határozott *visszafejlődés* észlelhető, akkor megértjük azt is, hogy a Bizottság másolatgyűjteménye miért vesztett korábbi jelentőségéből. Elég csak arra hivatkoznunk, hogy a *Monumenták: Okmánytárak* c. sorozatából 1915-ben, az *Irók-éből*, 1906-ban, a *Magyar Országgyűlési Emlékek* sorozatából 1917-ben, az *Erdélyi Országgyűlési Emlékek-éből* 1898-ban, a *Diplomáciai Emlékek* sorozatából 1878-ban, az *Anjoukori Okmánytár-éből* — 30 évi szünet után — 1920-ban, a *Török-magyarországi Emlékek* sorozatából 1908-ban s végül az *Archivum Rákócziánumból* 1879-ben jelent meg az utolsó kötet. *Valamennyi forráskiadó-sorozat tehát befejezetlenül maradt.* Ennek a visszafejlődésnek szinte magától értetődő következménye volt, hogy a közben folyton gyarapodó másolati anyag egészben véve felhasználatlan maradt, csak időnként tettek abból közzé, de akkor is inkább csak ötletszerűen egy-egy darabot az 1911-ben megszűnt *Történelmi Tár* évfolyamaiban.

Ez a ténymegállapítás nem kíván bírálat lenni a Történettudományi Bizottság forráskiadói tevékenysége felett, mert a hanyatlás kétségtelen tényében olyan okok is közreműködtek, melyeknek elhárítása nem állott s talán most sem áll módunkban. Hangsúlyoznunk kell mindamellett, hogy mivel a *forráskiadás elsősorban akadémiai feladat* és ilyenül tekintette azt az Akadémia is megalapításának első éveitől fogva, a szükséges anyagi feltételek adottsága esetén újból *napirendre kell tűzni* a rendszeres forráskiadás ügyét és az immár kezelhetővé vált másolatgyűjtemény forrásértékkel bíró anyagára támaszkodva, *folytatni kell történelmi emlékeink közzétételét.* Akkor, amidőn

a bukaresti akadémia újabban nyolc kötetben adta ki Veres Endre szerkesztésében Havasalföld és Moldva Erdéllyel való összeköttetéseinek okiratát, — a magyar történelemre vonatkozó forrásanyag közzététele *nemcsak tudományos, hanem nemzeti kötelesség is.*

Lukinich Imre

biz. előadó.

c) Jelentés a M. Tud. Akadémia Archaeologiai Bizottságának 1934. évi működéséről.

1. Az Arch. Bizottság megbízatása lejárván, az Akadémia május havi nagygyűlése annak régi rendes és meghívott tagjait három évre újból megválasztotta. A Bizottság október 20-án tartott alakuló ülésén régi elnökét és előadóját újból megválasztotta és a szükségesnek mutatkozott kiegészítése céljából hat akadémikusnak és három külső szakembernek rendes-, illetőleg meghívott tagul való választását ajánlotta a II. osztály útján az összes ülésnek. Ezek megválasztása a november 26-i összes ülésen megtörtént. A Bizottság elvesztette két buzgó tagját: Möller István l. t., rendes tagot, ki szeptember 30-án, és Márton Lajos meghívott tagot, ki november 4-én halt meg. Jelenleg 19 rendes- és 9 meghívott tagja van a Bizottságnak, névsorukat lásd a folyó évi Almanach 95. lapján.

2. Hekler Antal szerkesztésében kiadta a Bizottság az Archaeologiai Értesítőnek két évre, 1932—33-ra szóló XLVI. kötetét. (223 l., 99 kép, német és francia nyelvű kivonattal.) Tekintettel azokra a fontos tudományos érdekekre, amelyek az Archaeologiai Értesítő évenként való rendes megjelentetését követelik, a Bizottság egyhangú határozattal kéri az Akadémiát, hogy folyóiratának évenként való rendes kiadását lehetővé tenni méltóztassék.

3. A Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztálya Fettich Nándor *Honfoglaláskori ötvösművészet* című munkájának az Archaeologia Hungarica-sorozatban való kiadásához az Akadémia Igazgató-Tanácsától 3000 pengő segélyt kért. Bizottságunk a bemutatott és részletesen ismertetett munkának tudományos fontosságát teljes mértékben méltányolván, a segély megadását javasolta, ami meg is történt.

4. A Bizottság 1934. április 21-én tartott ülésén GeREVICH Tibor jelentést tett FIALA Ferenc építésznek a budai

helyőrségi templomban az Akadémia 500 pengős hozzájárulásával végzett ásatásairól, melyeket ő a Bizottság megbízásából ellenőrzött. Az ásatás kiinduló pontja az a gondolat volt, hogy a budavári helyőrségi templom jelenlegi, barokk kriptája táján felfedheti utolsó Árpádházi királyunk sírját, amint a templom falába az Akadémia rendeletéből 1866-ban illesztett, elavult fölírat hirdeti, hogy abba a Szent János evangélista tiszteletére emelt templomba temették III. Endrét. Tanulmányozván a forrásokat, amiben Jakubovich volt segítségére, kiderült, hogy a helyőrségi templom Mária Magdolnának volt szentelve és hogy a bécsi krónika adata, mely szerint III. Endrét Szent János evangélista templomában temették el, nem ide vonatkozik, hanem arra a templomra, mely a mai Várszínház helyén állott. Mikor Fiala hozzáfogott az ásatáshoz, már tudta, hogy nem fogja megtalálni III. Endre sírját. A negatív megállapításon túl azonban kutatásaival szép pozitív eredményeket ért el. Kiást és rekonstruálta az első templom alaprajzát és felépítését. Az ásatásokat Fiala jó módszerrel, a mai kívánalmaknak megfelelően végezte: minden részletről műszaki és fényképfelvételeket csinált, megállapításai közt több érdekes részlet van. A templom — az egyetlen, melyet a törökök a 14 templom közül meghagytak — fapalánkos elválasztással szolgált egyszerre a katolikusok és protestánsok céljaira; az ostromtól teljesen megrongált templom felépítéséhez barokk stílusban 1711-ben fogtak hozzá. A kiásott eredeti szentély gótikus, a barokk szentély nagyjából követte azt. Felást a kriptát és a szentély körüli részt. Megállapította, hogy a torony — Budapest legrégebbi tornya — nem az eredeti, a XIII. században épült templomnak tornya; annak ugyanis két tornya volt, s azok közt épült a XV. században az új. A Bizottság kimondotta, hogy Fiala jelentését az Akadémiához, illetőleg a vk. miniszterhez fölterjeszti; hogy a rendszeres munkáért elismerését fejezze ki Fialának; hogy a templom gótikus korabeli állapotát ismerve, érdemes volna a templom építészeti és művészeti történetét, beleértve fölszerelésének méltatását, monografiában megírni; végül javasolja, hogy — tekintettel az Akadémia-emelte fölíratos tábla adatainak téves voltára és mivel ilyen tévedések esetleg a többi hasonló emléktáblákon is előfordulhatnak, célszerű volna a Történeti Bizottsággal egyetértőleg, esetleg a Műemlékek Országos Bizottsága bevonásával a történeti emléktáblák szövegeit

fömlülvizsgálni s a téves adatok helyreigazításáról, illetőleg a táblák kicseréléséről gondoskodni.

5. A Bizottság folyó évi február 16-i ülésén tárgyalta gróf Zichy István, a M. Tört. Múzeum főigazgatójának jelentését azokról az ásatásokról, melyeket a Múzeum Régészeti Osztálya a gróf Vigyázó-alapítvány jövedelméből a Bizottság útján engedélyezett 1700 pengő segélyből az 1934. év folyamán folytatott.

Dr. Tompa Ferenc a hatvani Strázsa-hegyen két bronzkori lakóréteget tárt fel, melyek közül a mélyebben fekvőnek zavartalan területén nagykiterjedésű lesározott felületekre és párkányos tűzpadokra bukkant, a cölöplyukakból pedig megállapította, hogy a házak szögletes alakban, aránylag nagy méretekben épültek és tűzvésztlő pusztultak el. A bőséges leletek tanúsága szerint a telep a bronzkor harmadik periódusából származik, jelentősége abban rejlik, hogy ez az első telepünk, amelyen ez a kultúra tisztán, zavartalanul van képviselve.

Jánoshidán dr. Fettich Nándor végzett nagyjelentőségű ásatásokat. Az ásatási munka szükségességét a megelőző évi ásatások rendkívül gazdag eredménye tette indokolttá. Az értékes bronzleleteken kívül ezen a jánoshidai telepen került elő az a nagyjelentőségű avar fuvóhangszer, melynek képe az *Archaeologia Hungarica* XIV. kötetében közlötett. Az 1934. évi ásatások ugyanezen temetőben további sírokat tártak föl (131—210. sírok). Az ásatás eredménye nagyszámú csontfaragvány, ami a jánoshidai avar nép kézművességének figyelemreméltó intenzitását mutatja. Ezek a csontfaragványok a csonthangszer kézművességi hátterét is megvilágítják. A bronz- és vastárgyak jellegzetes avar kori formákat mutatnak. Muzeális szempontból nagy jelentőségűek az előkerült arany fülbevalók. A sírmezőt ezek az ásatások nem merítették ki; a temető egyrésze ma is feltáratlan. — Egy negatív eredményű mezőtúri próbaásatás után Kiskőrösön tártak fel 10 sírt. Ezek, kettő kivételével, már megbolygatott sírok voltak. A területet nem lehetett kimeríteni, mert csak kis része volt szabad. Egy gyermek-sírból származik a sírmező kiemelkedő fontosságú lelete, melynek összetétele és egyes darabjai a legszorosabb összefüggésben vannak a közelebről keltezhető kunágotai és pusztatóti leletekkel. A bizánci formájú bronzcsat és vaskés kivételével a tárgyak fémanyaga arany, a díszítésül használt anyag pedig almandin és üvegpaszta. Egyes

darabok egyenesen a vezérleletekkel közös műhelyre utalnak. Egy megbolygatott sírból előkerült finomművű üveg-pohár darabjai a magas kultúrák felé adnak jól kiaknázható kapcsolatokat. A sírok kísérő-leletei, faragott csontjellemezei, kézzel formált agyagböggrék és állatsontok; a sírok tájolása nagyjából észak-déli irányú, tehát a szokásos avar temetkezési típust tünteti fel. — A fonyódi ásatásnál Árpád-kori háznak szálfákból épült alapzata került elő; a házak egyéb alkotórészeinek a tözegben semmi felismerhető nyoma nem maradt. Egyelőre nem dönthető el, hogy cölöpépítménnyel állunk-e szemben. Tárgyak közül, egy bronz-fülbevalón kívül, nagymennyiségű keramika került elő a X—XII. századból. A leletek értékes részét a fatárgyak teszik. Igen sok a konyhahulladék.

Nógrádverőce mellett dr. Paulovics István eddig nem ismert alaprajzú római erődöt tárt fel. Az oldaltornyokkal ellátott, közel három méter vastag falakkal bíró erőd a maga teljes egészében került feltárássra. Az erőd a Duna északi partján barbár területen feküdt és a határvédelmen kívül a leletek tanúsága szerint a cserekereskedelem áru-beváltó helyeül is szolgált. Az ásatás folyamán valósággá vált az a föltevés, hogy a túlsó parton levő római őrtorony-nal híd kötötte össze. Alacsony vízállás mellett sikerült a római híd tölgyfacölöpeinek sorát megtalálni. Ammianus Marcellinus adata szerint Valentinianus császár Kr. u. 375. évben épített hídjáról van szó. — Az ősz folyamán az őszonei római táborban folyt ásatás a brigetiói törvénytábla lelhelyén. Sikerült is a tábla hiányzó darabját megtalálni, míg a keresett tábori szentély helye a teljes pusztítás képét mutatta. A tábortól keletre, a Duna partján dr. Paulovics fölfedezte az I. segédlégió téglavető telepét, ahol a százával heverő bélyeges téglák fekvése fontos kronológiai megállapításokra ad alkalmat, épúgy, mint a közelben fölfedett fazekastelep, ahol a formák és gyártmányok özöne került napfényre.

A Bizottság elismerésének adott kifejezést a Múzeum Régészeti Osztálya által végzett kutatásokért, amelyeknek részletes ismertetése az Arch. Értesítőben és az Archaeologia Hungarica-ban fog közzététetni. Egyúttal kérni fogja az Akadémiát, hogy a brigetiói téglagyár és fazekastelep rendszeres felkutatására, amely nagyfontosságú eredményekkel kecsegtet, a következő években is megfelelő összeget állítson a Bizottság költségvetésébe.

6. A Bizottság előadója évfolyamok szerint rendbe-szedte a Bizottságnak még tetemes hézagokat feltüntető irattárát és jegyzőkönyveit, melyek most az Akadémiában az illetékes érdeklődőknek rendelkezésére állanak.

Budapest, 1935. március 15.

Kuzsinszky Bálint r. t.,
bizottsági elnök.

Láng Nándor l. t.,
bizottsági előadó.

d) Jelentés a Nemzetgazdasági Bizottság 1934. évi működéséről.

A tekintetes Osztály határozatához képest van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy a Nemzetgazdasági Bizottság részint nagyérdemű elnökének, Gaál Jenőnek hosszas betegsége, majd halála, részint azért, mert munkájára költségvetési fedezet nem áll rendelkezésre, az elmúlt 1934. esztendőben nagyrészt tétlenségre volt kárhoztatva.

A Bizottság múlt év október 15-én új elnököt választott, kinek javaslatára ugyanebben az ülésében elhatározta, hogy a Bizottságnak régebbi kiadványsorozatát: »Értekezések a nemzetgazdasági tudományok köréből« újra megindítja, s erre a célra igénybe fogja venni elsősorban a Serbán János-alapítvány fel nem használt kamatait. A terv az, hogy egyelőre kisebb terjedelmű munkákat s az osztályülésen a közgazdasági tudományok köréből elhangzott felolvasásokat fog a Bizottság az Értekezések sorában kiadni. A Bizottság e kezdeményezése számára a főtitkár úr ő excellenciája meleg pártfogását volt kegyes kilátásba helyezni.

Az »Értekezések a Nemzetgazdasági Tudományok köréből« új sorozata már meg is indult és 1. füzeteként *Navratil Ákos* tagtársunknak a földjáradékról írt tanulmánya jelent meg. Azóta *Hegedüs Lóránt* tiszteleti tag helyezett kilátásba egy hosszabb pénzügytani tanulmányt, mely előreláthatólag az ősz folyamán fog megjelenhetni.

A Bizottság azt reméli, hogy az Értekezések felújításával módot fog nyujthatni értékes közgazdasági tanulmányok megjelenésére és módot fog találni arra is, hogy a gazdasági élet számára is hasznos munkát végezzen korunk problémáinak elméleti alapokon való megvilágításával.

Egyébként véleményt mondott még a Bizottság egy nem-akadémiai tag munkájának kiadására vonatkozólag s

a kérelem elutasítását javasolta. Foglalkozott ezenkívül a Bizottság néhai Huisz Gyulának, a kisbéri ménesbirtok igazgatójának hagyatékában talált, Tessedik Sámuel életrajzát tartalmazó nagyobb terjedelmű kézirattal, amelyet nevezett leánya értékesíteni kíván. A Bizottság a kézirat megvételét javasolta.

Mély tisztelettel

Heller Farkas
biz. elnök.

Kovács Alajos
előadó.

e) A Vojnits-bizottság jelentése.

— 1935. október 28. —

Innen-onnan harminc éve, hogy Akadémiánk néhai özv. Vojnits Tivadarné alapítványából megindította a Vojnits-jutalom kiadását, amely jutalom eleinte pénzből állott, utóbb azonban — a pénzérték leromlása folytán — emlékéremmé változott.

Az Akadémia azelőtt is — úgyszólván mindig — jutalmazott drámai műveket. Megalakulása után csakhamar százaranyas drámai jutalmat alapított — s száz éve múlt, hogy az első jutalommal 1833-ban Vörösmarty hyperromantikus szomorújátékát, a *Vérnász-t*, kitüntette. Ez az akadémiai jutalom koszorúztá meg 1840-ben Szigligeti első, jeles történeti vígjátékát, a *Rózsá-t* is.

Az Akadémia első elnökétől, gróf Teleki Józseftől, valamint a gróf Karátsonyi Guidótól alapított Teleki- és Karátsonyi-féle drámai titkos pályázatokat az ötvenes évek második felétől kezdve évtizedeken át hirdette Akadémiánk, s az előbbin a beérkezett pályaművek közül a viszonylag legjobb nyerte el a jutalmat, az utóbbin azonban az önálló irodalmi becs volt a díj kiadásának feltétele. Ez a két pályázat nem egy értékes művel gazdagította drámairodalmunkat és több jeles darabot juttatott színpadra. Gondoljunk csak Szigligetinek, a legbuzgóbb pályázók egyikének sok darabjára, köztük legkitűnőbb történeti tragédiájára, *A trónkereső-re*, s érdekes társadalmi szomorújátékára, *A fény árnyai-ra*, valamint legjobb vígjátékaira: *A mamá-ra*, *A nőuralom-ra* és a *Fenn az ernyő, nincsen kas-ra*, vagy Csiky Gergely nem egy jeles munkájára, köztük *Az ellenállhatatlan* című vígjátékára és *A vasember* című polgári szomorújátékára, melyek mind akadémiai koszorúval indul-

tak színpadi életüknek. A Kóczán-díjjal pedig a magyar történelmi dráma fejlesztését igyekezett előmozdítani Akadémiánk.

De a színházak szaporodtával a titkos pályázatok ideje kezdett lejárni. A jelesebb írók válogathattak a színházakban, s mind kevesebb értelme lett, hogy kitegyék magukat a pályázat esélyeinek s a döntésig való hosszas várakozásnak. Talán ez a körülmény érlelhette meg a drámai művekért és színházért bizonyára lelkesedő Vojnitsnéban azt az elhatározást, hogy titkos pályázat helyett már előadott és sikert aratott darabok utólagos megjutalmazásával igyekezzék a szerzők érdekeit előmozdítani. A drámai irodalom fejlesztésére azonban a pályázati rendszer tagadhatatlanul hatékonyabb tényező volt, mert alkalmat nyújtott fiatal kezdők vállalkozására és feltűnésére is, — míg a Vojnits-jutalom koszorúja már csak azoknak juthat, akik a színház-igazgató, a közönség és a sajtó bírálatának hármas tűzszlopán szerencsésen — ha talán kisebb égési sebeket szenvedve is, — átjutottak. Körülbelül bizonyos az is, hogy egyetlen író sem igen izgatott és buzdított darabja írása közben az a gondolat, hogy művével majd utólag Vojnits-jutalmat nyerhet.

A Vojnits-jutalom jelentősége — ha azt a sajtó egy része jóformán évről-évre kisebbiteni vagy éppen tagadni igyekszik is — inkább abban áll, hogy az Akadémia, kiküldött bizottsága útján, állandóan szemmel tartja a drámai termést, róla a bizottság jelentése az Akadémia színe előtt nyilvánosan be is számol, s ezzel a szemlével és a darabok értékelésével mindenesetre számottevő adatgyűjtést végez és bírálati anyagot nyújt a drámai irodalom történészei számára. Többször elhangzott már a napi sajtó egy részében az ingerült vád a Vojnits-bizottság véleménye ellen, amely véleményben természetesen lehetnek tévedések is, s lehetnek olyan megállapítások, amelyeket az idő, a jövődől talán meg fog cáfolni, — de hát a kritikai irodalom terén ez nem éppen ritka jelenség. Mi, többszörös sajnálatos tapasztalat ellenére is reméljük, — mint ahogy Athenaeumbeli *Játékszíni Krónika*-jában már majdnem száz esztendővel ezelőtt Vörösmarty hangoztatta, — hogy »jóakarató észrevételeink balul nem vétetnek«. Amit az Akadémia százéves fennállásának ünnepén tartott előadások során boldogult Négyesy László tagtársunk hangoztatott, hogy »Akadémiánk sohasem volt dogmatikus« és »ma is csak egy

dogmája van: az igazság: mi is valljuk és ezúttal is igyekeznünk keresni az igazságot, szem előtt tartva Gyulainak azt a bölcs és helyes intelmét, hogy a kritikának legyen elve és mértéke.

Hogy az Akadémia a hagyományokat tiszteletben tartani igyekszik, hogy nagy szigorral mérlegeli a darabok és irányok megítélésében a minden bizonnyal elsőrendű művészi követelmények mellett a nemzeti szellem megnyilatkozásának vagy fogyatékoságának jelenségeit, a nemzeti nyelv tisztaságával kapcsolatos irodalmi érdeket, és az erkölcsi indítékokat is, — az csak természetes, és nem ellenkezik az igazsággal. Hiszen az Akadémia a maga elhivatottságának gyökérszálaít vagdosná el és kötelességeinek lenne árulójává, ha meggondolás nélkül odaadva magát az irodalmi ízlés és divat sokszor léha változásainak, nem törekednék az örök szép ápolására, s irodalom-szemléletében nem tudná, vagy éppenséggel nem akarná összhangba hozni egymással a művészet és erkölcs elengedhetetlen feltételeit. »A színház a nemzeti nyelv hangja« — írta a jeles színművész Egressy Gábor, *A francia színészet-ről* szóló tanulmányában, 1843-ban — s nem fölösleges hangoztatnunk ma azt a kívánalmat sem, hogy a színház ne legyen csak szórakozás helye, hanem igen fontos szerve kell hogy legyen a nemzeti közművelődésnek, szükséges tehát, hogy ma is — bár más nemzetiségi viszonyok között, mint száz évvel ezelőtt, — a nemzeti nyelv hangja legyen, nemcsak szavával, hanem szellemével.

Hogy azonban az Akadémia nem pártoskodik, hanem iparkodik lehető elfogulatlansággal értékelni a drámai termést, — azt bizonyítja változatos sorozata a Vojnits-jutalommal majdnem három évtized alatt kitüntetett daraboknak. Mindjárt az első jutalmat az új utakat kereső és követő Lengyel Menyhértnek *A halás utókor* című, 1907-ben bemutatott színműve nyerte, a drámai forma e valóban hivatott írójának mindmáig egyik legsikerültebb alkotása. De nem vonta meg az Akadémia az elismerést a modernnek nevezett színműirodalom több más képviselőjétől sem. Mikor Molnár Ferenc, a legdivatosabb színpadi író, kinek itthon s a külföldön is tagadhatatlanul nagy sikerei voltak, a nemzeti géniusz szárnya libbenésétől érintve, a háború vérzivataros idején *A fehér felhő* című költői ihletettséggű darabjával szólt hatásosan a magyar lélekhez: a Vojnits-jutalom ezé a megkapó szép darabé lett. Móricz Zsigmond

— az úgynevezett »Nyugatosok« dédelgetett írója — kétszer is nyert Vojnits-díjat, s merjük hinni, hogy színpadi munkáinak eddigi hosszú sorából az irodalomtörténet is azt a két művet fogja legjelentősebbnek tartani, amit az Akadémia is joggal figyelmére méltatott: a *Sári bíró*-t, az új formát talált és új hangot megütő népies vígjátékot, és a *Légy jó mindhalálig* című, könnyet és mosolyt egyaránt fakasztó színművet. Nagy Endre és Drégely Gábor — semmiképpen sem a konzervatív irány képviselői — szintén kaptak Vojnits-jutalmat, mikor az Akadémia úgy találta, hogy nem szabad ezt a szerény babérágat megtagadni ezeknek az íróknak egy-egy sikerült, s az évi termésben legméltóbbnak ítélt darabjától. A legfiatalabb drámaíró nemzedék legbuzgóbb tagjának, Hunyady Sándornak mindmáig legszebb alkotását, a *Feketeszárú cseresznyé*-t nemcsak forma szerint jutalmazta, hanem valóssággal boldogan és örömmel üdvözölte s méltatta bizottságunk.

Hogy Herczeg Ferenc, hazánknak jelenleg általánosan elismert első írója, aki a maga nevével és munkásságával Kiszfaludy Károly, Szigligeti Ede és Csiky Gergely után új nagy fejezetet nyitott drámánk folyamatos történetében, melyből, mint magukban álló fenséges hegyormok emelkednek ki *Bánk bán* és *Az ember tragédiája* — négy szép darabjával, köztük legkiválóbb történeti drámáink egyikével, az *Árva László király*-lyal és a remekbekészült *Hid*-dal nyerte el a Vojnits-koszorút: az lehet az ő büszkesége is, de mindenesetre Akadémiánké is. S Zilahy Lajos két kitűnő darabja: a *Süt a nap* és *A tábornok*, — Voinovich Géza megrázó *Mohács*-a és megkapó *Magyar Passió*-ja, — Csathó Kálmán népszerű *Te csak pipálj Ladányi*-ja, — Harsányi Kálmán nemes veretű *Ellák*-ja, — Pekár Gyula derűs *Kölcsönkért kastély*-a és érdekes *Danton*-ja, — a korán elhunyt Farkas Pál erős kötésű *Konventbiztos*-a, — Hevesi Sándor érdekes tárgyú *1514*-e, s Mikszáth Kálmánnak Harsányi Zsolt karján színpadra lépő kedves *Nosztaly fiú*-ja és Sik Sándor méltóságos *Isiván király*-a is: mint Vojnits-koszorúsok, az utóbbi évtizedek magyar drámájának mindenesetre tisztas színvonalát jelentik.

A Vojnits-jutalmat eddig naptári évek szerint ítélte oda az Akadémia, — de tavaly, bizottságunk indokolt javaslatára, az ügyrend módosításával a színházi évek szerint való beszámolást tette kötelezővé — vagyis a minden év szeptember 1. és a rákövetkező év augusztus 31. közti idő

alatt Budapesten bemutatott új drámai művek veendő számba. Átmenetileg most az 1934. évi januárius 1-től 1935. augusztus 31-ig terjedő időről kell beszámolnunk, hogy azután a következő jelentés az 1935/36-i színházi évbeli drámatermésről szóljon.

A termés, melyről most kell megemlékeznünk, számbelileg megint jelentős, sőt negyvenet meghaladó új darabbal felettébb bőségesnek mondható. A szerzők közül a termékenységükről is nevezetes Herczeg Ferenc, Csathó Kálmán és Lengyel Menyhért hiányoznak ugyan, de a már névvel bírók és figyelemreméltók közt itt van ezúttal is Zilahy Lajos, Molnár Ferenc, Surányi Miklós, Schöpflin Aladár, Bethlen Margit, Móricz Zsigmond, Andai Ernő, Bónyi Adorján, Hunyady Sándor, Góth Sándor, — itt van a drámával régóta hallgató Heltai Jenő, megint találkozunk vitéz Somogyváry Gyula, Hatvany Lili, a gyorstollú Bús-Fekete László, Fodor László és Relle Pál nevével, — drámával kísérletezett Kóbor Tamás, — s részben új színek is jelentek meg a színpadon és új remények csillantak föl Török Sándor, Bálint Lajos, Feleky Gyula, Lengyel Ernő, László Miklós s még néhány fiatal író művében. Ha amúgy magyarosan, gazda-nyelven akarnók magunkat kifejezni, azt mondhatnók, hogy szalmára igen jó a termés, magra azonban nem fizet olyan gazdagon, mert bizony a kritika cséplőrúdja sok üres kalászt talál. De azért az átlagos eredmény — különösen, ha korszerű engedményeket tesszünk általános esztétikai és szorosan vett dramaturgiai elveinken és nézeteinken, — érték szerint is tűrhetőnek mondható, s nem egy darab emelkedik föléje az általános színvonalnak.

Nem tartjuk szükségesnek, hogy a számbavett 43 darabról mind külön szóljunk. Vannak köztük olyanok, amelyek az Akadémia színe előtti tárgyalásra igazán nem érdemesek, s amelyek nyom nélkül fognak eltűnni a semmiségben. Többet azonban nem mellőzhetünk hallgatással még akkor sem, ha szerzőjük tévedései túlhaladták is drámaírói erényeiket.

Kóbor Tamás komolyan számbaveendő író, de *Hat hónap* című darabjával annyiban tévedett, hogy drámát írt, pedig igazában nem drámaíró, — méltó sikereit másféle irodalmi munkáival aratta. Darabja szikrázik a szellemességtől, ám a drámai élet nagyon halványan pislog benne.

Móricz Zsigmond *Rokonok* című komor regényét vígjátékká írta át, de nem alkotott maradandó értékű darabot. Ő a szalon parkettjén nagyon bizonytalanul jár.

Hunyady Sándor már szinte a Hamlet szava szerinti »gonosz hamarság«-gal ontja darabjait, de — s talán éppen ezért — valósággal mindig távolabb kerül igazán szép darabjának, a *Feketeszárú cseresznye*-nek irodalmi és színpadi sikerétől. A most tárgyalás alatt lévő időszakban két darabja is került színre: a modern színekkel felcicomázott, de ósdi meséjű *Három sárkány*, és a helytel-közzel eléggé mulatságos életkép, a *Lovagias ügy*, melyről azonban jól mondta egyik bírálója, hogy ereiben »nem vér, nem víz s nem tinta«, hanem »sűrű, mézes érzelmösség kering«. Ez a tulajdonság Molnár Ferenc iskolájára vall, a nélkül, hogy a Molnár erős színpadi routine-ja irányítaná a szentimentalizmusnak és bohóságnak ezt a keveredését.

A *Liliom* népszerű szerzőjének iskolájába járt Felek Gyula, a *Pénz beszél* című, — és László Miklós, a *legboldogabb ember* című darab szerzője is. Amabban a beteg édes anyja előtt eleinte kegyesen hazudozó ifjú feltaláló a hős, akinek a darab végére aztán szerencsésen sikerül a találmanya, — emebben pedig a valóság rideg réme elől az álmodozás ragyogó képei közé menekülő kishivatalnok, mikor a vén kisasszonnyal kötendő házassága előtt elveszti állását, s megint az álom vigaszában bízik: álmából nem ébred fel többé, s így válik most már igazán nem csalódható boldog emberré. Ez a két fiatal író egyelőre csak mesterét követi, de merjük remélni, hogy ha megtalálják magukat, talán alkothatnak értékeesebb műveket is.

Újházy György *A tékozló fiú* című darabjában eléggé ügyesen és hatásosan öltözteti régies, magyaros köntösbe az ismeretes bibliai történet szereplőit, darabja szépenzengő nyelvvel rászorgálván az Akadémia színe előtt is a dícséretre.

Történeti tárgyat is választott néhány író. Thury Lajos a XVII. század világába, a költő és hadvezér Zrinyi Miklós korába nyúl vissza *Az új vár* című drámájával, — de nemes becsvágya, lankadó szárnyakon nem tud az igazi siker magaslatára emelkedni, a történeti adatokkal ellentétes részleteket nem tudja költőileg elhíttetni. — Vitéz Somogyváry Gyula már nagyobb írói készséggel, erősebb jellemfestő tehetséggel dolgozik, s *Hűség* című drámája, melyben a »civitas fidelissima« polgárai inkább feláldozzák túsul

elvitt gyermekeiket, semhogy zárva tartsák Sopron kapuit a közelgő magyar király előtt: néhány jelenetében meg-rázó hatást tett.

Történeti darabnak minősíthető Lengyel Ernő Császárparádé-ja is, mely a kalandor III. Napoleon császár történetét tárja elénk, igen szellemesen írt képsorozatban, anélkül azonban, hogy szerves drámai egésszé tudna tö-mörülni.

Annak a mind gyakoribbá váló törekvésnek, hogy jeles regények ültetessenek át színpadra, — ezúttal is nem egy híve akadt, pedig ennek az igyekezetnek csak ritkán van igazi jogosultsága. Mert olyan forma, lényegbe vágó, szervi különbség van a síkban folyó elbeszélés és a térben mozgó dráma között, mint amilyen különbségek választják el a festő- és a szobrászművészet alkotásait, s a regények átformálása színdarabbá bizony nem mindig sikerül. Igaz, hogy sikerült Dumas-filsnek, mikor a *Kamélias hölgy* című, nem is valami elsörendű regényéből megalkotta világhírűvé lett, s minden romanticizmusa ellenére mindmáig élő szép és hatásos darabját, — ám Dumas, ha regényekkel kezdte is pályáját, de igazában dráma-írónak született, s a szerencsétlen Gauthier Margitot és környezetét már a drámaíró lelkével és szemével látva állította bele regényébe, hogy aztán onnét kiemelve őket, valódi helyükre telepítse: a színpadra.

Manapság minduntalan jelentkeznek a regényből lett drámák, és pedig legtöbbször más író művéből dolgozzák át őket a mindenáron színpadra vágyó olyan szerzők, akiknek bizonyára nehezebben menne a maguk képzeletvilágából, vagy akár a históriából venni mesét és alakokat. De talán nem is csak azért nyúlnak mások regényeihez, hanem mert előnyösnek vélik egy-egy híres regényíró zászlaja alatt vinni művüket a színpadi sikerért indított harcba.

Góth Sándor, a színművész, s Relle Pál, az író, tár-sulva idézték színpadra Móra Ferenc kitűnő regényének, az *Ének a búzamezőkről* címűnek szereplőit, s darabjuk a jobb e fajta művekhez tartozik. Az eredendő veszedelem-től azonban ez a színpadon is megkapó mű sem tud szabadulni, s hiba, hogy a regény tragikus végét elkerülendő, az asszony elborult lelkének megvilágosodásával végződik a darab, — pedig színpadon az ilyen hirtelen lelki változás nagyon valószínűtlenné válik.

Schöpflin Aladár, a régi érdemes író, kinek már voltak

színpadi művel is sikerei, most az *Őszi szivárvány* című színművével lépett föl. De ha darabja határozottan irodalmi színvonalon áll is, — drámai hatás szempontjából nem bizonyult erősnek. Romantikus történetet reális módon old meg, ami elvégre nem lenne baj. Egy öregedő úr elveszi a harctéren elesett fia menyasszonyát, csak azért, hogy a születendő gyermek törvényes legyen. A fiatal asszony megszereti fiacskája ifjú orvosát, — az öreg férj pedig beleszeret feleségébe. Az asszonyra rámosolyog a szerelem meleg verőfénye, — az öreg férfinak azonban csak az őszi szivárvány halványodó színei maradnak. A cselekmény nem lüktet eleven erővel a darabban, — az őszi méla csöndje borong rajta. Ez hangulatnak szép, de drámának kevés.

Bethlen Margit *Cserebogár* című színműve sem sikeres drámai alkotás. A határozottan tehetséges írónő, — úgy látszik — szeretettel csüng a színpadon, pedig igazában elbeszélő talentum. Ezt eddigi elbeszélő és drámai műveivel kétségbevonhatatlanul behizonyította — s jobban tette volna, ha ennek a darabnak tárgyát is regényben dolgozza föl. Ott jobban kifejtette volna a fölvetett problémát, hogy vajjon szabad-e az elnyomorodott testű, gyógyíthatatlan beteget az élet szenvedéseiből szándékosan a halálba küldeni?

Heltai Jenőnek, a sokat dolgozó és általánosan kedvelt írónak sem a színpad az igazi tere. Ő különösen apró karcolataival, tárcáival, humoreszkjeivel szolgál rá az elismerésre. Elmésen megírt kedves történetkéi az ő írói termésének legjavát alkotják, s a mīniatűr munkának nem kell szégyenkeznie a nagyszabású alkotások előtt, hiszen a művészi nagyság nem mindig a méretre nagy művekben nyilatkozik. A *Jó üzlet* című színműben sem tud a dráma igazán szárnyat öltetni, — egy-egy jobb jelenet csak a darab erőssége. A történet nagyon ellenszenvesen indul: a házasság gróf elvéteti várandós szeretőjét egy erre a feladatra pénzért vállalkozó fiatal orvossal, akinek már van menyasszonya. A látszatra-házasokban fölébred az érdeklődés egymás iránt, — de aztán a vége mégis csak az, hogy a deressedő gróf elválik feleségétől, elválik a jó üzletet kötött orvos is, s a gróf elveszi régi kedvesét, az orvos meg régi menyasszonyát. A tárgy sivárságát néhány cinikus tréfa is fokozza, s Heltai írói kedvessége nem bizonyul eléggé erősnek a darab megmentésére.

A fiatal író, Török Sándor komolyabb sikert aratott, különösen *Az idegen város* című darabjával, mit a maga regényéből gyúrt át, de határozott drámaírói hivatottsággal. A regényből-készültségnak érezhetősége ennek a darabnak sem válik hasznára, de a színmű mégis hatást tesz, mert igazán költői érzés, meleg szív nyilatkozik meg a mai magyar ifjúság tragikus sorsának érdekes rajzában. Ennek a szerzőnek másik darabja — a *Bankett a Kék Szarvasban* — kevésbé sikerült, bár az ennek a színműnek alapjául szolgáló regényben is igen finom és erőteljes lélekrajzot kapott az olvasó közönség.

Molnár Ferenc nem hiányzik ezúttal sem a színpadi szerzők közül, s *Az ismeretlen leány* című színművében magasabb irodalmi becsvágy jeleivel találkozunk. Az elzüllött leányt egy gazdag úr szeszélye előkelő körbe emeli, s ott a leány és egy fiatal férfi közt tiszta szerelem szövődik. Ám valaki ráismer a leányra, aki aztán, hogy tisztasága látogatát megóvjá, csúnya eszközökhöz folyamodik: odaadja magát egy kis postatisztnek, hogy az, a leány régi életének levelekből kiolvasható bizonyítékait elsikkassza. Minden kiderül, s a lány megöli magát. Ezt a darabot Molnár Ferenc nem éppen sok életigazsággal indítja, de az őt jellemző pompás routine-nal fejleszti, s egy darabig biztosítja is magának a komoly érdeklődést. A postatiszt-motívummal azonban teljesen lerontja a drámai hatást, le a drámai igazságot, s az újabb mocsok útján a régibb szennyből tisztulni akaró leány iránt támadt rokonszenv boszszantó csalódásban semmisül meg.

Zilahy Lajos elismert írói neve sem marad ki a tárgyalt időszakbeli drámai szerzők közül. Ő *Az utolsó szerep* című színművével jelent meg, de ezúttal ő is csak félsikert arathatott. Darabjának hősnője a súlyos szervi szívbetegben szenvedő, ünnepelt színésznő, ki édes anyja maszkjában megtudván az orvostanártól betegségének végzetességét, visszavonul a színpadtól és a nagy világtól, szürke parókát öltve elrejtőzik egy távoli penzióban, de régi érzése egy ifjú iránt kitör belőle, visszahívja magához szerelmesét, ám a hirtelen megrázkódtatást a beteg szív nem bírja ki, s a szerencsétlen nő meghal.

Zilahy sokkal nagyobb tehetségű drámaíró, hogysem ne tudná ezt a tárgyat is érdekesen dolgozni föl, — ám nemcsak hősnője, a darab maga is szervi bajban szenved. A testi betegség itt döntő indíték, a darab tengelyévé van

téve, s így drámailag nem állja meg helyét. Az álöltözetben való kimesterkedése a döntő fordulatnak, az orvos előtt — legfeljebb vígjátékban engedhető meg, míg ebben a nagyon komoly hangulatú darabban kissé visszásan hat. De a mű szerkezeti egysége is meginog a penzióbeli mozgálmás élet környezetrajzában, s így a darab lélekrajza és sok érdekessége sem tudja az eredendő hibákkal terhelt művet Zilahy igen jeles darabjainak színvonalára emelni.

A *Baskircsev Mária* című három felvonásos színmű szerzői, Andai Ernő és Bálint Lajos, már nem is egészen megszokott úton jártak, mikor nem elbeszélő munkából, hanem Baskircsev Máriának, a francia földön hírnévre szert tett orosz festőnőnek ismeretes naplójából írtak drámát. Ez a méltán híres napló tisztára líra, de a drámaírók nagyon jól ültették át színpadra a szegény Mária lélekrajzát. Baskircsev Máriának a naplóban igen megkapóan tükröződő egyéniségéből és élete történetéből is voltaképpen hiányzik a drámai vonás. Ez a lelke mélyén hívó és imádkozó, de a vakbuzgóságtól távol álló, minden vallási formaságtól irtózó, rendkívül művelt orosz leány, aki sokat olvas — Homerosztól kezdve Balzac-ig — s aki bevallja, hogy minden törekvésében nagyobbról álmódott, mint ami természetes — rövid életében két küzdelmet folytatott: egyiket, lelke lobogó tüzeiben égve, a dicsőségért, — másikat testi egészségéért. Szomorú végzete, hogy a nagy diadalt nem érte meg művészi pályáján, — és tudóvészben meghalt fiatalon. Szerelmes — mint naplójában bevallja — sohasem volt s nem is akart lenni. Ezen a ponton változtatják meg alakját igen szépen és ügyesen a drámaírók, anélkül, hogy valójában meghamisítanák. Bastien-Lepage-nak, a neves plein-air festőnek érdeklődését a jeles fiatal művésznő iránt szerelemmé magasztosítják, amit Mária visszautasít ugyan, mert attól fél, hogy a mester művészi hatása a maga önállóságának rovására megy, — de a nagy festő iránti rajongását részben öntudatlan, részben eltitkolt szerelemmé növelik, ami csak akkor talál szívéből utat ajkára, mikor már tudja, hogy betegsége halálos, s hogy nincs már ideje viszonzni a mester szerelmét.

Figyelemreméltó drámaisággal állítják színpadra a szerzők Mária versenytársának, a kemény, erélyes német leánynak, Breslau kisasszonynak alakját. Breslau kisasszony elnyeri Mária elől a nagy érmet, a grande médaille-t, de mikor a becsvágyában és hiúságában sértett Mária

bosszút akar vetélytársán állni és már-már korbácsot emel reá: ez nyugodt egyszerűségével lefegyverzi Máriát, s voltaképpen ő eszmélteti rá a szenvedélyes orosz leányt a szerelem igaz boldogságára.

Mindezt igen tetszetős formában nyújtják a szerzők, öt színpadi képben, melyek közül a legsikerültebb talán az első: mikor Rómában — hol Baskircsevné összebitoronálni készül fiatal leányát a csupa-tűz ifjú Antonelli gróffal, a hírneves bíbornok unokaöccsével, — Mária az ismert nevű jeles festőnek, Robert-Fleurynek kedvező nyilatkozata nyomán ráeszmél tehetségére s rálép a dicsőség felé vezető útra. De hatásos a többi kép is: a párisi festő-akadémia műterme, hol Mária és Bastien-Lepage megismerkednek, — a Baskircsev-palota estélye, a tragikus záró-jelenettel, melyben Mária ájultan esik össze, megtudván, hogy a nagy érmet nem ő nyerte el, hanem vetélytársa, — azután a Breslau kisasszony műterme, hol a két vetélytársnő össze-melegedik, — s végül Mária kis szalonja, mikor Mária titkon kihallgatja doktora lesújtó jövődölését, s aztán bevallja szerelmét Bastien-Lepage-nak és elbúcsúzik tőle. Nagyon finoman van festve Robert-Fleury alakja is, a jeles festőé, ki deresedő fejjel szintén beleszeret a szép fiatal orosz művésznőbe, de titkolt érzését csak egy szomorú sóhajásban adja tudtunkra: nem az a legnagyobb boldogtalanság, ha a szerelem tavaszán meg kell halni, hanem az, hogy a kései, de első és nem viszonzott szerelmet túl kell élni.

Így lett Baskircsev Mária lírai naplójából Baskircsev Mária drámája, s ha maradt is a színpadi műben lírai elem, azt ez az igen ügyesen szerkesztett és költőileg írt darab megbírja s szerzői éppen úgy megérdemelték a közönség tetszését, mint ahogy rászolgáltak a kritika elismerésére.

Surányi Miklós *Aranybástya* című három felvonásos színműve, — mely az 1934. év tavaszán került előadásra a Nemzeti Színházban — az aristotelesi hármasság egy-egy szabályait ugyancsak áttöri, de hiszen azokat már Shakespeare sem tartotta meg a maguk teljességében. A darab I. felvonása 1792-ben, nyár végén történik, Moselburgban, a királypárti franciákat nagy kölcsönrel segíteni akaró gazdag zsidó bankárnak, Mendel Ábrahámnak kastélyában, — a II. felvonás 23 évvel később, 1815-ben, a waterlooi csata utáni napon, Párisban, a császárpárti Lavalette gróf palotájában, — s a III. felvonás további tizenöt év múlva, a dúsgazdag

zsidó Léwy bárónál, szintén Párisban. Tehát a nagy forradalom mindjobban erősödő viharától Napoleon bukásán át Lajos Fülöp uralkodásáig terjedő időben játszódik le az izgalmas történet, mely azonban a dráma legfontosabb, sőt elengedhetetlennek mondható kellékét: a cselekvény egységét nem nélkülözi. Ezt az egységet biztosítják a Mendel és Léwy összeházasodott zsidó családok majdnem félszázados történetének szorosan egybekapcsolódó láncszemei. Surányi darabja meggyőzően tárja elénk a szereplők lelkét, akik nem típusok csupán, — ami kevésbbé értékes lenne drámai szempontból, — hanem igazi drámai plasticitással megalkotott érdekes egyének. Ezek az alakok, ha formára és külső körülményekre nézve — már csak szereplésük idejének és viszonyainak óriási különbsége folytán is, — nagyon különböznek is egymástól, mégis, a lélekboncolás — mit a szerző mesteri módon végez, — kimutatja alapjában véve egyezésüket, s ezzel eléggé jól biztosítja a cselekvény szükségszerű egységességét is. Mi az »Aranybástya?« A ghettónak nem is annyira külső erőszak, mint inkább maga a zsidóság által emelt fala, melyen belül van az összetartó zsidók ereje és hatalma — rajta túl a faj pusztulása.

Rachel, a Mendel bankár kisebbik leánya — az érte élete végéig rajongó Léwy szavai szerint: »Isten kertjének legszebb virága« — titokban kikeresztelkedik, s Beauharnais marquisnak, az emigráló Condé Bourbon herceg hadsegédének felesége lesz, — kilép az »aranybástya« védelme alól, s boldogtalanná válik még leányában és unokájában is. De ebbe a kérdésbe más életigazság láncszeme is kapcsolódik: hogy a pénz sem adhat valódi boldogságot, ha ad is roppant hatalmat. Léwy bankár érzelmileg jakobinus ugyan az I. felvonásban, de üzletileg szívesen támogatja a legitimistákat, mert ez — mint később maga is mondja — ha nem is erkölcs, de életösztön. Ez az életösztön teszi életelvévé, hogy nem szerelemből kell kötni üzletet és házasságot, mert mindkettőhöz tiszta fej és hideg szív kívántatik. De igazán megelégedett nem is lesz soha a szegény-gazdag Léwy, mert Rachel helyett a komoly, éretnyes, hithű Leát veszi feleségül, aki nem ismer más feladatot, mint hogy szolgálja urát s egészséges gyermekeket szüljön neki — szerelmi boldogságot azonban nem nyujtanak egymásnak. Ám legkisebb, legszeretettebb fiúk is kikeresztelkedik titokban, de aztán az is — kilépve a

ghettóból, az »aranybástya« mögül — hiába kergeti a boldogságot, nem egyesülhet unokahugával, a szerencsétlen Rachel boldogtalan unokájával.

Lelki megnyugvást azonban — s ez is megkapó hang a darabban — nyerhet a hívő lélek, akár zsidó, akár keresztyén, mint ahogy nyer Lea, a zsidó bankárné, ki Istenbe vetett bizodalommal hangoztatja, hogy »a legerősebb ember is csak nádszál a viharban«, — valamint a keresztyénné lett Rachel unokája, Léon grófné, Napoleon törvénytelen léha fiának felesége, aki arra a legbüszkébb, hogy szenvedni tud.

Kétségtelen, hogy az *Aranybástya*, szerkezetbeli gyengéi ellenére is jeles színpadi mű, nyeresége az utóbbi időkben nagyon ellankadt drámairodalmunknak. Fő erőssége a nemcsak általában véve költői, hanem határozottan és különlegesen drámai jellemrajz. Léwy bankár, Rachel és Lea alakja mind sikerült, — de értékben és igazságban mindegyiket felülmúlja a csak az I. felvonásban szereplő öreg Mendel Ábrahám jellemrajza, mely a maga tökéletességében párját ritkítja. Ahogy az író ebben az alakban a hitbuzgóságot, az apai szeretetet és az üzleti szellemet nemcsak színpadi, hanem igaz drámai hatással feltüntetni tudja: az maga, a darabnak igen nagy értéke.

A Vojnits-bizottság, — mely Császár Elemér r. tag elnöklete alatt Kéky Lajos l. tagból s a jelentéstevőből állott, — irodalmi és színpadi érték szerint mérlegelvén a tárgyalás alatti időben bemutatott eredeti darabokat, különösen kettőt tartott annyira kiemelkedőnek, hogy a megkoszorúzásra szóba jöhettek: a *Baskircsev Mária*-t és az *Aranybástya*-t. S miután ez utóbbi, anyagának eredetisége s erősebb drámaisága folytán mégis túlszárnyalja a másikat, — ennél fogva a bizottság, egyhangúlag hozott határozatával arra kéri a tekintetes Akadémiát, hogy a most esedékes Vojnits-éremmel Surányi Miklósnak 1934. évi március 23-án a Nemzeti Színházban bemutatott *Aranybástya* című háromfelvonásos színművét méltóztassék kitéüntetni.

Budapest, 1935. október 28.

Kéky Lajos
biz. tag

Császár Elemér
biz. elnök

Szász Károly
jelentéstevő.

f) Jelentés a Wodianer-jutalom odaítéléséről.

A M. Tud. Akadémia bevételeiből néhai báró Wodianer Albert emlékére a kiváló elemi iskolai tanítók részére hirdett nagygyűlési jutalomtétel alapján 1935-ben fejenként 500—500 pengős jutalmat kaptak:

Bálintffy István nyírbátori állami iskolai és Magyar Károly pécsi áll. iskolai igazgató tanítók;
a nm. vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1935-ben a kiváló elemi iskolai tanítók közül 500—500 pengő jutalmat utalt ki:

Szalay Lajos fertőszentmiklósi róm. kat.,
Miklós Béla szalmatercsi róm. kat.,
Molnár János békéscsabai evangélikus ig.-tanítóknak és Soós József nagylétei ref. tanítónak.

IV.

A M. Tud. Akadémia költségvetése

az 1936. év január—június hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> január—júniusi füzetének írói tiszteletdíjaira	6.000 P
II. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> füzetének nyomdai kiállításához	1.000 „
III. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetének nyomdai kiállítására	1.500 „
IV. Az <i>Almanach</i> és a tagok irodalmi munkálatainak kinyomtatására	1.300 „
V. A <i>Tagajánlások</i> kinyomtatására	400 „
VI. A <i>Magyar Etymologiai Szótár</i> következő kötetére	8.000 „
Összesen:	18.200 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Tamás Lajos: <i>Rómaiak, románok és oláhok</i> c. m. nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára	2.500 P
2. Bírálati díjakra	200 „
Összesen:	2.700 P

b) Nyelvtudományi Bizottság.

1. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> következő kötetének nyomdai kiállítására és tiszteletdíjára	4.200 P
2. A <i>M. Nyelvtudomány Kézikönyvének</i> következő füzetére	500 „
3. Csüry Bálint I. t.: <i>Szamosháti nyelvjárás</i> c. művére	1.500 „
4. A <i>Tüzetes magyar helyesírási szótár</i> nyomdai költségeire (első részlet)	500 „
5. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
6. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	6.950 P

c) Nyelvművelő Bizottság.

1. A „ <i>Magyarosan</i> ” c. folyóirat kiadására	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	2.700 P

d) Classica-philologiai Bizottság.

1. <i>Victorisz József</i> Virgilius Bucolicái fordításának, esetleg egy másik kiadványnak költségére	1.400 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
Összesen :	1.640 P

e) Irodalomtörténeti Bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> 1936. évi két füzetének nyomdai kiállítására, szerkesztői és írói tiszteletdíjára	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen :	2.740 P

f) Képzőművészeti Bizottság.

1. <i>Székely Bertalan</i> hátrahagyott munkáinak kiadására	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	2.200 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 18.930 P

B)

A II. osztály és bizottságai.

a) II. osztály.

1. Révész Imre 1. t. székfoglaló értekezése kinyomatására és írói tiszteletdíjára	1.400 P
4. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen:	1.500 P

b) Filozófiai Bizottság.

1. Halasy Nagy József: <i>Aristoteles Metafizikája</i> fordításának kiadására	2.000 P
2. Az <i>Athenaeum</i> c. folyóirat segélye	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen:	3.240 P

c) Jogtudományi Bizottság.

1. Balás P. Elemér: <i>Az okozatosság büntetőjogi problematikája</i> c. m. nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára	2.200 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen:	2.440 P

d) Történelmi Bizottság.

1. A <i>Szent István-Emlékkönyvre</i>	5.000 P
2. Lukinich Imre r. t.: <i>II. Rákóczi Ferenc felségárulási pere</i> c. műve nyomdai költségeire és szerzői tiszteletdíjára	5.000 „
3. Gr. Teleki József: <i>Hunyadiak kora Magyarországon</i> c. m. folytatása gyanánt Csánki Dezső: <i>Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában</i> c. mű következő kötetére	3.000 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Bizottsági apróbb kiadásokra	50 „
Összesen:	13.250 P

e) Hadtörténeti Bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára	2.000 P
2. A bizottság részére készült másolatokra	500 „
3. Egy értekezés kiadására tartalékolva	500 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen:	3.240 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. Hegedüs Loránt ig. és t. t.: <i>Az adótan társadalmi elmélete</i> c. m. nyomdai költségeire, írói tiszteletdíjára és egy másik értekezésre	1.600 P
2. Andreich Jenő és Rostás László: <i>A konjunktúrakutatás</i> c. m. nyomdai kiállítására (első részlet)	3.000 „
3. A <i>Közgazdasági Szemle</i> segélye	2.400 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Bizottsági kisebb kiadásokra	50 „
Összesen:	7.250 P

g) Archaeológiai Bizottság.

1. Az <i>Archaeológiai Értesítő</i> új kötetének nyomdai előállítására, továbbá szerkesztői és írói tiszteletdíjakra . . .	3.000 P
2. Archaeológiai ásatásokra a M. N. Múzeum tisztviselőinek közreműködésével	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen:	4.240 P

A II. osztály és bizottságai összesen 35.160 P

C)**A III. osztály és bizottsága.****a) III. osztály.**

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítő</i> új kötetének nyomdai kiállítására, az ebből készülő különnyomatokra és írói tiszteletdíjakra	15.000 P
2. Schaffer Károly r. tagnak agyszövet-tani kutatásokra	500 „
3. Egyéb természettudományi kutatásokra	5.000 „
4. Emlékbeszédekre és ezek írói tiszteletdíjára	500 „
5. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen:	21.100 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. Néhai Degen Árpád r. t.: <i>A Velebít flórája</i> c. műve kiadására	5.000 P
2. Egy értekezés nyomdai költségeire és szerzői tiszteletdíjára (első részlet)	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	6.200 P

A III. osztály és bizottsága összesen 27.300 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai összesen 81.390 P

Néptudományi Bizottság.

1. Az Akadémia népzenei kiadványának nyomdai költségeire (újabb részlet) és szerzői tiszteletdíjára	5.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen:	5.240 P

A Könyvkiadó Vállalat

újabb kötetének nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára 4.000 P

Külön kiadvány.

Zsirai Miklós l. t.: *Nyelvrokonságunk* c. mű kiadására . . . 3.000 P

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadásokra	500 P
2. Adatgyűjtésre	400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	1.100 P

A Középkori Latinság Szótárának előkészítésére 2.000 P

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, a legszükségesebb kötések költségeire és egyéb legszükségesebb kiadásokra 2.500 P

A „Berzeviczy Albert történettudományi jutalomdíjára” . . .	2.000 P
Nagygyűlési jutalomdíjakra	3.000 „
Nagygyűlési előadás tiszteletdíjára	400 „
Két érdemes tanító jutalmazására	1.000 „
Az Akadémiai kiadványok szétküldésének költségeire legalább	<u>2.000 „</u>
Összesen :	8.400 P

A Coopération Intellectuelle költségeire legalább 2.000 P

Ligeti Lajos egyet. m. tanárnak ázsiai tanulmányújtára (mongol nyelvtudományi kutatásokra) 4.000 P

Összes tudományos kiadásokra 131.830 P

Prohászka Ottokár r. t. képmásának elkészítésére 2.000 P

Személyzeti kiadásokra.

A főtitkári iroda és könyvtár alkalmazottainak illetményeire . 11.500 P

Tiszteletdíjak félévre.

A főtitkár tiszteletdíjára	3.000 P
A három osztálytitkárnak (egyenként 1.000 P)	3.000 „
Dudás Kálmán építésznek	800 „
Voit Lajosnak könyvelésért	800 „
Az altisztek orvosi kezelésére	<u>300 „</u>
Összesen :	7.900 P

A személyzeti kiadások végösszege 19.400 P

A Kisfaludy-Társaság részére Berzeviczy Albert irodalmi

pályadíj kitűzésére 2.000 P

Tudományos társulatok segélyére 7.500 „

Az Akadémia régi alkalmazottainak nyugdíjára és az időnkint előforduló kérelmek alapján segélyekre 24.300 „

Újévkor szokásos ajándékokra (az iroda és könyvtár alkalmazottai, altisztek, postások, kézbesítők, stb.) 2.000 P

Összesen : 35.800 P

Rendes dologi kiadások félévre.

Fűtőanyagra	1.000 P
Villamos világítás (palota és bérház lépcsőháza)	1.600 „
Vízdíj a palotában és bérházban együtt	800 „
Kéményseprőnek	310 „
Ülési meghívók előállítására és borítékokra	250 „
Telefondíj kb.	300 „
Póstadíjakra kb.	450 „
Irodai kiadásokra kb.	500 „
Kézbesítő altisztek villamos költségeire kb.	200 „
Adókra (ez bizonytalan) eddig kb.	9.662 „
Illeték-egyenértékre	100 „
Összesen kb.:	15.172 P

A beruházásokra felvett kölcsön tőketörlesztésére és kamataira 4.000 P

Rendkívüli dologi kiadásokra 2.000 P

Az összes kiadásokra körülbelül **210.202 P**

Bevételek.

Államsegélyekből várható kb.	33.000 P
Házbérlőjövdelemből várható kb.	31.000 „
A gróf Vigyázó Ferenc- és Sándor-vagyon tiszta jövedelméből felhasználandó lesz legalább	127.702 „
A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon nemzeti célra fordítható jövedelméből felhasználható	8.000 „
A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank gr. Széchenyi István-alapítványának régebben tartalékolt kamataiból nyomdai költségekre felhasználható lesz az Ig.-Tanács által meghatározandó összeg kb.	1.000 „
Könyvek eladásából remélhető kb.	2.000 „
A „Magyarosan“ c. folyóirat jövedelméből remélhető kb.	2.000 „
Várható adomány n. Degen Árpád r. tagnak „A Velebit flórája“ c. m. nyomdai költségeire	5.000 „
Összesen kb.:	209.702 P

Ad $\frac{3901.}{V. 1935.}$

V.

A KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON
KÖLTSÉGVETÉSI ELŐIRÁNYZATA
AZ 1936-IK ÉV ELSŐ FELÉRE.

a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon bevételeiről

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
a) Haszonbérletileg kezelt földbirtokok.			
1.	Abony-Bolhásrtpusztá (572.45 q) búzabér, à 18—	10.304.10	
2.	Abonyi kisbérletek (részben búza, részben pénzber)	1.799.40	
3.	Bátyai kishaszonbérletek (búza 652.5 q)	11.745.—	
4.	Csabonyi kishaszonbérletek (búzabér)	1.681.56	
5.	Harta-Bojár (365 q búzabér)	6.570.—	
6.	Nagyberki-Mosdós (pénzbér)	10.040.—	
7.	Rákoskeresztúr-Nagyvér (pénzbér)	3.000.—	
8.	Szalkszentmárton (pénzbér)	40.000.—	
9.	Tószeg-Paládics (búzabér 325 q)	5.859.—	
10.	Tószeg-Szántóhalom (pénzbér)	2.500.—	
11.	Uszód-Nánapusztá (búzabér)	2.086.92	
12.	Uszódi kishaszonbérletek	—.—	95.585.98
b) Vadászati és halászati bérek.			
13.	Bátya vadászati bére	—.—	
14.	Csabony vadászati bére	300.—	
15.	Kötöny vadászati bére	200.—	
16.	Bátya halászati bére	244.—	
17.	Csabony halászati bére	200.—	944.—
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
18.	Bátya	26.600.—	
19.	Prónayfalva-Kötönypusztá	27.470.—	54.070.—
d) Erdőgazdaság.			
20.	Abony	2.000.—	
21.	Bátya	2.000.—	
22.	Csabony	12.000.—	
23.	Harta-Bojár	—.—	
24.	Nagyberki	6.000.—	
25.	Prónayfalva-Kötönypusztá	6.000.—	
26.	Szalkszentmárton	2.000.—	30.000.—
e) Bérházak.			
27.	Budapest, VII., Károly-körút 1.	38.100.08	
28.	Bátyai Központi Szálloda	150.—	
29.	Bátyai szegényház	40.—	
30.	Bátyai ispánlak	210.—	
31.	Csabonyi révkorcsmá	150.—	
32.	Csabonyi ügynöklak	75.—	38.725.08
f) Tőkejövedelem.			
33.	Harta-Mikla vételára után kamatjövedelem	19.800.—	
34.	Értékpapírhozjárás és folyószámlakamatok	20.200.—	40.000.—
g) Különféle bevételek.			
35.	Szalkszentmárton térítés (Feketealmi istálló kártérítés)	555.56	
36.	Tószeg-Paládics-Szántóalmi hátralék		
37.	Szalkszentmártoni bérhátralék	1.233.66	
38.	Előre nem látottak	500.—	2.289.22
A bevételek végösszege:			261.614.28

irányzat

és kiadásairól 1936. január 1-től június 30-ig.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
a) Személyi kiadások.			
1.	A központi igazgatási költségekből a vagyonra eső rész	15.389-56	
2.	Régi alkalmazottak segédijai	770-—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	2.500-—	18.653-56
b) Dologi kiadások.			
4.	Az abonyi park fenntartása	240-—	
5.	Bátyai tatarozások	3.370-—	
6.	A Feketehalom-pusztai iskola részére étellemezési segély	500-—	
7.	Iskola-felszerelésekre	200-—	
8.	A gazdasági iroda fűtése, világítása	250-—	
9.	Bankköltségek	500-—	
10.	Tűzkárbiztosítás	29-25	
11.	Előre nem látott kiadások	1.500-—	
	Szalkszentmárton 8-lakásos cselédház építése	13.000-—	
	Csabonyi révkocsma tatarozása	900-—	
	Kötönyi építkezés	800-—	
	Abony-Töszeg feltárási felvételekre	500-—	21.789-25
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
12.	Bátya (gazdasági kiadások)	10.400-—	
13.	Prónayfalva-Kötönypuszta	17.150-—	27.550-—
d) Az erdőgazdaság kiadásai.			
14.	Az erdőszemélyzet készpénzjárandósága	3.270-—	
15.	Az erdőszemélyzet nyugdíja	1.240-—	
16.	Erdősítési költségekre és csemetékert fenntartására	1.500-—	
17.	Erdőőri lakások karbantartása	300-—	6.310-—
e) Bérház.			
18.	Budapest, VII., Károly-körút 1. sz. ház karbantartása		1.500-—
f) Közterhek.			
19.	Károly-körúti ház	19.255-—	
20.	Bátya	4.255-—	
21.	Csabony	1.100-—	
22.	Nagyberki erdő	500-—	
23.	Prónayfalva-Kötönypuszta	1.300-—	
24.	Rákoskeresztúr	670-—	27.080-—
g) Végrendeleti teher.			
25.	Életjáradék	12.000-—	
26.	Mise és gyászistenítési-zteletek	2.934-—	14.934-—
h) Kamatterhek.			
27.	A M. N. Bank nyugdíjalapjának, a Pesti M. Ker. Banknak „Hitelszámla” után és egyéb folyószámláknak		40.200-—
A kiadások végösszege:			158.022-81
Összesítés:			
Összes bevétel		261.614-28 P	
Összes kiadás		158.022-81 P	
Bevételi többlet		103.591-47 P	

3901/V. 1935.

E16-

a gróf Vigyázó Sándorné sz. báró Podmaniczky Zsuzsanna-vagyon

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
<i>a) Haszonbérbe adott földbirtokok.</i>			
1.	A rákoskeresztúri kishaszonbérletek	18.047 ⁸³	34.003 ³³
2.	Vecsés-Ferihegy (457 mm. rozs)	7.472 [—]	
3.	Pesti rétek (pénzbér)	8.483 ⁵⁰	
<i>b) Erdőgazdaság.</i>			
4.	Rákoskeresztúr		3.000 [—]
<i>c) Tőkejövedelem.</i>			
5.	Értékpapírszelvényhozadék és folyószámla- kamat	10.900 [—]	11.500 [—]
6.	Penc eladásából kamatjövedelem	600 [—]	
<i>d) Különféle bevételek.</i>			
7.	Rákoskeresztúri vadászati bér	500 [—]	2.500 [—]
8.	Rákoskeresztúri parcellák kamatjövedelme	2.000 [—]	
A bevételek végösszege :			51.003 ³³

irányzat

bevételeiről és kiadásairól 1936. január 1-től június 30-ig.

	Pengő	Pengő
B) Kiadások.		
<i>a) Személyi kiadások.</i>		
1. A központi igazgatási költségeknek agr. Vigyázó Sándorné-vagyonra eső része	5.983·77	
2. A rákoskeresztúri ispán illetménye	1.440·—	
3. Az alkalmazottak készkiadásai	800·—	
4. Kertmunkás és téli csősz	480·—	
5. Rákoskeresztúri múzeum	—·—	8.703·77
<i>b) Dologi kiadások.</i>		
6. Rákoskeresztúri építmények tatarozása	750·—	
7. Rákoskeresztúri parkfenntartás	300·—	
8. Bankköltségek	50·—	
9. Előre nem látottak	500·—	1.600·—
<i>c) Erdőgazdasági kiadások.</i>		
10. Erdőőri illetmények	900·—	
11. Csemetekert és erdősítsési költségek	300·—	1.200·—
<i>d) Közterhek.</i>		
12. Rákoskeresztúr	2.008·—	
13. Pesti rétek	770·—	2.778·—
<i>e) Kamattartozás.</i>		
14. Kölcsönvett kisebb tőkék kamatai		1.600·—
A kiadások végösszege :		15.881·77
Összesítés.		
Összes bevétel	51.003·33 P	
Összes kiadás	15.881·77 P	
Bevételi többlet	35.121·56 P	

VI.

Az Akadémia ülései 1935-ben.

I. osztály.

Január 7. *Horváth János* r. t.: Szemelvények a magyar humanizmus történetéből. *Ivánka Endre* vendég: Újabb adatok Aristoteles fejlődésének megértéséhez. — Február 4. *Viszota Gyula* r. t.: Kortársak Széchenyi Hitel-éről. — Március 4. *Zichy István* gr. l. t.: Szemelvények »A magyarság származása« című készülő munkából. *Bajza József* l. t.: Magyar Benigna a horvát költészetben. — Április 1. *Brisits Frigyes* l. t.: Vörösmarty Mihály és az Akadémia. (Székfoglaló.) — Május 6. *Tolnai Vilmos* r. t.: Szótári tanulságok s a teljes szótár. (Székfoglaló.) *Moravcsik Gyula* l. t.: A magyar Szent Korona görög feliratai. (Székfoglaló.) — November 4. *Husztí József* l. t.: Manilius Rhallus magyarvonatkozású költeményei. — December 2. *Pukánszky Béla* l. t.: Nagynémet eszmék irodalmi visszhangja.

II. osztály.

Január 21. *Nagy Lajos* l. t.: Contraaquincum és Pest Árpád-kori vára. (Székfoglaló vetített képekkel.) — Február 11. *Hekler Antal* r. t.: A magyarországi barokk szobrászat európai helyzete. (Székfoglaló vetített képekkel.) — Március 11. *Kolosváry Bálint* r. t.: Fejezet a magyar ingatlanjog köréből. (Székfoglaló.) Osztálytitkár választás. — Április 8. *Kornis Gyula* ig. és r. t. osztályelnök megemlékezése II. Rákóczi Ferencről, halálának 200-ik évfordulóján. *Markó Árpád* l. t.: A lipitói kuruc hadjárat 1709. augusztusában. (Székfoglaló.) — Május 20. *Hodinka Antal* r. t.: Ami a karlócai békekötésből kimaradt és következményei. (Székfoglaló.) — Június 17. *Bartók György* l. t.: A metafizika célja és útjai. *Balás P. Elemér* vendég: Az okozatosság büntetőjogi problematikája. — Október 21. *Ereky István* r. t.: Közigazgatás és önkormányzat. — November 11. *Hegedüs Loránt* ig. és t. tag: Az adótan tár-

sadalmi elmélete. *Hekler Antal* r. t.: Új irodalmi és történeti arcképszobrok az athéni nemzeti múzeumban. (Vetített képekkel. — December 9. *Surányi-Unger Tivadar* l. t.: Gazdasági rugalmasság és változékonyság. (Székfoglaló.)

III. osztály.

Január 14. *Rédei László* vendég: Két középértékről a másodfokú számtestben. Bemutatja Rados Gusztáv r. t. *Rédei László* vendég: $A^2 - Du^2 = -1$ Pell-féle egyenlet megoldhatóságáról. Bemutatja Rados Gusztáv r. t. *Fehér Dániel* vendég: Az alföldi homokos talajok biokémiai vizsgálata, különös tekintettel a fásításra. Bemutatja Mágocsy-Dietz Sándor r. t. — Február 18. *Marek József* l. t., *Wellmann Oszkár* és *Urbányi László* vendégek: Rhachitis-kísérletek borjúkkal és a rhachitis-aetiologia. Előterjeszti Marek József l. t. *Kerékjártó Béla* l. t.: Análytikus leképezések indexéről. *Kutassy Endre* vendég: Két új *Indopecten*-faj az erdélyi triászból. Bemutatja Vendl Aladár r. t. *Kutassy Endre* vendég: Adatok a *Lovcenipora* kérdéséhez. Bemutatja Vendl Aladár r. t. *Kadič Ottokár* vendég: A Mussolini-barlang felásatásának eredményei. Bemutatja Cholnoky Jenő l. t. — Március 18. *Fejér Lipót* r. t.: A hatványsorról és a vele kapcsolatos Legendre-féle többtagúakról. *Mauritz Béla* r. t. és *H. F. Harwood* vendég: A Tátika-csoport bazaltos közei. *Gerő Lóránd* vendég: Egy új eljárás alkalmazása perturbációk felismerésére a CS, CO és N₂ molekulák szinképén. Bemutatja Pogány Béla r. t. *Renner János* vendég: Kísérleti vizsgálatok a tömegvonzás és a tehetetlenség arányosságáról. Bemutatja Tangl Károly r. t., osztályelnök. *Kormos József* vendég: Adatok a Suctoriusok fejlődésének ismeretéhez. Bemutatja Entz Géza r. t. — Április 15. *Doby Géza* i. t.: Kísérletek a talaj hasznos nitrogén-tartalmának fiziológiai-kémiai meghatározására. (Székfoglaló.) *Finkey József* l. t.: Újabb kísérleti adatok a hazai szenek briketizálásának kérdéséhez. (Az ú. n. kolloid-eljárás.) (Székfoglaló.) *Gyulai Zoltán* l. t.: Túlterhelt NaCl kristályok elektromos vezetőképessége és belső szerkezete. (Székfoglaló.) *Vendl Miklós* l. t.: A leukofillitek. (Székfoglaló.) *Rados Gusztáv* r. t.: Indukált négyzetes alakokról. *Zemplén Géza* r. t.: A rutin glükozid diszacharidjának, a »rutinóz«-nak

szerkezete és szintézise. *Szőkefalvi Nagy Gyula* l. t.: Valós együttthatójú polinomok deriváltjának valós zéróhelyeiről. *Ábrahám Ambrus* vendég: Adatok a madárbélcsatorna beidegzésének kérdéséhez. Bemutatja *Lenhossék Mihály* t. t., másodelnök. *Török Piroska* vendég: A budapesti vízvezetéki vízszüredék faunája. Bemutatja *Entz Géza* r. t. — Május 13. *Mihailich Győző* l. t.: A melegbefolyása a bauxitcementbeton szilárdságára. (Székfoglaló.) *Széki Tibor* l. t.: Vizsgálatok a fűszerhatású vegyületek köréből. (Székfoglaló.) *Rados Gusztáv* r. t.: Az indukált helyettesítések determinánsának ragjáról. *Szentpétery Zsigmond* l. t.: A lillafüredi Szentistvánhegy közettani szelvénye. *Dudich Endre* l. t. és *Wagner János* vendég: Bars vármegye puhatestű (Mollusca) faunájának alapvetése. *Wagner János* vendég: A Vallonia-csiganem hazai fajai. Bemutatja *Dudich Endre* l. t. *Frank Gábor*, *Patai Imre* és *Tomasek Zoltán* vendégek: Kolloid struktúrájú grafitrétegek vizsgálata. Bemutatja *Pogány Béla* r. t. *Endrédy Endre* vendég: Chromsav- és bichromát-oldatokban uralkodó egyensúlyokról. Bemutatja *Gróh Gyula* l. t. *Szabó Zoltán* vendég: A diffúziós potenciál koncentrációfüggése. Bemutatja *Gróh Gyula* l. t. *Szabó Zoltán* vendég: Vizsgálatok a sósav ionjainak aktivitásáról. Bemutatja *Gróh Gyula* l. t. — Június 3. *Fejér Lipót* r. t.: A hatványsorról és a vele kapcsolatos Legendre-féle többtagúakról. *Vendl Aladár* r. t., *Takáts Tibor* és *Földvári Aladár* vendégek: Újabb adatok a Börzsönyi-hegység löszének ismeretéhez. *Marek József* l. t., *Wellmann Oszkár* és *Urbányi László* vendégek: További vizsgálatok a csontok sóinak kémiai szerkezetéről. *Csik Lajos* vendég: Hőmérséklet hatása gének által feltételezett genotípusra. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Földvári Aladár* vendég: Agyagok iszapolása ammóniumhidroxid-, nátriumoxalát- és nátriummetaszilikát-oldatban. Bemutatja *Vendl Aladár* r. t. *Bogsch László* vendég: A nőgrádszakáli tufás márga faunájának kora. Bemutatja *Vendl Aladár* r. t. — Október 14. *Zimmermann Ágoston*: Funkcionális anatómiai szerkezetek. (Székfoglaló.) *Szent-Györgyi Albert* l. t.: A biológiai oxidációk mechanizmusa. (Székfoglaló.) *Schaffer Károly* r. t.: Az átöröklődő szervi idegbántalmak kórszövettani meghatározása. *Zemplén Géza* r. t.: A robininről, a robinobióról és a kámpferolrhamnozidról. *Konek Frigyes* l. t.: A Konek-Skraup-féle chininreakció kiterjesztése más biazótos alkaloidokra, mint hydro-

chinin-, strychnin-, spartein-, peganin-, stb.-re. *Szőkefalvi Nagy Gyula* 1 t.: Érintő szingularitás nélküli és zéró-indexű síkgörbékről. *Tokody László* vendég: Magyarországi piritek kristálytani vizsgálata. Bemutatja Zimányi Károly r. t. *Tokody László* vendég: Adatok a Szepes-Gömöri Érchegység ásványainak ismeretéhez. Bemutatja Zimányi Károly r. t. *Barta József* vendég: A csavarás problémájának újabb analógiája. Bemutatja Pogány Béla r. t. *Pilismaróti Bozók László* vendég: Újabb vizsgálatok az ionizált oxigénmolekula sávos színeképén. Bemutatja Pogány Béla r. t. *Neugebauer Tibor* vendég: A kontrapolarizáció elmélete. Bemutatja Ortway Rudolf 1. t. — November 18. *Rados Gusztáv* r. t.: Adjungált determinánsok rangszáma. *'Sigmond Elek* r. t.: Általános színkulcs az átnézetes talajtérképekhez. *Tuzson János* 1. t.: Az egyszikűek fejlődéstörténete. *Konek Frigyes* 1. t.: Chinazolin-rendszerű alkaloidok viselkedése az úgynevezett differenciáló metilálásnál. *Vitális István* 1. t. Orygocerasok a sopron-vidéki alsó pontusi üledékekben. *Tasnádi-Kubacska András* vendég: Traumás eredetű betegségek öröklődése kihalt állatokon. Bemutatja Entz Géza r. t. *Haranghy László* vendég: Édesvizi kagylóink és a Lithoglyphus naticoides Fer., mint a szabad vizek öntisztulási képességének tényezői. Bemutatja Entz Géza r. t. *Zimmermann Gusztáv* vendég: Adatok az os carpi centrale összehasonlító anatómiájához. Bemutatja Zimmermann Ágoston r. t. *Palik Piroska* vendég: A Puszta-Szent-Jakabi tó algái. Bemutatja Tuzson János 1. t. *Palik Piroska* vendég: Fejlődéstani vizsgálatok a Sorastrum spinulosum-on. Bemutatja Tuzson János 1. t. *Báró Andreánszky Gábor* vendég: Adatok Északafrika flórájának ismeretéhez. Bemutatja Tuzson János 1. t. *Boros Ádám* vendég: Magyarországi hévvizek felsőbbrendű növényzete. Bemutatja Szabó Zoltán 1. t. *Lipka István* vendég: Többtagúak irreducibilitásáról. Bemutatja Szőkefalvi Nagy Gyula 1. t. — December 16. *Rados Gusztáv* r. t.: A Kronecker-féle determináns rangszáma. *Kutassy Endre* vendég: Földolomit és Dachstein mészkő-faunák a Budai hegységből. Bemutatja Vendl Aladár r. t. *Budó Ágoston* vendég: A triplett molekulatermekről és a triplett sávok intenzitásáról. Bemutatja Pogány Béla r. t. *Mócsy János* vendég: Az izomrostokból kivált myoglobin sorsa és kiürülése. Bemutatja Marek József 1. t.

Összes ülések.

Január 28. *Lukinich Imre* r. t.: Történettudományi bizottságunk kéziratára. — Február 25. *Domanovszky Sándor* r. t.: Békefi Remig r. tag emlékezete. — Március 26. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t., elnök megemlékezik gróf Széchenyi István halálának közeledő hetvenötödik évfordulójáról. Fináczy Ernő ig. és r. t., osztálytitkár elhunyna. *Gerevich Tibor* r. t.: A régi kassai festőiskola. (Vetített képekkel.) (Székfoglaló.) Az 1935. évi április—júniusi pótköltségvetés tárgyalása. — Április 29. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t., elnök átadja a Magyar Tudományos Akadémia és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium fejenként 500—500 pengős jutalmát a kitüntetett érdemes tanítónak. *Kovács Alajos* l. t.: Buday László r. t. emlékezete. *Rozlozsnik Pál* l. t.: Schafarzik Ferenc r. t. emlékezete. — Május 27. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t., elnök megnyitó beszéde. *Erekly István* r. t.: Concha Győző emlékezete. *Hegedüs Loránt* t. t.: Concha Győző Politikája. A M. Tud. Akadémia 1935. július—decemberi költségvetésének tárgyalása. — Október 7. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t., elnök megemlékezése Pázmány Péterről és a budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem 300 éves fennállásának ünnepéről. Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanácsba a M. Tud. Akadémia részéről egy tag kiküldése. Tájékoztatás a M. Tud. Akadémia vagyoni helyzetéről. — Október 28. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t., elnök: Megemlékezés a Liszt-évfordulóról. *Szász Károly* l. t.: Jelenítés a Vojnits-jutalomról. — November 7. Főtitkárválasztás. — November 25. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t., elnök megnyitó beszéde. *Petrovics Elek* l. t.: Székely Bertalan jellemrajzához. Az 1936. évi január—júniusi költségvetés tárgyalása. — December 9. *Berzeviczy Albert* elnök úr ő nagyméltósága lemondó levelének bemutatása. — December 23. *Léopold Antal*: Adatok Árpádházi Szent Erzsébet ikonográfiájához.

VII.

**Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök elnökké
választásának harmincadik évfordulója,
1935. november 27-én :**

**a) Lenhossék Mihály ig. és r. t., másodelnök
üdvözlő beszéde.**

Kegyelmes Uram!

Mélyen tisztelt Elnökünk!

Mélységes tiszteletünk kifejezésével járulunk Eléd elnökséged 30-ik évfordulóján és kérünk, fogadd szívesen szívből jövő üdvözlésünket. Emlékezésünk hálás érzéssel száll vissza arra a '30 év előtti napra, amely vezérünkké avatott, s hálával adózunk a Gondviselésnek, hogy ily hosszú időn át megtartott Akadémiánk élén szellemednek teljes fényességében, egyéniségednek teljes emberi nagyságában.

Midőn engem ért az a megtisztelő feladat, hogy ez alkalommal Akadémiánk üdvözetét tolmácsoljam, mélyen átérzem gyengeségemet s kétség fog el, vajjon fogom-e tudni a Te egyéniségedhez, érdemeidhez méltóan szavakba foglalni azokat az érzelmeket, amelyek ma bizonyára Akadémiánk minden tagját áthatják, fogom-e tudni kellőkép kifejezni azt a hálát és hódolatot, amellyel valamennyien meghajlunk a Te nemes egyéniséged előtt. De én úgy érzem, mintha valami jogcímet adna nekem a felszólalásra már az a körülmény is, hogy én is egyike vagyok annak a 77 akadémiai tagnak, aki most 30 éve a választáson megjelent és Téged nagy szótöbbséggel megválasztott és egyike annak a 10 akadémikusnak, aki a 77 tagból még él és most Téged, szeretett elnökünk, szíve melegeivel üdvözölhet.

Emlékszünk jól: mikor elfoglaltad az elnöki széket, már nagy és fényes irodalmi, közéleti és politikai pálya állt mögötted. Mint pályád első lépcsőfokán jogakadémiai

tanár, majd 28 éves korodtól kezdve képviselő és mint ilyen a közoktatásügyi bizottság előadója, azután mint a kultuszminisztérium magasállású tisztviselője, majd egy évtizedig államtitkára és végül közoktatásügyi miniszter, de mindenekfölött mint az irodalom sokoldalú és kimagasló munkása és kultúrügyekben megbecsült publicista és író, már akkor a magyar szellemi élet első kiválóságai és vezető férfiai közé emelkedtél, s ha a politikai viszonyok forgandósága miatt röviddel megválasztásod előtt a miniszteri széket el is kellett hagynod, sőt, amint egyízben szinte derűs humorral említetted, még az a párt is, amelyhez tartoztál, egyidőre száműzve volt a politikai élet porondjáról, könnyen érthető, hogy kiválóságod, sőt mondhatjuk nélkülözhetetlenséged különösen a magyar szellemi élet irányítása körül néhány év múlva ismét visszavezetett a politikai élet központjába és bizonyára visszavezetett volna megint az állami kormányzat legmagasabb polcainak egyikére is. De, amit nem tudunk eléggé meghálálni, Te, tisztelt elnökünk, hűségesen ragaszkodtál Akadémiánkhoz, a politikai szereplés nem tudott Téged eltéríteni az osztatlan és lelkes bizalommal újra és újra felajánlott díszes elnöki tisztségtől, és mindig mélyülő nagy tudásodat, kiváltságos képességeidet és buzgalmadnak legjavát az évek ily hosszú során át Akadémiánknak s azon keresztül tudományos művelődésünk nagy nemzeti ügyének szentelted. De voltaképen előbbeni tevékenységed is a kultúrpolitikát, hazánk magasabbrendű szellemi haladását szolgálta, s így mondhatjuk: egész pályád egy nagy gondolat jegyében állott, életednek egész tartalma összefüggő műalkotásként, egységes, egycélú műremek gyanánt áll előttünk.

Engedd meg, hogy szavaimban figyelmen kívül hagyjam a publicistának, a műtörténésznek, a történetírónak, a politikusnak, az állami közigazgatás magasállású intézőjének elismert kiváló érdemeit s csak azokra az érdemekre vetítsek egy keskeny fénysávot, amelyeket tudományos intézményünk körül vagy annak keretén belül szereztél.

Idézzük vissza emlékezetünkbe a 30 év előtti választás alkalmából elhangzott nyilatkozatodat. Kautz Gyula másodelnök üdvözlő szavaira adott válaszdobban hitet tettél arról, hogy bízol a nemzet kultúrhivatásában és fogadalmat, hogy az Akadémiát híven fogod szolgálni, hogy a

kötelességteljesítésben első leszel társaid közt s közöttük a kollégiális érzelmeket, a kölcsönös megbecsülés és a nemes verseny szellemét fogod ápolni.

Meghatottsággal és hálatalten teszünk róla tanúságot, hogy fogadalmadat hűségesen megtartottad, az ígéret szavainak papírpénzét maradéktalanul a tettek aranyára váltottad be: első voltál közöttünk és vagy ma is a kötelességteljesítésben. Hivatásodat intézményünk élén ma is azzal az önzetlen, lankadást nem ismerő odaadással és komolysággal teljesíted, mint működésed elején és egész folyamata alatt. Ma is változatlanul érezzük a lényedből kisugárzó igaz lelkesedés melegét Akadémiánk és ezzel nemzeti művelődésünk, kulturális haladásunk ügye iránt, és érezzük annak buzdító és lelkesítő hatását. Érezzük lényedben azt a »zarándoki komolyság«-ot, melyet Széchenyi kívánt Akadémiai társaitól hivatásuk követésében, s amellyel a nagy alapító maga szentelte életét a haza szolgálatának.

És tapasztaltuk és tapasztaljuk fogadalmad másik részének a teljesülését is abban a bölcs mérsékletben és páratlan tapintatban, amellyel Akadémiánkat vezeted és amellyel elhárítasz minden diszharmóniát intézményünk működéséből.

Programmodban, melyet a megválasztásodat követő évben, 1906. március 25-én a díszülésen elnöki megnyitásban mondottál el, klasszikusan megfogalmazva adtad elő felfogásodat az Akadémia hivatásáról. Nyilatkozatodban kifejeződik lényednek szintiszta egyenessége és realitása, minden túlzástól, minden hatást kereső nagyzólástól való tartózkodásod és világos meglátásod. Az Akadémia feladatáról és célkitűzéséről eloszlatni igyekszel minden túlzott elképzelést, minden fantasztikus elgondolást. Az Akadémia nem teremthet erőket, nem alkothat tudományos műveket. Ezek utóvégre is mindig mint egyes emberek alkotásai látnak napvilágot. Csak alkalmat, tért, indítást, ösztönzést, bírálataival útbaigazítást adhat az egyesek munkásságához. Szóba hoztad azt a már több elődödtől felpanaszolt jelenséget, hogy a közönség érdeklődése az Akadémia iránt, alapítványokban megnyilvánuló áldozatkészsége vele szemben az utóbbi időben megcsappant. De reámutatsz ennek természetes okára is. Széchenyi »tudós társaság«-ával az akkori idők szükségletéhez képest

elsősorban nyelvművelő intézményt akart létesíteni, hogy a tudományok magyar nyelven való terjesztése ne akadjon meg a kifejező eszköz hiányán; de már az első tervezet mint további, későbbi célt odasorolta tudományos műveknek magyar nyelven íratását és kiadását. Az első célt Akadémiánk már jóval elnökséged kezdete előtt nagyjában elérte és már áttérhetett a nyelvápolás és nyelvfejlesztés további folytatása mellett tulajdonképeni feladatára: a tudományok beható munkálására és előbbrevitelére. De ebben közönségünk akkor még nem látta úgy kidomborodni a nemzeti célt, mint a nemzeti irodalom és nyelvművelés szilárd megalapozásában: ebből érthető érdeklődésének csökkenése. Pedig már Eötvös József elsőrangú nemzeti feladatnak mondja egyik akadémiai szónoklatában a tudományok művelését, mert — ezek az ő ma különösen vígasztalólag ható szavai — »napjainkban a nemzetek nagysága nem az emberek, hanem az intelligencia mennyiségétől függ«. Ma már az egész intelligens magyarság átérzi annak a nagy nemzeti fontosságát és értékét, hogy a magasabbrendű tudományos munkában is lépést tartsunk a művelt külfölddel és hogy teljesítményeinkkel egyenrangú társként csatlakozzunk hozzá. Elsősorban természetesen a magyar vonatkozású tárgyakat: nyelvészetet, történetet kell ápolnunk, nemcsak azért, mert ez a munka lelkünkhöz legközelebb áll, hanem azért is, mert ezt csak mi magunk végezhethjük el; de ki kell vennünk a részünket azokból a nemzeti szín nélküli tudományos iparkodásokból is, amelyeket az egész kultúremberiség karöltve folytat a megismerés javaiért. S hogy ne végezzünk nyelvünk elszigeteltsége miatt hiábavaló munkát s ne maradjanak a magyar tudományos munka és kutatás eredményei ki nem ásott kincsek gyanánt ismeretlenek, gondoskodunk már évek óta arról, hogy róluk a külföld szakkörei is tudomást vehessenek, amennyiben a holland, dán, svéd stb. akadémiák mintájára kiadványainkban közleményeink magyarnyelvű ismertetéséhez hozzácsatoljuk azoknak valamely nagy nyugateurópai kultúrnyelven való teljes fordítását, vagy rövidebb-hosszabb kivonatos közlését.

Abban, hogy Akadémiánk ilyen célszerű, a magyarságnak valóban hasznohajtó irányban fejlődött és fejlődik, nagy érdemed van Neked is, tisztelt elnökünk, aki meg-

honosítottad körünkben ezt az egészséges, gyümölcsöző szellemet. Személyedben megtestesítője vagy egy eszménynek: a műveltség emberileg elérhető legmagasabb fokán álló, kifinomult lelkű magyar ember típusának. A Te példád mutatja, hogy a műveltségnek ez a nemzetközi tökéletessége nem ellenkezik a legmelegebb hazafias érzéssel, hiszen egész tevékenységed, egész életed munkája harsogó bizonyossága ennek. Nagy műveltségednek, csodálatos nyelvtudásodnak az Akadémia is nagy hasznát látta külföldi viszonylataink ápolásában, de látta a haza is többszörös külföldi szerepléseidben a revízió és a magyar kultúra ismeretése érdekében.

De elnökséged alatt az évtizedek során a közönség felfogása, érdeklődése Akadémiánk ügyei, sőt díszülése és összes ülései iránt is lényegesen javult, ha nem is dicselkedhetünk azzal a népszerűséggel, amelynek a tisztán nyelvművelő Académie française-nek a közönség tömege által megrohamozott ülései örvendenek. S ebben a javulásban nagy részük van összes üléseinkben elhangzó remek szónoklataidnak. Beszédeid, írásaid, műveid a magyar komoly irodalmi és tudományos írásművészet legtükéletesebb alkotásai. Gustave Flaubert azt mondja, hogy minden fogalomra csak egyetlen egy kifejezés van, amely a legigazibb s a legszebb is valamennyi közt. Ha ennek a tételnek a maradéknélküli igazságához legalább magyar vonatkozásban kétség is fér, annyi bizonyos, hogy Te, tisztelt elnökünk, minden fogalomra, minden gondolatra csalhatalan biztonsággal megtalálod a legalkalmasabb, legszabatosabb kifejezést, a szavak összefűzésének legtükéletesebb és legszebb formáját. Mint a gyöngyszemek csatla-koznak egymáshoz beszédeidben a szép, mély és igaz eszmék és gondolatok, a legteljesebb logikai sorrend fonalára felfűzve, minden jelentéktelen összekötő, hézagpótló üres mondat mellőzésével. Beszédeid egyikét-másikát szónoki meleg lendület jellemzi, bár általában nem a pátoasz le-nyűgöző erejével igyekezel hatni és meggyőzni, hanem inkább emelkedett gondolataid igazságával és finomságával és az adatoknak csodálatos bőségével és biztos ismeretével. Nagyjelentőségű, hogy épen az Akadémiánk elnöki székéből elhangzó beszédek példái a tiszta és világos, gondos és választékos formáknak, példatadók a tudományt-

művelőknek, akik gyakran elhanyagolják a formák szabatságát.

S írásművészeted tökéletességével egyenlő magaslaton áll e hazában szinte páratlan mesteri készséged a rögtönzött szónoklásban, csodálatos könnyűséged a biztos, formás és mindig fennakadás nélküli szabad beszédben, ami ily tökéletességben ritka és értékes természeti adomány.

Az Akadémiai Értesítőben és az Emlékbeszédek sorozatában 1906. óta lenyomatott száznál is nagyobb számú ünnepi szónoklataid, elnöki megnyitó beszédeid, centenáris megemlékezéseid és emlékbeszédeid olvasása nemcsak tanúságot, hanem nagy szellemi élvezetet is nyújt. Megemlékezéseid nagyjainkról az essay-irodalom gyöngyei; klasszikus formában és jellemzően állítják eléink a kiváló férfiak egyéni sorsát, szellemi egyéniségét, működésük értékét és hatását korukra, mindig pontos és bőséges adatokkal megalapozva. Ezekben az írásokban Magyarország multszázadbéli és századunk első harmadára vonatkozó kultúr- és irodalomtörténetének jelentékeny része vonul el előttünk egy mélyreható, átfogó és kritikai elme és kiváltságos írói tehetség megvilágításában és méltatásában. De nem hagyhatom szó nélkül egyes külföldi nagyságokról szóló rövid essay-szerű tanulmányaidat sem, aminek Pasteur, Kant, Beethoven, Pestalozzi, Berthelot, Dürer, Goethe méltatása és nem hagyhatom említés nélkül jelentős, a nemzetnek iránytadó nyilatkozataidat sem, egyes fontosabb társadalmi és politikai aktualitásokról.

S megnyilatkozásaid az évek haladtával nemcsak számossabbak lesznek, hanem mintha mélyebbek, tartalmasabbak, sőt részben lendületesebbek is lennének. Mint igazi kultúrvezér, emelkedett álláspontról figyeled meg és tekinted át a magyar szellemi élet mozgalmait és áramlatait. Magas szempontból mind általánosabb szemlélettel méltánylod és ítéled meg a magyar kulturális élet újabb fejlődését.

Végül hadd emlékezzem még Akadémiánk belső adminisztratív és anyagi ügyei körüli érdemeidről. Akadémiánknak elmúlt 30 éve az emberi élethez hasonlítható. Ha bizonyos kort elérve visszatekintünk a leélt időre, úgy érezzük, mintha az átélt évsorok nem egyforma hosszúak lettek volna. Vannak évsorok életünkben, amelyekhez alig fűződik fontosabb kiemelkedő esemény emléke, amelyek

viszsaemlékezésünkben szinte elmosódnak, összefolynak, viszont vannak időszakok, amelyekben minden arasznyi idő jelentős események, fontos fordulatok láncolatával véste be magát emlékezetünkbe. S áll ez Akadémiánk életére is. Csendes, nyugalmas évek és nyugtalan, izgalmas, emlékezetes idők váltakoznak benne. A lefolyt 30 évben különösen két ilyen izgalmakban bővelkedő időszak emelkedik ki. Az egyik: háborús létküzdelmünk négy esztendeje, le-sújtó befejezésével, utána a szerencsére rövid lélekzetű alacsonyrendű kavarodás, mely alatt Akadémiánk szünetelni volt kénytelen, és végül a minden téren való depresszió nyomasztó időszaka, amikor pénzünk értékének lerom-lása, összes alapítványainknak, az Akadémia akkori leg-fontosabb létalapjának csaknem teljes elértéktelenedése tudományos intézményünket súlyos anyagi helyzetbe hozta. De itt érvényesült a Te szervező, rendező, építő képessé-ged, egyéniségednek a jó ügy érdekében latba vetett meg-nyerő ereje, a kaoszból kivezető vezéri hivatottsága. A má-sik izgalmas időszak a nagy Vigyázó-vagyon elnyerésének ideje, amely egy jobb jövő hajnalhasadását jelentette. A nagy örökség 1928-ban jutott egy hazafias lelkelű főúr rendelkezéséből az Akadémia birtokába, de eleinte örökösödési perekkel, el nem intézett zavaros ügyekkel, gomba módjára előburjánzó jogos és jogtalan követelések-kel volt túlterhelve. Mennyi körütekintésre, mennyi után-járásra, mennyi munkára volt szükség, hogy kijussunk a kaoszból, mennyi gond és aggodalom szállhatta meg a Ti lelketeket, a Tiedet, tisztelt elnökünk, és nagy munkatár-sadét, elévülhetetlen érdemű volt főtítkárunkét, Balogh Jenőét, amíg annyira-amennyire tisztázni lehetett a hely-zetet. Most már a nehézségek legnagyobb része a Ti fára-dozások eredményeképp el van hárítva és bizalommal te-kinthetünk a jövőbe, remélve, hogy belátható időn belül a nagy alapítónak és nemeslelkű atyjának intenciójához képest a nagy adomány teljesen meg fogja hozni gyümöl-cseit a magyar tudományosság és a magyar nemzet javára.

Mélyen tisztelt Elnökünk! A Te kezedbe egy nagy nemzeti érték sorsa volt három évtizeden át és van még ma is letéve. Te a magadra vállalt feladatot nagy bölcs-séggel és tapintattal, teljes odaadással, hűséggel és egyen-teres, soha nem lankadó buzgalommal teljesítetted és tel-jesíted ma is. Méltó és nagy utódja vagy nagy elődeidnek,

Teleki József grófnak, Dessewffy Emil grófnak, Trefort Ágostonnak, báró Eötvös Józsefnek és Eötvös Lorándnak; a tudomány ápolásának szánt intézményünket e nagy férfiak és hazafiak szellemében, csak még több sikerrel és nagyobb eredménnyel vezetted. Akadémiánk a Te elnöklésed alatt a körülmények kedvezése mellett különösen az utóbbi évtizedben igen fellendült, s ma vezérlő központja, nevezetes tényezője a magyar tudományos életnek, kezdeményezője, éltetője sok tudományos vállalkozásunknak. S ebben nagy érdemed van Neked, tisztelt és szeretett vezérünk; egyéniségedben ritka teljességben egyesülnek mindazok a fényes tulajdonságok, amelyek hivatottá tettek az általad elvállalt nagyfontosságú hazafias feladat méltó elvégzésére. S midőn most mindazért, amit három évtized hol derűs, hol borús évsoraiban Akadémiánkért és ezzel a magyar kultúráért tettél, igaz szeretetünk és meleg ragaszkodásunk nyilvánítása mellett az Akadémia nevében hálás köszönetet mondok, úgy érzem, hogy kifejezője vagyok a nemzet hálijának is. És fogadd köszönetünket azon áldozatos készségedért is, amellyel Akadémiánk egyhangú óhajának engedve, most, mikor sok évi tapasztalt főtitkárunkat is sajnálattal távozni láttuk helyéről, egyelőre nem vonod meg pótolhatatlan tapasztalataidat és bölcs vezetésed Akadémiánktól. Hogy minél tovább láthassunk még Akadémiánk élén, ez mindnyájunk hő óhajtása. Szívből kívánjuk, hogy a Gondviselés adjon Neked ehhez erőt és egészséget!

**b) Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök válasza
a november 27-én hozzá intézett akadémiai másod-
elnöki üdvözlésre.**

Főmagasságú Bibornok, Hercegrímás Úr!

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Nagyon tisztelt, kedves akadémiai Tagtársak!

Ha még teljesen csorbítatlan birtokában volnék az ékesszólás ama kellékeinek, amelyeket az öreg kor és a testi szervezet romlása bizony meg szokott tépázni, még akkor se volnék képes méltó választ adni arra a megtiszteltetésre, amelyben én ma az Akadémia részéről részesültem kedves tisztelt barátomnak, a másodelnök úrnak rend-

kívül elismerő beszédével és az Akadémia nagyszámú, oszlopos tagjainak megjelenésével. Amit először kell kifejeznem, az a hála és köszönet, nemcsak azért a megtiszteltetésért, amelyben ma méltóztattak részesíteni engemet, hanem azért a bizalomért, barátságért és támogatásért is, melyben az Akadémia elnöki székében 30 éven át részesülhettem. A legnehezebb időkben, mondhatom, soha sem éreztem, hogy az Akadémia bizalma velem szemben megingott volna, soha sem nélkülöztem azt a támaszt, ami nélkül teendőimben eljárni nem lettem volna képes. Ez a köszönet és hála ma már bizony nagyon sok halottnak is szól.

Az Akadémia képe 30 év alatt nagyon megváltozott és én ma itt, mint elnöktársam és barátom is kiemelte, már keveseket látok azok közül, akik velem együtt voltak, mikor először választottak meg s úgy érzem, mintha azok az elköltözött barátaim és társaim szinte csodálkoznának a fölött, hogy én még mindig nem követem őket, hogy még mindig késlekedem, holott talán inkább közéjük való volnék, mint az élők közé. Azonban a sokak közül, akikre én ma különös hálával és szeretettel gondolok, legyen szabad nekem csak hármat különösen kiemelnem, akik közül már csak egy van itt az élők közt.

Meg kell emlékezmem gróf Klebelsberg Kunóról, aki akkor, amidőn a nemzeti összeomlás következtében Akadémiánk is anyagilag leromlott és épen ugyanabban az időben a maga fennállásának évszázados fordulóját ülte meg, a legnehezebb időben támogatására, segítségére jött, valóban hathatósan, Akadémiánknak azáltal, hogy rendkívüli segélyben részesítette, rendes államsegélyét fölemelte és állandósította és azáltal, hogy az Akadémia személyzetét államosította, tehát egy nagy teher gondját róiunk levette. És ezt tette minden ellenszolgáltatás nélkül, az Akadémia függetlenségének teljes megóvásával és fenntartásával.

A másik, akire hálával vagyok köteles gondolni, gróf Vigyázó Ferenc. Az a sajátságos, különcnek látszott fiatal ember, aki álmódzva járt köztünk és senki se sejtette, hogy milyen gondolatokat hordoz agyában. Talán jó lett volna, ha gondolatait közölte volna, akkor talán egyet-mást jobban intézett volna el, de így is végtelen hálával tartozunk neki, mert habár az örökség, melyet ránk hagyott,

nem volt gondtalan örökség, de azt hiszem, most már lassan a kibontakozás útján haladunk előre és el fogjuk érni az időt, midőn a Vigyázó-hagyaték segítségével Akadémiánk önállósága és függetlensége vagyoniilag is teljesen biztosítva lesz.

A harmadik pedig, aki iránt hálámat ma sem hallgathatom el és aki itt jelen van, az én kedves barátom, Balogh Jenő, akitől csak az imént búcsúztunk el, mint érdemes főtitkáruként. Most is vallomást akarok tenni a mellett a meggyőződésemmel, mely szerint az ő önfeláldozó működése nélkül azt a 15 esztendőt, mialatt ő az Akadémia főtitkára volt, az Akadémia nem élhette volna át megrendülés nélkül, s azokat a bonyodalmakat, gondokat, amely a Vigyázó-vagyon következtében is ránk hárult, nélküle megoldani sohasem tudtuk volna.

Igen tisztelt kedves Tagtársaim! Nekem ez alatt a 30 év alatt főtevékenységem az volt s ebben talán némi sikert is értem el: Akadémiánkat távol tartani a politikától és ezáltal megővni teljes függetlenségét. Talán egyetlen egyszer volt egy olyan momentum, amikor az Akadémia ellent nem állhatott egy erős politikai áramlatnak, ez akkor volt, midőn Magyarország felszabadulván a vörös uralom alól, szétűtött azok közt, akik ennek az uralomnak megadták magukat és szolgálatába álltak. Ezt megtette Akadémiánk is. Ha talán egyes esetekben kíméletlen volt, ezt a viszonyok, a körülmények, az idő számbavételével az Akadémiának hibául felróni nem lehet. Ami az én reményem és óhajtam, az az, hogy az Akadémiának ez a távoltartása a politikától ne szűnjék meg ezentúl sem. Az Akadémia legyen mindig az egész nemzeté, nem egy párté, egy csoporté s az Akadémia legyen mindig hű a multjához és használja fel a jelent arra, hogy dolgozzék a jövő érdekében, a jövő biztosítására.

A 30 éves évforduló engem azonban, érzésem szerint, kötelez valamire. És pedig arra, hogy a mai napon az én kedves barátomnak, másodelnökünknek kezébe letegyem és átadjam lemondásomat, mert úgy tartom, hogy bármily elnéző is a Ti barátságatok irántam, az aggkor is követeli a maga jogát. Nagyon érzem erőim hanyatlását és el akarom kerülni azt, hogy erőim hanyatlása odáig fokozódjék, hogy Akadémiánknak kárára váljék. Én azt szeretném, hogy ha működésemmel akadémiai társaim buzgó és lelkes támo-

gatása mellett némi sikerrel járt, viszont az ő megelégedésük velem és működésem emléke tisztán álljon az utódok előtt is, ezt ne homályosítsák el az aggkor gyengeségei.

Azonban lemondásomat nem értem úgy, hogy ragaszkodom a teendőim alól való azonnali felmentéshez. Ha tisztelt barátaim abban a meggyőződésben vannak, hogy most, midőn csak nemrég győztük le a főtitkárválasztás nehézségeit, ne álljunk ismét mindjárt egy elnökválsággal szemben, ha úgy vélik, hogy e válság megoldásában némi segítségükre lehetek: szívesen rendelkezésükre állok, s nem hosszú ideig még ily értelemben tovább vihetem a teendőket.

Egyébiránt ennek a 30 évnek, amely most letelik, emléke az én szívemben mindig élni fog annak utolsó dobbanásáig és remélem, hogy ha viszonyunk mint elnök és Akadémia közt meg is szűnik, az a személyes és bizalmas baráti viszony, amely közöttünk fennállott, megszűnni sohase fog!

c) Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök lemondó levele.

Lenhossék Mihály ig. és t. tag,
másodelnök úrnak

Budapest.

Méltóságos Másodelnök Úr!

A mai napon telik le 30 esztendeje akadémiai elnökségemnek. Ezt a napot, amelyen akadémiai barátaim oly kedves megtiszteltetésben részesítenek, akartam felhasználni arra is, hogy rég tervezett lemondásomat Méltóságos Másodelnök úrnak, kedves elnöktársamnak átnyujtsam.

Én már akkor, mikor 80. évem elérése alkalmából az Akadémia tagjai üdvözlésükkel tiszteltek meg, jeleztem, hogy közelegni látom az időt, amelyben állásomtól megválni leszek kénytelen.

Azok az érzelmek, amelyekkel akadémiai tagtársaim körében találkoztam, az elhúnytak részéről is és a most élők részéről, arra indíthatnának, hogy még egyideig kéreltessém lemondásomat. Azonban nagyon is érzem, hogy korom előhaladása és egészségemnek az utóbbi időben való megrendülése rám nézve kötelességgé teszik, hogy e fontos és díszes állást fiatalabb erőnek adjam át.

Az utóbbi időben különösen látásom és hallásom gyengülése teszi rám nézve mindinkább nehezzé teendőimnek ellátását. Az Akadémia kegyes jóindulata bőséges jeleit adta annak, hogy működésemmel meg van elégedve s én éppen ezt a kedves és boldogító benyomást szeretném emlékül magammal vinni innen és nem akarnám elérni azt, hogy erőim gyengülése következtében az a vélemény, amelyet rólam és működésemről táplálnak, további maradásom miatt elhomályosuljon. Kérem ennél fogva mélyen tisztelt Tagtársaimat, kiket valóban barátaimnak is tekinthetek, hogy távozásomba belenyugodni méltóztassanak és fogadják legmélyebb hálámat azért a rendkívüli jóságért, amelyet velem példátlanul hosszú elnöki pályám alatt mindig éreztetek.

Tudva, hogy a lemondásom által egy nehezen megoldható kérdés elé állítom az Akadémiát, készséggel vállalkozom arra, hogy mint lemondott elnök egyelőre tovább vigyem a teendőket, addig, amíg — esetleg saját hozzájárulással is — sikerül az elnökválasztásra nézve oly megállapodásra jutni, mely szakadást nem idéz elő s az Akadémiának lehetővé teszi, hogy e nagy változás harcok nélkül menjen végbe.

Hálám ismételt kifejezésével s a legmelegebb kollégális baráti érzelmekkel vagyok

Méltóságodnak és akadémiai tagtársaimnak
Budapest, 1935. november 27-én

igaz híve

Berzeviczy Albert s. k.

d) Kivonat a M. Tud. Akadémia 1935. évi december 9-én tartott rendkívüli összes ülésének jegyzőkönyvéből.

I. A levél felolvasása után az elnöklő Lenhossék Mihály másodelnök meleg szavakkal adott kifejezést az Akadémia tiszteletének, hálájának és ragaszkodásának, amelyet Berzeviczy Albert elnök iránt érez. A megjelentek közül elsőnek *Hegedüs Loránt* ig. és t. t. szólalt fel, lendületes szavakkal hangoztatva, hogy a M. Tud. Akadémia és annak 30 esztendőn át volt elnöke, Berzeviczy Albert, teljesen össze vannak forrva. Azt indítványozza, kérjék fel az elnököt, hogy az Aka-

démiától ne szakadjon el s minél tovább vegyen részt az ügyek vezetésében.

Herczeg Ferenc ig. és t. t. a Nyelv- és széptud. osztály nevében szép és meleg szavakkal csatlakozott Hegedüs Loránt indítványához, kiemelve Berzeviczy Albertnek 30 esztendőn át tartó, minden kritikát elnémító tevékenységét, amely után most szorongó érzéssel kell arra gondolni, hogy az ő székebe az Akadémia utódot ültessen.

Rados Gusztáv r. tag a Mat. és természettudományi osztály részéről adott kifejezést az osztály hálájának és ragaszkodásának, végül

Balogh Jenő r. tag, volt főtítkár, a lemondó elnöknek másfél évtizeden át munkatársa, szólalt fel s az elnöknek kulturális és egyéb téren szerzett rendkívüli érdemei mellett rámutatott arra a nagy elfoglaltságra is, amellyel az utóbbi években az Akadémia vagyonkezelése járt, s amelyet az elnök fényes sikerrel vezetett.

II. A felszólalások után az összes ülés a főtítkár indítványára elhatározta, hogy megfesteti az elnök arcképét az Akadémia számára, s az elnök tetszésétől teszi függővé, hogy valamely régebbi arckép-festményét másoltatja-e le, vagy élet után új képet enged festetni.

III. Lenhossék Mihály másodelnök azt javasolja, hogy az Akadémia két osztályának elnöke, Melich János es Kornis Gyula, a III. osztály részéről pedig a gyengélkedő Tangl Károly o.-elnök helyett Rados Gusztáv r. t. a másodelnök vezetésével küldöttségileg kérje fel az elnököt, hogy — amit lemondó levelében kilátásba is helyezett — az Akadémia ügyeit egyelőre vezesse tovább.

A küldöttség mindjárt átvonult az elnöki terembe, hova Berzeviczy Albert elnök az ülés tartama alatt megérkezett, előadták megbízatásukat, mire az elnök szíves szavakban utalt arra: lemondó levelében is hajlandónak mutatkozott, hogy az Akadémia ügyeit ellátja mindaddig, míg kellő megfontolás után utódja megválasztatik.

IV. A küldöttség visszatérvén a terembe, Lenhossék másodelnök a felfüggesztett ülést újból megnyitja s örömmel adja tudomásul, hogy kérelmükre az elnök úr ő nagyméltósága kedvező választ adott.

VIII.

Balogh Jenő r. t., főtitkár lemondása.**a) A lemondó levél.**

*Berzeviczy Albert ig. és t. tag, elnök úrnak,
Budapest.*

Mélyen tisztelt Kegyelmes Uram!

Minthogy közéleti kötelességeim rendkívül megnövekedtek; minthogy továbbá szeretett két gyermekem (leányom és Ferenc fiam) vidékre költöztek és életem utólját az ő közelükben óhajtanám eltölteni: régi és többször Excellenciád előtt is említett szándékomat meg kell valószínűsítanom.

A múlt év június havában átadtam Lenhossék másod-elnök úrnak *lemondásomat* a M. T. Akadémia főtitkári tisztségéről és most tisztelettel kérem Nagyméltóságodat és a Tekintetes Akadémiát, méltóztassanak azt elfogadni.

Mély hálával mondok köszönetet Kegyelmes Uramnak a több mint tizennégy év alatt nyilvánított bizalmáért és a Tekintetes Akadémiának évtizedek óta tanúsított elnéző jóakarataért, különösen 1920. decemberben egyhangúan történt megválasztásomért.

Ha ezt utódom *esetleg* óhajtaná, a vidékről is készséggel írásban, ha pedig Budapesten lehetek, szóbeli úton is, mint rendes tag ezentúl is szívesen szolgálom Akadémiánkat és a nemzeti művelődés ügyét.

Mély tisztelettel

Dr. Balogh Jenő.

**b) Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök levele
Balogh Jenő r. t., lemondott főtitkárhoz.**

Az Akadémia fájdalmas kényszerűséggel nyugodott bele Nagyméltóságodnak abba a, sajnos, megingathatatlan elhatározásába, hogy főtitkári állásától megváljak s már kitűzte az elegyes ülést, amely hivatva lesz Nagyméltóságod utódját megválasztani.

A válás e fájdalmas pillanatában mindenekelőtt a mély-séges hála érzelmét kell, hogy kifejezésre juttassuk; a hála

ézelmet azért a példátlanul odaadó, önfeláldozó és önzetlen tevékenységért, amellyel Nagyméltóságod majdnem tizenöt év óta az Akadémiánk által reáruházott terhes tisztséget a legnehezebb körülmények között ellátta.

Akkor, amikor Akadémiánk bizalma egyhangúlag Nagyméltóságod felé irányult s életfogytiglan főtitkárává választotta, már láttuk az összeomlást, mely a haza bukásával együtt Akadémiánkat is, különösen anyagi viszonyai terén kellett, hogy elérje, de még nem láttuk annak összes következményeit, melyek mindig új és nehéz feladatok elé állították Akadémiánk vezetését, hogy intézetünk el ne veszítse azt a jelentőségét és súlyát, melyet a multban bírt.

A pénzérték leromlása úgyszólván egyszerre megsemmisítette Akadémiánk tekintélyes vagyonát. El kell ismernünk, hogy ebben a nehéz helyzetben az állam is sietett, különösen Akadémiánk centenáriuma alkalmából és adminisztratív terheinek részbeni átvétele által segíteni, amit legnagyobb részben gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatási miniszter érdemének kell tekintenünk. Azután egy váratlan nagy örökség lendítette fel ismét Akadémiánk viszonyait.

Egy fennkölt gondolkozású, nemeslelkű magyar főúr, gróf Vigyázó Ferenc Akadémiánkra hagyta egész vagyonát. Azonban ez az örökség nagy terhekkel is járt; az örökösök vagyona megszámlálhatatlan pörökkel volt megterhelve, melyeket nekünk kellett lebonyolítanunk s hogy a legterheesebb perektől szabaduljunk, a törvényes örökösökkel oly megegyezésre kellett lépünk, amely legalább egyelőre súlyos terheket is hárít az Akadémiára. Ma azonban már világosabban láthatjuk az előttünk álló utat, amely azzal biztat, hogy tartozásaink lerovásával az Akadémia nemsokára a maga tulajdonképeni céljaira fordítható tekintélyes jövedelemmel fog rendelkezhetni.

Ezek a teendők óriási gondot okoztak, nagy körültekintést, fáradhatatlan, soha sem csüggedő tevékenységet igényeltek elsősorban az Akadémia ügyvitelének tulajdonképeni fejtől, a főtitkártól.

Nagyméltóságod mintaszerűen teljesítette e feladatot s Akadémiánk minden tagja a legnagyobb elismerés és hála érzelmeivel búcsúzik most Nagyméltóságodtól, amikor minden igyekezetünk ellenére állásában tovább megmarasztani nagyon tiszteletreméltó okok miatt nem sikerült.

E hálánk kifejezését legyen szabad azzal a buzgó kérsünkkel összekötni, hogy Nagyméltóságod Akadémiánk ügyei iránti érdeklődését, mellyel nekünk oly rendkívüli szolgálatokat tett, továbbra is megőrizni és érvényesíteni méltóztassék. Nevezetesen kérjük, hogy addig is, amíg Igazgató-Tanácsunkba beválaszthatjuk, engedje meg, hogy Igazgató-Tanácsunk minden ülésére meghívjuk, mert ott bölcs tanácsa, gazdag tapasztalatai és rendkívüli tájékozottsága nélkül eligazodásunk majdnem lehetetlen volna.

Fogadja Nagyméltóságod még egyszer mindnyájunk mély háláját és tagtársi, baráti ragaszkodásának őszinte kifejezését.

Budapest, 1935. október 28-án, az Akadémia összes üléséből.

Berzeviczy Albert s. k.
elnök.

c) Balogh Jenő r. t., lemondott főtitkár válasza.

Nagyméltóságú Elnök Úr!

Tekintetes Akadémia!

Őszinte és mély köszönettel kaptam Nagyméltóságodnak azt az iratát, amelyhez a Tekintetes Akadémia folyó évi október hó 28-i összes ülésén hozzájárulni szíves volt.

Hálával gondolok vissza a másfél évtized előtt hoztam intézett megtisztelő felszólításra, Akadémiánknak 1920. december havában rámhárult egyhangú választására, Nagyméltóságodnak mindenkor tanúsított bizalmára és jóindulatára, sok társamnak jóleső barátságára és *hangsúlyozom*:

Excellenciád bölcs vezetésével, annyi kitűnő tudós és író mellett *nagy öröm és kiváló tisztesség* volt számomra, hogy a Gondviselés kegyelmes jóvoltából hosszú éveken át szolgálhattam azokat a nagy *nemzeti* és közművelődési érdekeket, amelyeket Akadémiánk hűségesen és a két évtizednek nagy nehézségei közt meggyőződéseim szerint sikerrel mozdított elő.

A hozzám intézett iratnak elismerő szavait Nagyméltóságod kegyességére és tagtársaim elnéző jóakarására vezetem vissza. A Szentírás szavait változtatva, haszontalan tagtárs voltam, aki csak kötelességet iparkodtam teljesíteni.

Ellenben a megtisztelő *felhívásra* örömmel jelentem ki, hogy — amikor egyéb, *többoldalú* közéleti kötelessé-

geim engedni fogják — Akadémiánknak és később előszóval megjelölendő bizottságainak munkabírásom fennmaradásáig mind előszóval, mind írásban tevékeny közreműködéssel ezentúl is mindenkor készségesen állok rendelkezésére.

Mély tisztelettel

Budapesten, 1935. november havában

dr. Balogh Jenő
rendes tag.

IX.

Üdvözlő beszédek.

a) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr üdvözlő beszéde
Przyluski Jánosnak, a Collège de France tanárának előadása alkalmából, a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának
1935. június 6-i ülésén.

Akadémiánk és a Nemzetközi Szellemi Együttműködés Magyar Nemzeti Bizottságának nevében szívélyesen üdvözlöm Przyluski János urat, a Collège de France tanárát, aki meghívásunknak eleget téve eljött körünkbe, hogy itt előadást tartson: »*A buddhizmus eszménye: a humanizmustól a miszticizmusig*« címmel.

Nagyrabecsült előadónk elsőrangú szaktekintély a keleti tudományok terén. Tanulmányai főleg etnológiai és vallástörténeti tárgyúak, de felölelik a jogi és nyelvészeti kérdéseket is.

Hat évet töltött Indokínában a Service Civile szolgálatában, de e mellett tudományos munkásságot is folytatott a távol Kelet francia iskolájában, az »Indokínai Egyetem«-en, mely már annyi kitűnő tudóst képzett s melynek mostani igazgatója véletlenül magyar származású.

Visszatérve Franciaországba a keleti nyelvek iskoláján az indokínai nyelvek tanárává nevezték ki Przyluskit. Később tanára lett a Hautes Études-nek, majd a Collège de France-nak, mely a tudományos kutatások és tanulmányok páratlan központja.

Mint a buddhista tanulmányok közlönyének, a »Boudd-

hica«-nak szerkesztője, nagyrabecsült vendégünk számos értekezést írt DK.-Ázsia etnikai és nyelvészeti kérdéseiről.

A mai európai szellem különösen érdeklődik a buddhizmus iránt; ezért tudós vendégünket — a kiváló szaktekintélyt — nemcsak arról a rokonszenvről biztosíthatom, mellyel nálunk a francia szellemi élet kitűnő képviselőit mindenkor fogadják, hanem a hallgatóság odaadó érdeklődéséről is.

Mielőtt átadnám a szót Przyłuski úrnak, legyen szabad üdvözölnöm a Francia Követség képviselőjét, aki megjelenésével megtisztelt bennünket.

A beszéd francia szövege.

J'ai l'honneur de saluer cordialement au nom de notre Comité National de la Coopération Intellectuelle Internationale et de notre Académie notre illustre hôte M. Jean Przyłuski, professeur au Collège de France, qui suivant notre invitation nous honore de sa visite et d'une conférence sur „L'idéal bouddhique: de l'humanisme au mysticisme“.

Notre illustre conférencier occupe une position toute particulière et remarquable sur le vaste domaine des études orientalistes. Ses études ont surtout porté sur l'ethnologie et l'histoire des religions, mais ils ont embrassé en même-temps le droit et les langues.

Il a passé six années en Indo-Chine comme fonctionnaire du Service Civile, tout en poursuivant ses études scientifiques à l'École française d'Extrême-Orient, cette „Université d'Indo-Chine“, qui a formé tant d'excellents savants déjà et dont le directeur actuel est par hasard d'origine hongroise.

Rentré en France, M. Przyłuski a été nommé Professeur des langues indochinoises à l'École des langues orientales, ensuite professeur aux Hautes Études, pour passer finalement au Collège de France, à ce centre unique de l'enseignement libre et des études et recherches scientifiques.

Directeur du recueil „Boudhicca“ cet organe particulier des études Bouddhistiques, notre illustre hôte a publié de nombreuses études tant sur les questions ethniques, que sur les questions linguistiques, touchant à l'Asie du Sud-Est.

L'esprit européen moderne témoigne un intérêt particulier pour le Bouddhisme; vu la grande autorité scientifique de notre savant conférencier, je peux l'assurer non

seulement des sympathies qui entourent chez nous toujours les éminents représentants de la vie intellectuelle de la France, mais aussi de l'attention soutenue avec laquelle son auditoire suivra sa conférence.

Avant de donner la parole à M. Przyluski, j'ai l'honneur de saluer respectueusement l'honorable représentant de la Légation de France, qui suivant notre invitation nous honore de sa présence.

**b) Berzeviczy Albert ig. és t. tag, elnök üdvözlő beszéde
Zdziechowski Maryan¹ vilnai egyetemi tanárhoz,
a M. T. Akadémia kültagjához, a Nemzetközi Szellemi
Együtműködés Magyar Nemzeti Bizottságának
december 17-ikén tartott ülésén.**

Unser nationales Comité für internationales geistiges Zusammenwirken hat heute die Ehre den Herrn Professor Maryan Zdziechowski aus Vilna in seinem Kreise zu empfangen und von ihm einen Vortrag in deutscher Sprache über Krazinski als Dichter und Denker entgegenzunehmen.

Der Herr Professor ist bei uns herzlich willkommen, denn wir kennen alle sein bedeutungsvolles Wirken im Bereiche der Geschichtswissenschaft, der Völkerpsychologie, sowie in der Publicistik und Politik. Aber auch die warmen Sympathien, das rege Interesse und das tiefe Verständnis, das er der Geschichte und der Gegenwart unserer Nation entgegenbringt und das er auch in wertvollen publicistischen Werken bekundet hat, müssen bei uns volle Würdigung finden.

Unser verehrter Gast, der nicht nur der erste Rector Magnificus der nach dem König Stefan Báthory genannten Vilnaer Universität, sondern auch ein ernster Candidat für die Präsidentschaft der Republik Polen war, hat gewiss der öffentlichen Meinung seines Vaterlandes Ausdruck verliehen, indem er auf Grund glänzender wissenschaftlicher Beweisführung für die Notwendigkeit einer gemeinsamen polnisch-ungarischer Grenze eintrat.

Er hat unser Vaterland auch in der letzten Zeit öfters besucht und seine Besuche haben ihn gewiss nur bestärkt

¹ Zdziechowski Maryan egyet. tanár *Krazinski, a költő és gondolkodó* címen német nyelven tartott előadást.

in den freundschaftlichen Gefühlen, die er für unsere Nation hegt, denn er hat ja in Vilna einen Verein der Freunde Ungarns gegründet, dessen Vorsitzender und führender Geist er selbst ist.

Aufrichtiger Dank paart sich also mit dem Gefühl der hohen Anerkennung für das wissenschaftliche und publicistische Wirken unseres illustren Gastes und er kann überzeugt sein, dass der Vortrag den er einer hervorragenden Gestalt der polnischen Literatur zu widmen wünscht, in unserem Kreise eine aufmerksame und dankbare Hörerschaft finden wird.

c) Lenhossék Mihály ig. és r. t., másodelnök üdvözlő beszéde Handelsman Marcell varsói professzor előadása alkalmából, a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának 1935. szeptember 24-i ülésén.

J'ai l'honneur de saluer cordialement au nom de notre Comité National de Coopération Intellectuelle et de notre Académie, Monsieur Marcel Handelsman conférencier de cette séance et de le présenter à notre auditoire comme un historien polonais de mérite. Notre honorable hôte est professeur de l'histoire contemporaine à l'Université de Varsovie. Ses oeuvres nombreuses parues en langue française traitent principalement les relations internationales de la Pologne. Il est rédacteur d'une revue historique polonaise et aussi du périodique de la Fédération des Sociétés Historiques. Occupant une position considérable dans la vie scientifique internationale, il fut élu membre de différentes Académies étrangères et de plusieurs Sociétés Historiques. La Société Historique Hongroise l'a aussi élu membre correspondant, non seulement pour ses mérites d'historien, mais en reconnaissance de son activité dans la vie scientifique et publique, par laquelle il cherche infatigablement à éclaircir les relations polono-hongroises du passé et à augmenter et fortifier les liens ultérieures entre nos nations. Nous l'estimons à juste titre un ami sincère et fervent de la Hongrie.

Qu'il me soit permis de saluer respectueusement l'honorable représentant de la Légation de Pologne, qui nous honore de sa présence et de donner maintenant la parole à Monsieur Handelsman.

X.

A M. Tud. Akadémia halottai

1935-ben.

Calice Ferenc gróf k. t.	január
Setälä Emil k. t.	február 9.
Fináczy Ernő ig. és r. t., osztálytitkár .	február 26.
Rozwadowszki János k. t.	március 14.
Zelovich Kornél r. t.	április 10.
Popovics Sándor ig. és t. t.	április 15.
Gombocz Zoltán ig. és r. t., osztályelnök	május 1.
K. Kovács Gyula r. t.	szeptember 30.
Buchböck Gusztáv l. t.	október 1.
Colasanti Arduino k. t.	november 27.

XI.

Nekrológok.

- a) Petz Gedeon t. t. megemlékezése Gombocz Zoltán
ig. és r. t., osztályelnök elhunytáról
a II. osztálynak 1935. május 6-i ülésén.

Igen tisztelt Osztály!

Midőn t. tagtársaim kívánságának megfelelően, az elnői széket ezen ülés tartamára elfoglalom, fájdalmas megilletődéssel gondolok arra a szeretett barátunkra, kedves tagtársunkra, *Gombocz Zoltánra*, aki itt az utolsó években az elnői tisztet gyakorolta, s akit néhány nappal ezelőtt,

május 1-én örökre elvesztettünk. Gombocz Zoltánt éppen 30 évvel ezelőtt, 1905-ben választotta meg Akadémiánk levelező tagjává, 1922-ben lett rendes taggá, 1933. óta pedig ezen nyelv- és széptudományi osztályunk elnöki tisztét látta el. Tudományos munkássága igen termékeny, sokoldalú, rendkívül értékes és mélyenjáró volt s azt szigorú módszeres dolgozásmód jellemezte, egyben zseniális intuícióval felfedte a nyelvi tények mélyebb, rejtettebb kapcsolatait is. Hivatott művelője volt az általános nyelvtudománynak, az altáji és a finnugor nyelvészetnek és a szívéhez legközelebb eső magyar nyelvtudománynak, melynek egyetemünkön 1921. óta ny. r. tanára volt. Nagybecsű irodalmi munkássága mind hazánkban, mind a külföldön nagy és méltó elismerésben részesült. Akadémiánk vezetősége intézkedni fog, hogy tudományos munkássága majdan behatoló ismertetésben és méltánylásban részesüljön, — mi most őszinte fájdalommal emlékezünk felejthetetlen társunk és kedves barátunk váratlan, túlságos korán való elköltözésére! Áldott legyen emlékezete!

b) Szladits Károly I. tag. gyászbeszéde Keveházi Kováts Gyula ravatalánál 1935. október 2-án.

A Magyar Tudományos Akadémia nevében mély megilletődéssel búcsúzom Keveházi Kováts Gyulától, aki Akadémiánkban több mint 50 éven át volt buzgó tagja és egyik kiválósága. K. Kováts Gyula fényes jogász elme, a zsenialitásig emelkedő tehetség, a magyar jogtudomány fénykorának egyik nagyja volt, aki a jogtudományt mindenkor a legmagasabb szempontok szerint művelte. Ő az *igazi utriusque juris doctor*: a kánonjognak és a civilis jognak egyaránt tudósa. A kánonjognak világát átfogó távlataihoz szokva, a jogot a maga erkölcsi tartalmában, a társadalmi és szellemi erők dinamikájában szemlélte. Ezért beszélt kicsinyléssel a leguléjusokról, a jogtechnikusokról, akik a jog eszméi tartalmának kutatása helyett a törvény betűin rágódnak. A régi magyar házassági jog feldolgozásával a hazai és a kánoni jog történetét maradandó értékű irodalmi adalékokkal gazdagította. De legfőbb hatása mégis a katedráról áradt széjjel. Jóformán minden előadása felejthetetlen élmény volt hallgatói számára. Lélegzetet elfojtva lestük drámai erejű szavait, láttuk magunk előtt kibontakozni a pápaság és a császárság

gigászi küzdelmét, az egyház mély, örök célokra tekintő bölcsességét az államhoz való viszonyának alakításában, a keresztény házassági jog nagyszerű épületének csodás mívű gótikáját. Általa ismertük meg az egyházi jogban minden közjogi disciplinának, a tudományos értelemben vett *publicisztikának* európai ősforrását és tanultuk méltányolni a kánonjog intézményeinek nemesítő hatását a magánjogra. Amíg tehát Akadémiánk az elismerés koszorújával adózik nagy halottja emlékének, amiért a magyar jogirodalmat nagy értékekkel ajándékozta meg és mint a magyar szerzői jog előharcosa, magának az irodalom jogi védelmének egyik megalapozója volt, — addig volt tanítványainak ezrei hálaival gondolnak a nagy professzorra, aki az eszmék gazdagságával termékenyítette meg jogi tanulmányaikat. Mint e tanítványok egyike, mély meghatottsággal emlékezem arra, hogy 40 évvel ezelőtt ő avatott a jogtudományok doktorává és igaz kegyelettel teszem le mesterem koporsójára a hála virágait. Nagy hagyományok őrzője, a jogeszme törhetetlen harcosa, pihenj békével; szeretett Gyula bátyánk, Isten veled!

**c) Széki Tibor I. tag gyászbeszéde Buchböck Gusztáv
I. tag ravatalánál 1935. október 3-án.**

Még alig enyhült az a nagy bánat és szomorúság, mely a Pázmány Péter-Tudományegyetemet és még közvetlenebbül a bölcsészettudományi fakultását a mult tanévi nagyhírű, tudós dékánjának váratlan elhúnytával érte és most Te, nagyrabecsült tanártársunk és igaz barátunk újból őszinte fájdalommal töltöd el tudományos intézményünk minden tagját, mikor itthagyd őket, hogy pihenni térj egy tartalmas élet felbecsülhetetlen értékű munkássága után.

Buchböck Gusztáv, szeretett kartársunk, kinek egész élete láncszerűen összefüggő bizonyossága volt azoknak a magasabbrendű tulajdonságoknak, melyeknek egyedüli forrása az ideális célok felé haladó lélekből fakad, lesújtva, mély megilletődéssel állunk itt koporsód előtt mi tanártársaid, kik oly nagyra tartottunk Téged, s oly igaz baráti odaadással vonzódtunk Hozzád!

Tanár voltál. A természetben megnyilatkozó erők fenéséges birodalmát kutatta szellemed. Évtizedek nemzedékét vezetted abba a birodalomba, melyben a legmaradandóbb becsű benyomásokkal gazdagítottad lelküket. Fáradhatatlan

volt kitartásod, melyet felelősséged teljes tudata kísért, s nagy a művészeted, midőn tanítványaid szeme előtt feltartad az erők bonyolult tüneményvilágában a nagy Alkotó csodásan egyszerű, de mélyen elrejtett alapvető törvényeit.

Tudós voltál, aki alkotott, akinek a tudomány iránti szeretete ment minden önzéstől, akinek a törekvése, kitartása a tudományért való lelkesedésből fakadt, aki élete utolsó percéig kereste azon a végtelenségbe vesző mezőn, amelynek homályát a tudós érett szellemével áttörni igyekszik, az igazak nyomait.

Életed útját a jótetteknek, az önzetlen áldozatkésztségnek, az emberszeretetnek hervadhatatlan virágai szegélyezik. A jótetteket nemcsak a szegények anyagi támogatásával gyakoroltad. Szellemi javaidból is bőkezű adakozó voltál. Gondolataidat, problémáidat készséggel engedted át munkatársaidnak és doktorjelöltjeidnek, s jóllehet a kísérletek kidolgozásában és keresztülvitelében, valamint a közlemények fogalmazásában tevékeny részt vettél, nevedet ilyenkor sohasem szerepeltetted. Csakis az, ki intézetednek belső életét ismerte, tudja, hogy túlzott szerénységeddel mennyi érdemet háritottál el magadtól, s hogy azok az értékes disszertációk, melyek kizárólag tanítványaid neve alatt jelentek meg, a Te zseniális gondolataid révén, a Te folytonos irányításoddal és segítségével jöttek létre, s valójában a Te tudásodat és nagy felkészültségedet hirdetik.

Örökreledre ébredt szellemed nyugtassa rajtunk szeretettel tekintetét, kik gyászolunk: gyászoljuk nagyrabecsült tanártársunkat, igaz barátunkat, a széleslátókörű férfiút, de mindenekelőtt . . . az embert; az embert, a szó igaz, legnemesebb értelmében. Fennkölt szívedet, őszinte nemes jellemedet, mely előttünk minta volt, a baráti jobbot, melynek szorításában föltétlenül megbízhattunk. Fájo szívvel gondolunk arra, hogy Te már nem leszel többé köztünk. Hiányozni fog bölcs tapasztalatod, nélkülözni fogjuk egyetemünk méltányos igényeit és érdekeit mindenkor magasabb szempontból megítélni és előmozdítani tudó hív készségedet.

Gyászol nemcsak az egyetem és annak egész tanártestülete, hanem a Magyar Tudományos Akadémia és a Kir. M. Természettudományi Társulat is, melynek értékes tagja, illetve választmányi tagja voltál, s amely intézmények nevében is búcsúzom most itt Tőled.

Nyomdokaidat követni fogjuk a Te szellemedben a tudomány, az igazság, az emberszeretet szent céljai felé!

*a M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok
folytatólagos jegyzéke
és a M. Tud. Akadémia újabb kiadványai*

A Bölcsészettudományi Kar hálája és kegyelete, a Magyar Tudományos Akadémia, Alma Materünk és a Kir. M. Természettudományi Társulat híven meg fogják őrizni emlékedet! Szeretett tanártársunk, Isten veled!

XII.

**A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok
folytatólagos jegyzéke.**

(Az előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLV. köt. 288. l.)

Werner Adolf zirci apát a Gróf Klebelsberg Kunó-Történet- kutató Intézet Évkönyve V. kötetének kinyomatására . . .	250 P
N. N. az Akadémiai Értesítő 460. füzetében megjelent cikké- nek visszaajándékozott tiszteletdíja	60 „

XIII.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLV. köt. 289. l.)

- Akadémiai Értesítő.* Szerkeszti: Balogh Jenő. XLV. köt. 460. füz.
1935. április—szeptember. 133—298. l. 2:50 P.
- Alszegehy Zsolt:* A XVIII. század magyar lírai költészete. (Ért. a nyelv-
és széptud. kör. XXV. k. 6. sz.) 54 l. 1'— P.
- Archivum Rákócziánium.* II. Rákóczi Ferenc oklevéltára. Első oszt. Had-
és Belügy XI. kötet: II. Rákóczi Ferenc felségárulási peré-
nek okirattára I. köt. Közzétette Lukinich Imre. 486 l. 10'— P.
- Badics Ferenc:* Gyöngyösi István összes költeményei. II. k. (Régi Ma-
gyar Költők Tára. XVII. századbeli magyar költők művei 7.)
214 l. 3'— P.
- Bajza József:* Podmaniczky-Magyar Benigna a horvát költészetben.
(Német kivonattal.) 92 l. 2'— P.
- Bartha Dénes:* A XVIII. század magyar dallamai. 303 l. 6'— P.
- Bartók György:* A metafizika célja s útjai. (Ért. a fil. és társ. tud. kör.
IV. k. 12. sz.) 52 l. 1'— P.
- Concha Győző:* Hatvan év tudományos mozgalmi között. (Összegyűj-
tött értekezései és bírálati.) II. kötet. 664 l. 6'— P.
- Emlékbeszéd* XXII. kötet 13. sz.: Rozlosznik Pál: Schafarzik Ferenc
r. t. emlékezete. 31 l. —50 P.
- Értekezések a filozófia és társad. tud. köréből.*
IV. köt. 12. sz.: Bartók György: A metafizika célja s útjai.
52 l. 1'— P.

- IV. köt. 13. sz.: Surányi-Unger Tivadar: Gazdasági rugalmasság és változékonyság. 30. l. —50 P.
Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből.
 Új sorozat 2. sz.: Hegedüs Loránt: Az adótan társadalmi elmélete. 30 l. —50 P.
Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.
 XXV. köt. 5. sz.: Moravcsik Gyula: A magyar Szent Korona görög feliratai. 49 l. 8 képmelléklettel. 2— P.
 „ 6. „ : Alszeghy Zsolt: A XVI. század lírai költészete. 654 l. 1— P.
Értekezések a történettudományok köréből.
 XXV. köt. 5. sz.: Hekler Antal: A magyarországi barokk szobrászat európai helyzete. 1—24 l. 2— P.
Gelei József: A véglenyek kiválasztószerve (Mat. és Term. tud. Közlemények XXXVII. k. 5. sz.) 127 l. 4— P.
Gyöngyösi István összes költeményei. III. köt. Közz. tette Badics Ferenc. (Régi Magyar Költők Tára. XVII. századbeli magyar költők művei 7.) 214 l. 3— P.
Gyulai Pál. I. köt. Irta Papp Ferenc. 602 l. Kötve 7—, füzve 6— P.
Hadtörténelmi Közlemények. Szerkeszti: Gyalóky Jenő. XXXVI. évf. III—IV. 59—352. l. 250 P.
Hegedüs Loránt: Az adótan társadalmi elmélete. (Ért. a nemzetgazd. és statiszt. kör. Új sorozat 2. sz.) 30 l. —50 P.
Hekler Antal: A magyarországi barokk szobrászat európai helyzete. (Ért. a tört.-tud. kör. XXV. köt. 5. sz.) 24 l. 2— P.
Irodalomtörténeti Közlemények. Szerkeszti: Császár Elemér. 45. évf. III. f. 1935. 225—336. l. 3— P.
 45. évf. IV. füz. 1935. 337—451. l. 3— P.
Korzenszky Eleonóra és Vári Rezső: Onasandri Strategicus. Vol. I. Tom. I. Sylloge Tacticorum Graecorum. 109 l. 10— P.
Kőrösi Csoma Sándor emlékezetére előadások X. f.: Németh Gyula: Kőrösi Csoma Sándor célja. 20 l. 1— P.
Lukinich Imre: II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének okirattára, I. (Az Archivum Rákócziánium I. oszt. Had- és Belügy XI. kötete.) 486 l. 10— P.
A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve. Szerkeszti: Melich János és Németh Gyula. I. köt. 10. f.: Trócsányi Zoltán: Régi magyar nyomtatványok nyelve és helyesírása. 42 l. —80 P.
Magyarosan. Szerkeszti: Zsirai Miklós
 IV. évf. május—június, 5—6. sz. 65—104. l. —20 P.
 „ „ szept.—október, 7—8. sz. 105—136. l. —20 P.
 „ „ nov.—dec., 9—10. sz. 137—168. l. —20 P.
Matematikai és Természettudományi Értesítő. Szerkeszti: Mauritz Béla. LIII. köt. 3. rész. 1935. 571—825. l. 8— P.
Matematikai és Természettudományi Közlemények. XXXVII. k. 5. sz.: Gelei József: A véglenyek kiválasztószerve. 127 l. 4— P.
Moravcsik Gyula: A magyar Szent Korona görög feliratai. (Ért. a nyelv- és széptud. kör. XXV. k. 5. sz.) 49 l., 8 képmelléklettel. 2— P.
Németh Gyula: Kőrösi Csoma Sándor célja. (Előadások Kőrösi Csoma Sándor emlékezetére. 10. f.) 20 lap. 1— P.
Papp Ferenc: Gyulai Pál. I. köt. 602 lap. Kötve 7—, füzve 6— P.

- Podmaniczky-Magyar Benigna* a horvát költészetben. Irta Bajza József. 92 l. 2— P.
- Przyluski Jean*: L'ideal bouddhique; de l'humanisme au mysticisme. (Veröffentlichungen des Ung. Nationalen Ausschusses, IV.) —50 P.
- II. Rákóczi Ferenc* felségárulási perének okirattára. I. köt. Közzétette Lukinich Imre. (Az Archivum Rákócziánium I. oszt. Had- és Bellügy XI. kötete.) 486 l. 10— P.
- Régi Magyar Költők Tára*. XVII. századbeli magyar költők művei. 7.: Gyöngyösi István összes költeményei. Közzétette Badics Ferenc. III. kötet. 214 lap. 3— P.
- Rozlozsnik Pál*: Schafarzik Ferenc r. t. emlékezete. (Emlékbeszéd, XXII. köt. 13. sz.) 31 l. —50 P.
- Schafarzik Ferenc* r. tag emlékezete. Irta Rozlozsnik Pál. (Emlékbeszéd, XXII. köt. 13. sz.) 31 l. —50 P.
- Surányi-Unger Tivadár*: Gazdasági rugalmasság és változékonyság. (Ért. a fil. és társ.-tud kör. IV. köt. 13. sz.) 30 l. —50 P.
- Trócsányi Zoltán*: Régi magyar nyomtatványok nyelve és helyesírása. (A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve. I. köt. 10. sz.) 42 l. —80 P.
- Ungarische Jahrbücher*. XV. köt. 2—3. füz. és függelék. 1935. augusztus. 52 l.
- Ungarischen Nationalen Ausschusses für internationale geistige Zusammenarbeit* kiadványsorozata. IV.: Jean Przyluski: L'ideal bouddhique; de l'humanisme au mysticisme. 14 l. —50 P.
- Vári Rezső és Korzenszky Eleonóra*: Onasandri Strategicus. Sylloge Tacticorum Graecorum. Vol. I. Tom. I. 109 lap. 10— P.
- Waldapfel József*: Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből. 1780—1830. 368 l. 6— P.

XIV.

I N H A L T.

	Seite
I. Präsident Albert von Berzeviczy: Eröffnungsrede in der Gesamtsitzung am 7. Oktober 1935.:	
Erinnerung an Peter Pázmány	299
— Eröffnungsrede in der Gesamtsitzung am 28. Oktober 1935. : Erinnerung an Franz Liszt .	302
— Rede bei der Enthüllung des Grabmals des e. M. Andreas von Kozma	305
— Rede gelegentlich der Hundertjahrfeier der Geburt Bartholomäus Székely's in der Gesamtsitzung am 25. November 1935.	306
II. Rede des Vicepräsidenten Michael Lenhossék gelegentlich der Dreihundertjahrfeier der Budapester Peter Pázmány Universität	308
III. Berichte :	
a) Bericht über den Zustand der Bibliothek im Jahre 1934.	310
b) Bericht des Ausschusses für Geschichtswissenschaft	322
c) Bericht des Ausschusses für Archäologie	328
d) Bericht des Ausschusses für Nationalökonomie	332
e) Bericht über den Vojnits-Preis	333
f) Bericht über den Wodianer-Preis	346
IV. Kostenvorschlag der Ung. Akademie der Wissenschaften für die erste Jahreshälfte 1936.	346
V. Kostenvorschlag der beiden Graf Vigyázó-Vermögen für die erste Jahreshälfte 1936.	353
VI. Sitzungen der Akademie im Jahre 1935.	358
VII. Begrüssung des Herrn Albert von Berzeviczy gelegentlich der 30. Jahreswende seiner Wahl zum Präsidenten am 27. November 1935.:	
a) Rede des Vicepräsidenten Michael Lenhossek	363
b) Entgegnung des Präsidenten	370
c) Abdankungsbrief des Präsidenten	373
d) Beschluss der Direktion und der Gesamtsitzung	374
VIII. Abdankung des Generalsekretärs Eugen von Balogh am 7. November 1935. :	
a) Abdankungsbrief des Generalsekretärs	376
b) Brief des Präsidenten an Eugen von Balogh	376
c) Antwort des Generalsekretärs	378

IX. Begrüßungsansprachen :	
a) Rede des Präsidenten Albert von Berzeviczy an Herrn Johann Przyłuski, Prof. des Collège de France in der Sitzung des Ung. Nat. Ausschusses für Geistige Zusammenarbeit am 6. Juni 1935. (ungarisch und französisch)	379—81
b) Rede des Präsidenten Albert von Berzeviczy an Herrn Maryan Zdziechowski, Prof. an der Universität zu Vilna, in der Sitzung des Ung. Nat. Ausschusses für geistige Zusammenarbeit am 17. Dezember 1935.	381
c) Rede des Vicepräsidenten Michael Lenhossék an Herrn Marzellus Handelsman, Prof. an der Universität zu Warschau in der Sitzung des Ung. Nat. Ausschusses für Geistige Zusammenarbeit am 24. September 1935.	382
X. Die im Jahre 1935 verstorbenen Mitglieder der Akademie	383
XI. Nekrologe :	
a) Erinnerung des e. M. Gideon Petz an das d. und o. M. Sektionspräs. Zoltán Gombocz	383
b) Rede des k. M. Karl Szladits an der Bahre des o. M. Julius K. Kováts, am 2. Oktober 1935.	384
c) Rede des k. M. Tibor Széki an der Bahre des k. M. Gustav Buchböck am. Oktober 1935. .	385
XII. Neuere Spenden	387
XIII. Neuere Veröffentlichungen der Akademie	387
XIV. Deutsche, französische und englische Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses	390—95

SOMMAIRE.

	Page
I. Discours prononcés par M. le prés. Albert de Berzeviczy: discours d'ouverture à la séance plénière du 7. octobre 1935.: commémoration de Pierre Pázmány	299
— discours d'ouverture à la séance plénière du 28. octobre 1935.: commémoration de François Liszt	302
— discours prononcé à l'inauguration du tombeau de feu André de Kozma de l'Académie	305
— discours prononcé à l'occasion du centenaire de la naissance de Barthélemy Székely dans la séance plénière du 25. novembre 1935.	306
II. Discours du vice-président Michel Lenhossék à l'occasion du tricentenaire de l'Université Pierre Pázmány	308
III. Rapports :	
a) rapport sur l'état de la bibliothèque en 1934.	310
b) rapport du Comité d'Histoire	322
c) rapport du Comité d'Archéologie	328
d) rapport du Comité d'Économie politique	332
e) rapport sur le prix Vojnits	333
f) rapport sur le prix Wodianer	346
IV. Budget de l'Académie Hongroise des Sciences pour la première moitié de l'exercice 1936.	346
V. Budget des deux fonds Vigyázó pour la première moitié de l'exercice 1936.	353
VI. Séances de l'Académie en 1935.	358
VII. Hommage rendu à M. Albert de Berzeviczy à l'occasion du 30. anniversaire de sa présidence le 27. novembre 1935.:	
a) discours du vice-président Michel Lenhossek	363
b) remerciements de M. Albert de Berzeviczy	370
c) lettre de démission du président	373
d) décision de la séance plénière et du Conseil de Direction	374
VIII. Démission du secrétaire général M. Eugène de Balogh le 7. novembre 1935.:	
a) lettre de démission du secrétaire général	376
b) lettre du président à M. Eugène de Balogh	376
c) réponse du secrétaire général	378

IX. Discours de félicitation :	
a) salutation adressée à M. Jean Przyluski, prof. au Collège de France par M. le président Albert de Berzeviczy dans la séance du Comité Nat. Hongr. de C. I. le 6. juin 1935.	379—81
b) salutation adressée à M. Maryan Zdziechowski prof. à l'Université de Vilna par M. le pré- sident Albert de Berzeviczy dans la séance du Comité Nat. Hongr. de C. I. le 17. dé- cembre 1935.	381
c) salutation adressée à M. Marcel Handelsman, prof. à l'Université de Varsovie par M. le vice-président Michel Lenhossék dans la séance du Comité Nat Hongr. de C. I. le 24. septembre 1935.	382
X. Membres de l'Académie, morts en 1935.	383
XI. Nécrologie :	
a) commémoration de feu Zoltán Gombocz de l'Aca- démie par Gédéon Petz m. h.	383
b) discours du m. c. Charles Szladits aux funérailles du m. o. Jules K. Kováts le 2. octobre 1935.	384
c) discours du m. c. Tibor Széki aux funérailles du m. c. Gustave Buchböck le 3. octobre 1935.	385
XII. Liste des dons	387
XIII. Publications récentes de l'Académie	387
XIV. Traductions allemande, française et anglaise du sommaire	390—95

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. President Dr. Albert de Berzeviczy: In Memoriam Peter Pázmány. Opening address delivered on the General Meeting, Oct. 7th 1935.	299
— In Memoriam Francis List. Opening address delivered on the General Meeting, Oct. 28th 1935.	302
— Speech delivered at the unveiling of the late Andrew Kozma, hon. member	305
— Memorial speech on Bartholomew Székely at the occasion of the centenary jubilee of his birth. Address delivered on the General Meeting, Nov. 25th 1935.	306
II. Second president Mr. Michael Lenhossék: Festival speech delivered on the occasion of the 300 years jubilee of Pázmány Peter-University, Budapest	308
III. Reports:	
a) Annual report on the Academie Library	310
b) Report of the Committee on History	322
c) Annual report of the Committee on Archeology	328
d) Annual report of the Committee on National Economics	332
e) Report on the awarding of the Vojnits prize	333
f) Report on the awarding of the Wodianer prize	346
IV. Budget of the Hungarian Academy of Sciences for the period January to June 1936.	346
V. Estimates of the two Count Vigyázó properties for the period January to June 1936.	353
VI. Sitzings of the Academy in 1935.	358
VII. 30th anniversary of Dr. Albert de Berzeviczy's election as President of the Hungarian Academy of Sciences. Meeting held on Nov. 17th 1935.:	
a) Second president and ord. member Mr. Michael Lenhossék's congratulatory address	363
b) President Dr. Albert de Berzeviczy's reply	370
c) President Dr. Albert de Berzeviczy's letter of abdication	373
d) Replies of the Board of Directors and of the General Meeting	374
VIII. General secretary and ord. member Eugene Balogh's retirement on the General Meeting Nov. 7th 1935.:	
a) Ord. member, general secretary Mr. Eugene Balogh's letter of abdication	376

Table of Contents

	395
	Page
b) President Dr. Albert de Berzeviczy's letter to the retired general secretary and ord. member Eugene Balogh	376
c) Retired general secretary and ord. member Eugene Balogh's reply	378
IX. Congratulatory addresses :	
a) President Dr. Albert de Berzeviczy to Prof. John Przyluski of Collège de France at the intellectual Cooperation Hungarian National Committee Meeting held on June 6th 1935.	379—81
b) President Dr. Albert de Berzeviczy to Prof. Maryan Zdziechowski of Vilna University lecturing at the Intellectual Cooperation Hungarian National Committee Meeting held on Decembre 17th 1935.	381
c) Second president and hon. member Mr. Michael Lenhossék's congratulatory address on the occasion of Prof. Marcell Handelsman of Warsawa University lecturing at the Intellectual Cooperation Hungarian National Committee Meeting held on Sept. 24th 1935.	382
X. The deceased of the Hung. Academy of Sciences in 1935.	383
XI. Necrologies :	
a) Mr. Gedeon Petz hon. member : Commemorial speech on the late Dr. Zoltán Gombocz, section president and ord. member	383
b) Mr. Charles Szladits corr. member : Funeral oration at the bier of Julius K. Kováts ord. member an Oct. 2nd 1935.	384
c) Mr. Tibor Széki corr. member : Funeral oration at the bier of Gustave Buchböck corr. member, on Oct. 3rd 1935.	385
XII. Recent donations	387
XIII. Recent publications	387
XIV. German, French and English translation of the Table of Contents	390—95

5

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

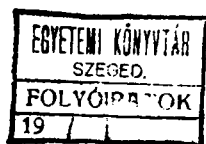
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR

XLV. KÖTET

459. FÜZET – 1935. JANUÁR–MÁRCIUS

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1935.

TARTALOM.

	Lap
I. Az Akadémia belső tagjai	1
II. Lukinich Imre : Történettudományi Bizottságunk kézirattára	5
III. A M. Tud. Akadémia pénztári számadása 1934-ről .	103
IV. A két gróf Vigyázó-vagyon mérlege 1934. dec. 31-én A két gróf Vigyázó-vagyon vagyon- és jövedelem- kimutatása 1934. évről	115 116
Tájékoztató a két gróf Vigyázó-vagyon állásáról és tartozásairól 1935. január havában	127
V. Újabb adományok	129
VI. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	130
VII. A tartalommutató német, francia és angol fordítása .	131

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

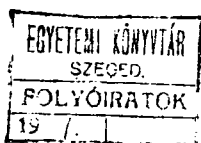
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR

XLV. KÖTET

460. FÜZET – 1935. ÁPRILIS–SZEPTEMBER

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1935.

TARTALOM.

	Lap
I. Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök megnyitó beszéde az Akadémia XCV. ünnepélyes közülésén 1935. május 19-én:	
a) — Megemlékezés II. Rákóczi Ferencről ¹	133
b) — megemlékezése gróf Széchenyi István halálának 75. évfordulója alkalmából	140
c) — megemlékezése Fináczy Ernő ig. és r. t., osztálytitkárról	142
d) — megemlékezése Popovics Sándor ig. és t. t., volt másodelnökről és Gombocz Zoltán ig. és r. t., osztályelnökről ²	144
e) — beszéde a rákoskeresztúri báró Podmaniczky-gróf Vigyázó-múzeum megnyitásán 1935. május 24-én	144
II. Az Akadémia XCV. nagygyűlése 1935. május 15—19.	146
III. Adatok a M. T. Akadémia 1934. évi munkásságáról:	
a) A Hadtörténelmi Bizottság jelentése	155
b) A Szótári Bizottság jelentése	156
c) Az Akadémia ülései 1934-ben	158
IV. Az Akadémia halottai 1934-ben	162
V. Az 1935. évi nagygyűlésen odaítélhető jutalmak tárgyában kiküldött bizottságok	163
E bizottságok jelentései:	
a) a Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról	165
b) a Chorin Ferenc-jutalomról	188
c) a Weiss Fülöp-jutalomról	207
d) a Lotz Károly élete és művészete c. báró Kornfeld Zsigmond-jutalomról	211
e) a Sámuel-Kölber-jutalomról	212
f) a Kónyi Manó-jutalomról	213
g) a Molnár Kálmán-jutalomról	229
h) a Budapest székesfőváros természettudományi jutalmáról	239
i) a Budapest székesfőváros várostörténeti jutalmáról	246
VI/a. Az Akadémia pótköltségvetése 1935. április—június hónapokra	246
VI/b. Az Akadémia költségvetése 1935. július—december hónapokra	249

¹ Angyal Dávid r. t. „Rákóczi Ferenc emlékezete” c. felolvasását nagyobb terjedelménél fogva külön kiadvány gyanánt tesszük közzé. Megjelent még a Budapesti Szemle 1935. júniusi füzetében.

² Lásd a nagygyűlési jegyzőkönyv első napja, 1935. május 15-én.

	Lap
VII. A két gróf Vigyázó-vagyon költségvetési előirányzata 1935. év második felére	255
VIII. Kivonatok az Akadémián bemutatott előadásokból: Markó Árpád: A lipthói kuruc hadjárat 1709. augusztusában	260
IX. Ünnepi beszéd: Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök megnyitó beszéde a M. T. Akadémia II. osztályának 1935. április 8-án tartott ülésén: II. Rákóczi Ferenc történeti hivatása ¹	265
X. Üdvözlő beszédek: a) Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök üdvözlő szavai Gerevich Tibor rendes taggá avatásán	265
b) Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök üdvözlő szavai Sir Denison Ross k. taghoz, az I. de C. I. ülésén (magyar és angol nyelven)	266
c) Mattyasovszky Miklós I. tag üdvözlő beszéde Bernát István jubileumi ünnepélyén 1935. január 3-án	268
d) Petz Gedeon t. t. üdvözlő szavai Tolnai Vilmos és Moravcsik Gyula székfoglalói alkalmával	269
XI. Nekrológok: a) Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök gyász- beszéde Fináczy Ernő ig. és r. t., osztály- titkár ravatalánál 1935. február 28-án	271
b) Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök gyász- beszéde Gombocz Zoltán ig. és r. t., osztály- elnök ravatalánál 1935. május 3-án	274
c) Hóman Bálint ig. és r. t., vallás- és közoktatás- ügyi miniszter gyászbeszéde Popovics Sándor ig. és t. t., volt másodelnök ravatalánál 1935. április 17-én	277
d) Hüttl Dezső I. t. gyászbeszéde Zelovich Kornél I. t. ravatalánál 1935. április 12-én	279
e) Megemlékezés Rozwadowski János Mihály k. tag elhúnytáról	284
f) Kék Lajos I. t. beszéde Négyesy László t. t. sír- emlékének felavatásakor 1934. november 18-án	284
XII. Az Akadémia új jutalomtétellei	285
XIII. Újabb adományok	288
XIV. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	289
XV. A tartalommutató német, francia és angol fordítása	290

¹ Közzölve a Budapesti Szemle 1935. májusi füzetének 129–140. lapjain.

Pápa, 1935. Főiskolai könyvnyomda. (Felelős vezető Nánik Pál.)

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

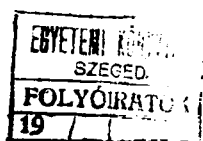
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
VOINOVICH GÉZA
FŐTITKÁR

XLV. KÖTET

461. FÜZET – 1935. OKTÓBER–DECEMBER

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1935.

TARTALOM.

	Lap
I. Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök megnyitó beszéde az 1935. október 7-én tartott összes ülésen : Megemlékezés Pázmány Péterről	299
— megnyitó beszéde az 1935. október 28-án tartott összes ülésen (Liszt Ferenc-ünnep)	302
— beszéde néhai Kozma Andor t. t. síremlékének leleplezése alkalmából	305
— beszéde Székely Bertalan születésének százados évfordulója alkalmából az 1935. november 25-i összes ülésen	306
II. Lenhossék Mihály ig. és r. t., másodelnök beszéde a budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem 300 éves jubileuma alkalmából	308
III. A M. Tud. Akadémia munkássága :	
a) Jelentés a M. Tud. Akadémia könyvtárának 1934. évi állapotáról	310
b) A Történettudományi Bizottság jelentése az 1934—35. évről	322
c) Az Archaeologiai Bizottság jelentése 1934. évről	328
d) A Nemzetgazdasági Bizottság jelentése 1934. évről	332
e) Jelentés a Vojnits-díj odaítéléséről	333
f) Jelentés a Wodianer-díj odaítéléséről	346
IV. A M. T. Akadémia költségvetése 1936. január—június hónapokra	346
V. A két gróf Vigyázó-vagyon költségvetési előirányzata 1936. januártól júniusig	353
VI. A M. Tud. Akadémia üléssora 1935-ben	358
VII. Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök elnökké választásának harmincadik évfordulóján, 1935. nov. 27-én :	
a) Lenhossék Mihály ig. és r. t., másodelnök üdvözlő beszéde	363
b) Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök válasza	370
c) Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök lemondó levele	373
d) Az Ig.-Tanács és az összes ülés hozzászólásai	374
VIII. Balogh Jenő r. t., főtitkár lemondása 1935. nov. 7-én :	
a) A lemondó levél	376
b) Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök levele Balogh Jenő r. t., lemondott főtitkárhoz	376
c) Balogh Jenő r. t., lemondott főtitkár válasza	378

Tartalom

Lap

IX. Üdvözlő beszédek:	
a) Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök üdvözlő beszéde a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának 1935. június 6-i ülésén Przylusky Jánoshoz, a Collège de France professzorához (magyar és francia szöveggel)	379—81
b) Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök üdvözlő beszéde Zdziechowski Maryan vilnai egyetemi tanárhoz, a M. T. Akadémia kültagjához, a Nemzetközi Szellemi Együttműködés Magyar Nemzeti Bizottságának december 17-ikén tartott ülésén (német szöveggel)	381
c) Lenhossék Mihály ig. és r. t., másodelnök üdvözlő beszéde Handelsman Marcell varsói professzor előadása alkalmával, a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának 1935. szeptember 24-i ülésén	382
X. A M. Tud. Akadémia halottai 1935-ben	383
XI. Nekrológok:	
a) Petz Gedeon t. t. megemlékezése Gombocz Zoltán ig. és r. t. osztályelnök elhunytáról	383
b) Szladits Károly l. t. gyászbeszéde K. Kováts Gyula r. tag ravatalánál, 1930. október 2-án	384
c) Széki Tibor l. t. gyászbeszéde Buchböck Gusztáv l. t. ravatalánál, 1935. október 3-án	385
XII. Újabb adományok	387
XIII. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	387
XIV. A tartalommutató német, francia és angol fordítása	390—95

A M. Tud. Akadémia ülőssora

1936.

Január

- 7. I. (Nyelv- és széptudományi) osztály.
- 13. III. (Matem. és természettudományi) osztály.
- 20. II. (Bölcs., társad. és történet-tudományi) osztály.
- 27. Összes ülés.

Február

- 3. I. osztály.
- 10. II. osztály.
- 17. III. osztály.
- 24. Összes ülés.

Március

- 2. I. osztály.
- 9. II. osztály.
- 16. III. osztály.
- 23. Összes ülés.
- 30. I. osztály.

Április

- 6. II. osztály.
- 20. III. osztály.
- 27. Összes ülés. — A báró Wodianer-díjak átadása.

Május

- 4. I. osztály.
- 11. III. osztály.

12., 13., 14. Kedd, szerda, csütörtök: *Nagygyűlés.*

17. Vasárnap. *Ünnepélyes közülés.*

18. II. osztály.

25. Összes ülés.

Június

2. I. osztály.

8. III. osztály.

15. II. osztály. — Összes ülés.

S Z Ü N E T.

Október

5. Összes ülés. — I. osztály.

12. III. osztály.

19. II. osztály.

26. Összes ülés. — Jelentés a Voinits-jutalomról.

November

9. I. osztály.

16. II. osztály.

23. III. osztály.

30. Összes ülés.

December

7. II. osztály.

14. III. osztály.

21. Összes ülés.